

ממזרח ומערב

ירחון

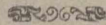
לחכמה ולספרות

העורך:

ראובן בן מרדכי בריינין

מחירו לשנה: באוסטריא אוונריא 10 פל.; - ברוסיה 8 ר"ב; באשכנז 20 מארק;
בצרפת 30 פֿרנק. באנגליא א' פֿונד שמערלינג; ברוסניא ובארצות
המזרח 30 פֿרנק. ובאמעריקא עם המשלוח 5 דאללאר. החפץ בנייר
וועלין מובחר יוסיף על המחיר הנ"ל רביעיתו. השולחים כסף החתימה
לחצי שנה יוסיפו 50 קר. - 50 קאפ.

וייען

תמוז - ה'תרנ"ד

בדפוס של אברהם פֿאנטא

Erster Jahrgang.

Heft I.

Mimisrach Umimarah

(Von Ost und West)

Hebr. Monatschrift

für

Literatur und Wissenschaft.

Herausgegeben von

Ruben Brainin

in Wien, IX. Georg Siglgasse Nr. 2.

JULI-HEFT 1894.

Preise jährl. : Für Oester.-Ung. Flor 10. — Für Russland 8 Rubel. —
Für Deutschland 20 Mark. — Für Frankreich 30 Francs. —
Für England 1 L. St. — Für Rumänien und dem Orient
22 Frks. — Für Amerika 5 Doll. franco.

Velinausgabe um den 4ten Theil mehr

Selbstverlag des Herausgebers

WIEN

Buchdruckerei und Verlagsgeschäft von A Fanto

Für die Redaction verantwortlich A. Fanto.

זכר.

א. ה. ווייס וויען.
דאנדשמעטער טרנוב.
שון) — אבנד האדרע . . .
מאָדלינגער וויען.
זוסף שמואל בלאָך. ציר לבית כחירי העם

ז) משאת-נפש	} (אלום)
ח) ציון.	
ט) מדוע	
י) שיר ישראל — ח. נ. ביאליק.	
יא) גוי ואדם — פרוֹפֿיסור כ. מאָזעס . . .	
יב) מללי וגללי. (בלדה) — ד"ר שלמה מאנדעלקערן לייפציג.	
יג) הוראת רום קרן בלשון מקרא — ד"ר ד. ה. מיללער פרוֹפֿיסור ללשונות עמי הקדם באוניברסיטה איזר בויען.	
יד) סגלת שפתנו — מנחם מנדיל כר"מ כוימגארטען וויען.	
טו) קינות רבי עמנואל פראנשים ותולדותיו — ד"ר דוד קוויטמאָנן, פרוֹפֿיסור בבית מדרש הרבנים איזר כבודאפעסט.	
טז) הלום תזיון לילה (בדיחותא) — אלעזר שולמאָן. קינת.	
יז) שירת אביהם אבינו — אברהם עפשטיין. וויען.	
יח) הבת-הנמה (שיר) — פרוֹפֿיסור יוסף הלוי. פריז.	
יט) להיות או לחדול. (שברים) — בן-יוסי. ברלין.	
כ) תורת הבריאות כישראל ובעמים. (ספר גדול בהמשכים) — ד"ר א. נאָסיג. פריז.	
כא) פֿרידריך ניטשה ודעותיו. (מאמר ראשון) — דוד נימרוק. ברלין.	
כב) זר פרחים. ד"ר מעד. שלמה צבי ב"ר אהרן סקאמאראווסקי. זימאָמיר.	
כג) בקרת-ספרים. (1) חליפות החיים. א. מירסקי. (2) זכרונות לבית-דוד. א"ש פֿרידבערג — הדני.	

3) Jüdische Rechtswissenschaft Dr. S. R. Landau. — Y.
4) Liederbuch für Jüdische Vereine. herausgegeben von Heinrich Loewe. — Bz.

6) דברי ימי ישראל. שפ"ר. (6) "מקור ישראל" א. שולמאָן. העורך
(ד) ידיעת ספרים.
(ה) חכמים הזהרו בדבריכם. (ספר גדול כסמנים מיוחדים). (1) מכתב העורך.
(2) מענה במקום הקדמה. (א) החקירה והקבלה. (ב) כח החיים. — ד"ר הערמאָנג
שאפירא. פרוֹפֿיסור לחכמת השעור באוניברסיטה איזר בהידעלברג.
(3) מודעות.

ממזרח וממערב

יְרַחוּן

לחכמה ולספרות

העורך:

ראובן בן מרדכי בריינין

שנה ראשונה.

וויצען

לפ"ק

תרנ"ד

שנת

ירחוננו.

כל האומר כי ספרותנו העברית התפתחה. התרחבה והתעשרה במשך השנים האחרונות אינו אלא תועה או מתעה, או תביעותיו מהספרות בכלל ומספרותנו העברית בפרט מעטות וקלות הן מאד. לא נעשה שקר כנפשנו כי ירחוננו ימלא את הורכבה של ספרותנו, יקים אותה על תלה ויריס אותה למדרגה שהספריות החיות עומדות עליה, כי לזה דרושה עבודה כבירה ובלתי נפסקת ונחלשת של דורות רבים ושל כחות גדולים משותפים לתכלית אחת, לזה דרוש שיבואו שנויים עצומים ועקריים בחיי בני עמנו. אבל אין אנחנו בני חורים להנטל, להתרפות או להשתמט מעבודה העניקת הזאת, וכשם שאֵלֶת ורעות רוח היא להפריז בגדל לבכנו על כחותינו הרוחניים ולהגדיל את ערכם ואיכותם, כי המציאות מִמְפַקֶת על פנינו וסומרת על פינו ואנחנו נאחזים בסכך המעשים בכל יום ונתכדים, כן הטא ועון לאומי הוא, לבלי הכיר את הכחות והכשרונות שישנם בנו, או להמעיט את דמותם ולהחליש מגמתם ושאיפתם למעלה, אנחנו הפצים להחיות את ספרותנו ולהרחיב את יריעותיה לפי כחותינו ויִקְלָתֵנו, ואלה המה הדרכים אשר כחרנו לנו למטרה זו. א) הגנו נכונים להביא מאמרים בירחוננו בכל מקצועות המדעים והספרות וענפיהם. כל ספרות וספרות בימינו אוצרת, קולטת וסופגת בקרבה את כל אשר הרה ורגה לב האדם החושב מחשבות והוגה דעות וחושן בו. הספרות של העמים המתקונים בימינו אוצרת בקרבה חכמות ונדעים, אשר רכשה האנושית ברוב עמל ויגיעה וככד מלחמה. סופרי עם ועם וחוקריהם כנואם לכתוב ולהתעסק בפתרון איזו שאלה לאומית או מדעית. בשאלות נצחיות או שהזמן גרמא יפנו אל ספרותם האוצרת בקרבה את כל הקנינים הרוחניים של האנושית ואת כל כלי נשקה השכליים וישמו לבם אל כל מה שכתוב, ג) צר ונתחדש במקצוע שהמה עומדים בו, ואם אין דין חמר לעבודתם שהמה מרודים בה יבקשוהו ביתר הספריות המתקונות ויכניסוהו לספרותם וימלאו את חסרונה במקצוע זה לבל יהיו דבריה ומאמריה עשירים במקום זה ועניים במקום אחר. לא כן רוכי סופרינו המה רוצים בקב שיחות במלות שלהם מתורה שלמה של אחרים. הספרות העברית החדשה לא תאצור בקרבה אף ענף אחר מעין המדעים, אף חלקה אחת משדה חכמת-הרשים, מְוִיָה מלאים שכרי לוחות, כלווי סחכות, נפירת ושִׁבְכִים לַשִׁים בקיני עכביש ומכוסים אבק-עולמים אך אין בה דבר שלם ומשוכלל, חדש ומתוקן. סופרינו מרפרפים על אֲבַעְבַע־תֶּת־הַקֶּצֶף אשר יעלה ים חיינו כנשוא גליו, אך אינם נוקבים ויורדים עד התהום. סופרינו רודפים אחרי צל הרעיון ונסוגים אחור מהרעיון בעצמו ורוצים להתעשר מפסלתן של המחשבות הנשגבות ולא מסִלְתָן. סופרינו ישפיקו את נפשם בילדי-רגע, בענינים זעירים, עוכרים וחולפים ולגדולות לא יביטו; כִּרְקַק. באגמירפשי יחצו עד צוארם ויטכנו כבין שאין לו סוף וכמרחביה לא יתחלבי.

העמט מסיפורינו הגדרים והסינים אשר יגדרו בעד אחיהם יום יום להכדילם מכל האדם אשר על פני האדמה ולהושיבם בדרך כננוע ומצורע מחוץ למחנה, כי עוד יוסיפו לבנות חֵץ מסביב לבית ישראל לכל יתפרץ אל תוכו רוח חדש ולכל יובא מאסמי הספרות והמדעים הכוללים שבר רעבון נפשותיו. יש בספרותנו אוֹפֵיזוֹן במדה גדושה, אך יחסרו לה מַפְלֵת ומזון הסועדים את הלב ומכריאים את הרוח. ככל עת אשר נסתכל בעין פקחה בספרותנו העברית החדשה יעלו על לבנו דברי דְרִינְיִן המספר בספרו "מסע חוקר־המבצע מסביב לכדור הארץ" כי על הסלע ס"ט פאויל אשר בלב ים האטלנטי עשו להם קן ישי מיני צפרים "השוטה" "הראש הלכן". מבשר דצפרים האלה יהיו וישבעו מין זבוב, עיש וסס, ודְבִיזֶנְס יהיה למזון לחפושית־הדֶלֶן ולקֶנֶת־העצים, ומהם יפרו וירבו כל מיני היתושים הדקים והיו לתכל ומלואה, רגילים הם הסופרים העברים קצרי־הראות וקטני־המוח להגן במששות־הם ובנכול־עמ על דלות־ספרותנו ועניותה, וכראותם כי נביא לירחינו מאמרים בכל מקצעות המדע, החקירה, הפילוסופיה והספרות וענפיהם, כאשר השתגשנו והסתעפו בימינו — ייראו כי נכנים לספרותנו יסודות זרים לרוח עמנו. אל תיראו עבְרֵי יַעֲקֹב, הפילוסופיה והמדע, רוח הַיֵּץ והטעם הטוב מועילים המה לרוח ישראל כאשר יועילו לכל העמים; החכמה והבינה, החקירה והדעת מורשת קדומים ונחלת אבות הם לנו, וכל האומר כי האור המתקן לעיני כל אדם יכאיב עינינו, והמזון הרוחני המכריא הדרוש לקיומו של כל עם הרוצה באריכות ימים ושנים, כחיי כבוד ותפארת בהתפתחות והשתלמות, — כי המזון הזה מוזק לנופנו הלאומי, — כל האומר כזאת הוא חורץ משפט מות על עמנו, כי האדם או העם שאין כוחו לעֲפֹל יסודית הבאים לנופו מן החוץ ולהפכם לדמו וכשרו הדל מחיות, כל האומר, ורבים הם בימינו האחרונים האומרים כן, כי חלילה לנו להכניס לספרותנו העברית דברים הנוגעים לאדם כאשר הוא אדם, כי חובת סופרינו לעבור בשתיקה גמורה על כל הדעות החדשות במדע ובספרות השולמות ברוח תקופתנו ודוחפית את בני־דורנו קדימה, כל האומר כי על הסופרים העברים להתרחק משוק החיים, משאוננו והמונו וכל חליפיתיו ומראותיו, כי ברית כרותה לספרותנו להתנועע בחוג צר ומוגבל וחלילה לנו להסיג גבולה שנכלו סופריה הראשונים ולפרוץ גדרה שנדרו בניה בזניה, — כל האומר וכותב כן הרי הוא מודה ודואה גמורה כי נאה ויאה לעמנו להיות בין הגוים ככלי חרס הנשכר, או כאבר מרודלדל בלי כל לחלוות חיים ותעודתו מראש ומקדם להיות כאחד החנוטים בין העמים החיים על פני האדמה.

אם לא נאיר באור הבקרת, באכזבת הדעת את כל זוויות חיינו, מסתריהם ומְהַשְׁפִּיקֵם או נַרְע לעמנו הרבה יתר מאשר ירעו לנו שונאינו ורודפינו, מציקינו וטענינו, הדעות, המחשבות והרגשות החיות ניתנות כח נְאֻלֵל לעם לשאת ולסכול תגרת יד המקרים והסנעים גם להֲחַלֵּץ מן המַצָּר; כל עוד לא יכבה אור הדעת בקרבנו לא נאבד ויש תקוה לאחריתנו, אם תשתעשעו ותתעלסו בנאמיכם האהובים: לאומיות, תחית ישראל, תחית הארץ, תחית השפה ולא תבארו בדברים ברורים ומפרישים מה מנטמתם ומטרתכם, ולא תרכו חכמה, חקר ומזמה בישראל לכסם את תחיתו על יסודות מדעיים, אשר כל הרוחות שבעולם לא יזיוזו ממקומם או תביאו רק מהומה ומטובה ברוח ישראל ויזיו לא תעשינה תושיה. הרבו אור, דעת אי־מוגבלה, ששפט נאמן וצדק ובקרת, אשר לא תדע חטלה ורחמים, בספרות העברית, תני בה

מקום רחב ידים לחכמת ישראל העמוקה והאדירה, להקרי תולדותנו והרחבת שפתנו אז תנכירו בזה את עצמות ישראל, העצמות האמתית אשר בה נתפאר נגדה נא לכל העמים ותסירו מעלינו את כדידותנו הרוחנית, את עצמותנו המלאכותית ואת ספחת ההזיות אשר דבקו בנפשנו, ותקומה ותחיה תהינה לישראל.

(ב) ירחוננו לא יהיה כלי מטמא למפלגה או כתה אחת בישראל, ולא יתמסר לדעה או שטה מקובלה וזכוכה לרבים, כי אם יעסוק וישל בכל עניני האנושיות בכלל ועניני ישראל בפרט, אין לך מאורע אחד בעולם או הלכה ודעה אחת שנתחדשה באיזה מקצוע שבחכמה או שבספרות המזרחיות והמערביות שאין להם כל נגיעה באיזה צד שבחינו ובקיומנו הגופני והרוחני האחוזים וסבוכים, דבוקים וקשורים בחיי כל העמים החמרים והרוחנים.

אמנם רובי ספריה העתיים בהספרות האירופיות מוקדשים רק למקצוע אחד בחיים, בספרות או בחכמה, וכל אחד מהם חורש בעגלתו, זורע במעניתו ועודר מערכתו, אבל אם התחלקות העבודה הספרותית והמדעית הביאה לבני אירופה רב טובה, לא תביא לנו, במצב ספרותנו כיום, רב ברכה. ענינינו קמים, מעשינו דלים ומגמותינו נמדיות, ואם נקדיש את ירחוננו רק לדעה אחת, רק למפלגה אחת האהובה והחביבה ויקרה לנו אז נקפח שכרן של הדעות והמפלגות האחרות בישראל ונחליש בה ספרותנו, בתגנו לה יניקה וכלכלה במדה טועמה ומצומצמת. הספרות, ברצותה לחיות, צריכה להיות נזוגת ככחות כל העם ולא כמיץ עצביהם של אחדים מסופריו.

יש לירחוננו שטה קבועה ומגמה ידועה ואלה נשאף בכל כחותינו ולא נמה ימין ושמאל מהדרך אשר סללנו לנו, אך לא ננעל את הישערה בספרותנו לפני חכמים וחוקרים אשר דעותיהם לא תשאנה בד בבד עם דעותינו והשקפותינו, אם אך גם המה רוצים בקיום ישראל בתור עם וטורדים בהכרחיות התולדות היוצאות מבנין־אב זה. אנחנו נעמוד על המצפה לברר וללבן, לצרף ולזקק במאמרים ספרותיים ומדעיים את דעותינו ושפתנו ככל הניגע למצבו החמרי והרוחני של ישראל בהווה ובעתיד. נתאמץ להביא בחשבון את המעשים הגדולים הנעשים בתכל ולמצוא את הקשר והיחס אשר בינם ובין המעשים הקטנים הנעשים בעולמנו המיוחד. נתאמץ לדון על כל שאלות חיינו בלי משוא פנים, בלי הכרעת הכף ובלי דעות משוחדות וקודמות, כי אם את אשר ישימו האמת, מצב החכמה בימינו וידיעתנו את ישראל, דברי ימיו, תכונת רוחו ואופיו בימינו — אותה נשמור לדבר בלי הראות פנים לכאן ולכאן. נשתדל להרחיב בירחוננו מאמרים, אשר בידם לשפוך אור על תכונת נפש עמנו וצביונו הרוחני, מאמרים אשר יסודתם בחכמת ידיעת העמים (Ethnologie) ותורת האדם (Anthropologie) בספרות ורשימות מדויקות ומעבדות; גרבה מאמרים וספרים כחכמת הכלכלה והמקיה בכלל, ונתאמץ לברר וללבן את מצב הפרנסות, המלאכות המסחר והעסקים בישראל בפרט. ומאמר אחד בזה יהיה שקול בעינינו כנגד אלפי מאמרים מלאי מליצות ריקות ועצות התלויות על בלימה. קמץ כח החיים הנטוע בקרקעין פן־לילה ובנמלה בתום מכריח אותם לאסוף ולאגור לת ולשד הנחוצים לקיומם ולהתפתחותם, ואנחנו מקפידים בידנו פתיל חיינו ומאבדים לדעת את תמצית כחותינו ושארית חיותנו, אשר הותירו לנו רבבות מענינו. החכמה בימינו שואפת לתת את היכלת ביד האדם לעשות עבודות גדולות וכבירות בבחות טועמים, ואנחנו, עם חכם ונבון, לא נדע כל הסכון (Oekonomie) בסוּר

כחותינו וכזבזז כשרונותינו. הננו מכינים "בכלים אשר משקלם עשרת אלפים ככר כסף מהט ברזל אחד" (לשון רבי ידעיה הפניני) הננו מכניסים כל חכמינו וזקנינו לקצין כנפי יתוש אחד. בכל עמלנו ויגיעתנו להטיב מצב היהודים ולתת להם אחרית תקוה טובה ותקומה נאמנה הננו רק מעלים נשיאים, משיבים רוחות, רודפים אחר הצל, מניעים מים בכברה וכינים בנינים על אדמת החלל, ואין עבודה שיש בה ממש. אין פעולה שיש בה תועלת נפֶּת להקמת סֶפֶת דוד הנופלת ומתמוטטת, נחרבת ונהרסת בידי זרים ואויבים ועוד יותר בידי אוהבים פּוֹאֲבִים וקרובים עֲבִיבִים. בשעה שהננו מפלפלים הננו יכולים להכניס פילים בנקבו של פֶּזֶז ובכוואנו לנסות את כחנו וחריצותנו לעשות בפעל דבר-מה בעד עצמו אין ביכלתנו להכניס קֶפֶץ הזבוכים בפתחו של אולם. מי האשם בכל זה? אמנם, יכולים אנחנו להתנצל ולהצטדק. יכולים אנחנו לתלות את הקולר בצואר אחרים; אבל, האמת נתנה להאמר, גם אֲנֵחֵנו איננו הפים מפשע, כי האיש וכן העם שמתרשל במלחמת-הקיום ומתרפה בעבודתו יסורים באים עליו והוא עלול בכל שעה לפגעים חדשים. הפזור שאנו מפזרים את כחותינו הרוחניים המעטים אשר יש בנו לבלתי הועיל — הפֶּקֶשֶׁלָה הזאת תחת ידנו היא, כי בעניני האומה ובעסקי הכלל כל איש מאתנו, אשר ידבנו לבו לעזות דברי-טה בעד עמו יעשה על פי סברתו, נטיתו והשקפתו, ואין תכנית ואין תורה לנגד עיניו. בכל דבר הנוגע אל הכלל הננו כאומה בלי כתב ולשון, בלי מסורה וקבלה בלי ראשונים וקדמונים, כאילו אתמול נולדנו.

מיום שהתלבשה השנאה העתיקה לישראל בלבוש חדש, אשר קראו לו "שנאת-הגזע" לא חדלו אחינו במערב אירופא לחום בה ולזבזב על מלחמת זו את כחותינו המוסריים והשכליים, וכל זה נעשה בלי סדר ומשטר, בלי שמה והכנה תורנית, כי כל אחד מהלוחמים יבחר כלי נשק ותכסיסי מלחמה מכל הכא בידו, מכל אשר ימציא לו המקרה. מלחמה זו יש בה מהומה ומכוכה, אך אין בה כל תועלת לאומית, כי הידעו מליצינו וסננורינו בשער מה להשיב ולמי להשיב, אך להשיב, כמה להשיב ואם נחוץ בכלל להשיב? כמעט אין איש מהם יודע מאומה, כי אין לנו ספרות העוסקת במתינות ובישיב הרעת בענינים רמים כאלה. לא נאשים את הפרט על שהוא עושה ככה — יגיד בשער ישרו לעמו מים שאסף את הדיעות הנהיצות לזה, כי

בַּעַת זְרוֹת יִהְיֶה וְיָדֵי הָעָם רְפוּת
אִז הַדְּבַר לְחֻבָּה וְהַשְׂתִּיקָה לְחָרְפוּת

(Juvenal)

יש אשר נחוץ להשיב לשונאינו איזו תשובה, לבל יחשבו את שתיקתנו כהוראה, ומה יעשה מליץ-ישר מתגרב כזה? היש לנו ספרות שהבינה לו ולחבריו, אשר כחם בפיהם או בעטם, חמר להסננוריא, אותות ומופתים, מספרים ותעודות שאין לפַּקֶּק בהם, חלילה!

ג) לְתַקֵּן אֶת הַמְּצִנָּה הַזֶּה עִמְלָנוּ וּיִגְעֵנוּ לְמִצּוֹא לִירְחוּנָנוּ סוֹפְרִים קְבוּעִים גַּם בֵּין חֲבָמִים וְהַחֻקִּים הַגְּדוּלִים וּבֵין הָעוֹסְקִים בְּצִרְכֵי עִמְנוּ אֲשֶׁר קָנוּ נְסִיוֹת רַבִּים, בֵּין הַסִּפְרִים הַמְּצִינִים הַיּוֹדְעִים מֵה יִחַסֵּר לְעִמְנוּ וּלְסִפְרוֹתֵנוּ, וְאֲשֶׁר עִמְדוּ עַד כֹּה רַחוּק מְסִפְרוֹתֵנוּ דַּעֲבָרִית הַחֲדָשָׁה וְכֵל אֶחָד הָיָה אֵימֵר כִּי מַעֲמוּ וְנִמְקָו עִמוּ.

אשר הוא משתמש בהם בדבורו ובכתבו, אם רוצים אנחנו להכניס ספרים ומאמרים מדעיים לספרותנו או מוכרחים אנחנו לגזור משפתנו או מהשפות הקרובות לה שמות עצמים פרטיים לכל מיני המתכוות, הצמחים, החיות, העופות, לכלי האומנות השונות ומכשיריהן, ולכל מיני החמרים, הכלים והמכונות אשר החכמה והחלשת משתמשות בהם בימינו, שני התלמודים, המדרשים וכל האוצר הגדול של ספרי חכמינו משנות קדם ומשנות הדינים הגלויים לנו והעתידיים להנלות, על ידי חכמינו במערב אירופה העמלים בזה ומסרים את נפשם על העבודה הכבירה הזאת, כוללים בקרבם עתקת חמר יקר למלאכתנו זאת והוא צריך רק עבוד, לְמִישָׁה ושכלול.

בירחוננו לא נקפח שכר כל סגנון וסגנון, אם אך יהיה ישלם, מתוקן מעבוד יופה כמינו, כי רבות הסגנונים בשפה, כן ירב כבודה, עשרה תקפה והסתנלותה לעינים שונים.

וזהו קצור תכן העינים אשר נתן להם, חליפות, מקום בירחוננו.

(א) חכמת ישראל. במקצוע זה נביא ספרים, מאמרים ופרקים שלמים בכל הנוגע להתפתחות התורה, החכמה, הקבלה, המליצה והשיר בקרב ישראל, ובכל הנוגע לקורותיו, תולדותיו ומפעלותיו בתקופות ובארצות שונות. נזחר מלהכניס במחלקה זו חקירות יבשות וצנומות, פלפולי שוא והכל, נקור וקטוט בדברים של מה בכך ונרגרים ושברים מפזרים, כי אם נתאמץ להביא השקפות כוללות שיש להן ערך מדעי וספרותי ורוח חיים בקרבן. החמר אשר נביא לתולדות עמנו וספרותו יהיה כבורר ומלובן בידי מומחים לרבר זה.

(ב) ממזרח. במקצוע זה נביא מאמרים מדעיים וספרותיים על דבר ארצות המזרח בכלל וארץ ישראל בפרט: סגולותיהן, תכונותיהן, עמיהן ותרבותם, דתותיהם, ספרותיהם, תולדותיהם ולשונותיהם ומצבם המדיני וכיחוד נדבר על הישוב החדש בארץ ישראל וסוריה. נתאמץ להכניס במחלקה זו את הידיעות המדויקות אשר אספו דתורים והחוקרים היותר גדולים, ונתרחק במאידאפשר מתקני הארץ המזויפת, המיופים או המושחרים.

(ג) ממערב. במקצוע זה נביא ספרים, מאמרים והשקפות בכל ענפי המדעים כמו חכמת הטבע, חכמת הרפואה, ושמירת הבריאות, תורת החיים (Biologie), חכמת החמה ועבודת האדמה, תורת האדם, חכמת הנפש, חכמת החברה, תולדות התרבות והפילוסופיה המדעית הכתובים בסגנון מסביר ומטעים.

(ד) הספרות היפה. במחלקה זו נביא ספורים, ציורים, תמונות, חזיונות, ספרות בפע ושירים מקוריים ומתורגמים משובי הסופרים האירופיים. במחלקה זו נתאמץ לתת את הטוב והמוכחר שבכל המינים והסוגים אשר במקצוע הספרותי הזה. משפות אחרות נתרנס רק את הספורים והציורים היותר מצוינים והיותר נעלים.

(ה) השקפות חדשיות על הנעשה כחבל בכלל ובקרב בית ישראל בארצות שונות בפרט. במקצוע זה יבואו גם שאלות הזמן ומכתבים מערים גדולות באירופה ובאמריקה.

(ו) חכמת חרשים. במקצוע זה נביא מאמרים מפקידה לפקידה במְשָׁבֶת הכניה והגזרה, בחכמת הציור, הקטוב והזמרה. חכמי חרשים מובהקים עוזרים על ידינו ועבודה זו.

ז) תולדות אנשי שם מכני עמנו ומכני העמים מכתביהם ורשימותיהם, ונתאמץ להדפיס גם את תמונותיהם בדפים היותר משובה.

ח) משפטים פרים, במקצוע זה נתאמץ להכניס את יסודות הבקרת המדעית, ואת הבקרת הנוסדה על הקי היפי והטעם הטוב והבקרת אשר יסודתה בחכמת הנפש. במחלקה זו נדפיס מפקידה לפקידה השקפות בוללות על כל החדשות הספרותיות בשפות חיות שונות וגם בשפת רוסיא. ידעת ספרים עברים ולועזיים.

יודעים אנחנו כי העמסנו על שכמנו עבודה רבה וכבירה מאד, כי ירחון עברי במדה כמותית ואיכותית כזו לא היתה עוד בספרותנו, אך יודעים אנחנו גם את אביך לבכנו ורצוננו הכביר להרחיב את ספרותנו ולהרים את ערכה, ותקותנו חזקה כי אחינו החכמים, הסופרים והקוראים העברים יבינו להמפעל הספרותי הזה וכל אחד ישחד מכחו בעדו, למען יהיה לאל ידנו לפארו ולשכללו מחדש לחדש.

ראשית צמיחת ההשכלה ברוסיא.

מאת

א. ה. ווייס.

רבים אומרים כי זוהר החכמה אשר יצא משני המאורות הגדולים קראכמאל ושייר להאיר דרכי חשך בארצם בגאליציא, הוא היה הולך ואור גם לשכניהם בפולין של רוסיא ובלישא ובכל יתר מדינות רוסיא. כי הם היו הראשונים אשר מאתם יצאה תורת ההשכלה, ומהם באה ראשית ההערה לבקשת הדרישה בחכמת התבל, ואך הם האירו נתיב לחכמת הבקרת לאלה הארצות. הנה אני לא כן אדמה ולבכי לא כן יחשוב. לפי דעתי כל האומרים כן אינם אלא טועים. כבר בזמן כביר לפני זה נזרעו גרגרי הזרע הראשונים בריאים וטובים על שדמות ארץ ליטא, והגאון רבנו אליהו מווילנא הוא היה הראשון להרמת החכמות בקרב עמו. הוא פקח עיני העורים לראות את יקר תפארת המדעים הוא כרה אוזנים לממאנים בהם, הורה דעה והבין שמועה כי המישר ארחותיו לא יסכן בהם. ידעתי גם ידעתי כי רבים יתפלאו עלי על אמרי ככה וינענעו לי ראש ואולי אהיה לשחוק בעיניהם בשמעם דבר הפכפך כזה כי זה הגאון החסיד מאין משלו היה משוחרר ההשכלה! ובכל זאת כן היה. הנה זה הגאון מווילנא נחשב בעיני לאבי בקרת התלמוד. משוכב נתיבות המשניות והברייתות וכל המדרשים הקדמונים. הסר מנוסחאותיהם קמשוני השגיאות אשר עלו בהם באשמת סופרים ומעתיקים. אכן בקורת לא היתה יציר שקול הדעת בלי מופתים ברורים, לא מולדת השערות

תלויות בשערה. כי אם תוצאותיה מהשוואת המקורות והנוסחאות והיא לא תכזב. הוא אבד ושבר בריחי הפלפול של הבל ושל שקר. והעמיד במקומו פלפול ישר דעת ואמת. והוא אשר יסד כלל גדול בתלמוד כי כאשר בארו הכתוב בדרך דרש ופשט אף כן במשנה יש דרש ופשט ובעלי התלמוד אחזו לפעמים את הדרש והניחו את הפשט (סי' בינת המקרא בשמו). ובעבור זה שלל כל חסורי מחסרא במשנת רבי יהודה הנשיא המוכא בתלמוד כי אמר אין זה מדרכו של רבנו הקדוש לחסר דבר ולפי דעתו ושטתו של רבי אין כל חסרון והנמרא שהחסירה זה רק לשטת תנא החולק (הקדמת פאת השלחן). הוא פתח חרצובות האונס אשר נטל רבנותם על הדורשים ואסר הגהת הספרים. אבל הוא הגדיל מאד לעשות בתקוניו ובשנוי הנוסחאות להעמידן על אמתתן. אלה הנקודות הלא הן עקר בקרת התלמוד האמתית.

זה הגאון עם עצמת חסידותו לא בזה ולא שקץ את חכמת העולם כי גם הוא עצמו עסק בה ונטע האהבה אליה בלב בניו וקרוביו ותלמידיו. והעיר את בני עמו ללמוד חכמת לשון הקדש ודקדוקה. ובימינו נתנלה כאמר אשר חבר וכתב בחכמת הדקדוק (גדפס בספר השנתי כנסת ישראל). ואין קץ לכל הדברים אשר ספרו חכמי דורו מרוממות חכמתו. מתקף ידיעתו במדעים ומעמק בינתו בטבעיות ולמודיות ובחכמת התכונה ועליות אליה דף כ"ה והלאה. ויותר שהיה חכם מבין מדעתו וחוקר תעלומות חכמה עוד למד דעת את העם ומזרו את תלמידיו כי תהוינה עיניהם ואונם פתוחות אל החכמה וישיתו לבם לדעתה. ויאמר אל אחד מתלמידיו (רבי ברוך משקלאוו) שיעתיק מן החכמות ללשון הקדש כל מה שאפשר כי כפי מה שיחסר לאדם משאר חכמות לעמת זה יחסר לו לאדם עשר ידות בחכמת התורה. כן יסד הגאון הזה וכן צוה. ואף כן נמשכו אחריו מספר תלמידיו. ועתה אם נקבץ על יד כל אלה המדות ונתכוננה בינה בדרכיו מי זה יאמר לי כי הפלגתי באמרי כי הוא. הגאון מווילנא. היה הזורע הראשון על אדמת ההשכלה בארץ רוסיא. אולם אודה ביושר ללב כי גרגרי הזרע אשר זרע אך מעט מעט עשו צמח. כי לא יולד גוי פעם אחת וחליפות גדולות בהשכלת העמים לא בין לילה. הבאנה. אף כי בארץ אשר מונעים רבים יתיצבו על דרכה להכשילה. ועל כן עוד חלפו שנים עד החל הזרע לצמוח. עד בא האיש הנכון להחיש הצמיחה. איש אשר כל ישעו וכל חפצו רק לפנות המונעים מן המסלה והמעכבים להשיג המטרה. האיש הזה לא היה מן היושבים בשבת תחכמוני אשר תורתם אומנותם. אשר תוך ארבע אמות של הלכה הוא עולמם. אשר כאלה רבים היו בפולין וברוסיא בכל הזמנים. אבל היה איש מהעם. ומנאמי העם. ומעורב בין העם. וגם ידע את מחלת העם והכין במה לרפאותה. והיה האיש ההוא

תם וישר וירא אלהים נאמן אל עמו ודורש טובתו הוא החכם רבי יצחק בער לעוונוזאהן.

איש ישר היה בדעותיו בתורה ובכל תושיה נאמן בית החכמות ועל ראשו נזר השכלה נאמנה. בקי היה כלשונות זרות, ידיו רב לו בספרות המדעית בישראל ובעמים, ונאדר בנעים מליצת לשוננו הקדושה אשר בה היה אחד מן הנבחים. אכן גדולה מכל אלה המעלות הנשגבות היתה מדת אהבתו לעמו, ובקשתו להועיל לו כיכלת ידו ורוחו. כל מאווי לבו להוציאו בצדקת מעשהו מיון מצולת הסכלות אשר נשקע בה. להרימו לתור מעלת אנושיתו ולהביאו אל תעודתו האמתית אשר נפקדה עליו מראש להיות עם חכם ונבון נגד העמים. את אשר בקשו בכל מאמצי כחם קראכמאל גם ראפורט להשיג בארץ גאליציען השתדל להשיג גם הוא בארץ מבורתו ברוסיה. הוא והם שוו נגד פניהם משרה אחת והיא השכלת עם. אולם דרכיהם אליה לא היו שווים ועל כן גם שעור הצלחתם בהשגת זאת המשרה גם הוא לא היה שווה. הנה אם נבוא עד חקר הדברים נראה כי הדרכים אשר ברו להם קראכמאל גם ראפורט לא היו נאותים מאד בזמנם ובארצם להגיע אל התכלית הנרצה. כי יותר מאשר נתנו זרע לזרע שלום לברכה נתנו זרע למחלוקת, ויותר מאשר משכו לב רבים לאהבה אל תורתם רחקום ממנה. יען כי למודיהם היו חדשים ומשפטים כל ידעום. וגם הראיות אשר הביאו לא היו לפי דרך הדורשים בעמם, הם היו ילידי בקרת עיונית אשר לא ידעו הם ואבותיהם אך נחשבה להם חיצונית, ולאנשים פשוטים דרכים כאלה לא יתכנו. לאנשים אשר פחד החכמות עליהם ערכו שלחן מתבשילי המדעים טרם הודיעום כי אין מות בסיה, ואף על כן לא יפלא כי לא הצליחו בארצם להשיג מטרדם בשלמות. אמנם לעוונוזאהן בין הכין את אשר לפניו הוא הכיר את האנשים אשר אליהם פנה כלמודיו בתוכחותיו ובמסריו, ובחר לו את דרך רוח העם אשר הוא דובר אליו; לא יקרב אליהם בחדושים אשר בעיניהם זר מעשיהם, לא במחקריו יבקש לו און שומעת אף לא השערות הביא לקראתם כי אם פנה דרך לפניהם למבא פתח החכמה וכל מגמתו להורותם כי אין סכנה לתורה ולדת על דרכה, ובסירה אין מות ובכוסה אין רעל, וכל זה הבינם על פי דרכם בהבינו להם דעת קדושיהם בדבר הזה, דעת גדולי האומה מראשוניהם עד אחרוניהם אשר אין אחד בעם אשר יטיל ספק בגדולת תורתם צדקתם וחסידותם. ויודיעם נאמנה בראיות ברורות גלויות ומפורשות המראות מה היה מצבם לעמת דרישת החכמה וכמה הוקרה ערך ההשכלה ותועלת העיון בשאר חכמות, והורם כי כמעט כלם רק זעיר שם זעיר שם יוצאים מן הכלל היו מחזיקים בכריתה ויהיו מכקשיה ודורשיה.

ועתה לא יתכן כי לא תהי הדרך הזאת צלחה, ובאמת עשתה והצלחתה זכר דבים מאת אשר פחדו פחד לפנים פן יכשלו עתה היה להם קשט אמריו עז מבטחם, חזקו ואמצו לבכם לגשת אל החכמה ויחזקוה במסמרים עם התורה ויקימו בנפשם אחוז בוז וגם מזו אל תנח ידך.

אלה הלמודים הניח בספרו היקר תעודה ב' ש' א' ל. זה הספר קנה לו שם תפארת בעמו ובארצו בין כל הנבונים בלי הבדל המפלגות השונות אשר נפלגו היהודים בארץ רוסיא. משכילים, רבנים וגם מן החסידים דברו טובות עליו וישבחוהו וירוממוהו בקהל עם. המשכילים כלם שמחו לקראתו כי הסיר אבן נגף גדולה אשר גדרה דרכם. גם הרבנים לא מצאו בו דופי אחרי שיסד כל דבריו על ראיות מחכמי התלמוד ומדברי גדולי התלמודיים אשר כל היוצא מפייהם להם קדש. אחד מן המפוארים בין הרבנים הרב רבי אבלי מווילנא נתן הסכמתו על הספר. והי כאשר שאלו אותו אנשי ווילנא, מה ספר זה מה טובו ומה חכונו? ענה ואמר לא נמצא בו חסרון כי אם זה שלא חברו רבנו הגדול רבי אליהו החסיד מווילנא. גם מגדולי רבני החסידים לא מנעו ממנו קלוסם. והיה אחד המיוחד בהם החסיד רבי ישראל סדיגורא הידוע אשר הפליג בשבחיו והקדמת המוציא לאור הוצאה ב'. הנה ספר כזה חבר החכם האיטליני רבי יצחק שמואל ריניו והוא ספר „התורה והפילוסופיא“ וכלנו ידענו כי זה הספר בצאתו לאור לא מצא חן וחסד לפני כל בני עמו וגם כמה רבנים באיטליא נתנו בו תפלה. וכל זה למה? יען כי מחברו ערב בו מחקרים, ויכוחים, ביאורים ודעות אשר לא היו לפי רוח הרבנים הישנים, חבר אל עיקר עניני דברים התפלים לו ועל כן החמיצו המטרה. ואני חושב כי גם השם אשר קרא לו מחברו „התורה והפילוסופיא“ היה משגה, כי כל היראים התמימים חררו מפניו. לא כן היה עם הספר תעודה בישראל. שמו, וסגנונו, והשתמרו מכל תערובת דעות וחקירות אשר לא מענין תכליתו קנו לו כל הלבבות יחד בלי הבדל המפלגות השונות. החכם רבי שלמה יהודה ראפפורט כאשר הגיע זה הספר נגד עיניו וקרא בו היה שמח לקראתו כמוצא שלל רב. וכתב אל המחבר מכתב תודה ואמר כי מצא בזה הספר דבר אשר מאז קוה לראות כזה יוצא מאחד החכמים בישראל. ולמה לא היה הוא זה האחד? את זה לא הודיע. אבל הודיע לנו דבר אחר במכתב ההוא אשר גם הוא יקר לנו. בהודיע לנו על פיהו מה בין מבוקשי של ראפפורט בכתיבת ספריו להרבות חכמה ובין מבוקשי לעונינוזהק בחבור ספרו הזה אשר גם תכליתו למען ישוטטו רבים ותרבה הדעת. הנה במכתב ההוא אשר קלם בו ראפפפורט את מעשה ידי לעונינוזהק, אמר עם הספר: איך ירחב לבך אם תזכור ותחשוב כי בנים יבואו ועם נולד יודרך

יב ב ד ו ך על הטוב אשר עשית עמהם. הננו רואים בדבריו האלה כי הוא יעמיד במדרגה העליונה את הכבוד אשר ינחלו החכמים עקב פעולתם ואת התודעה והקלוס המגיעים להם מבני אדם. ואמנם מה היו מבוקשי לעווינוזאהן? הוא לא לשם כבוד ולא לשם תהלה עשה מה שעשה כי אם מעשיו היו לשם שמים ולשם טובת עמו. וכן מפורש יוצא מהקדמתו לספר הזה. שם אמר כי לא קנאת סופרים להיות נמנה עם הנכונים ולהכבד בין המחברים הניעתהו לחבר ספר. כי יודע כי כבוד איש אך כצל ותפארת אדם אפס ותהו, אבל לבקשת רעים להגיד להם איזה הלמודים הכרחים לשלמות הישראלים נוספים על למוד התלמוד והפוסקים. התאמץ וכתב ספרו. ואף על בן לקח שכרו משלם כי גם חפצו בידו הצליח תמים ושלם.

בספר הזה אין בו לא חריפות ולא סברות לא פלפול ולא השערות. אבל הוא אצר דעות חכמי ישראל בדורות הראשונים והאחרונים בבחינת הלמודים החצונים ההכרחיים ללומדי תורה. בסדר נאה הן ערוכות באוצרו מדברו כליל בהדר מליצה צחה, ומשפטו בצדק בשובה ונחת, והכל אל מקום אחד הולך, והוא המטרה אשר שוה המחבר נגד עיניו בלי נטות ממנה אף כפשע. והוא עצמו ביושר לבו מצטדק שאם לפעמים נטה ויצא ממרכז הספר וכונתו לא עשה כן כי אם לסבת התועלת המגיעה מן הדבר. ואמנם המטרה אשר הציב לו בחקירתו היא: להשיב תשובה מספקת על השאלות הגדולות אשר התעוררו בעת ההיא ברב עז וכל נאמני ארץ ברוסיה ופולין היו מבקשים פתרונן. עקר השאלה היא: איזה הם הלמודים המוסיפים שלמות לאיש הישראלי בהתחברם אל למודי התלמוד והפוסקים? והשאלה הזאת תפרד והיתה לחמשה ראשים. האחד: אם ידיעת לשון הקדש ודקדוקה הכרח לבעל דת היהודית? השני: אם מותר ללמוד לשונות העמים? השלישי: אם מותר ללמוד חכמות חצוניות? הרביעי: מה תועלת בידיעתן? החמישי: אם יצא שכר ידיעתן בהפסד האמונה? ועל כל אלה יתן תשובות נכוחות מכריחות לקבלן. ידן ויוביח בראיות ברורות חיוב ידיעת לשון הקדש על פי דקדוקה, עין בעין יראם גודל התועלת ללמוד לשונות אחרות, ויברר היתר למוד החכמות החצוניות, ומציע לפניהם התועלת המגיעה מאלה החכמות, וכי טועים כל האומרים שהחכמות גורמות נזק לתורה ולאמונה. ואמנם הראיות על כל אלה לא לקח מעיון השכל לבד כי אם לקוחות מן הנסיון אשר לא יכזב. מתוך הקורות והתורות של גדולי האומה, אשר הם עדין המאשרים ומקיימים משפטו ודינו. החכם הזה היה איש המעשה, וכל מגמותיו לתת לקח טוב לעמו הדרוש לאשר נפשם ולפדות רוחם מפחתי סכלות ודעות טפלות אשר דבקו בו ועל ידי זה ישיגו גם אושר זמני להפדות מחרפת העמים המלעיגים

עליהם. והיש חכמה מעשית גדולה מזאת אשר שם המחבר למשרת חפצו? ויען כי זו מגמתו בספרו, ויען כי אך לתכלית מעשית עיניו נשואות אף על כן דבר בו גם על ענינים מעשיים אחרים אשר התרשלו בהם בני ארצו אף שגם הם הכרחיים לטובתם ולקיומם בארץ, ויורם את דעות רבותינו הקדמונים גם בכחינות אלה, ומדבר בחכמה על יקרת הערך לעסוק בעבודת השדה בכל מלאכת מחשבת וללמוד אומנות, וחרשת ידים וכדומה. ואף לכל אלה יביא עצמותיו מתורות קדמונים וממנהגם. אך לא בספר הזה בלבד כי אם גם בספריו האחרים אשר חבר היו תמיד עיניו נכונות אל התועלת המעשית. הנה ספרו זה בכלל הוא סניגוריא בעד דתנו ובעד התלמוד, וספרו „אפס דמים“ הוא נגד המעלילים על היהודים עלילות דם. וזה מעשה באמת וחכמה מועלת בפועל. ועתה אלה הפנות אשר ידיעתן דרושה לחיים היו הענין אשר בחר לו זה הנאמן לעמו לענות בו. בהן ראה טובת האומה והן גם המעברה אל ההשכלה, ואמנם גם לא טעה! ואף ראה פרי פעולתו בחייו, ובלב בטוח יודה לאל על אשר זכהו לכל זאת. ואמר בהקדמתו להוצאה השנית מספרו: הספר הזה (תעודה בישראל) היה נדראשון לרגליה שכלה פה במדינה לאחינו בני ישראל, רבים ממשכיליהם וסופריהם הלא בפייהם ובעטם יענו כי לנגה זרחו הלכו ויאר להם הדרך. אמנם הוא רק ראה ראשית בכורי פריו, אך אנו רואים כלו. פריז למרבה המלא רחב ארצו ונתפלא על המראה. ידעתי כי לא יבקש אדם ממני כי אהיה סופר ומונה פה את המון המשכילים הנאמנים אשר ברוסיא ופולין, אשר היר סרים למשמעתו וילכו במועצותיו, כי אם אספרם מחול ירכיון, אבל את זאת אמר כי המשכילים האמתיים והמתונים אשר אמרו לדבק טוב, דבק שאר החכמות עם חכמת התורה, בהתלהבות שוה אחזו בשתיהן, ובשחרם מדע ותושיה לא הניחו ידם מן התורה. אחדים מהם ידעתי פנים אל פנים, והשתעשעתי עמם בתורה ובחכמה. ומה מאד השתוממתי על המראה בראותי בקיאותם בכל חדרי התורה, ועומק בינתם במקרא אשר מפרשיו הראשונים והאחרונים ערוכים ושמורים בפייהם ובלבם, מכל התלמוד והמדרשים לא חסר להם דבר, ומצר השני המה משכילים מובהקים יודעי מדע ובקיאיים בספרות החכמה הכללית, אכן עוד יותר נודעה לי מעלתם מתוך כתוביהם. בכל חלקי חכמת התורה ובכל המדעים השונים כתבו ספרים ומאמרים. בעיוני ההלכה והאגדה על פי מדת ההגיון והבקרת הרחק מאד מדרך הפלפול. בחכמות הלמודיות והטבעיות, בחכמת החשבון והשעור, בידיעת הגיאוגרפיה, פיא הטבעית והמדינית, ובחכמת דברי הימים לעמים ולארצות וביחוד כהאומה היהודית, וכמעט לא היתה חכמה אשר לא נגשו אליה, ולצדקה יחשב להם

בי לכל הדרושים לחפציהם מן הידיעות והחכמות עשו לראש הדרישה בחכמת לשוננו הקדושה אשר בה כתבו כל מה שכתבו במליצה יפה ונבחרת. עד כי היתה להם זאת השפה לשון חיה לשון מדוברת. ואף זה כחם לדבר עמנו יהודית נחשב בעיני למעלה יותר גבוהה. כי היא חזות אהבתם לעמם ורגשם ללאמם.

ארץ אשכנז בראשונה הרה וילדה מליצת לשון הקדש וארץ רוסיא ופולין גדלה שעשויה. שם מקמנם עד גדולם יודעים לכלכל דבריהם במשפט הרשון כאילו ינקוה משדי אמם. שם נחה רוח פיוטי אמתי על מאות מאנשיה ושרים בשרים משירי ציון ובשפת ציון. ואני ראיתי אחדים מהם אשר הם משוררים במלא טובן המלה אשר יוכלו להתחרות עם גדולי המשוררים בלשונות אחרות. עם אלה אשר הכרתי שכבר מתו ואשר אכירם והם חיים עמנו היום מצאתי עוד מעלה נשגבה ונפלאה. כי עם שעקר אומנותם הוא הפייטנות הם גם חוקרים במדעים אחרים. מושלים במכמני כל חכמת ישראל ויודעים את התלמוד עד להפליא. והנה אם נשאל: אחרי שנות מספר מן החשך והאפלה אשר נחו על הארצות ההן מי ילד את החליפות המבכילות האלה? הלא בצדק נשיב כי אחרי אשר הגאון מווילנא יסד אבן למוסדה לבקרת התלמוד והעיר את לב בני עמו לבקש גם שאר החכמות. היה נקל להחכם לעווינזאהן למלא את דברו. והישיב אשר דבר. כי ספרו היה הנר הראשון לרגלי ההשכלה במדינתו לאחינו בני ישראל. כי באמת היה ספרו המעורר הראשון בארצו אל ההשכלה רשום בכתב אמתי. כפטיש יפוצץ סלע הבה לרסיסים את הקליפה הקשה מעליה. ויאמר יהי אור ויהי אור. כנגה הולך ואור כפלים לתושיה מדור אל דור. עד עצם היום הזה. ועתה אין אדם מדבר בצדקה יכחיש זאת כי זה האיש גדולות פעל בעמיו וצדקתו להם אין להגיד. לא יכחיש כי השנוי לטוב בקרב עם כביר בעמו. אשר הוא היה מחוללה. מראה נשגב הוא על גפי מרומי חכמת ישראל ופועל שניא ואמיץ כח בדבריו ימי אומנתו. ועל כן לא יכחיש גם כי חליפה כזאת שזה להכתב בספר לזכרון לדור אחרון. ולהחקות בעט ברזל ועופרת על לוח תולדות היהודים גם מסופרים חוצה לארצם.

אמנם ההיתה כזאת? לא! בארצותינו עוד לא קם בנו איש מסופרי דברי הימים אשר שם לב לכל זה. הנה כותבי דברי ימי היהודים אשר הם המקראים הראשונים לתאר תנועה חזקה כזאת לספרה ולהשאירה לדור יבא. המה מחשים ונאלמו דומיה כאילו אין דברי הימים ליהודי רוסיא ופולין. אמנם אם יתאפקו יחרישו כאלם לא יפתח פיו. בעבור זה לא ימח זכרון אלה המעשים מלוח לב כל איש ישראל הנאמן עם עמו ועם תורתו. פרי מעשיהם בחכמת-

התורה ובכל דבר חכמת בינה. הספרות העברית הרחבה אשר נולדה מעת החילום לעשות עד היום הזה הם יהיו מגן בעדם ובעד שמם וזכרם. פעולתם תתן להם שם ויד אשר לא יצענוג לעד. כמה פנינים יקרים נצפנו תוך הספרות אשר יסדו ויכוננוהו, ונכון לבי בטוח כי תחת אחד מספרי ההשכלה אשר יכיל אלה הפנינים שכתבו הם בלשון עברית יחלפו ויאבדו מאה ממה שכתבו המלעיגים עליהם בלשון עם ועם. יותר מאלה הבינו הם, כי התורה אשר היא לנו קדש דרושים לה גם בגדי קדש, ותקותי חזקה כי כאשר עד עתה כן עוד הלאה לא תרפינה ידיהם מעשות תושיה בנתיבות ההשכלה. לפי מדת ההשכלה האמתית אשר התורה להם ראש משכילהם רבנו אליהו אשר „למען צדקו בחר בחכמה וחפץ בה להגדיל תורה ולהאדירה“.

ממערב למזרח.

ספור

מאת מ. ד. ברנדשטעטר.

א.

לפני המראה הגדול בחדר משכיתה, לבשה אדעלע ישחורים ותתעטף שחורים, ותחבש גם מגבעת שחורה עם נוצת בת היענה שחורה לראשה. גם עדי שחור שמה עליה, צמידים על ידיה שחורים, ונזמים שחורים כאזניה. ואחרי זרותה פיה לבן-אדמדם כמראה השושן על מצחה ועל לחייה ועל חלקת צוארה, הביאה גם את ידיה בנעלי יד שחורים, ותעמד פניה להפיק תונה חרישית וצחוק תמת נפש יחרו, ותרא כי טוב — ותסיף עוד טפות אחדות מצלוחית של פלייטון על מטפחתה ועל כנדי אלמנותה, ותורד צעיפה השקוף על פניה ותצא לשוח.

אָדֶל קֶלְמֶן שְׁמֵעוֹן'ס שם אדעלע לפנים, על שם אישה ר' קלמן שמעון חפ, אדם ביקר, סוחר בעורות חיות מעבדים המובאים מליפסיא אשר בן־כסן המדינה, סוחר תם וישר אשר בעודו בחיים חיתו הלך בדרך כל הארץ, כלומר אשר הבריה נכסיו בעת ובעונה הראויה, ופשט רגל לנושיו בעודו בעצם תמו. על כן עמד מעמו בו וכספו לא ירד לטמיון גם בהשיכו ממסחר ירו ויהי איש חונן ומלוה, לנכרי בנשך וכמרבית כפשוטו וכמשמעו, ולישראל אחיו על צד התר עסקא כדת וכתורה. ויצלח ויגדל ויניח ברכה לביתו כמותו מות תמימים בעשר ובכבוד, אך לא בשיבה טובה. כי רק כבן ארבעים היה ר' קלמן שמעון בצאתו מעמק עכור זה, עולם שאכל בו רק פרי מעשיו הטובים. לשבוע נעימות מהקרן הקימת לו בעולם הבא בנן עדן, ולא זכה גם להוביל את בתו הבכירה אל תחת החפה. — לו חי ר' קלמן שמעון, כי אז בלי ספק נתן את פסיה בתו רק לכחור רך וטוב, בן נגידים ושועים כהו. אבל בטותו נשבה רוח אחרת בביתו, רוח חדשה אשר צררה את בתו בכנפיה ותשא גם את אשתו אָתָה. פסיה נתנה לבחורי הישיבה מהלכים בביתה, לא לאותם הבחורים היושבים לפני ה', בהקלון והוגים בתורה, כי אם לאותם הבחורים היושבים בטל, אחרי השליטם את חק למודם בהגמנוזים והמה בכתובים בין השומעים לקח בהאזניכרסיתה, ולעת עתה ירדפו קדים מספר שנים כנהוג. ותהי פסיה לעלמה משכלת ותקרא שמה פוילינא, ותאהב ותאָהב, וככלות ימי אבל אביה, ותהי לאשה לאחד מבני העליה אשר היה לרוקטור בקרב ימים. — מובן מאליו כי אָס פוילינא לא שמה עוד אָדֶל קֶלְמֶן שְׁמֵעוֹן'ס, כי אם אדעלע חפ ומובן יותר מאליו כי אדילה חפ לובשת כנדי אלמנות שחורים על פי המדה החדשה שכחדשות לכל פרטיהם ודקדוקיהם. שנת אבלה לאישה אמנם כבר עברה עליה בשלום, אך היא אומרת כי תתאבל עתה על מות אחד מקרוביה האהוב לה כנפשה, על כן לא תסיר את כנדי

אבלה עוד; לא כן לצני הדור, המה אומרים כי בגדיה השחורים האלה כעין מודעה רכה ותביעה כפה המה, לאמר: הלא אתמא ארמלתא היא והרי היא מותרת להנשא לכל אדם. —

יהיה איך שיהיה, אדעלע יצאה לשוח, כי הימים ימי האביב בכל הדרם ותפארתם, והיום יום ראשון בשבת אחרי הצהרים, שבו כל אשה יודעת טוב מעם בעיר ברמנה בביתה לא ישכנו רגליה — והנה היא מטיילת עתה מעדנות בין שדרות האלונים בגן הרובים, ועל ידה איש כבן חמשים שנה ומעלה אשר רעה לה בגן, גבה קומה ורהב כתף, בעל בטן ובעל חוטם, להיו מלאות, ארוכות ומתלעות תכלת זסנטרו מגולה חלק כלו, שערות ראשו וצדעיו רובן לכנות ורק שער שפמו שחור — צבוע.

כן הוא כאשר דברתי, דבר האיש בקול עב וחזק המתאים לעבי גבו וחזק גוו וכל בדי עורו, ככל אשר אמרתי לך גברתי הטובה: רק פעם אחת נחיה פה עלי אדמות, זה פתגמי האחד בכל ימי חלדי ובו תבואתי טובה. — הן תראי גברתי כי לא תמול אנכי גם אני, הרבה ראיתי בימי חיי וגם פעמים רעים ואנושים לא פסקו על ביתי תמיד, אך בזאת אתפאר והיא נאותי וגאוני, כי גם ביום רע לא אבדו עשתנותי, רק פעם אחת נחיה עלי אדמות" קראתי ואעמוד חי בלב כל מקרה ופגע כסלע מוצק בלב ים. — מתה עלי אשתי אהובתי, ולפתע פתאום באתני המכה הגדולה הזאת, ואנכי אמרתי נזרתי לא אישוב לראות טוב, כי כאבי ויגוני המה יצמיתוני, אך פתגמי הטוב הוא עודדני וישיבני לתחיה. הן רק פעם אחת נחיה עלי אדמות, ולמה זה אהבל ואחשבה כמתים בעודני חי ובעצם תמי? נתקתי אפוא את מוסרות יוגני ואסיע את כאבי מלבי, ואהי טוב לב ובריא אולם כהיום הזה. — ובאמנה מה יסכון לאהובי נפשנו שמה, אם אנהנו נרד אליהם ביגון שאילה? גם את גברתי תמיכי לעשות לו תסירי ינוך ממך ותשיכי לראות חיים, למה תהיי לשלל לעצב וכאב לב, לא לעזר ולא להועיל? — הן רק פעם אחת נחיה עלי אדמות. —

אדעלע לא הסכינה לשמוע דברים, עמוקים ומחוכמים" כאלה גם לא בבית אביה גם לא בבית רבי קלמן שמעון אישה עליו השלום, ואף כי הישכילה ותבא לבב הכמה בזכות בתה המשכלת ובזכות התנה העתיד להיות דוקטור בישראל אם ירצה השם, בכל זאת לא הרהיבה עז בנפשה לענות את הארון גתן סלמנדר הדובר בה אישכנות, כחכמתו, ותורד ראשה כמעט ותאנה. והאדון גתן סלמנדר הוסיף ויאמר: "אבינה לינוך גברתי הטובה וגם אכבדה את כאבך מאד, אבל עת לכל חפץ, יקירתי. — מאשרה היית בבית אישך הטוב אשר אהבת, כי ידע ערכך ויוקירך ויאהבך בכל נפשו ומאדו, הן הדבר הזה לא יפלא כל מאומה; אך האם הפין אישך הטוב כי אהבתך תרד אחריו קבר ואתה גם כל משיש הייך במבחר שנות חלודך? — ואם המשפט היה לאישך לחפוף כזאת? משפט המתים הוא לנוח בשלום על משכנם ולשכוע נעימות נצח בצל שדי ומשפט החיים לחיות ולהחיות, לשמוח ולשחק, ולשכוע נעימות העולם הזה ככל אשר תמצא ידם בזכרם כי אך פעם אחת נחיה עלי אדמות. האם לא צדקתי כדרכי, גברתי? —

בכלי מצוא מענה נכונה כרגע, קפלה אדעלע את. המחסה משמש" אשר בידה, ותתוה בקצרו קיום עקלקלים כהחול אשר לרגלה, ואחרי החרישה מעט, נאנחה ותאמר:

לא כל הלכות שוים בדבר הזה אדוני. הלב האחד יכול לשכוח והאחר איננו יכול, לכבי — לכבי —".

הענינה לא ידעה להגיד יותר ותנכך, אך סלמנדר החליט ממנה ויאמר: "לכבך לב רגשי, רך וענוג עשוי לבלי שכחה, לא אפונה כלל כי כן הוא, גברתי. אפס כי גם אנכי לא אפס לך שכחי את אהובי נפשך נוחי נפשי ולא תעלים על לבך, כי אם כה אמר לך: אל תתאבלי יותר מדי, אל תתני את יגונך לשלוט בכל בתי נפשך באין מעצור, אבל התעורדי בעז וחיל, התעוררי לחיים חדשים, וחיי מאשרה כראוי וכנכון לאשת תכונות, אשה חכמת לב כמוך גברתי. — וראי נא גברתי, אנכי כמו בנפי הנני כעת, זולת ליורא בתי הצעירה אין מכל בני אתי בכית, אחותיה הבכורות היו לאנשים, והנה מאשרות אשה בית אישה, ובני יחידי הרוקה, עובד עבודתו בבית מרקחת אדוניו, והוא כבר ברשות עצמו הוא, ויבקר בביתי אך לפעמים, לאכול אתנו בערב, רחוק מכל אהובי נפשי הנני אפוא כמו בנפי, כאשר אמרתי, ובכל זאת ראי אם דרך עוצב בי. לא! רעה כזאת לא תמצא כי מימי גברתי, לבי טוב עלי תמיד ולא אחסר דבר. — אך, סלחי נא הפעם, כי באמנה יחסר לי דבר, דבר גדול מאד, וגם אותו אבקש ואולי עוד אמצאנו. . ."

"ומה הדבר הגדול הזה אשר תחסר גם תבקש אדוני?" שאלה אדעלע.

"הדבר הזה הוא, ענה סלמנדר בנחת, הדבר הגדול הזה. . . באמת ואמינה גברתי הטובה, לא אכחד כי עקרת בית, רעיה טובה ונאמנה, עזר כננדי, נפש אהובה ואוהבת, אל האשר הזה תערוג נפשי ואתו אבקש. —"

"אדוני יאמר אפוא לישראל אשה שנית." — אמרה אדעלע כפרשה את, המחסה משמש" בחפזה, כאלו חפצה להסתיר פניה אשר אולי גם התארמו תחת צעיפה השחור. "אם אמצא אשה כלכבי, כן הוא גברתי, ענה האיש. ואם האשה הזאת אשר כלכבי, הוסיף בענות גאון, אם האשה הזאת תחפץ באיש עני, זקן אין אונים כמוני. —"

"כזאת לא אפונה אדוני." אמרה אדעלע בלב נרעש ונפעם.

"לא, לא הפוני כזאת גברתי? וככן תתני גם את תקוה בלבי כי עוד אמצא את שנקשה נפשי, ועל זאת אודך מקרב ולב עמוק, גברתי היקרה!" קרא סלמנדר זיקוד וישתחוה כטוב מעם, שמח ומאשר עד שמי רום וכוכביהם. — ואדעלע שמעה את דבריו המתלהמים ואת מהללה אשר הכיע לה בשפתים דולקות ואת מהלליו אשר פור לנפשו ברוח נדיבה, ותאמן אמנות אמן לכל כוצא שפתיו, וימצא חן בעיניה מאד, ותוכח כי אמנם לא זכנו השדכנים אשר ספרו לה אודותיו, לא הפריוז על המדה כלל, אדרבה, עוד הקטינו את האיפה. — איש יפה במבחר שנותיו, איש עשיר בריא ושמן, איש חי וקיים בכל רמיח אבריו ושמי' גידיו, ומדברו מה נאוו, וכל הליכותיו מה נעמו ונשנכו יחרו. — ר' קלמן שמעון אישה הקמן עליו השלום, במה נחשב הוא נגד האיש הגדול והנעלה הזה? והאיש הגדול והנעלה הזה, הלא תראה בעליל כי יתערך ויתענג בחברתה, כי כמו בעיני יקנה, כמו יכלע כל הנה שפתיה בתאנת נפש, וכמו כמו פיהו יגיד לה כי היא היא אשר קותה לו נפשו זה כמה. — דבי קלמן שמעון אישה הקמן עליו השלום, הדבר לא יהיה לו לנגאי חלילה, הוא לא התפלא מעולם על נועם ניבה, לא רומם חינה תחת לשינו, לא שמע ולא ראה ולא ידע, מהשעה הראשונה, לא הכיר אפוא את ערכה הרב. — וכאמנה גם מן

השמים הוא כי לכל הפחות השביל להשאיר ברכה אחריו, הן ועושר, שלמים לכל הימים אשר חלפו לה עמו מבלי ראות בטובה. —
 לאט לאט הרהיב סלמנדר גם עוז בנפשה לפתוח שפתיה אתו, והיא אך החלה לדבר, ותזי כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, וכאשר הסכינה מאז ומקדם, ותספר לו את כל עניני ביתה, את רב עשרה וקנינה, את דבריה עם בתה וחתנה, את משונת בנה יחידה אשר לא יחפץ באשר תחפץ אמו, את טרחה וריבה באמהותיה אשר לא תדענה הכלם כגנבן תמיד כל היום, את רעת רעיותיה וקרובותיה הטובות, אשר בקנאותן בה תוציאנה דכתה רעה בכל עת מצוא, וגם את כבוד תחלואיה ספרה לו ואת דבריה עם רופאיה השונים ואת כל מקומות הרחצה אשר נסעה שמה להרפא, ואשר בדעתה לנסוע שמה אם ירצה השם לימי הקיץ הבא, וככל אשר הרבתה לדבר כן הוסיפה למצוא חן ושכל טוב בעיני סלמנדר אשר שתה בצמא את כל דבריה, ויקוד וישתחוה על כל דבור ודבור שיצא מפיה וינעם כנופת לחכו, ובשובם מן הרובים, כי עבר יום וינטו צללי ערב, וילוח האדון נתן סלמנדר השלחני מלבוב את אדעלע קפ עד מפתן ביתה כהדרת כבוד, ובלחצו את ידה באהבה והיא לחצה את ידו, ותנכת גם היא לדעת כי באמנה רק פעם אחת נחיה עלי אדמות, ויהיו שניהם מאשרים האלטן והאלטנה, ולא יתבוששו. —

ב.

בלילה ההוא — לא נדדה לא שנת נתן סלמנדר ולא שנת אדעלע קפ, שניהם נחו בשלום על משכבם ויישנו שנת תמימים. סלמנדר לא ראה את אשתו אהובתו עליה השלום, בחלומה, ורבי קלמן שמעון זכרונו לברכה, גם הוא לא עזב את גן עדנו לעלות את יצועי אשתו ולפקוד עליה כל עון אשר חטא בקנאותו. — ויהי בבוקר וסלמנדר נסע וישב לבוכה בלב מלא תקוה טובה, כי מצא אשה אשר שכלה ובינתה כמעט, והונה ורכושה רב כדבעי למהוי, ואדעלע קמה ממטתה ותנבט כמראה, ותמצא כי צעירה היא היום שנים עשרת מאשר היתה אתמול לעת כזאת, וכי ראויה היא להיות אשה לאיש אשר אך ידו חוללה את הפלא הגדול הזה. —

אמור עשה אפוא את מעשהו באמונה ועל ידו ההזיקו אנשי מעשהו, השדכנים אשר בכרמנה ואשר כלבוב, ולא עברו ירחים מעטים ותהי אלמנת ר' קלמן שמעון להנכירה סלמנדר, ותלך אחרי אישה לבוכה, על אף בתה וחתנה, כי למורת רוח היו להם נשואי אמם, כמובן מאליה; על אף היהודים הכשרים והיהודיות הצנועות בכרמנה, אשר לא אבו סלוח לאשת אנוש כערבם, נגיד בר אורין ובר אכהן הולך בדרך תמים, כי תדיה לאשה לאשכנזי מנלח, מגושם פשוט, אשר כבר גם צלם אלהים אין לו; ועל אף קרובותיה ורעיותיה הטובות, כי רעה עינן באדל קלמן ישמעון'ס כי היא תהיה לאשה, "לבנקיר" כלבוב. רק בנה הכחור לא התנגד הפעם לחפצה, הוא — למורת רוח היתה לו שכתו כבית הוריו בכרמנה, וישיש למצוא מקום בבית מסחר בעיר גדולה, על כן הלך בנפש הפצה אחרי אמו לבית אישה אבי חורגו, אלישע הוא כחור ופה עינים, טוב מראה ותאר, בן שבע עשרה שנה, יודע הוא קצת תורה, כיתר הכחורים בני גילו חניכי המלמדים וגם קצת עברית ושפת עם הארץ.

אשר למד מפי מורהו שעה ליום ומפי ספרים בגלוי ובסתרי, כנחוג בין רוב בני הנגידים בכל הפוצת ישראל בגליציה, כמות עליו אביו ויהי עוזב לנפשו, ויחדל לבקר בבית מלמדו, ויעזוב את תורת החדר מכל וכל, ויקרא ספרים הרבה, ועל כלם ספרי עבר החדשים אשר אהב מאד, ערב רב מכל אשר כא בידו, טובים ורעים יחדו, וילך אחרי עיניו, ויעש מה שלבנו חפץ, ויהי דברו גם עם המשכילים המתבוללים, המתהוללים ההולכים, קדימה קדימה עד מקום משם לא ישובו, גם עם המשכילים הלאומיים, ההוזים היושבים כאן על סיר הנישר ורואים חלום בארץ סיחון ועוב זבער הירדן והגליל מבלי עשות כל מאומה, כי יוצאים הם ידי חובת לאומיותם בקריאת "המגיד", והמליץ לשם מצות ישוב הארץ בהתלהבות — ויהי גם הוא למשכיל, משכיל בלי מדע, בלי תושיה ובלי כל מטרה ותכלית, כי לא בחן לבו, לא צרף כליותיו, ולא ידע בעצמו מה הוא ומה חפצו. — ובית אמו החל להיות בית ועד לבני שחק, בחורי הישיבה אשר נקבצו וכאו כשכיל אחותו, ויתרדע אתם אלישע, ויקנא כם על רוחב דעתם וחכמתם הרבה, אך את גיסו, אותו אשר זכה כאחותו זיקחנה, אותו לא יכל מיום ראותו אותו בפעם הראשונה, ויבז לו וישנאהו על גאותו וגאוונו ורום עיניו, ויתקוטט גם כאחותו בגללו, ויבאש גם באמו בגלל שניהם, ויקץ מפניהם מאד. — רבות מחשבות חשב אז אלישע בלבו: לבוא אל אחת מלשכות הגימנוזים; לבקר בבית ספר למסחר ולחרושת המעשה; לעזוב את ארצו ואת מולדתו וללכת ארצה אשכנז, לאמיריקה, לארגנטינה, וגם לעלות ארצה ישראל אמר רגע בחפזו, וכאלה מעלות לב אשר לא נתנו דמי לו, אך הוא את כל אלה לא עשה. להאחת כבר עברה לו העת, לזאת לא הסכימה אמו, ולוושלישית חסר לו אמץ לב זרוח נכון, ובכן ישב בטל ויהי למשא על נפשו, בלכתו אט בחמת רוחו כל היום. בנפש חפצה הלך אפוא אחרי אמו ביתה סלמנדר אבי חורגו לבונה, בתקוהו להתרגל שם בעבודה בבית מסחרו. תקוהו זאת אמנם לא באה לעת עתה, כי מאן אבי חורגו לתת מהלכים לו בבית מסחרו עד אשר... בדבר הזה יש מחלוקת בין רבי נתן וחכמים. רבי נתן, הוא האדון נתן סלמנדר בכבודו ובעצמו, יאמר: עד אשר יבחין וידע אם ראוי הוא לאותו אצטלא על פי פעלו ואמונתו; וחכמים אומרים: לא כי אלא שמוטי קא משמט עד דהוי ליה זוו, עד אשר יבנה הריסות בית מסחרו הריק וימלא חרבנו מכסף אשתו, אם לא תקפץ ידה והענק תענק לו די מחסורו. — אך אם לא מצא אלישע את אשר קוה ואשר בקש בבית אבי חורגו, את אשר לא קוה ולא עלה על לבו אותו מצא בבית הזה מבלי בקש. — מצא כסף רננים בקן עורב, מצא מלאך אלהים במעון תפתה, מצא את לוירא בבית אביה נתן סלמנדר.

ג.

ואדעלע אַשרה בבית אישה אשר הוסיף אהבתו אליה מיום ליום ויגדלה וינשאה וכל אשר לו נתן בידה, ותתן גם היא לו את כל אשר לה, נתנה לו את אהבתה הנאמנה, ותתן לו את כל לבה ואת כל נפשה, ורק דבר אחד לבד לא נתנה לו. דבר קטן מאד אשר לא ישוה גם לדבר בו, את כסף הלא נתנה לו, בו החזיקה

טאנה לתת. — לשוא נסה ל ל ו ת ממנה ארבעים אלף כסף הנחוצים לו ברנע זה. רק לימים אחרים, ויהי נא עשרים ויהי נא חמשת אלפים כסף, אדעלע באחת כי כסף לא נתן. „אבל האם כה תקטן אמונתך בי עד כי גם שקל כסף אחד לא תתני על ידי יקירתי?“ — קרא סלמנדר בצחוק, בהחזיקו באישתו ובנשקו את מצחה באהבה רבה. „כי לא תקטן אמונתי בך יקירי, הראתיך לדעת זה כמה, ענתה אדעלע בהתרפקה עליו גם היא באהבה, ואם לא טובים דודי לך מחמשת אלפים כסף ומכל כסף וזהב שבעולם? . . . אבל אנכי אחת נשבעתי ואקימה, כי חלילה לי מנגוע בכספי השמור בבית-האוצר בעירי, וגם אתה אמרת וגם אנכי ידעתי, כי לא להוני אתה צריך, וכי שבעתים לך מאשר לי“.

מצח סלמנדר התקטט וחטמו התארך בתנות אדעלע אהבה וידיה סגורות ומסגרות, אך הבליוג על חפצו וכעסו ויצחק ויאמר: כן, בן יקירתי, יהי לך אשר לך, אך אהבי נא אותי ורב לי. וישק לידה ויצא כפנים צוחקות וידים ריקניות, ויחכה לשעת רצון, לעת יותר ראויה ונכונה, אבל גם בעת יותר ראויה ונכונה הראה לדעת כי האשה הקטנה הזאת, הרכה כקנה ונמסה כמו חמאת בקר באהבתה, אגוז קשה היא בנגוע לכספה, וכי לא יקל לו לפרוך את האגוז הקשה הזה גם בשניו הגדולות והחזקות, והדבר הזה אמנם לא היה לו לענג נפש, כלל וכלל לא. — „מה זה תחשוב האשה הזאת בלבה? האמנם תדמה בנפשה כי רק למען תשתעשע עמי, למען תצחק בי כצפור לקחתי אותה לי, ולמען תענני באהבתה חנם אין כסף? . . . הכל יודעים כלה כזאת למה היא נכנסה לחפה, ואשת כסילות זאת נואלה להאמין כי לפני יפי פניה הלך לבי שבי לפני עיניה היפות וקולה הנעים! . . . לא טוב הדבר הזה, ענין רע הוא, עסק ביש מאד! . . . אך הנה האשה הזאת לא תדע שפתי רצון, לא תבין לרעי בדברי אליה חלקות, טוב אפוא, הבה ואדבר אתה דבר ברור כאשר עש לבני, כדאמרי אינשי, „ב ק צ ה ע ב ש ב מ ק ל“ — — —“ אפס כי פה מצא מין את מינו, כי אך דבר הוא אתה דבר ברור אחד כאשר עם לבנו, ותענהו גם היא דברים ברורים ונמרצים כאשר עם לבנה היא על אחת שבע, כי בין כה וכה כבר עברו לה מספר ירחים בביתו, והיא כבר הסכינה עמו, ותכיר ותדע כי לא יחסר לו דבר להדמות לרבי קלמן שמעון אישה הראשון כי אם פאות וזקן לבד, וכי לא נעלה הוא עליו כי אם בעני גבר וכרסו, על כי לא שמה מחסום לפיה עוד, ותספר עמו בשפתה, שפת אָדל קלמן שמעון'ס מאז, ותדבר ולא יספה. — לשוא התעבר ויתקצף, לשוא הבה באנרופי החזקים על השלחן עד כי רעשו אמות הספים, לשוא חרק שניו ויצעק בזעם אפר כי רק פעם אחת נחיה עלי אדמות. — גם מפני פתגמו זה הברוק והמנוסה לא נחתה אדעלע ולא הוציאה את ידה מחיקה לתת לו את האלפים אשר קוה להן, ואם נתן נתנה הפעם מאה או מאתים כסף, ויהי הדבר הזה בקולות וצעקות ומכאובים נוראים עד כי צללו אזניו וחשכו עיניו, וידע כי אשת חיל לו אשר גם ביד חזקה לא יוכל לה, ובכך שחק ורגז ויריב וישלם ואין נחת. — אבל בעוד אשר מלחמת איבה ושלוש שוא, דברי ריבות ושפתי חלקות, שנאת מות ואהבת חנף שלטו בבית האיש ואשתו חליפות, סרה גם אהבה טהורה ונאמנה אל הבית הזה, אל לבות לוירא ואלישע אחי חורגה. —

לוירא עלמה בת שבע עשרה שנה, איננה יפת מראה ויפת תאר, אבל נערה נעימה רבת חן, והכמת לבה תאיר פניה המפיקים ענית תם ונרבת רוח, כמה זכה

סלמנדר לבת כזאת אשר לא תדמה לו בכל מאומה, אשר ההפך ממנו היא גם בתוארה וקומתה גם ברוחה וכל תהלוכותיה? — אמה היתה אישה חכמה, יקרת רוח ונפש מאצילי טישפחות ישראל בכרודי, ואחרי אשר הולידה לאישה בנות שתיים וכן אחד בדמותו ובצלמו ובתכנתו, הולידה את בת זקניה זאת בדמותה ובצלמה היא, ותאצל מרוחה המובת עליה בחייה, ותהי לוירא כאַמָּה, הנצלת פורחת בסתר גִּנָּה, בין הרולים וקמטונים ולא־עשב סביבה, נושאת וסובלת כשקט ודומיה את פנעי החיים ואת תעלולי שארי בשרה אשר לא כרוחה —.

ואלישע בא בית אביה, ותרא לוירא כי קורא הוא הרבה בספרים עבריים, ותשמע כי יודע הוא את הספרות העברית הישנה והחדשה היטב, ותשמח מאד על ידיעתו זאת, כי בימים האלה החלה התנועה מולדת רוסיא, התנועה הלאומית בישראל, להחזיר גם ללכות אחדות מכנות יעקב המשכילות על דבר אמת בהערים הגדולות כנלציה, ובראשן לבוב בירת המדינה, ויצא רגש קדש זה מסלות גם ללבב לוירא, הפתוח תמיד לכל דבר טוב ונשגב כפתחו של אולם, ונפשה אותה זה כמה לדעת את שפת בני עליון, נביאי אלה המחדשת כיום נעוריה אחרי בלותה, לשוב להיות שפה חיה ומדוברת בפי בניה, כורמים ויונבים על אדמת קדש כהיום הזה, ותקוה אפוא עתה להשיג את מאויי לבנה על ידי אחיה, אם ישר דרך הוא ויאות להי — ותקוה זאת כתמה באה ונהיתה, וגם הרבה יתר מאד מאשר קוטה לה נפשה. אלישע לא רק מורה משכיל היה לה, מלמד להועיל, כי גם תלמיד מקשוב, שיתה בצמא את דבריה ומתאבק בעפר רגליה, היא לַמְדָּה קרוא והבן שפת קדש, והיא למדתהו דבר כן וחשוב נכונה, דעת ותושיה כאשר למדה מפי סופרים, כאחת התלמידות הטובות בהנימניום אשר הישליטה בו חקה, ותיצרהו איש גלוי עינים, יודע לבחור בטוב ולמאוס ברע, תחת היותו משכיל פרא למוד הדר, מעורב בדעת וממשש כעור באורח חיים. — כשתי שנייה ישב אלישע לרגלי לוירא וילמוד וילמד, וישתלם בידיעת שפת אישכנו וספרות עם הארץ, וישתלם ויעש חיל גם ביסודי למודים נחוצים אחרים, ולוירא קראה ספרי קדש בישום שכל ותאות נפשי, ויראו שניהם כי נרכה בס ויגל לבם בקרבם, אבל לאט לאט התפתחו גם רגשות אחרים בלבות צעירי ימים אלה, רגשות חדשים אשר לא ידעו גם שניהם לפנים, רגשות כאב נעים וענג ידמע דמיע, רגשות אנהית תמרורים ותרועת שמחה נצחת, רגשות קדש אשר לא עברו על דל שפתם וימלאו את כל בתי נפשם, והנה — נפתחו להם השמים ויראו מראות אלהים, אהבה ראשונה בכל מהרתה ועוזה ויפעת קדשה — ! — ובעת אשר שחזו הכנים בים אשר אין קץ רבו האבות וילחמו וישלמו וישובו ויריבו וישלמו, מלחמה ושלוה, מצה ומדנים והתרצה רציו ופיוס ככל יום תמיד חליפות. —

ד.

ויהי היום ויבא אלישע שמח וטוב לב אל ביתו, ויספר ללוירא כי בקש ויצא מקום לו בבית מלאכת זכוכית הנוסד זה עתה במגרש העיר רחוק מזה כחצי הפרסה, בו יהיה סופר ומנצה על ספרי המסחר בשכר ארבע מאות כסף לשנה, שכרי אמנם מצער הוא, אמר, על פי ידיעתו, כי גם היא לא רבה, וזה החלי לשלוח ידו במלאכת

עבודה כזאת, אבל יש אנכי כי מצאתי עבודת מעשה ולא אצפה עוד לשלחן אחרים. — האם לא בצדק אישטח על הדבר הזה אשר הכיאה המקרה לידי הפעם, לזירא יקרה?"

„בצדק! קראה לזירא שמחה, וגם לא יד המקרה כאשר תאמר, כי יד ההשגחה אחזה בזה ידיו, כי הוא הצעד הראשון למעמדך ומצבך בחיים, ואם צעד אשר כזה לא יד ההשגחה תכונן? — ומתי תחל העבודה בכית המלאכה?"

„כבר החלה, ענה אלישע בהחזיקו בשתי ידי לזירא באהבה, וזה בואי להפיד מטך ידית לבי, ימים מספר לא אראה פניך לזירא, כי רבה העבודה כהחל ימי המעשה בכית המלאכה חדש, ועלי לעשות את מלאכתי באמונה, לשעבד את כל כחי ואוני ואת כל רגעי זמני לפקדתי זאת אשר נתנה לי, ואחרי כי מעוני שם בכית המלאכה, לא אבוא העירה כי אם משבת לשבת, כי אדוני בית המלאכה יהודים המה וישמרו את השבת כדת כהללו. אבל על כן גם משנה קדש יהיה לי יום קדוש זה מעתה, כי בן אישבע בהקיץ תמונתך ופי עם פיך ידבר, תחת אשר בששת ימי המעשה רק בחזון אחזה פניך ובחזון תשיח כך נפשי, לזירא משוש רוחי ונשמת חיי!" —

„ועל הפרוך ממני ברוח נמוך ולב שמח, השיבה לזירא ותדבר כרגשי, על צאתך לפעלך ולעבודתך בגפוש הפצה, על כן יקרת נכבדת גם בעיני שבעתים! — הן זאת תעודת נבר והיא תפארתו ונאותו, לכה אפוא יד יקיר לי, לך לבטח דרכך והיית אך שטח. — אך מה זה יהנה לך, כי תחריש ועפעפיך יישירו נגדך? הוסיפה בשפתי רצון, מה זה יהנה לך הפעם אהוב לבבי? —“

„אכן רבות יהנה לבי, ענה אלישע בהביטו בפני לזירא בעינים מסיקות רשפי אהבה נצחת, לבי יהנה כבוד ויקר לך לזירא נעלה בכנות, לבי יהנה תודות אי ספורות כי תאצלי מרוחק הטובה עלי מיום אשר אשרתי לקרוא אחית לך, ולבי-יהנה אהבה עזה כמות ויקרה לי מחיים; — אבל לבי יהנה גם תקוה טובה כי הדבר אשר דברת לאמור: הצעד הזה היא צעדי הראשון למעמדי ומצבי בחיים, הדבר הזה בא יבא! — כן הוא, לבי יחוש וכל קרבי יאמרו כי דבר יצא מפיך יקום לעולם, יד ההשגחה התוותה לפני את דרכי זה אלך בו, וזאת ידה תנחני עד אבוא אל מחוז הצפי, עד אשר בארץ ואבנה לי בית נאמן, לי ולך לזירא יקרה ונעימה, מלאך מושיעי, אשרי וכל תקותי! —“ ובדבר אלישע בהמון רגשותיו, ויפרוש זרועי ידיו בלי משים והנה לזירא נופלת על צוואריו, ויחבקנה ויאלצנה אל לבו הנפעם, ותנשקה נשיקות נועם, ותזלנה דמעות גיל הרישית, ותתאחדנה נפשות טהורות שתיים ותהיין לנפש אחת, ותפקת ברית קדש לכל תוסף נצח, אין אמר ואין דברים — ואלהים שימע.

עברו הימים הראשונים בכית המלאכה, ימי הבחינה והנסיון כאשר לכל מלאכה חדשה בראשיתה, ותחל מלאכת הזכוכית ותלך הלוך ורוב, ויגדל הבית הלוך וגדול ועמו עלה גם אלישע מעלה מעלה בעיני אדוניו אשר ראו כי ברכה בו, עושה מלאכתי בהשכל ודעת וכל מעשהו אמונה, ולא רבו הימים ויתנו את הנהגת בית מלאכתם בידו, ויהי הוא המוציא והמביא, הוא הקונה והמוכר והוא המנצח על העושים במלאכה ועל העובדים עבודה, ויכבדוהו אדוניו מאד ויחשבוהו כבן להם ויתנו את שכרו כפי פעלו ומעשהו, כי כל אשר הוא עושה מצליח בידו, ועיני לזירא רואות ושמחתה עד שמים תגדל ואשרה עד שחקים. . . והנה חדשה נהיתה פתאום בכית אבות הנאחבים, שוד משדי בא על אם אלישע ויאחו בערפה ויפצפצנה וישפתנה לעפר ארץ. — ראש בית האוצר אשר כספה שמור בו, שלח יד בנפשו אחרי אשר שלח יד בפקדונות

אשר הפקדו אתו, וינצל את האוצר ויהי מעי מפלה והבוטחים בו יצאו וידם על ראשם. זבתוכם גם אדעלע אשר אבדה בו את כל הונת לפתע פתאום. כמעט השתנעה האשה לשמועה כי באה ותרץ במצוקת לבכה לעיר מולדתה. לראות בעיניה את הרעה הנוראה אשר מצאתה ולנסות אולי תצלה לה להציל דבר מכספה האבודה, אך בשובה בית אישה כבושת פנים וידיים ריקניות ותחי הבוסתה שלמה, — כי אישה הניח את שתי ידיו על בטנו הרחכה, כאשר הסכין לעשות בדברו רתת בגובה אפה ויבינה כינה כי רק פעם אחת נחיה עלי אדמות, ואחרי, כי לא האמינה בו, כאישה הנדול, בסלמנדר השלחני בלבוב, עליה ללכת עתה אל ראש בית האוצרות אשר כטחה בו, ואשר גם הוא אמנם הראה לדעת כי רק פעם אחת נחיה עלי אדמות, ופה כביתו לא יכירנה מקומה עוד. — אדעלע נסתה לענות לאישה כתמול שלשום, אפס כי בפעם הזאת לא הצליחו דבריה עוד לאשר שלחו, כי הוא כרוח אחרת דבר עתה אתה, כרוח נקם דברו בער. — אפס כסף אדעלע ואספה סבלנות סלמנדר ויאסוף שלומו מאתה, את החנף ואת החלקות, — ובלכתה מביתו בחרי אף, סגר הדלת אחריה בשמחה רבה. —

בלב מלא כעס ומכאובים שבה עתה אדעלע מבית אישה מלבוב ותכוא בית בתה וחתנה, והמה קבלו פניה כפנים נועמים וימררו חייה בדברים בוטים כמדקרות חרב ושיופכים דם התמצית.

— לו לא עבר עליך הרוח הרע להנשא לאיש שנית, כי אז לא יראת לכספך, ולא נתת אותו אל בית הכאנק, ולא גזלת את כניך ולא עשקתים, ולא דלות ורוישת כהיום הזה. — אבל בעל חפצת, סלמנדר אותה נפשך, קא לך אפוא סלמנדר, את אשר בשלת לך אותו גם תאכלי, או הנשמע כזאת? כנה, בכניך, בעצמך ובשרך, כנו לא האמנת ותקחי את כספנו ואת הון אבינו אשר עשה כזאת אפיו ותתני אותו בידי זרים ויאכלוהו ועתה הנך כרעתך. — והבושת! גם הפרות הזקנות תלה כנה מלה, אמרת בלכתך אחרי סלמנדר למרות רוח בניך וכל קרוביך יחד, הידעת מה המה אומרים עתה? 'אין עוד מלה ללחקך והפרה הזקנה עומדת דלשונה נשתה'. — 'כאלה וכאלה דברים טובים ונחומים דברו אליה בתה וחתנה בשפה כרוה ונעימה בכל עת מציא והיא יראה גם לפצות פה, פן יבער כמעט אף חתנה ואז גם מקום ללון לא יהיה לה עיר, ותשא כשרה בשניה ותמטון צרות לבכה בחכה עד אשר גדלה הרעה ותכבד מנישוא עיר, כי ריב ומדון פרצו בין בתה וחתנה בגללה אשר כקוץ מכאיב היתה גם בעיני שניהם, ותקצר גם נפשה הקטנה כרשעת דעתם, ותצא מביתם שוממה וכואכה שבעתים מאשר באה. —

ה.

כברמנה העיר אשר ידעה את הנגידה אדל קלמן שמעון'ס בניגידותה, אשר ראתה את אדעלע חפפ בנאותה, ואשר שמעה את שמע שם הנגידה אדעלע סלמנדר וכבודה; כברמנה העיר, באחת ממבואותיה הצדדיות, תגור עתה אשה קשת רוח ונכאת לבב, אדל, בלי שם לין כלל, והיא תחיה נפשה בכסף אשר ישלח לה אלישע כנה מעת לעת. — סלמנדר אישה החי

רק פעם אחת עלי אדמות בלבוב, לא ידאג לה, לא ישאל לשלומה, וכמעט שכח כי אישה לו בכרמנה ברחוב הזבלומשה. — אך גם היא יודעת כי גם הוא לא על שושנים ירפד יצועו, כי בית מסחרו כבר סגור ומסוגר, וכי גם הוא יחיה נפשו בכסף אחרים, בכסף לירא בתו, אישר תורה לנערות דעת ונגן על הפסנתר. — אין אפוא עתה כל יתרון לאישה עליה, וגם לה אין עוד, אמנם, כל יתרון עליו, ולולא התעכרה בחפזה, ולולא הוציאה סלמנדר מביתו בהתעכרה, כי עתה הפעם עלה זוגם יפה בלי שום ספק, בהיותם שוים עתה גם בתכונת נפשם גם במעמדם ומצבם גם בענינם ודלותם, ויוכלו לשלום בנכסיהן אשר אין להם, כאורח כל ארעא, באין שטן וכאין פגע רע עוד. — אבל מי יאמר לדבק טוב וה' לא רצה? — שלש שנים תמימות ישבה אדעלע כדד ברחוב הזבלומשה, זוכרת כימי עניה ומרודיה את כל מחמדיה בבית רבי קלמן שמעון אישה הראשון, ושוכחת לאט לאט את הלום גדלה וכבודה בבית סלמנדר אשר כלא היה; ואתן שלש השנים חי האדון סלמנדר רק פעם אחת עלי אדמות, על צחוק קלפים וקוביא בכתי משקה הקהה בלבוב, לועג לאד אשתו האמללה, לאולתה ולמפלתה, וכבר לא פללו גם שניהם כי ישובו להראות פנים אל פנים, ואף כי לא עלה על לבם כי יד המקרה תאחז במ לקרבם אחד אל אחד שנית; והנה יד המקרה אמנם עשתה את הפלא הגדול הזה. — הבעל ואשתו המרוחקים נעשו מחותנים קרובים, בעל כרחם ושלא מרצונם וידיעתם כלל.

אלישע אשר כבר עזב את משמרתו בבית אדוניו, בלכתו למסעיו אל ארצות שונות להשתלם במלאכת הזכוכית משלח ידו וכל מעינו, שב עתה לארץ מולדתו ויבא לבובה, ויגד לסלמנדר, ולאמו הודיע במכתב, לאמה, כי לוקח הוא את אחות חורגתו לאישה לו, וכי עולים המה לארץ חמדה, לארץ אבותינו, ארץ ישראל. — שם בונה הוא בית חרושת המעשה למלאכת זכוכית על פי ידיעותיו החישוביות אשר רכש לו במסעיו, באחוזת נחלתו אשר קנה לו שמה בקרבת חוף ים, בקרן בן שטן.

בתחלה שחק סלמנדר ורגז לשמועה, מי שמע כזאת ומי ראה? ... האם נואלו וישתגעו צעירי ימים אלה? — כי זקנים וזקנות, חסידים וחסידות, עורים ופסחים, עניים מרודים יעלו להר הקדש לאכול לחם עצלות לפני ה', זאת יבין סלמנדר בדעתו ושכלו. אבל צעירים לימים, נאורים ומשכילים אשר כחם כמתנם? — בית מלאכת זכוכית בארץ ישראל! האם באירופה אין חפץ בזכוכית? ואם מקום אין בה לבית מלאכה אשר כזה? — ומה חפץ לירא בארץ שוטמה והרבה, בין יהודים חשוכים אביוני אדם? האם לערוך שם חצות לפני מערת המכפלה, או לתנות ולבכות על גלות השכינה לפני כותל המערבי, מגמתה? — אך אלישע הבינהו כינה ויראהו לדעת כי ארץ ישראל אינה מעותדת רק לגלים, לחסידים כמלנים החיים על החלוקה ולזקנים וזקנות השמחים למצוא קבר כהר הזיתים; כי אמנם ארץ טובה היא גם בהרבה, ארץ אשר לא יחסר כל בה כי אם ידים חרוצות וחפץ נמרץ לעשותה לארץ חמדה ככימי קדם, ואותה הלא יבקשו האוהבים שערי ציון, שוחרי ישוב הארץ באמת ובתמים אשר עליהם יחשב גם הוא, ואחרי דברו אתו פעמים ושליש ויתאר לפניו את מראות הארץ בצבעים בהירים ונאמנים, הסכיף גם הוא את רעיון הישוב וישלם אתו לאט לאט, עד כי בשמעו את המשא אשר נשא אלישע כאזני בני האגודה, "חובבי ציון" בדבר עתידות ישראל ותקומו, על הארץ ועל פרי הארץ, על המחיה ועל הכלכלה ועל חיי אנשי המושבות ביהודה וגליל, היה הוא הראשון אשר גמר אומר לחיות פעם

אחת עלי אדמות, על אחוזת בן חורנו בעל בתו בארץ חמדה זאת, מקום הנפן יתן פרוי, כי — את פרי הנפן בתתו בכוס עיני לא שגא סלמנדר מעודו.

„כן הוא אפוא! קרא אלישע אחרי כלותו את המשא הזה בדברים הוצבים להבות אש מרהיבים און ולוקחים נפשות, כן הוא אחי ורעי! טל של תחיה הוריד אלהים על עצמות יבשות בית ישראל, למען דעת כי עוד לא אבדה תקותנו, ועוד לנו שארית בארץ בה שכנו אבותינו בטח כימי קדם! — זה העם אשר אמרו כגוים כי לא נברא אלא למזוג יי"ש, ללות ולהלות, לתת ולקחת כסף בנשך ותרבית להיות סרסור ועוסק במשא ומתן שלא באמונה וצדק; זה העם אשר מנדיו חשבוהו לנגע וקלון לכל באי עולם, ומרחמיו השפילוהו עד עפר בהמתם חסד לו כמתנת חנם אשר לא ישוה בה; זה העם אשר כל אויב ומתנקם וכל אוהב שוא בדאו על אודותיו טענות ומענות, ויבראו להם „שאלות היהודים“ למען מצוא להם פתרונים נאות נפשים ולמען עשות ביהודים כרצונם; זה העם אשר כל רופאי אליל עסקו ברפואתו, אלה דנו דינו לתחכושית וחתולים עד מהנק נפש ואלה לקתוך אכרים עד כדי נטילת נשמה, עד אשר חשב גם בנפשו כי חולה הוא לאין מרפא וכה אין בו לחיות עוד; זה העם בני רוסיא ופולין, תופשי התורה בארצות הגולה המצוינים בחזרת פנים ורפיון כח, ברוח נמוכה ונפש נכאה; רכי לכב אלה החרדים מקול צלצול הרב ויראים לגישת לחנית וכידון —, המה אך באו לארץ אבותם ויואלו לעבוד את אדמתה ולשאוף רוח שדה אשר ברכו ה', וירפאו רפואת הנפש ורפואת הגוף, ויחלמו ויברואו ופניהם הלכנים לא היו להם עוד, ותזקף קומתם הכפופה, ותתעורר נפשים הנכאה, ויחדש רוח נכון בקרבם, והיו לבני חיל, אנשים חיים כאבות אבותם בני יהודה וישראל בארץ מכורתם זאת לפנים. — מה נאוו על ההרים רגלי הרוככים מזוינים בכלי רובה, בחורי ישראל מרעישים את סיסיהם כארבה בין הכרמים ואיש אל רעהו יענה הירד בשמחה וגיל! מה נאוו בעמקים פני האכרים השזופים מחוס שמש, פולחים ובוקעים בארץ ועובדים בלב שמה את האדמה אשר נתן אלהים לאבותם לאברהם ליצחק ויעקב! ומה יפו פעמי בנות יעקב כעבדן עבודה בשדה וגן, קוצרות או מאלמות אלמות, מנכשות או משקות ערוגות מטען בידים חרוצות! — אכן חיי נשמות און ארץ ישראל! קראתי עם המשורר האלהי בראותי את החזון הזה ביהודה, תחנת עם נגש ונענה אשר כמעט מת בעפר ארצות גלותו גזעו ועתה ישוב יך שרשיו ויציץ ופרח בארץ אבותיו לכבוד ולתפארת. — אך בראותי ילדים וילדות מצחקים בחוצות וצחקם ושיחתם שפת קדש, שפת עמם ואמם, ותחי רוחי בקרבי ונפשי נמלאה חדות ה', ואכרע על כרכי ואודה לאל חסדו שהחיני וקימני וזכני לשמוע שפת עבר מדוברת בפי עוללים ויונקים בארצם הקדושה, ואז אחת נשבעתי לאמור: פה אשב כי אותיה, פה בקרב אחי האכרים ההולכים אחרי המחרשה ומחמרים אחרי חמורם, פה בקרב הכורמים והיוגבים והגננים, פה אבנה לי ביתי, בית נאמן לארצי ולמולדתי ולישראל עמי, ושבעתי זאת החלה אמנם להתקיים חיש מאשר גם חשבתי בלבי, כי הקרה ה' לפני כברת ארץ רבה אשר מכרו לי הערכים תושבי הארץ בנפש חפצה, בה שדה וכרם וגן ירק כבקעה ובהר, וכה גם מכרה חול דרוש למלאכתי, כיבית מלאכת זוכית הכינותי לי באחוזת נחלתי ביהודה כאשר שמעתם. — אם תקותי גם כתמה תבוא, אם פועל ידי יבורך ודרכי יצלח, דבר זה כמס בעצת שמים והאותיות לאחור מי יגיד ונדעה? — אכל אנכי רב לי אם רק ערמת עפר

אחת אפנה מחרכות ערי יהודה, אם אך אכן נגף אחת, צור מכשול אחד אפקל מרכי ציון האבלות, אם עץ מאכל, אילן סרק אחד אטע בהרי ישראל, ואם אך חלקת שדה קמנה תתן כחה לי באדמת קדש אשר זרם אכלו אותה ויבוססה! — ואם גם עוד מופת לכני גילי אהיה, לכני גילי אלה ההפשים לנפשם ולכישראל בקרבם, וראו ועשו כמוני לתת ידם להכונם הריסות ציון, לא באמר ודברים ובהבל פיהם בלבד, כי אם בפועל כפים ועבודת מעשה, וידעתי כי ישרים אלהים חפצי, את הרעיון הקדוש אשר אליו אנחנו נושאים את נפשנו: עם ישראל, תורת ישראל ושפת ישראל על אדמת ישראל! —

הנאספים טחאו כף ויריעו תרועת ישמחה ותקוה טובה, כי שפך אלישע רוחו עליהם ויחזו גם המה חזות הכל בציון ומקראיה. וסלמנדר קפץ כראש ויקרא בפה מלא כי הוא הראשון אשר ילֹוה אל אלישע ובתו בעלותם יהודה. — „הן ספר אלישע באזנינו כי שם שועלים מחבלים כרמים וישחיתו בגפנים, הכה אפוא, אנכי אראה את המחבלים האלה לדעת כי חבר אני לחברת הרובים בלבוב ולא אחטיא המטרה ברובי, עברית לא אדבר באזניהם, כי לבשתי ולחרפתי שפת לא ידעתי היא, אך שועלי ארץ ישראל כשועלינו אנו, שפת קני הרובים יבינו היטב, ובשפה זאת אדבר דבר אתם עד כי לא ישאר להם שריד בהרי ישראל. — תצחקו לי אדוני? קרא סלמנדר בצחוק גם הוא, צחקו נא כאות נפשכם! — יהודים דלים ורוים, חורי פנים, מוגי לב וכפופי קומה, יהודים אשר כחיהם קרואים מתיים, אותם לא אוכל; אבל יהודים חיים כמוני היום, יהודים אוכלים ושותים ועובדים ככני אדם, יהודים רוכבים בסוסים והמושים בכלי קרב, יהודים אלה בני חיל, ידברו עברית או ערבית, פולנית, רוסית או תוגרמית, אחי ורעי עצמי וכשרי המה, בקרבם אחיה ועמם אעבוד בחפץ נפש, עמם גם אשא ואסבול ועמם אכבדה! — כן הוא אחי ורעי, אך פעם אחת נחיה פה עלי אדמות, יחי אפוא כל החפץ חיים! הכה נלכה! —”

ונתן סלמנדר עזב את ארצו ואת מולדתו, את צחוק הקלפים והקוביא ואת בתי משקה הקהה בלבוב עירו ויעל ארצה יהודה עם חתנו ובתו, עם אלישע ולוירא אשתו לעבוד את הארץ ולשבווע מטובה. —

ג.

ארץ פרי אשר היתה למלחה ברעת עריצי גוים, אשר גלו בנים מעל שלחן אביהם וישיברו גם את השלחן כאף ובהימה וברשע כסל, הארץ הנרעשה והנפצמה, העזובה והשוממה זה אלפי שנים פעמים, אך שבו שרידי בניה לגבולה ויתגדבו לעבדה ולשמרה, וירפאו שביריה, ותשב תת כחה להם, ותענה את הרגן ואת התירוש ואת היצהר, ותחי כגן אלהים בימים מקדם, כתקות אלישע וסיעתו אשר בנו בתים וזרעו שדות וישעו כרמים סביב בית מלאכת הזוכית הבנוי לתלפיות, ויכוננו כפר מושב חדש ויקראו את שמו כפר מזגנים, כי מלבד עבודתם בשדה וכרם ימצאו מרביתם חית ידם במעשה הזוכית, ממוגנים, נפחים, מחוננים ולומישים, וגם

את בנייהם ילמדון לאחוז גם בשתייהן, כעבודת מעשה ועבודת אדמה לטוב להם. ועל ידם גם בית אלישע הולך הלוך וגדול, סחורת בית מלאכתו יוצאת לכל מרחבי ארץ ישראל ונודעת לשם גם הוצה לארץ, עד כי הרבה קופצים לה גם בארם ומצרים ונבוליהם. וכרכות טובו והצלחתו, כן תגדל אהבתו לארצו ולעמו ואף כי דאגתו ועמלו לאחזו העובדים אתו בעבודתו על אחוזה נחלתו. — בית ספר בנה להם בכספו ולמרות עבודתו הרבה בכיתו, יבקר בו יום יום והוא בעצמו ילמד את הילדים ואת הילדות לדבר כן בשפת קדש משאת נפשו; הדר למקרא ספרים ועתונים פנה להם בכיתו ואת ספריו הרבים הקדיש לשעשע נפשם ולהשכילם בינה; גם רופא חולים הושיב בכפר, וגם לצרכיהם הדתיים דאג עד דבר לא נעדר. ולוירא עזר כנגדו לשים את כפר מזגנים לתהלה בארץ, בהיותה למופת לנשי המושבה ולכנותיהן בהצנע לכת וטוב מעם, בתם ויושר ועשות טוב וכאהבת עבודה ויגיע כפי, ותלמודנה אל דרכיה הטובות ותהיינה לנשי חיל הבונות בית ישראל לכבוד ולתפארת. — אפס כי גם נתן סלמנדר, אילן סרק זה, מריח מי יהודה שב ויפרח ויעש קציר על אדמת עמו. — מיום עלותו לארץ נהפך לאחר כלו, ידע כי לישראל הוא ובמולדתו יתימר, התהלכו עם אחיו הפועלים והעובדים בבית ובשדה הוא כבודו ותהלתו, ותחית ארצו ותחית עמ' החומרית היא גאותו וגאונו וכל תאוות לבו. — מבוקר עד ערב בכיתו לא ישכנו רגליו, פעם בשדה פעם בכרם, כבקעה ובהר ירעיש סוסו כערבי מבטן ומלדה. אין שיח שדה בכל כפר מזגנים נעלם ממנו ואין רנב אדמה נסתר מנגד עיניו, ואף כי הגפנים משאת נפשו אשר ישמור מכל משמר, עד כי נסבלילה לא ישקוט ולא ינוח, ילין בכרמים ויארוכ במסתרים לירות שועלים מחבלים אשכולות כמו אופל, להשימדם ולכלותם ולבלתי השאיר להם שריד כאשר דבר.

וה' ברך את אלישע בכל, ותלד לו לוירא בן מקץ שלש שנים לשבתו בארץ יהודה. ותהי השמחה גדולה מאד, וכטוב לכם באשרם נמרו אומר להביא אליהם גם את אמו ארצה ישראל, ואביהם הסכים לעצתם זאת בכל לבו, כי אף בהיותו לאחר גם בתוכו גם בכרו, רגשותיו בקרבו התיירו והמה לישראל כלם, מעורב הוא בדעת עם אחיו בני עמו, וגם זקנו הלכן מגדל ויורד על פי מדותיו, וגם שם חדש קורא לו רבי נתן ה' לבובי, תחת נתן סלמנדר לפניו, אך שתגמו הישן עורנו חדש עמו: ר' ק' פעם אחת נחיה על י א ד מ ו ת, ולמה זה ישב כנפשו ויש לאל ידו למיתב סן דה- עם אס חתנו וכתו אחובי נפשו. — מאליו טובן כי אָדל העלובה, השוטמה מבלי בניה, הנשכחה כפנת מעון צר בזבלוטשה, רחוב אכיוני אדם בעיר ברטנה, כי עניה סוערה זאת בנפש חפצה מלאה אחרי חפץ בנה הקורא לה מרחוק לעזוב עמק עבוד ולבוא אליו אל ארץ חמדה, לשבוע מטובו כנחלת שפרה לו. — אם גם התערב איזה דהרוו אחר בשמחתה על בנה, אם גם איזה מחשבה זרה התגנבה לכתי נפשה, אם עלה סלמנדר על לכה ותקו לעדנה אחרי בלותה, סתרי לב אלמנה חיה כמות מי זה יודע? — והי מה! עליזה ושמחה עזבה אָדל את ארצה ואת מולדתה, מבלי שים לב לתלונת בתה וקצף חתנה הנאור בריכם בה על עשותה את הדבר הזה והמזור הזה, מעשה אחת הנשים הצדקניות שכדור, לבשתה ולהרפתה, ולמען עמות עליהם ועל זרעם כלמת עולם לא תשכח. — ותבא שלום אל אחוזה אלישע בנה ימים אחדים לפני הג המצות, ותמצא הכל מוכן ומוזמן לפניו בעין יפה וביר רחבה ומלאה. אלישע ולוירא שמחו לקראתה מאד ויקבלו פניה באהבה וחמלה רבה

וזנכדה היונק התרפק עליה ויחכקנה בזרועותיו הקטנות, ותכך אָדל בפעם הראשונה בימי חייה דמעות שמחה טהורה באמת ובתמים. —

ואישה? —

ליל התקדוש חג, אורה ושמחה וששון ויקר כחדרים מלאים כל טוב בכית אלישיע והוא וכל בני ביתו והנלוים אתו מסבין על שלחן מלא ברכת ה' ועורכים את הסדר כדת וכמשפט. כל המסבין יחד יגביהו את קערת הסדר בקראם: כ הא לה מא עניא, ברגש קדש מאד נעלה, וגם מלכות שתים בין המגביהים. לוירא היפה בבנישים מלכת אלישיע, ואָדל חמותה מלכת רבי נתן הלבובי, כורם ויונג בכפר מזגניס.

לעא טאלסמאי ודעותיו.

מאמר ראשון

א.

רבתי! שחוטני חוץ הרני מכנים לעזרה: דעות סופר אירופי, שאין להן שום יחס וקשר עם היהדות והיהודים, בתור יהדות ויהודים, לעזרת הספרה העברית. האם לא יפלא בעיניכם הדבר?! . . .

בסגנון ליטוני של הר"ל ז"ל הרני אומר: אלו הייתי כותב לועזית ללועזים, אף ללועזים כאלה שאינם בני אומתו של טאלסמאי, לא הייתי צריך להקדמה כלל. אבל עכשיו שאני כותב עברית לעברים הרני מרגיש בנפשי כי להקדמה אני צריך, להניד לקוראי החביבים כי אל יפלא בעינם דבר הכניסי את החולין לעזרת הקדשים בני בעיני אין החולין חולין כלל ואין העזרה קודש כלל. מצד האחד דעות כל בני האדם, יהיו מי שיהיו, ובלבד שיהיה בהן איזה קורטוב של אמת ויושר, קדושות הנה, יען כי חבת האמת והיושר מכשירתן לקבל קדושה; ומצד השני אין שום צורך כלל לתת פנים של קדושה או של מוטאה לאיזו ספרות שתהיה, יען שכל ספרות אינה אלא אוצר כללי האוצר בקרבנו סכום ידוע של דעות, מחשבות ודמיונות שנולדו בכל הזמנים, ככל המקומות ובלבד כל בני האדם אשר על פני האדמה. הלשון אמנם יכולה להיות קנין איזה קבוץ פרטי, אבל הספרות, כלומר תכנה ועשרה הפנימים, צריכה להיות משותפת לכל בני האדם כלם, וכל דבר המשותף לכל כאי עולם אינו לא קודש ולא חול אלא דבר הצריך ושוה לכל נפש. אין הבור תתמלא מחוליות ואין הספרות יכולה להיות נזונה אך ורק מפרי רוחם של כניה בלבד אלא שהיא מחויבת, אם התפתחותה יקרה בעיניה, לדעות גם כשדה אחרים ולקלוט אל תוכה גם את מכתר הדמיונות אחיותיה הבכורות והצעירות, כדי שלא תהא צולעת על ירכה . . .

הרבה סבות יש להם למעוט ערכה וקצורה של הספרות העברית, ואחת מהן, לפי דעתי, היא עמדת הקדושה ותפארת הנזירות החופפות עליה שלא באשמתה אלא באשמת אנשים קצרי דעת המועים טעות גדולה וחושבים כי הקדושה המביאה לידי

גזירות גדולה בערכה על החולין, כלומר על הצורך לכל נפש, ואינם רואים או אינם רוצים לראות כי הקרושה היא סבת הצמצום וההסתפקות כמזעזע, המביאים לידי חסרון ההתפתחות וחלישות הכחות. — האילן הזה, כשהוא יונק ממקום אחד ושרשיו אין להם ידים להתפשט, כסבת איזה דבר טבעי או מלאכותי, הוא רפה כה ואינו עושה פרי משא"כ בהאילן היונק ממקומות הרבה ושרשיו מסתעפים למרחוק אחד הנה ואחד הנה והוא מרבה לעשות פרי טוב למאכל ותאוה לעינים. ואל איזה משני האילנות הללו, קוראי החכמים, תשובה ספרתנו העלובה אם לא להראשון? ספרתנו יונקת היא אבל דק ממקום אחד, מאנטי בצה ורפשי, מתחום מושבם של היהודים בלבד, והאם יש לנו דשות לדרוש מאת אילננו זה, המצומצם כחוגנו הצר, כי יעשה פרי הלולים? — הכו לאילננו מקום, הסירו מעל ספרתנו קדושת הנזירות ותנו לשרשיה מקום להסתעף, שדי חמד לינק את לשדם או אז תראו עד כמה גדול כחה ועד כמה מסוגלת היא לעשות פרי . . .

כאו וראו עד כמה מצומצם תחום ספרתנו. האם יש איזו ספרות אירופית, אף קטנה שבקטנות משמע, שכאוצרה אינן גנוזות כבר שטתו ודעותיו של טאלסטאי. זה האדם הגדול שהטיל סערה בעולם הספרות ושכל היודעים פרק בעניני הספרות מודים כי אחד הוא ואין שני לו בנוגע לעיקר כשרונו בתור מספר, ציר נפלא וכורא עולמות שלמים. ולספרתנו העברית האם גם לה ידוע הסופר הזה? אנכי אומר להספרות העברית ולא להקוראים העברים יען כי סתם קוראים עברים הן גם קוראים לועזים המה וכלי ספק יודעים הם את טאלסטאי עפ"י הספרות הלועזיות, אבל האם תדע, שואל אנכי, הספרות העברית את הסופר הזה? אמנם יודעת היא אותו עפ"י שמועה רחוקה, עפ"י מאמרו של מר עפשטיין, הגרף לעא טאלסטאי, בכרך עמי" לשנת תרמ"ז; אמנם מאמרו של מר עפשטיין נפלא במינו וביד הסופר הזה עלה לתת לקוראיו כמלים מועטות המחזיקות את המרובה איזה מושג ע"ד טאלסטאי המספר. — אבל הכי במאמר קטן כזה יכולה היא ספרתנו לצאת את ידי הוכחה? האם יכולה ספרתנו להתפאר כי ידוע לה אפילו ידיעה כל שהיא גם טאלסטאי הפלוסוף, בורא החדשות בסדרי החיים? לא ולא! ואתם, קוראי החכמים, סלחו לי אם אעז את פני לאמר כי ספרות מצומצמת כזו אי אפשר לה שתעמוד על רגליה בתור בריה היהודית. אמנם מאמין אנכי בעתידות ספרתנו, יודע אנכי כי עוד כחות רבים אצורים בקרבה העתידים להראות החוצה, אבל בתנאי כי תוסר קדושתה היתרה מעליה, כי תסיר מעליה את צעיף נזירותה ותלך ותרעה גם בשדי רעותיה הגדולות ומוכות ממנה . . .

ב.

הגרף טאלסטאי, זה האיש רחב הכתפות וגדל הזקן, שפוס איש רוסי לכל פרטיו ודקדקויו, הטיל סערה גדולה בעולם הספרות, והוא עתה אחד הגאונים ההם הזוהרים לראות את דבריהם מתורגמים לכל לשון בכל מיני פרושים ובאורים לדבריהם . . . מורגניוכ אומר באחד ממאמריו כי הגאונים הספרותיים יפרדו והיו לשני מינים שונים איש מרעהו. מין הראשון הוא הגאון המהונן מאת הטבע בראיה הודרת והשקפה

עמוקה לראות ולהבין היטב במקרה מקפת את כל הנעשה כתבל ארצה, לראות היטב את כל הרע, המנוגה והמכוער, ואת כל הכתמים השחורים שבנוף החיים; אבל עם כל הרושם העז שהמכוער והרע עושים עליו נפשו לא תתפליץ בקרבו, והוא אומר בלבו כיון שהרע כבר ישנו בעולם ומתקיים במציאות אות הוא כי גם הוא אחד מיסודות החיים הנהגה, וא"כ אי אפשר להעבירו מן הארץ, ואנו נאלצים — או גם מחויבים — להכנע תחתיו ולעשות אתו שלום, נאון ספרותי כזה, לפי דעת טורגנוב, הוא געשה האישכנזי שבא עד חקר תהום כל המטריות והמנוגה שבחיים, ובכל זאת נשאר במנוחתו ושלום בעצמו ומוצא בחיים חפץ וענין כמו שהם, והגאון ממין השני הוא האיש שבראותו את רעת החיים, כעורם ומרירותם, נפשו מזדעזעת, חורגת ממסגרותיה, לכו מתמלא איבה גלויה לסדרי החיים ומוציא מחאה לנגדיהם בכל תקף ועז. איש כזה הוא בירון האנגלי שרעת החיים שדדה כל ימיו את מנוחתו וכל ספריו והגיני רוחו הכביר אינם אלא מחאה אחת ארוכה, מחאה נגד כל החיים וסדריהם, נגד כל מרחבי המציאות והישות. נאון ספרותי ממין השני הוא גם הגרף טאלסטאי המחונן מאת הטבע בכח נפלא לנתח את כל אברי החיים לכל פרקיהם ולהקיץ את כל יתרונותיהם ומגרעותיהם לפני עין כל החפץ לראות ולהתבונן במה שמראים לו. הרגשת טאלסטאי דקה וחדה כל כך עד שהיא אוננת גם בהפנימה היותר קטנה שבחיים וכיון שהפנימה אגרה את הרגשתו לא תדע עוד נפשו מנוחה והוא הולך ומחטט בהמקרה שבא לידו מעמיק לדרת עד חקר תהום רעתו וכעורו, מדליק אור גדול במקום החושך כדי למשוך אליו את עיני כל הרואים. כאלו ימצא האיש הזה איזה תענוג מיוחד בנתוח הרע והתפרקותו לאברים, אברים, כאילו יתענג הסופר הנפלא הזה על הרטט הפתאומי של בני האדם ההולכים לבטח דרכם ולפתע פתאום והנה לפניהם, כאמצע הדרך, מתבקע תהום איום מלא חשך ואפלה, צרה ויגון, וכל פגעי בני אדם, ועליו האור המאיר ששעלה בו טאלסטאי כדי לעשותו גלוי ונראה לעין ולא יעברו עליו ההולכים מבלי משים... את כל הרע והמנוגה שראה בירון בימיו רואה גם טאלסטאי בימינו וכבירון בשעתו גם טאלסטאי רחוק הוא מן הרעיון לעשות שלום את החיים כמו שהם, לראות גם בהרע אחד מיסודותיהם, אלא שהוא עולה עוד על בירון, שהאחרון רק בקר את החיים ובדק את כל מקצועותיהם ומומיהם הגלויים והנסתרים ולהעלות להם ארוכה לא עלתה על לבו כלל, כי גדול מאד היאוש אשר תקפהו בעים רוחו, ולכן מלא פיו כל היום שחוק של לעג מר, כמו מלגלג הוא על עצמו, על כל בני האדם ועל כל הבריאה כלה המחויבים ונאלצים להתקיים במציאות נוראה ואיומה כזו — כעוד אשר הראשון, טאלסטאי, מלבד שאינו יכל לעמוד מרחוק ולהתבונן בקרירות הלב אל רעות החיים ומומיהם אלא שהוא משתדל עוד לרפאותם ולהיות מהם מזור. הוא לא ישחק ולא יבכה, לא ישחק על קוצר כח החיים שאינם יכולים להפוך את סדריהם ולא יבכה על מפלתם, אלא הוא הולך ומשיא משואות במקומות החושך כדי לראות ולהראות את הרע וגם כדי — למצוא בהרע עצמו את רפואתו ותקונו... טאלסטאי קורא את הספר הגדול, ספר החיים, במקרה כאדם הקורא ספר כתוב שחור על גבי לבן; הוא מבין את כל הנקודות היותר קטנות ואת כל התוים היותר דקים שבספר הזה וכל מחזה ממחזות החיים עושה חתירה עמוקה בנפשו פנימה; וכפנישו את מחזות הרע והמכוער אינו יכול לכלוא את הרוח בקרבו לבלי קרוא לכל בני האדם להשתתף עמו בצערו ולהודות כי, באופן כזה אי אפשר לחיות והחיים צריכים תקון. טאלסטאי

דואה רעות רבות בחיים, הוא רואה כי הרע מרובה על הטוב, אבל עם כל זה היאוש דחוק ממנו והוא עומד על דעתו כי אפשר לגדור את כל הפרצות, לרגנביר את הטוב על הרע, לרחות את החושך מפני כח האור. —

כמדומה לי כי גם מבלעדי אנדר יבינו הקוראים מראש כי אין מטרתי במאצרי זה לדבר על הגרף טאלסטאי בתור ציר ומספר מצויק, שזהו עיקר כשרונו של האדם הגדול הזה, אלא על טאלסטאי בתור פלוסוף המשתדל להבין את יסודות החיים ולתרוץ את סתירותיהם הרבות מאוד, שגם במקצוע הזה כמו גדול. — כל פלוסוף ואיש הרוח בדרך ידוע בחיים, בורא בשכילו וגם בשכיל אחרים שמה ידועה המביאה במשפט את כל עניני החיים וצרכיהם ומשיבה תשובות על שאלותיהם, ושמה מסוימה ומוגבלת כזו, אם גם לא מעונדה כל צרכה, יש לו לטאלסטאי, יש אומרים כי בריאת שמה שלמה ומוגבלת פעם אחת הוא דבר שאי אפשר, יען כי אי אפשר לו לאדם אחד, יהי גם כחו מאד געלה, לקלוט בקרבו את כל עניני החיים ומעיפי סעיפיהם המרובים מאד ולמחות אותם אח"כ כחרא מחתא, יען כי החיים המה בעלי גנינים הרבה קבוץ גדול של מחוות רבים ממנים וסוגים שונים איש מרעהו ואי אפשר לכלול אותם בכללא חדא ולהעמידם על יסוד אחד, בשעה שכל שמה פלוסופית, תהי גם היותר שלמה שבעולם, רק רעיון אחד כוללי מונח בה ליסוד ועל היסוד המוסד הזה היא סוכבת כלה עם כל פרטי פרטיה, וזהו עיקר חלישותם וחסרונם של כל פלוסופי עולם שכל אחד מהם השתדל לעשות את מחשבות לכבו לשמה שלמה ומיגבלה מכל עבריה כדי שתתאים עם כל ענפי החיים ומקצועיהם ולא הסתפקו בהגבלתן רק לצרכי ענינים פרטים ומקצועות ידועים בחיים, ולכן אין אף שמה אחת בעולם שנתקבלה כלה כמו שהיא מבלי כל שניים ותקונים, אין כל שמה שסוף סוף לא בשתכחי כל דקדוקיה ופרטיה התלויים בה, כשם שאין גם שום שמה כמעט שלא השאירה, למרות כל חלישותה ואי-אמתה, איזה רושם קים במהלך החיים. כדבר הזה אמנם יש לאמר גם בנוגע לשמתו החדשה של טאלסטאי כי תחת היותה רעיון אחד גדל הערך הנוגע בה רבה מענפי החיים עשה אותה טאלסטאי כוראה ומחוללה לשמה שלמה המחויבת להתנאים עם כל ענפי החיים מבלי שום יוצא מן הכלל בעוד אשר בלי"ם יש בה הרבה מקצועות ופרטים שאין החיים מסוגלים לבלוע איתם אל תובם. אולם כלליותה של שמת טאלסטאי, כלומר רעיונה העקרי המכריח אותה מקצה אל הקצה, אין ספק כלל כי רשומה יהיה נכר ימים רבים במהלך החיים ומתוך אוצרו הרוחני של האדם לא תאכר לעולם. —

עוד טרם באה העת להעביר שבט-בקיורת על שמת טאלסטאי ולמדויו ולהציגם לפני כס המשפט, כי עוד שמתו חדשה עמנו והיא עודנה כחתוליה ואין שופטים אלא את הבריאה שכבר התפתחה כל צרכה, ולא עוד אלא שעפי" הרוב אין צדק ואמת אלא במשפטיה של התולדה השופטת רק את הרכבים ש כבר היו לעולמים ועתה כבר חדלו להיות, יען כי רק היא, כלומר ההסתוריה, שופטת מבלי כל משא שנים משום שאין נושאים שנים להעבר, ההסתוריה תוציא בזמן מן הזמנים משפט צדק גם על שמת טאלסטאי, אם לשבט או לחסד-אחת היא, אבל כי למודי טאלסטאי ימלאו בזמן מן הזמנים עמודים הרבה בספר ההסתוריה הכללית, כי עתידים הם הלמודים הללו להשפיע הרבה מאד על מהלך החיים, — בזה אין כל ספק, אמנם יכול להיות כי שמת טאלסטאי מוקדמת היא בחיים, כי נולדה טרם בא זמנה, והחיים עוד טרם

מסוגלים בימינו אלה לקלוט אותה אל תוכם; יכול להיות כי עתידה שמת מאלסטמאי להשתכח, אבל כזה אין כל ספק כי השכחה הזאת תהיה רק לפי שעה.

ג.

מאלסטמאי יצא להסתכל בחיים להתבונן אליהם וירא כי משחתם בהם, ואת סבת כל הרע הוא רואה כזה כי כל האדם חי אך בשביל עצמו, טובת עצמו והנאת עצמו, כי כל אחד מאתנו אומר בלבו כי בשבילו ורק בשבילו נברא העולם כלו, ולכן משתדל כל אחד מאתנו להרבות את עשרו ואישו על השבון אחרים, דבר שאי אפשר בשום אופן לעשותו מפני הטעם הפשוט כי גם האחרים אינם מומנים את ידיהם בצלחתם, כי הם, האחרים, אומרים איפכא מסתברא שלא בשבילנו אלא שבשבילם נברא העולם וכמונו כן גם האחרים אינם רוצים לתת בשביל רעיהם אפילו דבר מועט משלהם, כלומר מן הדבר שהם חושבים בנפשם כי שלהם הוא, — וסלע המחלוקת הזה הוא, לפי דעת מאלסטמאי, מקור כל הרע והמגונה שבעולם. חכמינו ז"ל אמרו שהאדם לא נברא יחידי בעולם כדי שלא תזוה דעתו עליו, ומאלסטמאי בא ומוסיף כי האדם לא נברא יחידי כדי שלא יאמר כי כל החיים שלו המה ואין לאחרים חלק בהם, ולו ידע האדם את האמת הכרוכה הזאת כי החיים לא שלו המה אלא של אחרים, לו ידעו גם האחרים כי החיים גם שלהם אינם, כלומר לו ידע כל אחד מאתנו כי הוא אין לו שום רשות לכבוש את החיים תחתיו, יען כי החיים לא בשבילו אלא הוא בשביל החיים נברא. כי אז לא היה מקום למחלוקת ומלחמה בעולם כלל, אבל עתה שכל אחד מאתנו הושב את עצמו לאדוני החיים ועל כל מה שביד אחרים הוא מביט כעל נזלה שנגזלה ממנו, אין שלום ואין אשר בעולם, האחד משתדל לבלוע את השני, והשני — את הראשון וגם את השלישי ואש המלחמה הולכת ומבערת את כל הטוב שבעולם ומביאה את הרע תחת הטוב, את ההריסה תחת הכנין, את הפרוד והמחלוקת תחת השלום והאשר. וכדי לתת לקוראי החביבים מישג נאמן ע"ד דעות מאלסטמאי בנוגע לתעודת האדם ויחוסו לעצמו ולאחרים הרני מעתיק לפניכם את כל דבריו במאמרו „האהבה“ (בחלק ה"ג ספריו) אשר בו, לפי דעת מכקרו, הוא משמיע את תמצית כל דעותיו במקצוע הזה, ואלה המה דבריו:

I.

איש הדעת אי אפשר לו להסתפק בחיים המְּוֹנִים כלם אך לטובת עצמו, — אי אפשר לו, יען כי כל הדרכים הטובילים לספוק צרכיו נסרתו ממנו, וכל המסלות כבושות כבר בידי אחרים. אמנם הכרתנו השכלית מראָה לנו מטרות אחרות בחיים, והמטרות הללו, מלבד שאפשר להגיע אליהן, הן מתאימות עם כל תביעות ההכרה הפנימית של האדם.

אולם השפעת התורה המזויפת השוררת עתה בכל העולם כלו מביאה את האדם לידי מהשכה זרה כי המטרות האלה מתנגדות לצרכי עצמו.

בא וראה כמה יגיעות מתיגע האדם המחונך בעולמנו ובחברתנו, המלא על כל גדותיו תאוות עצמיות משונות וזרות, כדי להכיר את עצמו, בהאני" השכלי שלו, — וכל יגיעותיו עולות בתהו, כי למרות כל השתדלותו אינו מוצא „באניותו“ זאת

את הרצון לחיות ולהתקיים כמו שהוא מיצאו ומרגישו „באניותו“ הכהמית. „האני“ השכלי כמו חוקר את מינם של החיים ומותח עליהם משפשו, אבל חייו הוא אינם חיים. יען כי לו, להאני השכלי, יחסו מכל וכל הרצון והכונה לחיות. האני השכלי אינו מוצא שום חפץ, שום צורך בחיים, והאני הכהמי נאלץ להיות מעונה ומרוכא ולסבול כל שעה. יען כי תאותיו בלתי נתונות לו. ולכן ישאר לנו רק דרך אחד לצאת מן המהפכה הזאת, והוא — לפרוק את עול החיים מעלינו.

תשובה בלתי נכונה כזאת על שאלת החיים הכללית אנו שומעים באמת מפי הפלוסופים בעלי הישילה שבדורנו (שפנהויער, הרטמן) השוללים ממנו את הרשות ואת היכולת לחיות ולהתקיים ואינם מקיימים בעצמם בכזו את פסק דינם, ואינם משליכים את החיים אחרי גום. ובכן, הלא רק אלה השולחים יד כנפשם המה היחידים המשיבים תשובה הנינה על השאלה הגדולה המנסרת בעולמו של האדם. ורק אבוד החיים לדעת יראה לנו. לפי זה, כאלו הוא הגואל היחידי הפודה אותנו מן הערכוכיה הזאת בשדה החיים. . . . וזהו הנינה של הפלוסופיא רעת העין: יש „אני“ בהמי הנמשך אחרי החיים; רצונו של האני הזה ומשאלותיו אי אפשר להם שיתמלאו. אולם יש „אני“ אחר, שכלי שאין לו שום חפץ בחיים ושכל עיקר מעשהו אינו אלא לחקור, לבקר את כל עניני החיים ולהבין את יוֹפּוֹ של האני הכהמי, עם כל המון תשוקותיו ותאותיו היוקדות בקרבו כיקוד אשו. והיה אם אמסור את עצמי בידי האני הראשון, הכהמי, הרני עד לעצמי שהנני הי חיים שאין להם יסוד ומקום בשכלי ובתכונתי והרני הולך ומשקיע את עצמי בבור מלא צרות ופגעים, הלוך והשקיע. ואם אמסר בידי האני השכלי, והנה — אין בקרבי שום חפץ ותשוקה לחיות. הרני רואה שלחיות אך בשביל חפצי בחיים, כלומר בשביל אשר עצמיותי — הוא דבר נתעב, מנונה ואי אפשרי כלל. ובשביל ההכרה השכלית הלא אין כל צורך וחפץ לחיות. אמנם אפשר לעמוד מרחוק ולהתבונן אל שחוק החיים וחליפותיהם כל זמן שלא יתקפני השממון. אבל כיון שהשממון כבר תקפני והקפאון כבר בא בקרבי, — הרני יכול לצאת מן המהפכה בתנועה אחת קלה, לזרוק את החיים הלאה כקליפת השום. ואמנם כך אני עושה.

זו היא הסתירה שבחיים שהאדם ראה אותה עוד לפני ימי קהלת, עוד לפני ימי בנה; זוהי הבנת החיים הכוזבת וסותרת את עצמה הנתונה להאדם גם עתה על ידי מורי השקר שבדורנו.

תביעות העצמיות עלו למעלה ראש, עד קץ הנכול של חסר דעת. ההכרה השכלית אינה מודה בנחיצותן כלל. אולם תביעות העצמיות גדלו עד מאד וימלאו את כל פנות הכרת האדם במדה מרובה כל כך, עד שהוא מועה וחושב כי השכל כופר לא רק בהתביעות היתרות האלה בלבד אלא בכל החיים כלם, הוא מועה וחושב כי אם יסיר מעל שכמו את כל המשא הגדול שהשכל כופר בו לא ישאר עוד מאומה בידו, את הנשאר הוא אינו רואה. הנשאר הזה, שבאמת כל עיקר החיים כלול בו יראה בעיניו כאלו אינו תופס מקום כלל ושאיין שום צורך למפל בו ולראונו לקיומו. אבל האור מאיר גם במקום החושך, ואין החושך יכל להכחירו. . . .

שאלת „הממה נפשך“ הזאת ידועה וגלויה לפני תורת האמת: או הויה בהמית שאין לה שום יסוד בשכל או הנזירות ממנה, — ועל השאלה הזאת היא משיבה תשובה הגונה. תורת האמת אומרת שתחת הטוב והאשר המזויפים שהאדם מנקש בעד עצמיותו

הבהמית, יש לו מאז מעולם אשר אמתי ונצחי הנתון לו על נקלה. האשר הזה אינו דבר הבנוי על יסוד מחשבות ודמיונות, אינו דבר שצריך לחפש אחריו, אלא הוא האשר ההוא הידוע לכל, שאחריו תמשך ברב כח נפש האדם המהורה והתמימה. עוד משחר טל ילדותו יודע האדם, כי מבלעדי אשרה של עצמיותו הבהמית, יש עוד אשר אחר, אשר יותר טוב וטהור, שמלכד שאינו תלוי בהתמלאות מנמותיה ומאוייה של העצמיות, אלא, אדרבה, הוא מתרומם והולך וגדול בה כמדה שתגדל בקרב האדם הנזירות מן העצמיות. הרגש הזה, המשיב תשיבה הגונה על כל סתירות חיי האדם והנותן לנו את האשר היותר גדול ושלים בעולם, ידוע לכל. הרגש הזה — הוא האהבה.

החיים המה כסוים פעולות העצמיות הבהמית, הנתונה תחת מעשלת חקי השכל. השכל הוא החוק הגדול ההוא שהעצמיות הבהמית, לצורך אשרה, צריכה להיות נכנעת תחתיו. האהבה היא הפעולה השכלית היחידה של האדם. העצמיות הבהמית נמשכת אחרי האשר, היא דורשת אותו; השכל מראה לאדם את זיופו של האשר העצמי ומשאיר לפניו רק דרך אחר, שדה עבודה אחר, והעבודה בשדה הזה היא האהבה. העצמיות הבהמית דורשת את האשר ומבקשת אותו, וההכרה השכלית מראה להאדם את מך ערכו, את כל צנעיהם השחורים וכתמיהם הנאלחים של כל ברואי עולם הלוחמים איש את רעהו, מראה לו כי אשר עצמיותו הבהמית הוא דבר שאינו כמציאות, מראה לו שהאשר היחידי שאפשר לו להשיגו הוא האשר ההוא שאינו צריך למלחמה עם עצמים אחרים, אשר שאין בו לא הפסקה ולא שכע, אשר שאינו ירא גם את המית הנראת מרחוק . . .

והנה, כמפתח הזה שאינו עשוי אלא בשביל מנעול אחר, האדם מיצא בעצמו כנפשו את המפתח היחידי הפותח את סגור לבבו, את הרגש הנותן לו את האשר ההוא אשר אפשרותו ומציאותו מראה לו שכלו, והרגש הזה מלכד שהוא פותר את סתירות החיים, אלא שבהסתירות ההן עצמן הוא מוצא מקום להתגלותי והתפתחותי. העצמיות הבהמיות חצות להכניע תחתיהן את עצמיות אחרים כשביל השגת מטרותיהן הן, בשעה שרגש האהבה מושך את האדם ככחו ומכריחו להקדיש את כל היותו וקיומו לתועלת ברואים אחרים. העצמיות הבהמית עושה ביסורים וסובלת הרבה. בשעה שבמכאובים הללו עצמם והקלתם כלולה ומצומצמת כל פעולת האהבה. העצמיות הבהמית השואפת לאשר שואפת ממילא בכל רגע ורגע להרע היותר גדול — אל המות, שגם התראותו מרחוק מכלה ומכאיבה את כל האשר, בשעה שרגש האהבה מלכד שיש בידו לחמית כל פחד המות בקרב האדם יכריח עוד את האדם להביא את היותו הגופנית לקרבן בשביל אשר אחרים. —

II.

גלוי וידוע לפני כל אחד מאתנו כי ברגש האהבה יש איזה דבר מיוחד, כח נפלא שיש בידו לפתור את כל סתירות החיים ולתת להאדם את אשר השלים ההוא שבהשגתו תלוים כל החיים כלם, אבל הן הרגש הזה רק לפרקים יבקרנו, לעתים רחוקות, ושבתו בקרב לבנו מעט, ובהחללו הלא תגדל עוד עקת-הלב, אימרים האנשים החם שאינם יודעים את החיים האמתיים, האנשים הללו מכינים על רגש האהבה לא כעל התגלות החיים היותר טבעית שבעולם, אלא כעל אחד מאלפי המקרים

האחרים, הארונים בירועת החיים, — הם מכימים על רגש האהבה כעל אחר מאלפי מערכי הלב האחרים, שהאדם מוכשר להם ומושפע מהם כל ימי קיומו והיותו. יש בו יתהדר האדם בלבושו; יש בו ימשך אחרי אחריו איזו חכמה ומחשבת לב; יש בו ימשך אחרי המשרה, אהבת הכבוד, הרכוש והקנין ויש בו ימשך וילכד גם כחכלי האהבה לאהוב גם זולתו. וא"כ הלא תתראה האהבה בעיני האדם, חקר הכנת החיים, לא בעיקר תוכנם של החיים אלא כמערכי לב מקרים, שאינם עומדים ברשות כהירתו והעלולים לבוא על האדם במשך ימי חייו. ולא זו בלבד אלא שיש עוד שיבוא לידינו לקרוא או לשמוע משפט כזה שהאהבה היא ככלל דבר אי טבעי, רגש המהפך את סדרי החיים הישרים לעקת־לב, — כלומר רגש הדומה לרגישות העטלף בשעה שהחמה זורחת.

אמנם גם האנשים האלה מרגישים בנפשם, כי באהבתם ימלא לבם איזה רגש יותר נכבד מכל מערכי לב האדם האחרים. אבל, מבלי הבינם את החיים, הם אינם יכולים להכיר ולדעת את ערך האהבה, ומצב האהבה יתראה בעיניהם ג"כ כמוזף ונמוך ככל יתר מצבי האדם. 'לאהוב? ... את מי? ... האהבה הזמנית אינה שוה כלום, ואהבה נצחית אינה במציאות!'. ... מתאונן המשורר לערמאנטאוו וכדבריו אלה אנו רואים נאר היטב את ההכנה הכהה של בני האדם כי אמנם האהבה מעלה ארוכה לכל כאבי החיים ונותנת את הדבר ההוא שיש בו אשר אמתו יוחר עם זה גם ההודאה הנמורה שבני האדם שאינם יודעים את תכן החיים ועיקרם אין תשועה נשקפת להם גם מהאהבה. אין את מי לאהוב והאהבה עוברת היא. האהבה יכולה להיות לאשר רק לו היה את מי לאהוב והיתה היכולת לאהוב את האהוב תמיד לעולמי עולמים. וכיון שהדבר הזה נמנע אין ישועתה לנו גם בהאהבה כי גם היא מוסיפה ומכאוב לב הנה ככל יתר הדברים שבעולם.

ובאופן כזה, — ורק באופן כזה, ולא באופן אחר, — יכולים להבין את האהבה אלה האנשים הלומדים לעצמם ומלמדים גם לאחרים שהחיים אינם אלא מציאות והויה בהמית. לפי דעת האנשים האלה האהבה אינה מתאמת גם עם המושג ההוא שאנו רגילים לקשר מבלי משים עם המלה אהבה. לפי דעתם האהבה אינה המפעל המ"ב ההוא המאשר את האהוב והאהוב גם יחד. האנשים המודים בחיי העצמיות הבהמית וראים עפ"י הרוב את התנלות האהבה כהרגש ההוא שעל פיו האם האחת נוזלת מילד זר לה את חלב אמי לשובת ילדה והיא דואנת תמיד פן לא תעלה הנקתו יפה; כהרגש ההוא שעל פיו, מבלי הכש לצרות לכבו, נוזל האב מאת העני הרעב את פסת לחמו כדי לשכך בה את רעבונו ילדיו; כהרגש ההוא שעל פיו האהוב את האשה סובל הרבה בעצמו ומכריח גם את אהובתו לסבול בהכשילו אותה בעין־מרחק או מקנא לה ומאכז אותה ונס את עצמו; כהרגש ההוא שעל פיו יקרה גם שהאורב יענה ויאנס את אהובת לבו ויעשה לאומללה כל ימי חייה; כהרגש ההוא שעל פיו באים בני אדם חברי חברה אחת ומכיאים נזק וזליון לבני חברה אחרת כדי לדציל את חבריהם וכבודם הם; כהרגש ההוא שעל פיו מתיגע האדם ועמל הרבה בלמוד איזה דבר אהוב ובהלמוד ההוא עצמו הוא מביא נזק גם לו גם להאחרים דיסוכבים אותו.

ולא זו בלבד, אלא שבני האדם, הרואים את עיקר החיים כאשרה של העצמיות הבהמית, רואים את האהבה והנה היא מלאה מכשולים וחתחתים מרובים כל כך עד

שהתנלותה מלבד שהיא מביא לידי מפלֵאָה איננה גם במציאות כלל. אין כל צורך לשפוט את האהבה ולהבין הישב את מהותה, רגילים לאמר אלה האנשים שאינם מבינים את החיים, כי אם להתנבז בידי רגש הכבוד ונשיאות הפנים לבני האדם שאתה מרגיש את אהבתך אליהם בקרבך, וזהו כל עיקרה של האהבה האמתית. ואמנם הצדק אתם כי אין לשפוט את האהבה ולבקר, כי כל בקורת ע"ד האהבה מאבדתה. אבל גם זה אמת כי לבלי לבקר את האהבה ולבלי לשפוט אותה יכולים רק האנשים ההם שהעמידו את שכלם עבודה רכה כדי להבין את החיים וכבר נזרו אחר מאשר חי העצמות; אבל האנשים ההם, שעוד טרם עלתה בידם להבין את החיים והם חיים בשביל עצמם. אי אפשר להם שלא ידקדקו עם האהבה על כל פסיעה ופסיעה. הם נאלצים לחקור, לבקר ולהתכונן כדי שתהיה היכולת בידם למסור את עצמם בידי הרגש ההוא, שהם אומרים עליו כי הוא האהבה. בנוגע אליהם אי אפשר שתגלה אהבתם מבלי שתקדם לה תשובה על כל השאלות ההן שאין עליהן שום תשובה באמת.

ובאמת בני האדם מחכים ומוקירים יותר את צאצאיהם, רעים, נשותיהם וארץ מולדתם מכל יתר הבנים, הנשים, הרעים, וארצות המולדת שבעולם. ואת הרגש הזה הם קוראים בשם אהבה. לאהוב בכלל הוא לעשות דבר טוב, וכך אנו מבינים ובאופן אחר אי אפשר להבין את האהבה. ובכן אני אוהב את ילדי, את אשתי, את ארץ מולדתי, כלומר הנני חפץ באושר ילדי, אשתי וארץ מולדתי יותר משאני חפץ באושרם של בנים אחרים, נשים וארצות מולדות אחרות. לעולם לא יקרה וגם אי אפשר להיות שאנכי אהב רק את ילדי, את אשתי, או את ארץ מולדתי, אלא שכל אחד מאתנו אוהב גם את ילדיו, גם את אשתו, גם את ארץ מולדתו וגם את כל בני האדם בכלל, מבלי הבט כלל לזה שאהבה כוללת כזו אי אפשרית היא באמת, יען כי כל תנאי האושר שאנו באהבתנו רוצים לתתם לאהובינו כל כך קשורים ומסוככים איש ברעהו עד שכל אחת מפעולות האהבה שהאדם עושה בשביל איזה פרט היקר לנפשו לא לבד שהיא מקטנת את אהבתו לאחרים, אלא שהיא מביאה גם נזק לאחרים.

וא"כ הלא מבלי משים תולדנה בקרבנו השאלות: בשם אי זו אהבה ואיך אנו מחויבים לאהוב ולפעול? בשביל איזו אהבה מחויבים אנחנו להכחיד מקרב לבנו כל אהבה אחרת, את מי לאהוב יותר ועם מי לעשות את הטוב המעולה: עם הבנים, או עם האשה, — עם האשה והבנים או עם הרעים? איך לעבוד ולפעול בשביל טובת ארץ המולדת באופן שלא נקטין בזה את מדת האהבה להאשה, הבנים והרעים? איך, וכאיזה אופן אנו יכולים להשיב תשובה נכונה על השאלה עד כמה מותר לי לבטל את עצמותי ולהקריב אותה קרבן בשעה שהיא דרושה לטובת אחרים? עד כמה מותר לי לראוב לעצמי כדי שבאהבתי את האחרים אוכל לפעול ולעבוד גם בשבילם? — השאלות הללו נראות כפשוטות מאד בעיני האנשים ההם שלא נסו לתת לעצמם דין וחשבון על אדות הרגש ההוא שהם קוראים לו אהבה. אבל באמת השאלות הללו מלבד שאינן פשוטות אלא שאין עליהן שום תשובה לגמרי. לזיכר דבר על השאלות הללו יקל רק בעיני האנשים השוכחים כליל את התנאים הקיימים של חי האדם.

לו היה האדם כאלהים יודעי טוב ורע היה יכל לכוון לעצמו נושאים ידועים

לפעולות אהבתו. רק אז היתה האהבה שיש עשה משא פנים אהבה אמיתית. אבל האדם לאו אלהים הוא והוא נתון תמיד תחת תנאי החיים ההם שעל פיהם כל ברואי עולם חיים איש איש על השכון רעהו, כאכלם איש איש את בשר רעהו בטובנו הפשוט והשואל. והאדם, בהיותו יציר שכלי, מחויב לראות ולדעת את זאת. הוא מחויב לדעת שכל אושר גופני בא להיציר האחד רק ברעת היציר האחר ומחסורו, — בהתלחמה הארוכה והכבדה של הענינים העצמיים המולידים את החיים אי אפשר לו להאדם לבחור לו נושאים ידועים לפעולת אהבתו. כמו שחושבים האנשים ההם שאינם יודעים ומכירים את החיים. האדם האוהב אף גם רק את האדם המורם מעם, בחיר לבבו אינו אוהב רק איתו ולא את זולתו. כל אדם אוהב את האם, ואת הילד, ואת הרעים, ואת ארץ המולדת, וגם את כל בני האדם. והאהבה אינה מלא קלילא (דבר שכל בני האדם שוים בו) אלא מעשה ומפעל מוחשים המכונים לטובת אחרים. זהתגלות האהבה ומפעליה אינם באים בסדר מוגבל, כלומר שבתחלה תולדנה בקרב האדם תביעות אהבת עצמו. האהבה היותר חזקה שבעולם, ואח"כ תולדנה בקרבו תביעות אחרות של אהבה אחרת יותר חלושה מהראשונה וכן הלאה. באמת אין הדבר כך אלא תביעות כל האהבות באות כלן כאחת, תכופות ומעורבות זו בזו מבלי כל סדר ומשטר וקוה ביניהן. הרי זה בא למשל לפני אדם רעב, שהגני אוהב אותו מעט, ומבקש ממני לחם לאכול השמור בידי לארוחת הערב בשביל ילדי האהובים, — ואיך אני יכל להעריך את תביעותיה של האהבה ההוית הקטנה אל מול תביעותיה העתידות של האהבה הגדולה? ...

באיזה אופן נוכל לפתור את השאלה למי ועד כמה אנו מחויבים להקדיש את מעבדינו ופעל ידנו: לבני האדם בכלל או לארץ מולדתי, לארץ מולדתי או לרעי אהובי לבבי, לרעי או לאשתי, לאשתי או לאבי, לאבי או לבני, לבני או לעצמי, — כדי שיהיה לאל ידי לעבוד בשביל אחרים בשעה שיצטרכו עלי? — הלא כל התביעות האמורות בזה תביעות האהבה הנה וכלן מטובות אשה ברעותה עד שבהתמלאות התביעה האחת צריך להשיב ריקס את התביעה האחרת. ואם אנכי אגמור אומר בלבבי שאין אני מחויב להלביש את מערומי הילד הגוע מולעפות קור וקר, יען כי הכנד הזה המתבקש ממני יצטרך גם בשביל בני, הלא אז תהיה הרשות בידי לכפור גם בתביעותיהן האחרות של איזו אהבה אחרת ג"כ בשם תביעות האהבה לבני העתידות לבוא. וכך הויר נוהג גם בנוגע לאהבת ארץ מולדת, לאהבת מעשים טובים ידועים ואהבת כל בני האדם בכלל. אם האדם יכול להשיב אחר את תביעותיה של איזו אהבה הוית, תהי גם קטנה שבקטנות, כדי למלא אח"כ בזמן מן הזמנים את תביעותיה של איזו אהבה חזקה העתידה לבוא, האם אין הדבר הזה לנו לראיה ברורה שאיש כזה, למרות כל רצונו וחפצו הטוב, לא תהיה לעולם היכולת בידו להגביל ולדעת עד כמה מותר לו לשכוח את תביעותיה של כל אהבה הוית כדי שיהיה לאל ידו למלא אחרי כן את תביעותיה של אהבה אחרת, ובכן, מבלי היות בידו היכולת להשיב תשובה על השאלה הזאת, הלא יבור לו בכל פעם את האהבה היא שלבו ונפשו שוים בה. כלומר הוא יפעול ויעשה לא כשמה של האהבה אלא כשמה של נפשו העצמית. אם האדם אומר כי טוב וכשר הדבר לפניו להתאפק מלמלאות את תביעותיה של האהבה ההוית הקטנה שבקטנות בשם אהבה אחרת

יותר גדולה וחזקה, הוא מרמה את עצמו או את האחרים והוא מעיד בעצמו שאינו אוהב שום דבר בעולם חוץ מבשרו.

אין אהבה בעתיד; האהבה היא רק מפעל כביר בהווה. האדם שאין בלבו האהבה בהווה אין בלבו שום אהבה כלל.

לו היה האדם בעל חי פשוט שאין לו שום הכרה שכלית, כי אז היה חי גם חי בעל החי הפשוט, מבלי לחשוב כלל דבר על אדות החיים, מסבותיהם ותוצאותיהם, וחיוו אלה היו חיים טבעיים ומאשרים. וכן הדבר נורג גם בנוגע להאדבה: לו היה האדם חסר הכרתו השכלית, כלומר לו היה האדם בעל חי פשוט, כי אז גם אהב את מי שהחי אוהב: את גורי זאביו ואת עדרו — ולא היה יודע כלל שהוא אוהב את גורי זאביו ואת עדרו ולא היה יודע ג'כ שגם הזאבים האחרים אוהבים את גוריהם ושגם כל העדרים האחרים אהבה וחבה יש בין חבריהם, ואהבת האדם וחיוו היו עומדים במדרגה היא שהחיים והאהבה יכולים לעמוד עליה לפי מדרגת ההכרה ההיא שהיה הוא, האדם עומד עליה, אבל האדם הוא בע"ח שכלי ואינו יכל לעצום את עיניו לבלי לראות שחבריו, בני אדם שכמותו, ג'כ מרגישים בנפשם אהבה כאהבתו להקרובים אליהם וכי, לפי זה, רגשות האהבה השונות מחויבות להתנגש אשה ברעותה ולהוליד בהתנגשותם איזה דבר שהוא ממש ההפך השלם ממושג האהבה. ואם בני האדם מעבירים ומינעים את שכלם כדי לזכות בעיני עצמם ובעיני אחרים ולהרבות את כחו וגבורתו של הרגש הבהמי ההוא, שהם אומרים עליו כי הוא האהבה, בהגדילים ובהגבירים את מדת הרגש הזה ועווזו, הנה הרגש הזה מלבד שהוא מַאָבֵד את טובו ויפיו האצורים בקרבו אלא שהוא עושה עוד את האדם (אמת נושנה הידועה כבר לכל) לאחד הטורפים והמזיקים היותר גרועים וגוראים שבעולם.

הדבר ההוא, שבני האדם קוראים אותו בשם אהבה, אינו באמת אלא העלאת עור איזה תנאים ידועים של האשר העצמותי על תנאיה האחרים. בישעה שהאדם, שלא בא עוד לידי הבנת תעודת החיים, אומר שהוא אוהב את אשתו, את ילדיו או את רעהו, אין דבריו ממשמעות האהבה כלום, שמשמעות דבריו אנו שומעים רק את הרעיון ההוא שמציאות האשה והכנים והרעים בחייו הפרטיים מגדלת את אשר חייו הוא. נשיאות פנים זו מתיחסת להאהבה כהתיחסות המציאות להחיים. וכשם שבני אדם, חסרי הבנת החיים, קוראים למציאות — חיים, כך קוראים האנשים האלה אהבה לרגש נשיאות הפנים והגדלת ערך איזה תנאים ידועים של האשר העצמותי על תנאיו האחרים.

להרגשות הללו — נשיאות הפנים לאיזה נושאים ידועים, כמו, למשל, להכנים, או גם לאיזה מעשים ידועים, כמו, למשל, להחכמה ומלאכת המחשבת — אנו קוראים אהבה. אבל הרגשות הללו מתחלקות להרבה מחלקות והן כוללות בקרבן את כל תקף החיים הבהמיים והמחששים של האדם ולא להן להקרא בשם אהבה, יען כי חסר להן יסוד האהבה וסמנה העקרי, — המפעל שכל מטרתו ותוצאותיו — אשר, בל תקף התגלות הרגשות הללו של נשיאות פנים לנושאים ידועים ועווזו, אינם באים אלא ללמד עד כמה גדול כחם ואילותם של חי העצמיות הבהמית. נשיאות הפנים להאחד על חשבון השני שאנו קוראים לה אהבה, אינה באמת אלא עץ פרי היער שאנו יכולים להרכיב בו את האהבה האמתית ולהוציא ממנו את פריה. אבל בשם שעץ היער אינו עץ תפוחים ואינו עושה פרי כלל או עושה פירות מרים וחמוצים

תחת מתוקים כך גם האהבה הנוסדה על נשיאות הפנים אינה אהבה ואינה עושה פרי-כלומר אינה מביאה את הטוב לעולם, או בעשותה פירות והנה הם מרים, כלומר מביאה עוד רע יותר גדול לעולם.

III.

האהבה האמתית ישנה במציאות רק בהנזר האדם מאחרי אשרה של עצמיותו הכהמית. מציאות האהבה האמתית מתחלת רק אחרי שהכין האדם שאין אושר נשקף לו בעצמיותו הכהמית, — ורק אז כל לשד חייו ותמציתם מתהפכים לשתיל אחד של אהבה אמתית ששרשיו הולכים ומסתעפים בכל הכח והגבורה שיש לו לגזע האהבה העצמית.

לא בשביל האהבה לבנים, לאשה, לאבות, לרעים ואנשים טובים ונחמדים, שוכח האדם את נפשו כליל, כמו שחושבים עפ"י הרוב, אלא הכרת הריק והתהר שבהיותו העצמותי מוכרת את האדם לדעת ולהכין את חין ערך האהבה האמתית. ולאחוב באמת את בנו, את אשתו ואת רעיו ומיודעיו. האהבה — היא העלאת ערך הנמצאים האחרים על ערך העצמיות. שכחת הענינים העצמיים ההווים לפי שעה כדי להשיג אח"כ את מטרות העצמיות המרוחקות, כמו שהדבר נוחג עתה, מרם. שהאהבה הגיעה עוד למעלת הנזירות מן העצמיות, אינה אלא התנשאות נמצאים מיוחדים על נמצאים אחרים לטובת העצם המנשא את הראשונים ומוריד את האחרונים. האהבה האמתית במרם היתה לרגש שכלב היא צריכה לכצר לה איזה מעמד ידוע בקרב האדם. התחלת האהבה, שרשה, אינו שטף רגש פתאומי המכה את אור השכל והדעת, כמו שחושבים עפ"י הרוב, אלא עמדת רוח האדם היותר מאירה ובהירה ולכן יש עצה גם מנוחה, המנוחה היא המצויה אצל הילדים הקטנים ובני האדם הגדולים בדעת ובתבונה. המצב הזה, מצב האהבה, מביא את האדם לידי רציו לכל בני האדם, המצוי ג"כ בקרב לב הילדים, ומתחולל בקרב לב הגדולים ברגע הנורם מאת עצמיותם והולך ומתנבר תמיד בה במרה שתגדל הנזירות. כמה פעמים יביא המקרה לידינו לשמוע את המאמר השגור בפיות הרכה: "לי אחת היא, ואין אני צריך לשום דבר" ויחד עם הדברים האלה אנו רואים את חסר האהבה לבני האדם. אולם ינחה נא האדם אף פעם אחת, בשעה שחסר האהבה תוקפו, לאמר לעצמו בלב תמים: "לי אחת היא ואין אני צריך לשום דבר", ובאמת לו גם רק לפי שעה, לא יחפץ בשום דבר בשביל עצמו, — או אז יראה עפ"י נסיונו הפשוט והפנימי הזה שבאותה שעה ממש יעזבהו כל רגש זה, לפי מדת האמת שבנזירותו, וכממקור נפתח פתאם תשפך מלבו האהבה לכל שהיתה סגורה עד עתה על מסגרו.

ובאמת אין באהבה אלא הגדלת ערך אחרים על ערך עצמנו, — ורק באופן כזה ולא באופן אחר אנו יכולים להכין את האהבה. יסוד האהבה האמתית הוא — הנזירות מאשרנו והרציו לכל בני האדם היוצא ממנה. רק על ברכי הרציו הכללי הזה יכולה להגלד האהבה לבני אדם, רחוקים או קרובים אלי, ורק אהבה כזו נותנת לנו את האשר בחיים ומישיבת את הסתירה המדומה שבין ההכרה השכלית והכהמית. האהבה יבסיסודה אינם מונחים הנזירות מן העצמיות והרציו לכל בני האדם הבא על ידה, אינה אהבה אלא חיים בהמיים העלולים להרעות והזיופים ההן עצמן השכיחות גם בהיים החסרים את האהבה המדומה הזאת, רגש נשיאות הפנים שאנו קוראים לו

אהבה, מלבד שאינו מכבה את אשה של מלחמת הקיום, אינו מונע את האדם מדרוך אחרי התענוגים ואינו מצילו מן המות, אלא שהוא מכבה עוד את אור החיים, מגדיל את אש המלחמה ומדורתה, מגביר את הצמאון לתענוגים בשביל עצמו ובשביל אחרים ומרבה גם את פחד המות בשביל עצמו ובשביל אחרים. האדם הרואה את עיקר החיים בקיום העצמיות הבהמית אינו יכל לאהוב, יען כי הוא צריך לראות בהאבה מפעל המתנגד לעיקר חייו. חיי האיש הזה כלולים באושר הקיום הבהמי בשעה שהאבה דורשת קודם לכל דבר הכאת האשר הזה לקרבן, לו גם יחפץ האדם, שאין לו הכנת החיים, למלא באמת את כל תביעות האבה לא יהיה לאל ידו לעשות את הדבר הזה מרם שיביץ את החיים וישנה את כל סדרי התיחסותו אליהם. האדם הרואה את חייו באשר קיומו הבהמי משתדל כל ימי חייו להרכות את אמצעי אשרו זה, בהרבותו את עשרו ובשמרו אותו, מכריח גם את האחרים לעבוד בשבילו, כלומר בשביל טובו הבהמי מחלק את אשרו זה בין האנשים ההם שהיו דרושים לו ביותר למטרות עצמיות. ואיך יכל הוא לנתר את חייו בשביל אחרים אם הם נשואים לא ע"י עצמו בלבד אלא גם ע"י אחרים? ועוד יתקשה מאד בכואו לבחור לו מבין כל אהובי לבו את האיש ההוא, אשר לו ימסור את כל אשרו הנאסף כרוב עמל ואשר לו יקדיש את כל עבודתו ופעל כפיו. —

למען היות בידו היכולת לנתר את חייו בשביל אחרים צריך האדם קודם לכל דבר להחזיר את המותר ההוא שהוא לוקח מאחרים בשביל אשר חייו ואח"כ — לעשות גם את הדבר הקשה מאד: לפתור לעצמו לאיזה בני אדם הוא צריך להקדיש את כל ימי חייו. מרם היות עוד ביכולתו לאהוב, כלומר להקריב א"ע קרבן, לעשות טוב וחסד, הוא צריך להדול מלשנוא, כלומר מעשות את הרע והמגדיל את-ערך בני אדם אלו על אלו לטובת עצמו.

האבה המתאמת עם כל צרכי הרוח ותביעותיו יכולה לקנן רק בלב האדם שאינו רואה את דאשר כחיי העצמיות, שאינו דואג להאשר המזוהף הזה והתיר עי"ז את אסוריו של רגש הרצוי לכל בני אדם שהאדם מסוגל אליו מטבעו. האיש הזה ימצא את אשרו באהבה, כשם שימצאהו הצומח — כאור; וכשם שהצמח החפשי ומנולה מכל עבריו אינו יכל לשאול ואינו שואל לאיזה עבר ופנה עליו לפנות את פניו ואם האור טוב לו, אם אין עליו לחכות עד שיבא אור טוב מן האור הזה שבא עליו עתה אלא הוא מקבל כמו יצוא ונמשך ככל גופו אחרי האור היחידי ההוא שיש בעולם, כך גם האדם שהחזיר את עצמו כאשר העצמיות אינו הושב כלל איזה דבר לקוח אתו מאחרים והוא מחויב להחזירו להם, לאיזה נמצאים אהובים הוא צריך להחזירו ואם אין אהבה יותר טובה והנונה מן האהבה ההיא המרצת לפניו את תביעותיה ככל עת וככל שעה, והוא נותן את עצמו, את כל היותו וקיומו — לאהבה ההיא המושגת לו ושישנה לפניו. ורק האהבה כזו מתאמת עם תביעות הרוח. —

אין אהבה אחרת בעולם חוץ מן האהבה ההיא המחייבת את האדם להקריב את עצמו קרבן בשביל רעיו, בני אדם שכמותו. אין האהבה קרואה אהבה עד שתביא לידי הקרבת העצמיות. רק בשעה שהאדם מותר בשביל אחרים לא רק את עתו ואת כחותיו, אלא בזמן שהוא מותר בשביל הדבר האהוב גם את גופו ואת כל חייו, — רק לזאת אנו קוראים אהבה ורק באהבה כזו אנו מוצאים את האשר האמת, את שברה של האהבה. ורק על יסוד האהבה הזאת הנמצאת בקרב לב כל אדם העולם

עומד. האם המיניקה את בנה נותנת לְשֵׁר עצמותיה ושִׁקָּץ לתוך מזונם של ילדיה, שאלמלא זאת לא היו עומדים אפילו שעה אחת בעולם. וזוהי — אהבה. וכן מקריב את עצמו ונותן את כל גופו לתוך מזונותיהם של אחרים גם העובד המחליש את גופו בשביל טובת אחרים ומקרב בזה את מיתתו. ואהבה כזו ישנה ואפשרית היא רק בקרב לב האדם שהוא שאינו רואה שום סבה בעולם שתעכבהו לבלי להביא את עצמו ואת כל הקרובים אל לבו לקרבן בשביל! אהבתו. האם הנותנת את בנה למינקת להניק אותו — אינה יכולה לאהוב; האדם המרבה את עשרו ושומרו בידו — אינו יכל לאהוב.

אהבה — המה החיים עצמם אבל לא חיים מזויפים שהולכים וכלים, אלא חיים מאושרים שאין להם סוף. האהבה אינה בת ההגיון יליד השכל, אינה תוצאות מעשים ידועים, אלא פעולת החיים עצמם המרהבת את הנפש וסוכבת אותנו בכל חללו של עולמנו עוד משחר טל ילדותנו — עד שכאז התורות המזויפות שבעולם וכסו עליה באפרן ושללו ממנו את היכולת להרגיש אותה בקרב לבבנו. האהבה אינה נשיאות הפנים להדבר ההוא המרבה את האשר הזמני של עצמיות האדם, כמו האהבה לאנשים או לדברים בחירי הלב, אלא התשוקה, להאשר ההוא העומד מחוץ להאדם, הנשאר בקרב האדם רק אחרי הנזרו מאשר עצמיותו הבהמית.

מי מאתנו לא ידע את רגש האשר ההוא שהרגשנוהו לכה"פ פעם אחת בימי חייו, עפ"י רוב בימי הילדות, בשעה שלבנו עוד טרם נמטטם ע"י הזויפים הרבים ההם המכהים בעינינו את אור פני החיים, — את הרגש של חנינה הטוב והמעולה ההוא שעל פיו יבא אל קרבנו הרצון לאהוב את כל: את הקרובים ללבנו, את האב, את האם, את האח והאחות, את כל בני האדם, את הרעים וגם את האויבים; את הכלב, את הסוס וגם את הצמח; רק רצון אחד ממלא אז את כל פנימיותנו — כי ייטב לכל, כי כל דבר יהיה מאשר בקיומו והיותו, ועוד יותר מזה כי אנחנו בעצמנו נהיה כעין סבה לזה כי ייטב לכל; לנתר את כל עצמיותנו, לתת את כל חייו בשביל שייטב ויאשר הכל! . . . והרגש הטוב הזה הוא האהבה שבה כלולים החיים.

אהבה הזאת, שאך ממנה לחיים ולאשר תוצאות, תתראה בקרב לב האדם, כעין צמח רך וענוג שאינו נראה כמעט לעין בין יתר הצמחים הנסים של עשבות פרא הגדלים ג"כ בקרב לב האדם, הנה התאות הנסות והמשיגות שאנו קוראים להן אהבה. מראש אמנם יראה האדם שהצמח הענוג הזה הוא אשר יהיה ברכות הימים לעין רענן אשר בין עפאזי צפרים יקננו, אולם ברכות הימים הוא מתחיל לשאת פנים להקלחים האחרים של עשבות הפרא ההולכים וגדלים במהירות יתירה ומניח לצמח האהבה והחיים להשתכח ולמות; אולם עוד רעה חולה מזו: בני האדם שמעו כי בין יתר צמחי הלב יש גם צמח אחד מעולה וטוב ואהבה שמו ומבלי דעתם אותו יעברו עליו בחפזם אותו, ירמסוהו כרגל ותחתיו יתעסקו כנגדול צמח אחר פראי, בקראם גם לו אהבה. ועוד רעה חולה גם מזו: בני האדם לוקחים בידיהם הנסות את הצמח הענוג והרך וקוראים בלב מלא שמחה: הנהו, מצאנוהו, עכשיו אנו יודעים אותו ונשפל כנגדולו! אהבה, אהבה, רגש מעולה, הנה! ובני האדם עושים בצמח הרך הזה כל מה שלבם חפץ: עוקרים אותו ונוטעים במקום אחר, מתקנים וממעכים אותו בידיהם כל כך עד שלבסוף הוא מת מבלי הנץ פרחיו, ובני האדם הם עצמם או אחרים תחתיהם באים אח"כ וקוראים ביאוש: הכל הבלים, הכל הבל ורעות רוח! . . .

צמח האהבה ענוג ורך בראשית צמיחתו ומשמוש הידים קשה לו; כחותיו מתנברים הלוך וגבור רק אחרי שכבר החל להסתעף. כל תקוני בני האדם מזיקים לו ומחלישים אותו. והוא צריך רק לדבר אחד — לאור השכל שהוא שמשו ומגדלר היחידי בעולם! —

ד.

עד כאן דברי טאלסטאי. מכל דבריו במאמרו זה וכן גם במאמריו המוסריים האחרים נראה כי מצד האחד הוא מחזיק בשתי ידיו בתורת הנוצרים, ומצד השני לא זרה לרוחו גם תורת הבודהים, שמת "ההרְנָה", הבנויה על יסודו של "בטול הישוג והעצמיות", וכבר הסכימו הרבה סופרים אירופאים לדעה אחת כי, בנוגע לדעותיו המוסריות, טאלסטאי מחציו ולמעלה נוצרי ומחציו ולמטה — בודי.

אולם כנוגע לאמתת משפטו העקרי, כי תעודת כל אדם ואשרו האמתי היא האהבה האמתית, האהבה לכל בני האדם, לכל היקום, אהבה שאין לה קץ וגבול אבל יש בה שכחת העצמיות ובטולה הגמור, עוד יש מקום לבעל דין לחלוק. אמנם אמת הדבר כי רב ונשא ערך הרעיון הכביר הזה, כי יש בכח האהבה האמתית להפוך את כל סדרי החיים ולהאיר אור בהיר בכל מכונותיהם האפלות, אבל הלא גם זה אמת כי לא רוממותו ונבחו של איזה רעיון אצלנו העקר אלא יכולתו לצאת לפעולה. יכולתו לחדול מהיות רעיון מפשט ולהיות למעשי מוחשי וקונקרטי אצלנו העקר. — ואת היכולת הזאת הרבה סופרים אינם רואים ברעיונו של טאלסטאי ע"ד אהבת הבריות. את תורת האהבה לכל הבריות כבר למדנו זה ימים רבים מאת חכמינו הקדמונים באמרם "שלא יכל אדם לאמר אהוב את החכמים ושנא את התלמידים, אהוב את התלמידים ושנא את עמי הארץ, אלא אהוב את כלם" (אדר"ג פט"ו). גם את הרעיון הרב והנשא ההוא שהאדם צריך לאהוב את חברו כמהו ועוד יותר מעצמו, עד כדי שכחת עצמותו וישותו, שמענו מפיחם, וזהו כונת מאמרם הידוע "מאי חזית דרמא דידך סומק טפי דילמא דמא דידיה סומק טפי". אבל מהנעשה ואין האדם קצר הכח. שלמות חברתו השכלית אינו חדל בכ"ז מהיות גם בעל-חי פשוט, מסוגל מטבעו להיות נושא דגל רעיון רם ונשא כזה, וגם בהיותו נושא הדגל הוא שוכח כפעם בפעם את דגלו ואת הכתוב עליו ואהבת העצמיות מתחלפת לו באהבת הבריות . . .

רעיונו של טאלסטאי הוא רעיון קצוני ובעל רעיון כזה אנו צריכים להביש עליו. עוד בבית מדרשו של אריסטו היוני נאמרה ההלכה הגדולה שבאמצעותו של כל דבר וכל מדה מונח הטוב, והקצוות — מקום משכן הרע, ואם עפ"י ההלכה הפסוקה הזאת נוציא משפט גם על טאלסטאי ודבריו, אז עלינו לאמר כי גם רעיונו ע"ד האהבה בהיותו קצוני מסוגל הוא להרע תחת להטיב, וכאמת כך דעתם של הרבה ממבקרי טאלסטאי, באמרם, כי האחרון דורש מאת האדם כי יבטל את ישותו וימעט את דמותו, בשעה שהדבר נלוו וידוע כי מעוט הדמות ובטול הישות מחלישים את כחו של האדם, ממעטים את מדת אילותו ועושים אותו לאבר המדולדל בנוף החברה. אבל כאמת יש עוד דברים בנו: כל מדה קצונית אמנם מנונה היא, מוס בה, אבל א"כ גם המדה הקצונית האחרת המתנגדת לאיזו מדה קצונית ידועה נ"כ מנונה היא ומוס בה, כמר

למשל, האכזריות הקצונית והרחמנות הקצונית שתיהן כאחת מנוגות, ולהסיר מקרב לבו את האחת אי אפשר לו לאדם אלא בהחזיקו בשניה, ואז יבוא האדם כמדותיו לידי שינוי המשקל. את הקמצן הקצוני, למשל, אי אפשר לרפא אלא בעזרת הפזרנות הקצונית, והדברים עתיקים ומכוררים היטב בח' פרקיו של הרמב"ם והרבה אנשי דעה זתכונה שבין הפלוסופים החדשים מסכימים לדבר הזה, ואם מנקודת הראות הזאת צשקוף על רעיונותיו של טאלסטאי בדבר אהבת הכריות הקצונית או נראה וניכח לדעת כי אין אנו יכולים להאשימו. טאלסטאי הכיש וראה כי אהבת העצמיות נכרה בעולם ותגיע למדרגתה האחרונה, וכדי לרפא את בני האדם, שלבו מלא אהבה להם, הוא בא ותורה חדשה בידו, או, יותר, נכון, מזכיר להם את דברי התורה הישנה שנשתכחה מזוקן, כי, "על יסוד האהבה האמתית והנזירה מן העצמיות העולם עומד! . . . כל אחד מאתנו עומד וקורא כי בשבילו ורק בשבילו נברא כל העולם כולו, כל אחד רואה את עצמו כנכור המחויב לכבוש את כל החיז תחתיו, ותגדל המלחמה וירבו הדמים המוגרים ארצה כמים, איש איש יהרוף את אחיו בצד ובכתף וירמוס כרגל גאזה את ערמת הפגרים הנפגשים לו על דרכו ופירין לו דרך בנדר אנשים חיים המבקשים להם דרך ומיצא גם הם. . . ובכל מקום שיש מלחמה דם אדם נשפך כמים ופגרים מושלכים ארצה אין טוב אלא רע, אין אור אלא חושך. . . ואת המחזה הנורא הזה ראה טאלסטאי זיכר כי אין תקנה לעולם במצבו ההוה, אלא אהבת הכריות קצונית ונזירות מן העצמיות ג"כ קצונית, כדי שברכות הימים ירדע האדם לאחוריו גם מן המדה המנוגה הזאת של בטול הישות לגמרי ומעוט הדמות ולא יטה, ללא לשביל האש ולא לשביל השלג. בדי שלא יכזה בזה ולא יתקרר בזה" . . .

בהודש כסליו תרנ"ד.

אבנד הארדעי. —

מִשְׁקָה או מִשְׁקָה?

מ א ת

שמואל הלוי מורלינגר.

תנינן במסכת עדיות: „העיד יוסי בן יעזר איש צירדה על איל קמצא דכך על משקה רבית מטבחיא דאינון דכיין ודיקרב כמותא מסתאב וקרו ליה יוסי שריא". הרמב"ם ז"ל אומר בפירושו: איל קמצא הוא מין ארבה הדומה לאיל ותרגום „חנבים" הוא קמצין ע"ש. ובלי ספק היה נודע לו מין חנב כזה בתארו ובדמותו בהיותו בארצות המזרח במצרים, ואין למעון עליו: הלא שם „איל" הוא מין כהמה או חיה מן ההולכים על ארבע, מפני כי העיקר בזה הוא השם „קמצא" שחסורי מתרגם בו כל מין חנב או ארבה הבאים במקרא, ויכול להיות כי נקרא איל קמצא על שם שיקניו דומות לקרני האיל.

כימינו אלה כבר חדלו החנבים להיות למאכל לבני אדם ולכן לדין אין בל נפקא מינה בזה לדינא. בעוד אשר בזמן המשנה עוד היו רגילים בהם כדתנן כל הכבש אסור לבשל בחלב הוין מבשר דגים וחגבים (חילין פרק שמיני) ובלי ספק

ידעו אז להבדיל בין המהור והמטא בהם ורק במין אשר נפל בו ספק הוצרכו לעדות יוסי בן יועזר, אשר השביל לתת בו סמן מהור בכנייתו את הקמצא הזה בשם "איל-איל" קמצא זה היה נודע לחכמי התלמוד בשם שושיבא או סוסביל, אבל כעת כבר נשכח זכרו וגם בעל "ערוך השלם" אינו יודע להגיד בו דבר המתקבל על הלב וסומך עצמו רק על מפרשי המלות שקדמוהו.

ועתה אחרי אשר נודע לנו כי יוסי בשרץ־העוף מדבר נוכל לשער כי גם בכל יתר דברי עדותו, בבעלי הכנפים טמין החגבים הוא מדבר, אשר נפלו בהם ספקות ולא היה עוד ביד החכמים לתת בהם סמני מהרה על פי הדרך שנתנו בעופות והוצרכו לסמוך בכגון אלה על עדות אדם כשר ונאמן כיוס בן יועזר שהיה מן הזונות וקבל תורתו על פי המסורה.

הלחץ והרחק שנלחצו ונרחקו בפירוש הדברים: "משקה דבית מטבחיא...". "ודיקרב במותא...". "ידועים למדי לכל בר בי רב ואין מן הצורך לחזור עליהם ולשנותם.

את אשר אני אחזה לי, הוא כי "משקה" במשנתנו זאת היא מלה רומית וצריכה להקרא מִשְׁקָה = Musca והוראתה בקדמוניות: כל מין ארבה, חגב או יתוש ממערכת שרץ־העוף.

בין המינים הנפולים תחת השם הזה מנו חכמי הטבע שנים מהם הרומים כמעט אלה לאלה ונפרדים במבעם ותכונתם: המין האחד הוא מאוכלי בשר בהמה וזיה שחוטות או דרוסות אך מתרחקים מנבלת בהמה שמתה מאליה, ולהמין זה קראו בשם מִשְׁקָה פְּרִנְיָה (Musca carnaria) והוראתו יתוש אוכל בשר והוא מן היותר חשוב בשרץ־העוף והמין השני הוא מאלה אשר ישימו משכנם בגוית מתה ושמה יתורו למו מנוחה במצאם בה די מחסורם ונקראו בפי חכמי תולדות הטבע בשם מִשְׁקָה פְּדִבְרִינָה⁽¹⁾ (Musca cadaverina) ובאורו: אוכלי בשר מנבלת בהמה שמתה מאליה. עיין בספר למודי תולדות הטבע Lehrbuch der Zoologie מאת הרופא הפילוסוף ד"ר קלויס.

על פי הדברים והאמת האלה הנני חושב למשפט כי לשני מיני שרץ־העוף הללו כגון יוסי בן יועזר בדברי עדותו: להמין הראשון יקרא הוא: "מִשְׁקָה דבית מטבחיא" לפי שעפ"י הרוב, יבקשו שמה אוכל למו. על אלה העיד כי הם מן החגבים שהתורה התירה ודכין ועל המין השני, "דיקרב במותא" כלומר המושקה אשר תמוש על הפגרים וכגוית מתה מאליה תשית קן לה העיד כי הם מן האסורים, ומסתאב" כלומר מטאים הם והתורה אסרה אותם.

"וקרו ליה יוסי שריא" לפי השערתי צריך להיות וקרו עליה יוסי שריא ודומה לזה במשנת עבודה זרה בנידן פת ושמן נאמר שם וקרו עליה בית דין שרד משרא, והכונה בזה לפי דעתי שהכריזו ברבים שהבית־דין התיר את השמן וכן גם

⁽¹⁾ אולי הכתוב בקהלת "זבובי מות ובאיש יבוע שמן וקה" יכין אל המשקה כדברינה ועל שם טבעם ותכונתם זאת יכינו בשם "זבובי מות".

הדבר בנידון שלפנינו כי כרוז יצא מאת הכית דין להודיע ברבים שיוסי התיר את שני² מיני ההגבים הנזכרים³.

רבי עקיבא ורבי ישמעאל.

מאת

דר. יוסף שמואל בלאך.

א.

רבי עקיבא רעיא דכלבא שבוע (כתובות סב:) אשר, רבי אליעזר בן הורקנוס היה רבו בהלכה" (ירושלמי פסחים פ"ז הלכה ג'), ונחום איש גמזו רבו במדרש המקרא" (חגיגה יב.) הוא היה אחרי כן לגדול ככל בני דורו, אליו, אמר ר' דוסא בן הורקנוס: „אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו" (יבמות שז.) ועליו אמרו „שלא הניח כמותו בארץ ישראל" (ברכות סג.), ומשמת בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות החכמה" (סוף סוטה) והוא היה בורא תקופה חדשה במשנת ההלכות ובמדרש המקראות ויהי לאבי כל בעלי משנה ובעלי תלמוד הבאים אחריו — וכלהו אליבא דרבי עקיבא".

בשתיים הצטיין ר"ע מכל בני דורו, ברוחו ובכח זכרונו הנפלא, הוא נדמה לאיל המנגח בקרניו על ימין ועל שמאל ואין מידו מציל (ספרי חקת י"ב, ד', סוף מקוואות), ר' יהושע שבח עומק פלפולו" (ירושלמי פסחים פ"ו ה"ג), „וקלם מדרשו" (סוטה כז:), ר' טרפון משבח יושר סברתו בהשוואותיו ובהפרשותיו בין הענינים (קידושין סו:), בן עזאי בשמעו את ההוכחות בין ר"ע ור"א, שני בעלי תרסין המנגחין זא"ז בהלכה, יאמר על נפשו: „חבל עליך בן עזאי שלא שמשת את ר"ע (נדריים עד.). ועוז רוחו ועומק פלפולו ויושר סברתו עשו לו את כל החיל הרב כי נהרו אל בית מדרשו תלמידים לאלפים.

בין כל בני דורו היה רבי ישמעאל בן אלישע האחד אשר גם שמו היה גדול מאד, שניהם נקראו אבות העולם (שקלים ב', ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב.) ושניהם נהרגו על קידוש השם, אבל רבי ישמעאל היה מתנגד לדרכי משנתו של ר"ע ומבית מדרשו יצאו התלמידים המתנגדים לשיטת ר"ע החדשה, ותהי מלחמתה של תורה חזקה ביניהם עד אם נצחה שיטת ר"ע את שיטת מתנגדו בעומק פלפולה, בסדר משנתה ובהרחבת גבולות ההלכה.

² לולא דמסתפינא הייתי אומר שהמאמר: כל ב"ד המתיר שלשה דברים נקרא כ"ד שריא

אין לו יסוד אחר רק משנתנו זאת וכמוכן עפ"י האמור היסוד הזה רופף הוא.

³ הנוסע יוסף שמואל מדרשו מספר כי ראה אנשים מיושראל הולכי ארחות מדבר מאספים מיני ארבה ויהיושים גדולים וראויים למאכל וימלחו אותם במלח למען יעמדו ימים רבים, ואולי הם מאלה אשר התיר יוכי. —

האם היתה ראשית התנגדותם תולדה הכרחית מתכונותיהם השונות? — רכי עקיבא היה חסר מנזע דלת העם ורבי ישמעאל נצר משרש משפחת הכהנים הגדולים אשר לא חדלו רוגזו על כי התורה שבע"פ הרימה מעליהם את עטרתם. וגם זרעם אחרים הנינו על יתרון משפחתם ולכס לא נתנם לתת להתורה שבעל פה כי תרחיב את נבולותיה ותעמור בשירה אחת עם התורה שבכתב. רבי ישמעאל מהפך תמיד בזכותם של הכהנים (חולין מט.ו). רבי ישמעאל דורש קדושה יתרה למשפחת הכהנים בהורותו שחכה הגדול אף לשאר הקרוב אליו לא יטמא, תחת אשר ר"ע יאמר כי טומאת מת כזו מצוה (זכחים ק). ולעמית זאת דורש רבי עקיבא: „בת כהן אחת נשואה ואחת ארוסה כשרפה" ור' ישמעאל ילגלג עליו באמרו: וכי מפני שא תה דורש ו' יתרה נוציא את זו לשרפה?! (סנהדרין נא: זכחים פד.).

שיטת ר"י היתה כשיטת שיני הלכות אשר היו לפניו כי על ההלכה להתאים תמיד עם דברי התורה הכתובים ולא נוכל לדרוש את הכתובים בלתי אם בשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם. לו היה כלל גדול בתורה: „דברה תורה כלשון בני אדם" (סנהדרין סו. כריתות יא. ובכ"מ.) וחלילה לנו לדרוש רמזים. סוצין ותנין. כפל לשון או יתרות אשר אינם רק לתפארת המליצה, ולהוציא מזם הלכות שאינן מתאימות עם דברי התורה הברורים והמפורשים. [רק בשלשה מקומות הוכרח גם ר"י לחזות נגד הכתוב באמרו כי הדין יקוב את ההר (סיטה מזו.)].

ורבי עקיבא בחר לו דרך הדשה ושיטה הדשה. לו היתה ההלכה עיקר והראיה מהכתובים מפלה לה. הוא התיר את הרצועה אשר בה התלכדה התורה שבע"פ אל התורה שבכתב וישאיר רק חוט דק המתוח ביניהן לכל תתפרדנה. גם דברים שלא נכללו למשה נגלו לר"ע (כמדבר רבה). הוא — כרבי אליעזר בן הורקנוס רבו אמר לפתוב: שתוק עד שאדרוש! (ת"כ תזריע פ"ז). כראשונה חרש הלכה ואחר כך בקש לה קרא לאסמכתא. והיה אם לא מצא מקרא מפורש או גם כי המקרא היה בסתירה להלכה שנתחדשה כבית מדרשו או העקים את הכתובים או כי הפריד בין הדבקים עד אם הוציא את הלכותיו (ניטין צ': סיטה ג': ככא בתרא ק"א: יומא ס': יומא פה: יבמות מח: סנהדרין סג: מנחות נח: ז). הוא דרש על כל קוק וקוק תלי תלין של הלכות. גם כל כפל לשון (סוטה מא: ירושלמי נדרים יא.) ומלות החבור: אף, אס, רק, אך, את, או, גם ו' החבור ויתר בניני הפעלים, אף אם כל אלה המלות והאותיות נצרכים לנופי המקראות. (זכחים קז. סנהדרין נה. ובכ"מ) גם „כל מקום שנאמר לאמר איני אלא לדרש" (ספרי נשא פ"ב.) הוא היה אומר „סרס המקרא ודרשהו" (יומא ס':) גם החליף את האיתיות (סוטה יז.) ויתן תחתיהן אחרות הדומות אליהן במספר (נדרים פז:) ולתכלית דרשתו שנה את יסודי דקדוק הלשון (ככא מציעא מז. סנהדרין ד': כזו). — ושיטתו היתה שיטה שלמה בדעת ובחשבון. כל ישעו וכל הפצו היו לעשות את התורה שבע"פ לתורה שלימה שאיננה תלויה בדעת התורה שבכתב ובכיאורי המקראות. הוא חפץ להגדילה ולהאדירה ולהרחיב את מדה ואת נבולותיה. על כן השכיל לפעמים לבחור לפסקי הלכותיו דרשות כתובים אשר אינם ראייה לכר כי אם זכר לכר, אף אם רבי ישמעאל ערך לפניו כתובים אחרים אשר הראיה בהם מפורשת (פסחים ה'). סנהדרין נה: סיטה כח. יבמות ע': יומא ב': ז). אגנם אחרים מכני דורו קפחורו ויקניטורו בחצי התוליהם על דבר שיטת לטורו. גם ר' טרפון איהבו לגלג עליו פעמים רבות ויקרא לו: „עד מתי אתה

מנכב" ורבי אליעזר בן עזריה אשר לו: „עקיבא אסגם כל היום תדרוש לא אשמע לך“ „עקיבא מה לך אצל אנדה כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות“. בכל זאת הוא בשיטתו החזיק ולא נסה ממנה ימין או שמאל יען כי דרכו היתה סלולה לפניו ושיטתו מסוימת ומצוינת בנבוליה ולא יחליפנה ולא ימירנה כי בה ישים כל מעיניו סלה.

ב.

בדרך החדשה אשר סלל לו רבי עקיבא במדרש המקראות ובביאורי הכתובים למצוא בהם את ההלכות שנתחדשו בכית מדרשו ראה וידע כי שיטתו לא תהי שיטה שלמה לכל פרטיה כל עוד יחזיק בדרכי החכמים הראשונים לשים לפני תלמידיו את ההלכות בתור ביאורי מקראות לפי סדר הפרשיות שבתורה. על כן הכין עוד צעד אחד קדימה ויחדש סדר משנתו בעשותו את התורה טבעות טבעות (אבות דר"נ פ"ח) הלא החכמים שהיו לפניו נהגו לקרוא באזני תלמידיהם בכל שבוע ושבוע את הפרשה הקבועה ולשים לפניהם את ההלכות הנלמדות ממנה גם לברר אותן ע"י משא ומתן של תורה, והתורות והחקים והמשפטים לא היו סדורים כהלכתם כי בספר התורה יעלו בלולים הלכות נזיקין והלכות אישות, חקי המועדים ותורת הקרבנות וגם דיני זרעים וטהרות, ויהו רבי עקיבא הראשון אשר היה שונה לתלמידיו את הפרקים „טבעות טבעות“ כי סדר להם את משנתו בהלכות הלכות למחלקותיהן ולא לפי סדר הפרשיות בי אם לפי סדר הענין אשר לפניו.

ואלה התקונים היו לצנינים בעיני המחזיקים בנושנות אשר לא יכלו נשוא כי התורה שבע"פ תהי תורה לפני עצמה, לעומדת כרשות עצמה ולא תהי רק כפירוש וסניף להתורה שבכתב. ראש המתנגדים להתקונים האלה היה רבי ישמעאל בן אלישע זמבית מדרשו יצאה המכילתא שהיא ביאור הכתובים על פי ההלכות הנדרשות מהם. היא הנקראת: „מכילתא דבי רבי ישמעאל“.

בידינו לא נמצאה רק המכילתא לספר שמות מפרשה י"ב והלאה כי כן החלו התנאים את תלמודם מפרשה ההיא, אבל יש ידיים מוכיחות כי גם לשלשת הספרים האחרונים נמצאו מכלתות ונאבדו. הנה מלבד אשר הרמב"ם בהקדמתו לספרו יד החזקה ידבר על אדותן נמצאו גם הרבה פרקים גדולים וטובים מאלה המכלתות שמורים וערוכים בספרא וספרי והמה נזכרים בשם ר"י ותלמידיו, ולפעמים גם מבלי הזכרת שם אומרים.

גם בין תלמידיו ר"ע נמצאו אחרים אשר אף אם הלכו בדרכיו כדרשות הכתובים ובביאורי המקראות וגם הלכותיו היו להם כדברי אלהים חיים, בכל זאת לא ישר בעיניהם סדר משנתו היוצא לחלק בין התורה שבכתב והתורה שבע"פ ולעשותן לשתי תורות (ספרי ויקרא כ"ו. מ.). שנים מהתלמידים, הלא המה ר' יהודה בר עלאי זרבי שמעון בר יוחאי שבו אל השיטה העתיקה וישמעו את הלכותיהם באזני תלמידיהם כביאורי המקראות לפי סדר הפרשיות, ומבתי מדרשם יצאו שני הביאורים של הלכות: ספרא דבי רב וספרי דבי רב. המה אחוז בדרכי רבם בהלכה אבל לא בסדר משנתו: סתם ספרא דבי יהודה, סתם ספרי דבי שמעון, וכ"ל הו"א ל"ב א דרבי עקיבא.

מכלתא וספרא וספרי דומים זה לזה בצורתם החיצונית וגם בתוכם יש עירוב פרשיות ופרקים מספר אחד אל השני (ראה מכוונות המכלתא להחכמים א. ה. ווייס ומאיר איש שלום, יודישע צייטשריפט לגיינער כך רביעי דף ק"ז). אבל כל מינין ישפוט כי רובי הפרקים יצאו מבית מדרשו של רבי ישמעאל. גם במקומות רבים המה סותרים את דברי התלמוד.

הספרים האלה ותוכן דרשותיהם נמסרו גם הם במשך מאות בשנים מפה אל פה ועל כן באו אל קרבם גם דברים רבים אשר לא ינכרו אותותם כי מדברי האמוראים האחרונים המה.

המנמא „דבי רב“ אשר פירושו ככל מקום „בית המדרש“ (סנהדרין יז: יז: זבחים פז.) כהלכות אל השם ספרא או ספרי נתן מקום לרבים למעות ולחשוב כי רב היה מסדר הספרא והספרי, אבל כל עין בוחנת תכיר ותדע בסדורם ובצורתם החיצונית גם בדברים רבים אשר חותם לשון האמוראים טבוע עליהם לי נסדרו ונכתבו אחרי תום זמן האמוראים.

הטובים שבתלמודי רבי ישמעאל אשר בבית מדרשו היו מהלוקחים חלק בראש במשא ומתן במלחמתה של תורה, הלא המה ר' יונתן ור' הושעיה, המה לא יזכרו אף בשמם בסדרי המשניות.

כתלמוד בבלי (נכא קמא קי"ג) אמרו בשם רבי ישמעאל כי הוא התיר „לבוא בעקיפין על העכו"ם“ ולחייב אותו בדינו עם ישראל גם אם יצדק על פי דיני ישראל ועל פי משפטי הרומאים, ורבי עקיבא הוא הדורש גם משפט העכו"ם בדינו עם ישראל ומצוה להפוך בזכות העכו"ם „מפני קידוש השם“. אבל בספרי דברים סימן י"ט אומרים על רבי ישמעאל כי אמנם דעתו היתה להפך בזכותו של ישראל ולהתאמץ להצדיקהו כריבו עם עכו"ם אבל רק אם דיני ישראל או משפטי הרומאים יגידו צדקתו אבל לא ע"י הערמה ולא אם חייב הוא על פי דיני ישראל ועל פי משפטי הרומאים. — האם היה המסדר את המשנה הזאת מהמחוקקים בשיטת ר"ע ובכונה הפריז על המדה בדעת רבי ישמעאל למען יגדיל את שם ר"ע ואת צדקת משפטיו והלכותיו? (ראה ספרי השני נגד רוחלינג דף י"א).

לא ארכו הימים ושיטת ר"ע וסדר משנתו נתקבלו בכתי מדרש התנאים ובישיבותיהם. ויהי גדול שמו וכבוד המשנה בסדריה למחלקותיה בעיני כל החכמים. ויעמידוהו בשורה אחת עם משה ועזרא, ואף אם היה „עושה שכינה חול“ (חגיגה י"ד.) בכל זאת בהזרה שלא יאמר „מיס'מים“ נכנס בשלום ויצא בשלום ותהיינה הלכותיו מקובלות ורצויות לכל העם ועל פיהן יכוננו בני ישראל מצעדיהם בחיים.

ג.

על-איסור כתיבת הספרים שתי החכמים בימים ההם נוספות כי גם את הקמיעות אשר בהם נזכרים כתובים אחדים מדברי התורה אסרו לכתוב: הנה בהיות בבית מדרשם המשא ומתן של הלכה על אדות הספרים שמצילין מן הדליקה בשבת נזכרו כי החכמים הראשונים לא מנו את הקמיעות בין אלה הספרים שמצילין אותם מפני הדליקה אף אם נמצאים בהם כתובים מדברי התורה, על כן דנו דינם כי גם עליהם חל

איסור דכתיבה ויגזרו עליוס את גזרתם. ויהי הפעם כאשר נודע לר"י כי אחד הסופרים עבר חק ויבא הוא ככבודו ובעצמו אל ביתו לגעור בו ולהפריעהו ממעשיו. (שבת ק"ה: ירושלמי ט"ז. תוספתא שבת י"ג: סופרים ט"ז:). — ומדוע לא דנו על דברי דבי שינויות וספרי ההלכות אם מצילין אותם מפני הדליקה? התשובה פשוטה: יען כי בעת ההיא טרם היה כל ספר הלכות וכל סדר משנה כתובים והכל היה גשנה בעל פה. הפרופיסור גרץ חשב על פי האמור למעלה ומעה כי ר"י ובית מדרשו היו הראשונים אשר גזרו את הגזרה של "דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרן בכתב" (גרמץ מןאמטהסריפט שנת 1873 דף כ"ה. וב"ט.). נפלא הדבר כי החוקר גרץ טעה בדבר הנודע לבר בי רב בחכמת הבקרת. הוא ההליף את הסכה במסוכה, את החפץ למצוא סמך להאיסור במקרא בהאיסור בעצמו. הלא זו דרכה של תורת התנאים והאמוראים לשאת ולתת בדבר הלכה של הסופרים הראשונים ולמצוא לה קרא לאסמכתא, או יותר נכון לומר כי המה חקרו ודרשו אחרי הכתוב אשר ממנו להלכה זו תוצאות ובו תמכו הסופרים הראשונים את ידותם: רבי עקיבא ורבי ישמעאל נסו איש איש על פי דרכו למצוא רמז וסמך בתורה לארבע פרשיות של התפלין (חולין ד':). התנאים הקדמונים ואחרוני האמוראים החרו החזיקו (סוכה ל"ה). להביא ראיה מן התורה כי פרי עץ הדר (ויקרא כ"ג, מ'). זה אתרוג. כיצא בהן נמצא כמגלת תענית את קדמוני התנאים המביאים ראיות מוכיחות מן התורה את איסור הכתיבה. ולעמת זה נזכר הדבר (תמורה י"ד: גמין ס'): בשם אחד מאחרוני האמוראים ור' יהודא בר נחמני שמו וגם דעת אחד מתלמידי רבי ישמעאל. — ובכן כל חכם מבין מדעתו ידע וישפוט על נקלה כי ההלכה של איסור הכתיבה כבר נאמרה בבית מדרשם של הסופרים הראשונים והיא שנויה ומשלשת בכל בתי המדרשות לתת לה תוקף ועוז.

מלבד זאת דעת לנכון נקל כי גזרה שאין רוב אנשי הרוה יכול לעמוד בה. גזרה אשר תשים אסורים על ידי כבירי כח ומועקה במתניהם וגם תקפיא את כל הדם ההם בעורקי האומה ותעצור את התנועה בספרות, כי גזרה כזאת לא תפעל את פעולתה בצאתה מאחד מבתי המדרש, אף כי מבית מדרשו של רבי ישמעאל. גרץ בעצמו יחליט כי רבי יהודה הנשיא ערך את משנתו בעל פה ולא כתב את ששת סדרי המשנה יען כי היה האיסור בכל תקפו ועזו. ואיך יעלה על דעתו כי רבי יהודה הנשיא אשר את תלמידי ר"י לא זכיר בסדר משנתו אף פעם אחת. כי הוא יקבל עליו את הגזרה אשר יצאה מבית מדרשו של רבי ישמעאל? גם מדוע לא כתב ר"ע את סדר משנתו על ספר? האם גם הוא קבל עליו את הגזרה שיצאה מבית מדרשו של מתנגדו?

ד.

גם ר"ע אשר הוא היה הראשון העושה תיקונים בסדר משנתו וכל ישעו וכל חפצו היו להרחיב את מדת התורה שבע"פ ולהעמידה ברשות עצמה, גם הוא ירא לנגוע באיסור עתיק יומין ולרשום את דבריו בספר. רבי זכריה פֶּרְנִקִּיל אשר בספריו התאמץ להוכיח כי המשנה כבר היתה כתובה בזמן התנאים, הוא מצא ראיה להוכחותיו את מאמר התלמוד (שבת קל"ח:), ושם

תנינן : „ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל שנאמר . . . אמרו עתידה אשה שתמול ככר של תרומה ותחזור בכתי מדרשות לידע אם טמאה היא . . . כהריא כתיב ביה מכל האוכל? אלא לידע אם ראשונה היא. הא נמי מתניתין היא כדתנן השרץ שנמצא בתנור . . . ?“ והפירא „הא נמי מתניתין היא“ תוכיח (לדעת פרנקל בירחונו 1862 דף קע"ג). כי המשניות כבר היו כתובות. הן אם למדו את המשניות רק בעל פה או אין להקשות הא נמי מתניתין היא כי אם עתידה תורה שתשתכח אז תשתכח גם המשנה הזאת.

אבל הנה ההוכחה הזאת לא חדשה היא כי כבר הביאה ר' משה האגוז בהקדמתו לפירושו המשנה וישיביל לסתור אותה בדברים נכחים למבין. ואף גם זאת כי אם כדברי פרנקל כן הוא אז מוכיח המאמר הזה כי המשנה כבר היתה כתיבא ומנחא לפני רבותינו ביבנה וזאת לא יתכן כי היא כנגד הידוע בדברי הימים להשתלשלות התורה שבעל פה.

את מאמר התלמוד אשר לפנינו לא נוכל להכין על כוריו בלתי אם נשים לבנו אל מצב ההלכה בימים ההם. החכמים ביבנה (אשר על אדות אספתם תספר זאת הבריתא בשינוי מעט מתוספתא עדיות פ"א מ"א) נועדו יחדיו לשים מעצור בעד שטף המחלוקת אשר התפרצה בין בית שמאי ובית הלל. להכריע ביניהם ולקבוע הלכה. ביראתם פן ברכות חלופי הדעות תהי מבוכה במחנה ישראל והעם יחלק למפלגות, זה אוסר וזה מתיר זה מכשיר וזה פוסל זה טמא וזה מטהר. ולתכלית זו קבלו את העדיות הנזכרות במס' עדיות, ואז „כשנכנסו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח“, (המלה שתשתכח לא נבין כפשוטה בלתי אם כמשמעה. הלא רבי שמעון בן יוחאי אמר ח"ו שתשתכח תורה . . . אלא שלא תמצא הלכה ברורה . . .) ומרוב חלופי דעות לא נמצא הלכה ברורה (ראה ילקוט פ' עקב) ומרוב חלופי דעות לא ידעו הדורות הבאים אחריהם לברר גם את ההלכה היותר פשוטה. ד"מ אם חל דין טומאת לוי גם על ככר של תרומה.

והאמוראים אשר שקלו וטרו על כל מלה ומלה אשר יצאה מפי החכמים הראשונים הקשו על רבותינו שביבנה כי בחרו למו למשל את ההלכה של טומאת לוי על ככר של תרומה הלא כהריא כתיב בה מכל האוכל ואם לידע אם טומאה ראשונה היא הא נמי מתניתין היא כהריא כתיב בה מכל האוכל והיא הלכה ברורה ולית לן לטיחש פן ע"י חלופי דעות לא נמצא את ההלכה. ועו' בקשו האמוראים למצוא ספקות נם בכיורו ההלכה הזאת וישערו כי גם רבותינו שביבנה חיישי לספקות אלה ויראו פן לא תהי נם ההלכה הזאת הלכה ברורה כרכות המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל.

אם כן תפול ההוכחה של פרנקל ולא תהי הפירא הא מתניתין היא „והיא משנה כתובה ולא תשתכח“ אבל הפירוש הנכון הוא : הא נמי מתניתין היא „והיא הלכה ברורה“.

ה

אכן טבע הענין שההלכות נשנו בכתי המדרשות בעל פה מחייב „שלא תמצא הלכה ברורה“ גם אחרי העדיות שקבלו החכמים ביבנה ואחרי התאמצותם

לקבוע פסקי הלכות ולהכריע בין בעלי המחלוקת, לא רק מרוב חלוקי הדעות בכתי המדרשות אשר התנגדו זה לזה באה היראה שתשתכח תורה ולא תמצא הלכה ברורה אבל גם ההכרעות שנאמרו ונשנו באחד מנתי המדרשות היו לתלמידי בית המדרש הזה ברבות הימים לבלתי ברורות. על ידי עומק הפלפול והתנגחות בעלי תריסין בבית המדרש היתה ההלכה רפויה בידי התלמידים ולא זכרו את ההכרעה כתיקונה וכלשינה עד כי לפעמים נחלקו התלמידים על אדותה וכל אחד ואחד הורה הלכה זו בשם רבו אחרת מאשר הורה חבריו. על הרוב קרה כזאת בין תלמידי בית מדרשו של רבי עקיבא כי ההכרעה נשתכחה מהם ותלמיד אחד הורה בשם רבי עקיבא את ההפך מאשר הורה חבריו. (ראה תוספתא אהלות ה'. ו'; ג'. א'; כלים ו'. ח'; כלאים א'. ג'; גמין א'. ד'; וכמשנה: כריתות פ"ג משנה ט'; אהלות כ'. ו'; כלים כ"ח ב'; י"ד א'; — והתוספתא שם). ופעמים רבות הוכרח התלמוד להכריע: תרי תנאי ואליביה דרבי עקיבא. וכאמת לו היתה משנתו של רבי עקיבא כתיבא ומנחא כי אז לא היה מקום לחלוקי הדעות.

אם רבותינו שביבנה חיישי שלא תמצא הלכה ברורה על ידי הפלוגתא שבין בית שמאי ובין בית הלל, הנה רבו הפלוגתות בין תלמידי רבי עקיבא לברר במה נחלקו בית שמאי ובית הלל. אנכי מנתי מספר ארבעים לפלוגתות תלמידי רבי עקיבא על אדות המחלוקות שבין ב"ש וב"ה שנמסרו להם מפי רבם ועל דבר ההכרעות שהכריע ר"ע בבית מדרשו. ואחריהם באו תלמידיהם, אלה התנאים האחרונים, וכל אחד ואחד הורה בבית מדרשו את ההלכות על פי הקבלה והמסורת שהיו להם מפי רבותיהם תלמידי ר"ע, וכל אחד ואחד האמין ברבו כי בידו היתה קבלה נאמנה ומסורה אמיתית וימסור הוא את ההלכות ההן לתלמידיו כדברי אלהים חיים, והסתירות וחלוקי הדעות לא חדלו וההלכות לא נתבררו. הן לא נתפלאו אם רב פשא ורבנן פליגי (חגינה י"ד). חד אמר שש מאות סדרי משנה היו וחד אמר שבע מאות סדרי משנה" הלא כמעט כמספר תלמידי ר"ע היה מספר סדרי המשניות כי כל אחד ואחד מסר בבית מדרשו את השמיעות מסדר משנתו של רבו על פי זכרונו.

את סדרי המשניות של רבי מאיר ורבי נחמיה בחרו החכמים בימים ההם מכל סדרי המשניות להעמיק בהם את חקירתם ואת כירור הלכותיהם. והמה נשאו בדיניה, תחת אשר מיתר הסדרים לא נשאו לנו בלתי אם שרידים אחדים. — וכגורל משנתו של ר"ע היה גם גורל המשניות של ר"מ ור"ג כי גם על אדותן רבו פלוגתות התלמידים. מהן נעיר על אחדים אשר נחלקו במשנתו של ר' מאיר; (דמאי פ"ב, מ"ה — ביחס אל התוספתא כ', ט"ז; טהרות פ"ו, מ"ד — ביחס אל התוספתא י', ט'. ובכ"מ).

אחדים מחוקרי דברי הימים להשתלשלות התושבע"פ נסו להוכיח כי רבי מאיר כתב את משנתו בספר מן המאמר (חולין פ"ה). וראה רבי דבריו של ר' מאיר ושנאו כלשוני חכמים, אבל הוכחה כזאת איננה כדאית אפילו סתירה בדברים מעטים. הלא גם ברבי רב דחד יומא ידע כי המלה "ראה" אין הוראתה פה ראייה ממש אבל הוראתה הבנה והסכמה. וכן מצינו את המלה הזאת בהוראה זו באבות פ"ב, מ"ט; גם את המבטא "ראה רבי" נמצא בתוספתא מנחות ח'. ז'. אהלות י"א, ו'. נדה ט'. י"א. ובכל המקומות האלה אין הוראתה ראייה ממש אבל כענין שנאמר פעמים רבות רואה אנכי את דברי זה מדברי הברו כלומר נכונים המה בעיני והנני מסכים עליהם. ולהשלים את הוכחותינו נזכיר לע"ע הרק את ראיות המעטות: מצינו בכתיבת

פ"א משנה ח'. ט'. כי ע"י חילוף של מלה אחת „מדברת“ תחת „מעוברת“ הוכרח רבי יהודה הנשיא לסדר שתי משניות בהלכה אחת, וכן מצינו בכנא קמא המבעה תחת „המבעיר“. ולו היתה ההלכה כתיבא ומנחא ולא דן רק על פי השמועה כי אז ידע את הגירסא הנכונה.

וגם סדר משנתו של רבי יהודה הנשיא, אשר בנשיאותו ובתקפו נתן לסדריו מהלכים כבתי המדרשות, לא היה האחד בימיו ולא האחרון. הלא מצינו בקהלת רבה „עשיתי לי גנות ופרדסים אלו משניות גדולות של ר' חייא ור' הושעיא ושל בר קפרא“ וכן מצינו (בשינוי מעט) בילקוט א' תשע"א ושם נחשבה גם המשנה של רבי יהודה הנשיא והכותב מסיים במליצה שיש בה מהתלה חרה „אף על פי כן כולם נתנו מרועה אחר“ כלומר כל סדרי המשניות אשר לפנינו לכלם מוצא אחד בסדר משנתו של רועה אחר, זה רבי עקיבא.

„משאת־נפש“

צפור שמים, מה מאד בך קנאתי,
 חפשתך, חניף, גם יפיד חמדתי;
 מהנע איש אמלל לסבול נבראתי?
 הוה, לו גם אנכי צפור נולדתי!

לו צפור הייתי, אז עפתי דאיתי
 הלאה, הלאה מפה — זה עמק הבקא . . .
 אל ארצי הלבנון, — שם קו לי בניתי
 ובמספד וקינוח שם נפשי השתפכה;

שם לצרת בת־עמי עם אמלל, בכיתי
 ודמעות על הרבות בת־ציון שפכתיו . . .
 אף, הוה! אז הן צפור, לא עברי הייתי,
 ובכן — הלא תמיד רק שרת, שמחתי!

שרתי, שמחתי עת אחי יתאבלו,
 הם פה מדבאים, ואני מרומים רחפתי;
 הוה! אלפי בני־עמי לשבח יוכלו,
 ואני אזי שאננה בקני שכבתי!

לא צפור נחמדה! עברי נבראתי,
 עברי גם אהי, אף כי נמוגותי חושיה

את עמי אתענה, באשר התעפית
עמו קוה אקו עד שובו לתהיה!

הגביהי לך עוף, את צפור צולחת,
פצחי רנה, גם שמחי את היפה-פיח;
ואני — הוה נפשי בוכיה רק אחת:
לו צפור נולדתי — ובנפש עבריה! . . .

מנחם מנדיל הורוויץ.

ליובוויץ

„ציון“

ציון, עיר חמדתי,
את רוחי ונשמתי
בך כל נחמתי,
ששונני — בעת צרתי!

עת קרבי יגזן נורא,
עת נפשי נאנחה —
או תד אנוי אפכה:
ה כל אז אשכחה! . . .

אזכרה, עיר הקדש —
ותשורר בת שירתי,
ואהבה — אהבת קדש —
תתעורר בלבתי,
ובסתר בחדש,
תתחדש אז תקנתי!

מ. מ. הורוויץ.

ליובוויץ, תרנ"ג.

* * *

רבים אומרים לי: מדוע
מאד פניך כה נפל? —
לפי, לפי, הוה קרע . . .
והם — „מדוע“ עוד ישאלי!

עוד ישאלו: „ומדוע
 „תבכה, תדמע בלי הפוגה?
 „מה־תמיד הנך מטבע
 בזה במצולות ים תפוגה?“ —

לו את לבי הם ידעו —
 חח! — לב־עברי, מלא פצעים . . .
 או אז עוד לא התפלאה
 על פי בזכות העינים . . .
 גם לא עוד שאל שאלוני:
 „למה תרנה לא תנוח?
 או — „אולי“ אז הם קראוני;
 „הוי משגע, איש הרוח!“ . . . —

מ. מ. הורוין

ליובוין.

שיר ישראל.

אדני לא קראני לתרועת מלחמה;
 גם ריח מלחמה מאד יחפני,
 אֶלֶפֶת בִּי אֲשַׁמַּע קוֹל חֲצוּצָרָה בְּרָמָה,
 וְאֶבְחַר מִחֶרֶב וּכְבוֹד, פֶּשְׁנִי. —

ואזי לו למשורר שקלל לבהו
 השך את־שירותיו על לבות ערלים.

כי מה שיר ישראל בגולה — ציין יבש,
 ציין עלֶפֶח ששטל אור את עליו לא ירטב.
 זרע גד אשר נפל אל רֶפֶשׁ וְעֵבֶשׁ,
 פקעה ששֶׁלֶפֶח וּיְבֹשָׁה בַמֶּרְתָּף . . .

ח. נ. ביאליק

ניסן תרנ"ד.

גוי ואדם

מאת

פרופיסור ב. מאזעס.

לא על פי טעמנו, השקפתנו ונמיותינו המיוחדות צריכים אנחנו לערוך את כשרונות האדם, לכל נחפוץ להפוך את כל בני עמנו למפוס כוללי אחד כי נחפוץ מוזר כזה כרוכה סכנה רבה. כל מה שיגדל וירבה מספר המפוסים, הכשרונות והיסודות בעם, כן יגדל עשרו ואשרו. הקוף ירא את הנהש, והיראה הזאת איננה מוכיחה כלל, כי הנחש אינו שלם במינו כהקוף במינו, את כל מפוס ומפוס צריכים אנחנו לערוך על פי מינו וערכו המיוחד.

אם נתבונן אל פני האדם ונראה כי שונים המה מאד, אף כי השנוי וזה הוא כל כך דק וקל, עד כי קשה עלינו להגבילו בדיוק וצמצום ולתת בו סמנים מפרשים. את האישי הנודע לנו נכיר בין רכבות אנשים. זאת יוכיח כי סכום אלפי הקויס והשרטוטים המתארים את פני מיוזענו נבדל ונפרש הוא מסכום השרטוטים של פני כל איש ואיש. הא למדת כי אין מספר וקץ להשנויים הרבים אשר בפני האנשים. החוקר גלמון חשב ומצא כי הציר, אם הוא גם אמן נעלה, בכואו לציר דמות פני האישי צריך להוציא על זה ארבעים וחמש שעות או אַלְפִים ושבע מאות רגעים. ואם הציר עושה ברנע, במספר ממוצע, עשרה משיחות בְּמִצְבֹּעַ, אז נמצא כי נחויז, לו לתאר עשרים ושבעה אלפים תוים וקוים על הכד למען תדמה התמונה ברובה, לא בכל שרמטויה, אל פני האישי - צלמה.

גלמון בהקוהו לדעת כי לכל עם ועם יש צביון וקלסתר פנים מיוחד, או כמו שיאמר הוא, "מפוס מרכזי או אידעאלי" כלומר דמות פנים הכוללת בקרבה סכום כל הקויס הדומים בפני אישי העם הזה. מפוס לאומי אשר אליו יתקרבו או ממנו יתרחקו כל שאר המפוסים שבעם. בקש למצוא מפוס מרכזי כזה גם בבני עמו האנגלים, ויבחר למטרה זו מספר אנשים בריאים וחזקים ויעשה את תכנית כל אחד מהם בְּחֶרֶט־הָאֵוִר (Photographie) במעמד אחד ובמדה אחת וישם את התכניות בספר עשוי לזה, כל תכנית על עלה מיוחד. נכח הספר הזה הציג מכונת "הרט-האור" ויעבר לשניה את כל התכניות אחת אחת במשך זמן הדרוש להעתיק תכנית ברורה ומדויקה אחת. למשל אם בספרו היו לו עשר תכניות, והזמן הדרוש להעתיק דמות פני איש אחד בכל פרטיה ודקדוקיה הוא עשרים דקים, אז החזיק גלמון את כל תכנית ותכנית נכח חדר-האפסל של המכונה רק שני דקים, עד כי במשך עשרים דקים עברו לפני המכונה כל התכניות, ובאופן הזה נעתקו מהתכניות האלה רק הקויס המשותפים לכלן אך לא הספיקה השעה להעתיק מהן את השרטוטים העצמותיים. דרך זה התאמץ גלמון למצוא מפוס אנגלי כוללי, ולמצוא את ההתרחקות והנמיות מהמפוס האידעאלי הזה העתיק במכונת הרט-האור תכניות אנשים הולים ומוכי שחפת, רוצחים ושאר מיני חוטאים ויוציא מהן כראשונה את קלסתר הפנים המשותף לכלם. גלמון מרר בעזר ועד מיוחד את קומת אנשים רבים מבני עמו זקנים ונערים גדולים וקטנים.

אחרי חקירות ועיונים רבים במקצוע הזה נוכחו החכמים כי קומת יושבי העיר ובפרט הכרכים הגדולים הולכת ומתמעטת, כי קשה ישיבת הכרכים, האויר הרע בהערים הגדולות אשר יושביהם צפופים ורחוקים, תנאי החיים הרעים והמרים ומלחמת הקיום הקשה ממעטים את הדמות והקומה ומתהרסים את הגוף, ממעטים את הפריה ורביה ומקצרים את שנות האדם. וכאותה העת, אשר רוב בני העם הולכים ומצטמצמים ורע להם, יש סמנים רבים כי חלק קטן מהם, הולך וטוב, הולך וזקן, גופם רענן ובריאותם מוצקה והמה אלה אשר שלחנם מלא דשן וכוסם דויה וכל מחסור לא ידעו.

החכמים בימינו מדרו גם את כל ההתעוררות וההרציות והכשרון אל העבודה בכני עמים שונים, ויבואו לידי החלטה כי כל ההתעוררות והכשרון אל העבודה הממשקת היא סגלת העמים הנבחרים והנעלים והסבה הראשית לסגולה זו היא ההזדוונות הטבעית. החוקרים הגדולים המצוינים בהתמדה וחריצות והתעוררות הרוח קבלו מתנה גנוזה זו בירושה מאבותיהם, וזכותם היא שעמדה להם וגם לזרעם אחריהם. הסגולה היקרה הזאת צריכה טפוח ופנוק, התפתחות מעולה והתחזקות יתרה לאשר העם וקיומו. העיקר כי כל כחית העם צריכים שמוש ועבודה תמידית למען לא יחלשו ולא ירפו על ידי ההתרשלות והבטלה המביאה לידי שעמום. חוקרי הטבע הראו לדעת, כי גם בעלי החיים הפְּתִיִּים אשר ישפוחם ויענגום, ישתרום וינקום סופם להיות עצלים ונרפים, כי הגרוי וההתעוררות לנקיזן עזרם הבאה מחלאת פרעושים הולכים ומתמעטים ומתבטלים. כי טהרתם מביאה אותם לידי מנוחה ותנומה. אם תראה אנשים העובדים עבודה קשה, אל תמהרו להחליט כי יאהבו את מלאכתם וישאפו אליה. יש אנשים אשר אדיר הפצם לעבוד עבודה רבה וגדולה, אשר יִשְׂאוּ כעל כנפי נשרים אל כל מקום אשר שם שטן ומפריע, עכוב ומכשול, וברבות המעצורים יכן תרב תשוקתם להתגבר עליהם, ויש אנשים אשר רק ההכרח והאינס, המחסור והעני יעידום לפעולה. כל ההתעוררות והגְּרוֹי לעבודה היא מדת מְלוּאֵם של החיים, בל אשר יגדל הגרוי להעבודה, כן תגדל עֵתֶרֶת החיים. ההדיוטים וחסרי הדעת נמצאים על פי רוב כמצב, נים ולא נים תיר ולא תיר."

הרגשה חדה ודקה היא נחלת העמים הנעלים. השוטים וההדיוטים ובכלל בני השבטים העומדים במדרגה נמוכה בסלם ההתפתחות אינם מרגישים. יש הדיוטים (Idioten) אשר בקושי יבדילו בין חם לקר, וכמליצת חכמינו אפילו בתקופת תמוז קריא להם, ולא ירגישו במכאובים קשים ואם יתחו את בשרם לא יעו פניהם ולא יעקמו שפתיהם.

חוקרי חכמת החיות בזמננו מכחישים בהמקובל ומפורסם, כי הנשים הן בעלות הרגשה יותר חדה ודקה. על ידי בחינות ונסיונות רבות הראו לדעת כי שקר הדבר. אם הנשים לקחו להן תשעה קבים שיחה, לקחו להם הן האנשים תשעה קבים הרגשה ולהמין היפה השאירו שריד כמעט. אמנם הנשים נוחות להתרגש, להתרגו ולהודעו גם מפני קול עלה נדף, גם מפני צל כורח ועשן נודף, אך אין לאל הרגשתן להבדיל בין דבר לדבר, אשר הכדלתן תלויה בהרגשה. הרגשתן לחוד וההבדלה הבאה על ידה לחוד ויפה כל הגברים ככשרון הבדלה זה מכל הנשים המתמרות בדרך חושן. דבר נודע הוא כי יש בִּרְרִים כבתי מסחר היניות, הצמר וכל מיני הסחורות אשר לכרוזן דרושה הרגשה חדה ואין בנורות, כי עבודתן במקצוע זה

פסולה בעיני הסוחרים, אף כי סוחר עדיף מחכם והוא יודע את ערך הכסף, ושכר העבודה אשר לו לשלם לאיש כגבורתו ולאשה כשיחתה.

מעות הוא בידי החושבים, כי העורים מצוינים בחוש הרגשה דקה עד מאד. לפי הבחינות אשר עשה במקצוע זה החוקר האנגלי גלמזון נוכח כי העורים נוגשים את כח זכרונם ומחשבתם לזכור את המקום אשר יעברו ואת הציגונים אשר יפגשו בדרכם אשר על ידיהם יבקשו את הדרך למחוז הפצם, ויפלטו להם נתיב כי מקלם יגיד להם. הסומא אוהב להפריז על מדת הרגשתו ולפני פקח יתן מכשול. כשרונו של העורים לקרוא בספר על ידי משוש האצבעות לא מלידה ומכמן הוא בא, כי אם גנקה ונסתגל על ידי חנוך מיוחד. גם הזקנים אשר כחו עיניהם יכולים להתרגל לקריאה בספר על ידי משוש. הלורד גרמליי, מי שהיה מזכיר ראשון בממשלת אנגליא, כאשר הכה בסנורים השתמש בתחבולה זו ועלתה בירו. החקירות והבחינות החדשות לא האמיתו את המקובל בין החכמים מדור דור כי הרגשת הפראים היא יותר נעלה, יותר עזה ודקה על הרגשת בני העמים המתוקנים בעלי התרבות והשכלול. הפראים מכירים מרחוק את החיות והבהמות לא על ידי חוש הראיה או הרגשה, כי אם על ידי סמנים מובהקים, שיש להם ועל ידי ידיעתם היטב ארחות בעלי החיים ורבעם ותנאי קראיתם והגלותם. רב החובל יראה ויכיר את החף מרם יראוהו יושבי היבשה העוברים ארחות ימים אך אל תחשדוהו כי רואה למרחוק הוא ועין דיה לו. חלילה! רב החובל מכיר את החף מרם כיירוהו אחרים, משום שהוא יודע איך יקאה החף מרחוק, בעוד אשר יושבי היבשה רואים את החף ואינם יודעים מה המה רואים, כי המה בדמיונם חושבים לראות את החף בצורה אחרת מאשר יקאה לעיניהם כאמת. הנסיון הראה לדעת כי יושבי היבשה אם יעברו פעמים אחדות את הים יראו ויכירו את החף מרם כיירוהו רבי החובלים, והדבר מוכן ופשוט. עיני רבי החובלים תכהינה מגשם ורוח, סער וסופה ומקלוחי המים המלוחים. וגם הזקנה קופצת עליהם כלא עתם.

חוש השמיעה הולך הלוך ורפה כבוא האדם בימים. החתול מצוינה, לפי בחינות רבות שנעשו בענין זה, בחוש שמיעתה בין כל החיות. קולות אשר לא ישמעו לאזן האדם תשמע אותם החתול. לא צניעות לכד יכולים אנחנו ללמוד ממנה כי אם גם פרק בשיר. כי אזנה תבחן גם שריקות העכברים. גורי הכלבים יכדילו בין הקולות הנבוהים והרקים והכלבים הנדולים לא יכדילו עוד בין הקולות הרמים.

גלמזון אומר כי האנשים על פי רוב (א) אינם יודעים ומכירים בודיעה ברורה והכרה שלמה את כשרונותיהם. (ב) ואם ידעו את כשרונותיהם, אז לא יעלה על לבם הרעיון. כי שאר בני האדם רואים וחושבים כאופן אחר מאשר יראו ויחשבו המה, כי את מי אין כמו אלה. יאמרו בלבכם, רק הנסיון המדויק מראה לנו לדעת מה שינים המה כשרונות האנשים. וסגולותיהם. כמעט לא יאמן, כי אחד אחוז מעשרים ושבעה אנשים איננו מבדיל בין צבע אדום לירוק, ועד שנת תקנ"ד, אשר אז הכיר דלמזון לראשונה את העורים לצבע אחר, לא עלה על דעת איש לחשוב כי לא קאה של זה קראה של זה.

יש הבדל גדול בהתיחסותם של אנשים פרטים וכן עמים שלמים אל החיות. יש אנשים שמלדה ומכמן יש להם נטיה, או גם אהבה אל כל חיה, ובהמה, ויש אנשים אשר בנעל נפש יביטו אליהם. אם תבוא אל הציפור ותראו נחשים אוכלים עיפות חיות על מראתן ונצותן ומסביב לכלובן עומדים אנשים, וכיניהם גם מיניקות

וילדים, ומתעננים על המראה וצוהלים מרוב שמחה. ואחרים בראותם זאת ריתעו לאחור ורָטְטוּ יעבור בכל בדי עורם. השוחט עומד בערב יום הכפורים ומעביר תחת סכינו במהירות וחריצות כל עוף ופניו מפיקים נחת ושמחה. כאילו יתנאה באומנתו זאת על כל טביביו, ויש אנשים אשר יברחו כמטחוי קשת ממקום השחיטה והמטיחה. יש אנשים אשר גם הבט לא יובלו אל השרץ והרמש ובעד כל הזן לא יגעו בנופם הקר, ויש אנשים אשר בכלל המה מפונקים ואסמנסים וימששו וישחקו בצפרדע ועכבר, אשר גם שמם וזכרם לבד יפילו אימה על אנשים, ובפרט נשים, רבים. להיונים היה הנחש סמל פחות הישועה שבטבע, ואין אנחנו מוצאים לא רָאָה ולא זכרון בספרים כי הנחש היה להם לדראון ולתועבה. גם היהודים הקדמונים, כמו שאנחנו רואים בספורי התורה, ראו את הנחש בתור יצור נחמד ומלא חן, אשר רב כחו להסית ולפתות את האשה בדבר עברה. גם האינדיסים יחשבו את הנחש לערום מכל חית השדה. מזה נראה, כי לא כל בני האדם יבהלו מראות את הנחש ויחשבוהו למפלצת אף כי הקופים יסוגו אחור ממכתו ויחרדו חרדה גדולה. יש אנשים, והם על פי רוב עברים, אשר בראותם טפת דם יודעו, ויש אנשים, גם ילדים, אשר אין יראת הרם על פניהם, גם לא כל המנחים — שותפי עמלק שוים ברגש זה.

יש סכות רבות ושונות המעבירות את האדם בזמנו על דעתו ומביאות אותו לידי חטא ותקלה, אף אם איננו נבדל בסגולות נפשו ורוחו מכל הישרים שלא נכשלו בעון. אך יש חוטאים ופושעים מבטן והמה טבועים בחותם מיוחד: אין להם מוסר כליות ויש להם נמיות רעות ושפלות, אינם מפששים במעשיהם וישנאו וימאסו בכל עבודה קבועה. האישי אשר יתבונן אל חיי האסירים בבית-הכלא ישתומם לראות כי יש ביניהם רוצחים הורגי נפשות אשר לא ידעו מה הוא נחם וחרטה. רגאוה וגדל לכב יספרו על אדיות מנוחת נפשם בעת הרגם איש, ויתלוצצו בזכרם את ענות ההרונ מידם והתפרפותו. שנתם תערב עליהם, חלומות רעים לא יבעתום וחזיונות ליל לא יבהלום. שלום ושלווה בקרב לכבם. לחמם לא יחפך בקרבם למרות פתנים, כי לתיאנון יאכלוהו.

יש חוקרים בדיני נפשות האומרים, כי כל איש מכיל יוצא מהכלל שיש לו נמיות להטא ועון הרי הוא חולה ברוחו והתרחק מטפוס האדם הבריא; אבל החוקר שהוא מתון בדעתו ואיננו ממחר במשפטו יודע על פי הקירותיו ונסיונותיו, כי יש אנשים בריאים ושלמים בנופם וברוחם, אשר נחלו נמיות ותאות רעות מדורות קדומים. ויש אשר סכל ירושה לא-נעימה כזאת יפול חבל לעם שלם האיתן ברוחו ותקוה בתרבותו. בין החוטאים וכבדי העון יש הרבה ממשפחת הנכפין וחלושי-העצבים, אשר אין מעמד לרוחם.

הנשים הכלואות בבתי-סוהר מרגישות לפעמים צורך שאי אפשר להן להתגבר עליו לשבר, לקמט ולקרוע את כל הנופל לידם, ולצעוק, לקלל ולכנות. אחרי כן כן יאפס כחן, ישפל קולן, תרפינה ידיהן, ושנו להיות כמנהגן וכדרךן בעתות המנוחה המרגוע. חוקרים בני סמכא אשר הסתכלו והתבוננו אל חיי האסירים והאסירות נותנים סמנים מובהקים בחוטאים חולי הַכְּפִיּוּת — פעם יראו כאדוקים ודבוקים בכל כח באמונה והוזהו ופעם יחטאו שאולה. ילדירגע המה, אין מעצור לרוחם ואין רסן לתאותם. דרכיהם הפכףך, וכלבוש יחליפו אביונותיהם.

לפעמים לא רחוקות מתאחרים השַׁמְטוֹן, השנעון ומחלת הכפיפות כאדם אחר.

וכל אלה יבואו לו, על פי רוב, בירושה, ויורשים אמללים כאלה, על פי הנודע לנו מספריות שונות, הולכים ומתרבים בימינו. האנשים אשר על ידי הקלוקל במבנה גוים המיוחד שמופס הם באמונה ודת, ביראה וחרדת קדש, סופם, כאשר הוכיחו הרופאים זכמי הנפש, להיות אחווי כולמים תאות בשרים, כי על פי רוב, במשגעים כאלה יש קלוקל גם באברי המין, הכתות והישמות המחזיקות בידי הפרישות היתרה, מְסִיעוֹת, שלא כרצונן, לשטיפת הזמה, כי הפרישות והפריצות קשורות ואחוזות זו בזו.

האנשים שיש להם קלוקל באברי העכול יש להם לפעמים מושגים זרים ומשונים בנוגע לנופס ובשרם, יש מהם אשר ידמו כי נופס עשוי זכוכית או כי חצי מוחם הלך לאָנוד ואיונו, יש כתות המחזיקות את כח הדמיון, ההתלהבות וההתפעלות באישיהן על ידי התענית והצום.

המשגעים מתרחקים, על פי רוב, מן החברה ושואפים למקום גלמוד לשבת בדר, בעוד אשר חברת האנשים מועילה להבראת רוחם. הכתות אשר חשבו את הבדידה למדת דסידים ויראים המועילה להחרומות הנפש ולהתחזקותה באמונתה הגדילו את סמני המחלה הרוחנית בין חבריהן, והן, הפְּגִיזוֹת, הצום והבדידה, שעמדו להכתית להחליש את רוח האדם ולהחליאָהוּ.

הנמיות לשעבוד, משמעת ומרות באו לנו בירושה מאבותינו, אשר חיו חיי עדרים, עדר עדר לבדו, ולולא העבדות והמרות המוחלטה לא היה כל בטחון לקיום האיש הפרטי כמצב הראי זהה, אך בימינו היו הנמיות האלה למקור כל רע, כי הנה מכריחות אותנו להִשְׁעֵן אל בית אחרים, וללכת בעקבות מנהלים, אשר אין לנו כל צורך בהם.

יש אנשים אשר חננו בכשרון שכלי לצַיֵר תבנית דמות ממערכי לבנם, ויש אנשים אשר לא יאמינו גם באפשרות הדבר, הכשרון השכלי הזה הוא דבר הכא בירושה, ולא נתן לכל העמים במדה אחת ובמדרגה שוה, אנשים בעלי מחשבה מפשטת לא יצטיינו בכשרון שכלי לצור ברוחם צורה שלמה ובהירה, אבל גם הכשרון הזה יכול להתפתח ולהתחזק על ידי חנוך מְכֻוֹן לזה, האנשים אשר חננו בכשרון שכלי לראות מראש את העבודה הנכונה לפנייהם ככל פְּרִיָה ודקדוקה, ולתאר בשכלם תמונת מעשיהם ומלחמתם בחיים בדיק, — אנשים כאלה מצליחים בדרכיהם, כאשר יצליחו שרי הצבא או המצחקים בשך הרואים בעיני דמיונם את כל התחבולות האפשריות, את כל הסכרות, ההשערות ותכסיסי המלחמה של אויביהם, ואל יהי הכשרון השכלי הזה קל בעיניכם, כי בו תלוי אשר העם והצלחתו בחיים, יש אנשים אשר יראו את התבנית המצוירה בשכלם, כאילו היא מחוברת ומסודרת ממלות, ויש אשר יראוה, כאילו היא מצורפה מספרים או מצוירים שונים, יש אנשים אשר הקולות והצבעים מתחברים במוחם לתמונה אחת, והמה רואים את הקולות ושומעים את הצבעים, וסגולת ההתחברות הזרה והמשונה הזאת הולכת ונגמרת במשפחה אחת מדור לדור, יש אנשים כריאים בנופס ושלמים ברוחם ומראה עיניהם ומשמע אזניהם יוליכום לפעמים שולל ויתעום תהי, והמחלה הזאת ירושת אבות היא ומסורת דורות קדומים, יש נאוני הרוח וענקי המחשבה וביחוד המתבודדים ומתעמקים במחשבה אחת אשר יאמינו לשמוע קולות ממרום או משחת ויראו מלאכי עליון או שעירי תפתה, הגאוויות נקנה על פי רוב במחיר יקר ומשלמים בעדה במיטב חושי האדם.

יש יחס וקשר בין צרופי המוחשים והרכבתם במוחנו ובין אפני מחשבותינו-

הַלֵּךְ רוּחָנוּ, נְשִׁיּוּתֵינוּ וּפְעוּלוֹתֵינוּ, וּמִסִּכָּה זֶה לֹא יִבְנֶנוּ לְפַעֲמִים אִישׁ לְרַעַה רַעְהוּ אִף אִם יִרְבוּ שִׂיחָה, יִרְבוּ וּפְחָה, אִף אִם שִׁפְהָ אַחַת יִדְבְּרוּ, כִּי מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם מִתְּפַתְחוֹת בְּדַרְכֵי שׁוֹנִים עַל יְדֵי צְרוּפִים שׁוֹנִים. אִם רוֹאִים אֲנַחְנוּ אִיזָה עִם כִּי פַעַם יַחְפוּץ קְרֹבֹת וּפַעַם יִשְׁאוּף לְהוֹיֹת עִם כְּנַעַן וּמְאֻזִּים בִּידוֹ אֵל נִמְהָר לְהַחֲלִיט כִּי אֵין כְּשִׁירוֹנוֹת מְנַחֲלִים לְעַם זֶה, וּכְשִׁירוֹנוֹתָיו מִשְׁתַּנִּים לְפִי הַעֵת וְהַמְּצַב, כִּי לֹא כֵן הִדְבַר, כִּי גַם כְּשִׁרוֹן אַחַד מִתְּגַלָּה בְּאוֹפְנִים שׁוֹנִים, הַכֹּל לְפִי תִנְאֵי הַמְּקוֹם וְהַזְּמַן.

(המשך יבא).

מַלְלֵי וְגַלְלֵי.

(בְּדִרְהָ)

בְּחִדְרוֹ יֵשֵׁב מַלְלֵי, מְשׁוֹרֵר מֵאֵין כְּמַחֵה,
וּלְפָנָיו גְּלִיּוֹן;
רַעִיּוֹן נִשְׁנָב לְקַח לֹא מֵעוֹלָם הַתְּהוֹ
לְאַרְגֵּי שִׁיר־חַיּוֹן.

מִבְּטָאִים נָאִים וְיָפִים בְּכָר חֲכָשִׁים וְאַרְזִים
אִישׁ עַל־הַגֵּלֹז חוֹנִים;
וַיַּחַל לְלַקֵּט אַחַד אֶת־הַחַרוֹזִים
הַמְּקַשְׁקָשִׁים בְּפַעֲמוֹנִים.

הָהֵ, מַח־מֵר גִּזְרֵל הַמְּשׁוֹרְרִים, מַח־מֵר חַיִּיהֶם
— נִנְאָח בְּדַמְמָה —
חַרוֹזֵי שְׁפַת־עֵבֶר אֲדָמְעֵטִים, וְשִׁיר בְּלַעֲדֵיהֶם
בְּגוֹף בְּלִי־נִשְׁמָה!

גַּם־מִסְפָּר הַתְּנִיעוֹת מִזְנָה הוּא כְּאֶצְבָּעוֹתָיו
מוֹסִיף אֶת־גִּזְרֵה . . .
כִּי שִׁיר שְׁמַבְלֵי מִדָּה נְכוֹנָה הוֹצֵבֵי דְלֹתוֹתָיו
עַל־יִרְכוֹ צוֹלֵעַ.

הִנֵּה בִּי־כֵן עֵמֶל וַיִּנַּע מַלְלֵי הַמְּשׁוֹרֵר
וַיַּחֲרַק שְׁנִים.

ויגהק ויפחק ויתעטש ויזורר
ויו מיין אפיים.

ובתפנותו את־שכמו לקחת מטפחת
לקחות מיין אפיהו —
וירא ונהנה נצב עליו (הה שד ושחת!)
זה גללי רעהו . . .

„מה־לך פה עתה? חיש הזקר רגלך!
— הרעים קול בתמתו —
אכזרי! אל־תשתדל לראות את־חברך
בשעת קלקלתו!”

ד"ר שלמה מאנדעלקערן. ליפציג.

הוראת רום קרן בלשון מקרא.

מאת

ד. ה. מיל לער

הטבע חלקה את מנותיה ליצירי התבל. לכל אחד מהם נתנה די מחסורו בו יחיה ויבקש מזון ויעמוד על נפשו אם יבוא עליו אויב. שאנת אריה וקול שחל הם המה הרעמים אשר בהם יפחידו את צריהם ויפילו עליהם בלהות למען לא יקומו נגדם. ואחר שלחם הרעם משיחם ירוצצו ככרק ויטרפו בשניהם ובצפרניהם את החיה או הבהמה אשר בחרו טרף לחיתם. לא כן חיתו שדי אשר מצמחי האדמה יהיו ולא יאכלו בשר. להם לא נתנה הטבע חרבות שנים ולא הלמישה את צפרני רגליהם לתקוע אותן בלב שוכני האדמה. השור אונו כמתניו וקרנים על ראשו הדר לו בהם את אויביו יננה אשר את נפשו יבקשו לקחתה. ויעלי סלע השוכנים בהרים קרניהם עז להם ותפארת. לכן היתה הקרן למשוררי העם לאות הגבורה והנצחון, אות גבורת גבור חיל אשר לא במרמה ובעקבה ילחם רק בעוזו רוח יקום מול אויב ויתגבר עליו. כמו שנאמר בברכת משה (דברים ל"ג, י"ז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יננה יחדיו אפסי ארץ. והנביא כדמותו את בת ציון לבקר אשר ידוש עמים יאמר: קומי ודושי בת ציון כי קרניך אשים ברזל ופרסותך אשים נחושה והדקות עמים רבים (מיכה ד' י"ג). ועל אנשים אשר ידמו כי כח וגבורה להם יאמר: השמחים ללא דבר האומרים הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים (עמוס ו' י"ג). אבל לא בכל מקום הוראת קרנים — קרנים ממש כי בדברי הנביא: ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו (הכקוק ג' ד') הוראת קרנים קרני האור היוצאים מן הזנה לכל רוח.

את כל זאת כבר ראו הכפרשים ומכארי כתבי הקדש כמוני היום. אכן יש כמה מקראות בתנ"ך אשר המלה קרן לדעת כל התרגומים והמבארים הוראתה קרן ממש ולדעתי הוראתה קוצות או ציצת אשר בקצות הראש ידמו לקרנים ואמר כי כל רום קרן והרמת קרן אשר במקרא הוראתם הרמת קוצות הראש. כי בימי קדם כהיות בני שם פראים היה להם כמו לכל הפראים לחק בלכתם למלחמה ליטב את שער ראשם ולעשות מנדילי שער הראש קרנים קרנים להפיל אימה על האויב והרמת הקרנים היא אות הנצחון וההתנכרות על האויב ולהיפך אות החלשות והאבל היא שימת היד על הראש וזריקת עפר עליו. והמליצה הזאת היא נשארה מימים קדמונים אשר אין זכר להם בדברי הימים ורק המאמרים הנפלאים יספרו לנו נפלאות ימי קדם אשר כבר נשכחו מלב העם. ולכן אמרה חנה: ר מ ה ק ר נ י ב ה' רחב פי על אויבי (שמואל א' ב' א') והמשורר יאמר וברינך תרום קרננו (תהלים ע"ט י"ח) וכשמי תרום קרנו (פ"ט כ"ה) קרנו תרום בכבוד (ק"ב ט') וירם קרן לעמו (קמ"ח י"ד). אל תרימו למרום קרנכם (ע"ה) ולרשעים אל תרימו קרן (ע"ה) וכו' וירם קרן משיחו (שמיאל א' ב' י'). בכל המקומות האלה לא יהיה הוראתו קרן ממש אך שער הראש וקוצותיו תלתלים תלתלים. ואעידה לי שני עדים נאמנים העד הראשון מאמר המשורר: ותרם כראים קרני בלותי בשמן רענן (תה"ל' צב יא) אשר פירושו ותיטב שער ראשי ותרימהו כקרני ראם ותמישח אותי בשמן רענן (לפי הנוסחא של המדקדק הגדול אֶלְסֶהוּוֹעֶן שֶׁתִּקֵּן בְּלוֹתִי בְּמִקּוֹם בְּלוֹתִי). סוף הכתוב מעיד על ראשיתו והמשיחה בשמן מעידה כי הרמת הקרן היא הטבת שער הראש והקמת גדילי השער לאות התנכרות ונצחון. והעד השני הוא איוב אשר יאמר באבלו: שק תפרתי עלי כלדי ועללתי בעפר קרני (איוב מ"ז ט"ז) בכתוב הזה מעיד ראש הפסוק על אקריתו כי הלכת השק אשר הוא לאכל תורה כי גם בסוף הפסוק אות ומופת לאכל וכוונת עיללתי בעפר קרני שמתו בעפר שער ראשי ודומה לזה ויעלו עשר על ראשם (יהושע ז' ו) ויזרקו עפר על ראשיהם (איוב ב' י"ב) וכו'.

ואם לא יאמינו הקוראים לשני האותות האלה ולא ישמעו אלי לעזוב את הכאור הנושן ולא יאבו לקבל באורים חדשים אשר אין סמך להם בדברי התרגומים והמפרשים, גם אנכי ארבה את אותותי ואת מופתי ואבקש לי עזר בלשונות בני שם האחרות ואמר כי נישפת ערב האחות הבכורה לשפת עבר הוראת קרן וכרכים קרן וקוצות וציצת שער הראש. מזה נראה כי הוראת קרן אינה מונבלת על הקרנים לבד כי אם גם הוראת ציצת לשרש המלה הזאת. ואם גם בזאת לא ירגיעו רוחם ויקשו את ערפם לבלתי שמיע לקולי הנני אהו הַשְׁכָּעָה ארמית הכתובה על קערת חמר זונמצאה בארץ כבל העתיקה והיא כתובה בכתב ולשון המנדעים ואשביע בה את הקוראים אולי יאמינו לדברי. תוכן ההשבעה אשר לפני בארבע נוסחאות קדומות הוא:

לשון מנדעים בכתב עברי כאשר

העתקתי אות באות

קאל קאליה שומאת וקאל הלישיא
דמיתאבריא וקאל גבאריא ד' נאציא
בקראבא וקאל ענשיא זידינאתא ד'
ליטאן ומישתאקפאן ומאכברין ברוחא
ענישמאתא.

העתקה עברית מלה במלה

קול דבריו שמעתי וקול חלושים
שמשתכרים (מנוצחים) וקול גבורים
המנצחים במלחמה וקול נשים רשעניות
(זידיניות) המארות ומכות ומנכות
ברוח ונפש.

נהית עלואיהין אז דיוא... ופדעיל
 דבא ורופאיל וסהמעיל סאהימינין
 זעהיט ולנשינין בעדקיא ד' רישאין
 דתבאר קרנאין ברישאין ד' ראמא
 דמאצענין בעדקיא הגידולאיתין ואמר
 להין ברוך ד' לאמין וכו'.

וירד עליהן אז' הרוח...
 ופדעאל רבא ורפאל וסהמאל סחב אותן
 ואחו ולקט אותן בעיצת ראשון ושבר
 קרני הן בראשיהן אשר רמו ואחו
 אותן בעיצת גדולותיהן ואמר להן על
 מה תקללנה וגו'.

הלא נראה מזה כי הרוח הטוב אחז את הנשים המכשפות בשער ראשיהן
 וזכרונותיהן, ושכירת הקרנים היא היפך המכת שער הראש אשר כהן הנשים תטיפנה.
 אך ידעתי את קשיות ערף הקוראים העברים אשר יתלוצצו ויאמרו מי גלה לבן-אברהם
 (כי אברהם שם אבי זכרוננו לברכה) את הסוד הזה כי הנשים המכשפות האלה היו
 מגדלות שער כלילית אולי היה להם קרנים כקרני השמן מימות הבינים? לכן אפתח
 לפניכם אתם בני לא אמון את ספרא דאדם קדמאח כלשון המנדעים בחלק הראשון
 דף קמ"ו בו ידבר האל זיוא לאדם הגשמי ויתנבא לעתיד ויאמר:

כדי אנין ניפוק מן אלמא האזין כדי
 קארנאין מנאדאלאן וזאבאזאתאן
 לקודמאין אולאן וניפקון מינאין
 גאבריא כשישיא ומהימינא.

כאשר נצא אנחנו מהעולם הזה
 וקרנינו מגדלים וזכותינו
 לפנינו תלכנה ויצאו ממנו אנשים
 צדיקים ומאמינים וכו'.

הקרנים המגדלות הנה הקרנים הרמות אשר במקרא והנה לאית
 גצחון כי יבוא לעולם הבא וקרנם תרום בכבוד ומעשה צדקתם לפניהם ילך לישר
 לפניהם את הדרך. וכאשר הקרנים המגדלות יעידו ויגידו כי כבודם עמם ילך כן
 מריסת השער ופריעת התלתלים המה לאות אכל והספד ונהי. ולראיה הנני מציין פה
 מקום אחר מספרא דאדם (ח"א צד פ"ה).

והא עדה לרישא שאדיא. עדה
 שאדיא לרישא. וגדולא ברישא סאתרא.
 גדולא סאתרא ברישא. ואלאי ואלאי
 דמקאריא רוהא.

הרוח ידו על ראשו שם. ידו רמה
 על ראשו. וגדילים בראשו הורם. גדילים
 הופך בראשו. ואוי ואבוי קורא הרוח.

כל קורא אשר לו עינים לראות וחק מבין יראה מזה כי הריסת הגדילים היא
 היפך הרמת הקרן ויודה כי כל רום קרן והרמת קרן במקרא הוראתו המכת שער
 הראש וסודו הטוב. אחרי רואי ואחר אשר הכרתי את כל אלה נשלחה אלי מלונדון
 צורת קערה אחת בהשבעה ארמית מנדעית עם צורת אשה מכשפת אסירה בידה
 זרבגליה ועל ראשה תלתלים תלתלים גדילי שער כלילית. והצורה הזאת היא לאות
 גאמן כי לא היו להנשים המכשפות קרנים אך קוצות שער והן הנה הקרנים.

(1) אזי שמו של הרוח הטוב.

סגולת שפתנו.

מאת

מנחם מנדיל ברימ בוימגארטען.

מאז בינתי בספרים בקשתי ומצאתי כי הלשון והדבור של כל סופר ומחבר כאספקלריא מאירה המה לתכונות רוחו והלך מחשבותיו. כאשר יאמר החכם הצרפתי ביפֿון: „הסגנון הוא האדם“. ומשפט אחד לסגנון שפתו של האדם הפרטי ולסגנון לשונו של עם כלו. ולא נפלאות איפוא כי גם בסגנון לשונם של כתיבי הקדש שהם גחלת ישרון, נוכל לראות ככאספקלריא המאירה תכונות רוח ישראל, הלך נפשו ואפני מחשבותיו והגיוניו, ולכן יקרים מאוד בעיני כל חכם לב וחוקר בחכמת הנפש כל מלה ומלה, כל דבור, אות וקוץ הנמצאים בכתיבי הקדש כי בכל קוץ וקוץ תלויים תלי תלין של הלכות כתורת נפש האומה הישראלית, אמונתה וסגולותיה המיוחדות, כמאמרם ז"ל על ר' עקיבא שדרש על כל קוץ וקוץ . . . וכמו כן אמרו: הלומד מחברו אפילו פרק אחד או אות אחת צריך לנהוג בו כבוד כי באמת גם באות אחת יוכל אדם להטעים את עיקר מחשבותיו ורעיונותיו למי שהרגשתו דקה ואזנו מלין תבחן.

מטעם זה הנני נזהר תמיד מאוד בבאורי המקראות לכלי להשפיק בילדי נכריים ולבקש דוגמאות מלשונות זרות כי לשוננו הקדושה עשירה בעצמה במלות רבות לכל הנה והגיון, לכל גוניהם הדקים מן הדקים, והיטב אשר אמר בן בנ הגהיה בה והפוך בה . . . כי כל אשר נהפוך בה יותר נבוא אל דבר אשר נאמר עליו ראה זה חדש הוא, כמו שהעיר על זה הראב"ע ז"ל כספרו יסוד מורה והחכם רבי נפתלי הירץ ווייזיל ז"ל, והדברים האמורים בזה נוהגים גם כנידן הנקודות והטעמים.

הכלל הזה היה תמיד נר לרגלי בדרכי בבאורי המקראות, אך בטרם אבוא אל עקר הענין, מגמת פני כמאמרי זה, ראיתי להעיר דברים אחדים על דרכי מפרשי המקראות בכלל: תחת אשר הז"ל אמרו לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול ואסור לתפוס ס"ת ערום הנה יד כל בו וגם הערום מחכמה ודעת בא ונטול את השם מפרש לעצמו ע"י פירושים רחוקים ובאורים שאין להם שחר, ולמפרשים כאלה בוינו הז"ל כמאמרם כל המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, כלומר המפרש את הפסוק מלה במלה ולא יעטיק לחקור ולחדור לתכנון וליסודו — כדברי הרמב"ם ז"ל בהקדמתו למג"ג — כי אם למראה עיניו ישפוט, לפי צורתו החיצונית של הפסוק, הרי זה בדאי ומתעתע כי תהו"ק אשר צותה והגית בו (עיין מה שכתבתי על שורש הגה כמעט זה חמשים שנה בככבי יצחק) לא קנהה אלא על החיוב לחקור ולדרוש בה או בדרך סגנון הלשון ודקדוקה או בדרך ג"ש וכדומה לזה, שמתוך כך יצא כאור משפט תוכן הפסוקים ולא נכשל בהבנתם.

וכלל גדול הוא כי ראשית כל פירוש היא בקשת האמת השפונה בכתיבי הקדש ותכלית הפירושים ללבנם ולבררם ע"י דקדוק הלשון ומי שאינו בקי בהם לא יהיה לו עסק עמהם.

ועד היכן הדברים מגיעים נוכל לראות כי גם חכמי התלמוד תלו כמה הלכות בנקודי המלות כמאמרים: הלכות נינהו וסמכינהו אקראי. ובכל דור ודור עומדים חכמים ונבונים בחכמת דקדוק לשוננו ועיין בספר לקוטי קדמוניות לרש"י ז"ל בענין זה.

ועתה נבוא לעיקר הענין: בראשית א פסוק א:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני כי קשה להולמו.

לפי דעת חז"ל סתם הכתוב ולא פירש כי אי אפשר להניד כח מעשה בראשית לבשר ודם, ולדעת הרלב"ג ז"ל חרוש העולם הוא מן הדרושים העמוקים בתכלית וקשה לחכם להשינו בדרך העיוני, בכל זאת אין אנו בני חורין להכחיל מחקירתה, כי רוח לב נכון אין חקר לדרוש ולמשול בחכמתו על נפי מרומי האישים העליונים, יעלה משפל מצבו לרום שמי וירד מגבהי שמי ארצה עד יאסוף בחפניו גלילות ארץ ובנאותו שחקים כמליצת ר' ידעיה הפניני בס' בחינות עולם וכמאמר החסיד דבנו בחיי בעל הו"ה ז"ל: מי שיוכל לחקור על הענין הזה חייב לחקור עליו ע"ש.

בעלי התלמוד אמרו, בראשית" גמי מאמר הוא, ולא כדעת רש"י ז"ל שאין לך ראשית במקרא שאינו סמוך, כאשר השיג עליו הרא"ב ז"ל, שכחו וירא ראשית לו, והגאון בעל אפיקי יהודה המיב לבאר את שמות הנדרפים, תחלה", וראשית" שתחלה לא יאמר רק על הקודם בזמן וראשית יאמר גם על התחלת הדבר, וגם אני אעני חלקי ואומר: בין תבין כי התנועה חיריק ונח נסתר אחריה הנמצאת בחברה האחרונה של מלה, תורה שחמדה המסוננת בהמלה הזאת היא בעצם ההפלגה במדרגה שאין למעלה ממנה. לדוגמא: האביב היא העת שהנצנים נראו בארץ לאלפי רבבות ילידי הטבע ומשום זה נקרא אב בדרך ההפלגה, "אביב" הוא הנעלה בכחו וגבורתו על כל סביבו ועל פי זה אמרו ז"ל אביב יעקב זה הקב"ה, — אחרית היא האחרון בזמן אשר אין כמותו, "איש" מבחר כל המשתנים בעצמם (ר' ידעיה הפניני) ומסוגל מכל יציר נברא (עקרים), "אמר", הראש והגבוה מכל גבוהים, אסף — זמן צאת השנה אשר איש לא נעדר לאסוף ולהביא הביתה את תבואות שדה גן וכרם, "אלי" הוא תכלית ההפלגה של "אל" כלומר אפס שכאפס, ולא אארץ עוד בזה כי ברצות די דרכי אבאר עפ"י כלל זה כל המלות אשר להן חיריק גדול בחברה האחרונה, ואפשר שהבנין הפעיל יש לו חיריק גדול בחברה האחרונה מפני שיוציא את הפעולה פעם לשני פעם לשלישי וירחיקה הוי"ו מן השורה במאוד מאוד, ומשרבו תוצאותיו רבו אותיותיו, כדעת רד"ק ז"ל, כמו בוי"ו ההיפוך אשר הנגינה מלעיל תורה שהוא מהפך מעתיד לעבר והנגינה מלרע תורה שהוא מהפך מעבר לעתיד.

כעת נשוב אל הכתוב בראשית ברא וגומי, על פי תנועת ההברה האחרונה הוראת המלה: ראשית" הקדמון אשר אין קדמון לפניו ר"ל מקודם כאשר עוד לא היה לא ראשון ולא אחרון לא אשר לפניו ולא אשר לאחוריו אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו הורמנתא דמלכא עוד כתרם כל יציר נברא, וזוהי בראשית ר"ל במחשבה תחלה כתרנום ירושלמי, "בחוכמא" נופל עם מחשבה, וזאת היתה הבריאה האמתית כאשר יחכמו אפלטון ע"י הדוגמא שהיוצר כלי עצים לא נהיה ע"י מעשה ידו לאומן רב להתפאר כ"א ע"י חכמת לבו שיחשוב מחשבות לדעת לעשות המלאכה — והכתוב מדבר מן השמים והארץ כה' היריעה כאשר העיר ע"ז הראב"ע ז"ל כפירושו משני

שהחומר היה כנמצאו ואחרי אשר מחשבת הקב"ה היתה כמעשה כי לא איש אל ויתנהם ע"ב ידובר מן השמים והארץ כנמצאים ממש מראשית אשר אין כראשיתה. ואתה דע לך כי האמון בחומר קדמון ישן נישן הוא ורבים מן הגאונים אדירי החכמה והיראה אשר מפיחם אנו חיים ועליהם אנו נשענים וזו מן המאמינים בחומר קדמון: ר' סעדי' גאון, הראב"ד ז"ל והרמב"ם וכמוהם מהפילוסופים האלוהיים ז"ל של אומתנו. ואם כי מטעמים ברורים, אינם לא מבעלי הקדמות כאריסטו ולא מבעלי החומר הקדמון כאפלטון. וסעד לדברי מפסוקי תו"חק, ואשכנעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ", "העדותי בכס היום את השמים ואת הארץ", "האזינו השמים ותשמע הארץ" כאשר בישועה או בעדות או בסכה כזאת, ידוע, נקרא שם ה' צנאות אל עולם עליהן והנה אם נקראו תחתיו השמים והארץ בנדאי היתה האמונה בכך העם שהשמים והארץ הם ג"כ מעולם ועד עולם ועדותם כביכול כעדות ד' אל עולם.

ואם תשאל מדוע רק מן השמים והארץ הכתוב מרבר ולא מן שאר הכרואים אשר לפי הדעות הנזכרות חומרים ג"כ היה בנמצא, על זאת אישיב אמרים לך: דע ששמות השמים והארץ הם כשמות כלליים לכל אשר בשמים ממעל ובארץ מתחת, וראיה לדבר שהכתוב אומר: "ויכלו השמים והארץ" ובעשרת הדברות כתוב: כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" ולא הזכיר היצורים האחרים אשר נבראו ונצרו אף נעשו ג"כ בששת ימי בראשית מפני שנשמעים בכלל בריאת שמים וארץ.

ועתה תעבור תוה"ק מספור כללי של בריאת העולם אל ספור פרטי ואומר:

פסוק ב. והארץ היתה תהו ובהו

המלות: "תהו ובהו" בניינים הן לכל אשר אין סדרים לו כאשר יאמר הצרפתי pele mèle על אשר האשכנזי יאמר "Wirwar", ואפשר שמטעם זה שהוראת המלות תהו ובהו היא העדר הסדר — ולא שלילת היש כמעות רבים — לכן גם תהו ובהו בבנין המלות ובזרתן ואין דומה להן בכל המקרא במשקלן הזר. ומקרא זה נלמוד ג"כ שחומרי הכרואים היו כנמצאים מראש ומקדם אבל רק ככה כמו שאמר ראב"ד ז"ל בספרו, אמונה רמה" כי רבים מהנמצאים היו נמצאים בכח ובלתי נמצאים בפועל, והרמב"ם ז"ל בס' המורה: כל המתחדש היה אחר שלא היה ואפילו היה חומר שלו נמצא. כי כל עוד אשר לא יצא מכה אל הפועל הוא כלא היה ולכן על פי אמירה בעלמא הוציאם הכורא יתברך מאפילות ההיולי לאור ההויה, הוא אמר ויהי ככתוב ויאמר ולא ויברא.

והנה ראשית דבר קול לו קול אליו, יהי אור!" כל הנדרס יעור משנתו כי זה דרכם למו ליצוריו נברא לעת יגולל חשך מפני האור להקיץ ולראות חיים וכמו כן יצא אשר בחשך החומר לאור התואר.

והנה המקרא הזה אין לו כל קשור ויחס אל המקרא "יהי מאורות" (יד) אלא הא לחוד והא לחוד כי בפסוק שלפנינו מדובר בהאור עצמו ויתרונו מן החושך ושם (יד) ידובר בהמאורות לאותות ולמועדים ולא מן האור וראיה לדבר שהכתוב אומר להכביל בין היום ובין הלילה בה"א הידיעה כי יום ולילה היו מיום ראשון וכיום ד' נוצרו השמש הירח והכוכבים שהמה כתולדות האור ולא האור בעצמו —

פסוק ה. ויהי ערב ויהי בקר יום אחד

כלומר הערב והבקר יחד נהיו ליום אחד ובוה סרה התמיהה מדוע בא אחד במספר היסודי ולא ראשון במספר סדורי.

וראוי לשים לב כי ביצירת הדברים שאין בהם רוח חיים. (ב — יט) ישמש הכתוב רק במלות „ויאמר“, „ויעש“ ולא במלת „ויברא“ ממעט כי חומריהם היו כבר כנמצאים כנ"ל ולא היו צריכים כי אם יצירה ועשיה, משא"כ כנפש חיה, שנאמר בה ויברא, יען כי הנפש, כמופשטת מכל חומרות לא יצויר בה חומר היולי כלל, ומשום זה צריכה בריאה.

ונפלא הדבר כי באדם בנוגע ליצירת גופו נאמר וייצר ה' . . . את האדם עפר מן האדמה (פרשה ב' ז).

פסוק (כח) : זכר ונקבה ברא אותם

כלומר אינם שווים כברייתם ויש סגולות מיוחדות לאיש וסגולות מיוחדות לאישה וכשם שבכלל הבריאה אין לך דבר בודד לעצמו ורק כחוליות השרשרת המה מתאחדים ומתלכדים יחד והיו לכבר אחר שלם מכון ונערך לתכליתו כך האדם זכר ונקבה נבראו : דו־פרצופין יחד, ואין קיום להאחד מבלעדי השני, ורק אם יתאחדו יחדו לחיים משותפים ובסגולותיהם המיוחדות יהיו לעזר ולהועיל איש לרעהו, אז ישיגו את תועלתם הנכונה ומעשה הבריאה יהיה שלם!

קינות רבי עמנואל פראנשים.

הוצאתין לאור

אני דוד ב"ר יהודה קויפּמאנן.

I.

(מעין מענה על מכתב העורך אלי):

אליכם אישים אקרא המתנדבים בעם, בני משק ביתה של לשוננו הקדושה אשר נתתם לה עדנה אחרי בלותה, וקולי אל בני אדם בתור המעלה, כותמינו מליצינו פארנו לנגד העמים אשר החייתם את חיי לאומנו מערמות העפר, אשר שם קברום שינאינו מנדינו ומנאצינו, עד אשר עלתה כפורחת ציצת לשון ציון למשוש כל מאהביה אשר התאבלו על משכנתה: אל תשכחו דורות עולמים משוררינו ומכתבינו בימי הבינים אשר הפיחו רוח חיים חדשים בעצמות היבשות, אשר נתנו לנו למורשה אחרי גלות עמנו מאדמתו והיו לנו כמים אשר מן הקודש הם יוצאים מצור חלמיש במחוקק כמשענותם ובקסת הסופר אשר על מתנם, הלא הם המעתיקים אשר להם חלק הבכורה בהרמת לשוננו הקדושה ובתחיתה כי הם חדשו ימי נעוריה וילבישוה מחלצות, ותקם כהוד יפיה ותפתח את זרעותיה, זרועית עולמים לחבק כל החכמות המזורות לה מקדם קדמתה, עד אשר השתוטמו ויתפלאו עליה ועל כבוד תקפה וגדולתה ועשרה החדש כל רואיה אשר הכירוה בימי עניה וטרודיה ויקראו מי גדל לה את אלה ואלה מי ילד, ועוד גדולים ונעלים מאלה מליצינו משוררינו אשר התחילו לצפצף על תלמי שדי ספרד ולתת את קולם מכין עפאים בנן הערכיים עד אשר ראו מהם וגם עשו כמתכנתם אחיהם ככל ארץ פזורים, ותעל שירת בת ציון, אשר לא פללנו לשמעה על אדמת נכר, מכל בנות השיר, ותחי ליהודים האמללים

הנדרים מדחי אל דחי אשר אין להם מדרך לכף רגלם מפני רודפיהם ועושקיהם שירה וזמרה כבימים אשר ההיכל עודנו עומד על מכוננו והלויים על שירם וזמנם. וינועו אמות ספי כל בתי כנסיות בכל מרחבי הגולה מקול הקוראים המעטרים את כבוד קונם בכותרות התפלות והתשבחות החדשית המון פיוטים מפיוטים שונים אשר בהם השתפכה נפש הלאום כלו אשר נסה והתמלטה שמה כאלו עיר מקלטה כי שם הכיון עזה. זכרו זאת והתאושו המושכים בשכט סופר החוקקים בישראל ואל תתנו שכיות המדתנו למאכל לעש ולסם או מדרס לפרושים כאלו נתנו רק לכתוב עליהם הערות והארות ולא לרוות צמאון אומתנו הצמאה לדבר ד' היוצא מנרון כחריו אשר נתן ד' עליהם את ידו ויחם בציצת ראשם וימלא אותם רוח השיר לכהן כהיכלו. בלב עם קדושו. אתם המחיים את לשוננו לכו נא לכם אל הנכרים האלה ודרשו מעל כל שארית הנמצאה אשר היא אחריהם לברכה וראו ועשו כתבניתם אשר אתם מראים בהר במרומי ספרותנו אשר היא חכמתנו וכינתנו לנגד העמים בהראותנו כי זה וזה יולד בנו. ובל העמל והכעס אשר עלו השתרנו על צוארנו לא נתנונו למשסה ועל כל אשר דרפנו מורף בלתי חשך לא ייעף ולא ייגע מקל ישראל מטה תפארה לציון ציון ולגמול שקדים אשר שקדו על דלתי תורתנו ושאונו מים ממעינות הישועה מקור לשוננו וחיינו גם יחד והיו שואבי מים וחוטבי עצים בחצרות אלהינו להעלות אש תמיד על מזבח לאומנו אשר לא יכבה בכל סערות חמה אשר התחוללו על ראשינו.

אל תתנו כתף סוררת ואל תכבדו אזניכם מישמעו את התורה ואת הדברים אשר שלח ה' צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשונים מיסדי כנין לשוננו בימים אשר חלפו ואל יאמרו: לריק יגענו וכל עמלנו עלה בתהו כי עמנו לא יבין ולא יתבונן. וכל דור ודור ישכח את אשר היה לפניו ולא יוסיף לזכות במקום אשר עיפה יד עושי המלאכה בזמן הקודם ורק על כן נתפרדה החבילה ושלשלת הירושה מימות עולמים נפסקה. והנה קם דור חדש אשר לא ידע את אבותיו אשר התענו בכל אשר נתענה אנחנו ועמלו ויגעו כאשר נעמלו וניגע גם אנו להרים קרן לשוננו ולפחת רוח חי נעידים בקרבה. אל תדמו כנפישכם. שעמכם החלה לצמיח תחית לשוננו כאלו תמול היינו. ואל תישאו עליכם חטא בתתכם את מחמדינו למלתעות הנשיה ואל יהיו החיבים על עתידות לאומנו קברות גאוננו והמדתנו שאריתנו מדורות החולפים כי אם דרשו מעל לוח ספרותנו ותהיה אזנכם קשבת לכל קול ענות נבורה. אשר נשמע במחנה העברים מעת אשר החלה רוח השיר לפעמנו עד היום הזה. כי רק אז יפרחו ויעשו פרי תנוכה כל מאמצי כחנו על שדה תרומת לשוננו ולאומנו אם נספח אל תוכנו כל אשר הנו והורו דורות קדמונינו להעשיר את אוצרנו הטוב ולפאר ולרומם ולהדר את לשוננו מורשה קהלת יעקב ולא נכחרה לנו את שפתנו כאלו שפתנו אתנו אין אדון לנו כי אם נשמע לקול מחוקקינו מנהלינו ומדריכינו מימי הבינים אשר הפליאו לעשות והצליחו למעט על שדמות שפתנו העתיקה עד אשר היו לעיני עדתנו אשר על פיהם יהיה הדין והמשפט.

רק על כן היתה לישן שר"ל לסמל דמות הקנאה והכבוד בינותנו להיות ששקר כל ימיו על דלתי ספרותנו והעלה פנינו מליצינו ומשוררנו מעמקי הנשיה ומהם ראה וכמתכנתם עשה עד אשר החיה בקרבו שפתנו הקדושה בעצם תקפה ונבורתה כאלו לא נפרדו ולא נפסקו חיה מן הימים אשר המקדש עוד עמד על תלו.

ועל כן אפאר ואשבח מעשי בעלי „אחיאסף“ אשר היו וגם יהיו לאחיאסף ולאחיסטך לספרותנו יען אשר לא שכחו את קדמונינו פארינו וגאונינו מליצי ספרד משוררינו מדור דור ולא דמו בנפשם, כי רק בזאת נרים קרן ספרותנו ונתמוך ונחזק את ידי לשוננו המטה אם נכביר ישרים וספורים חדשים כאלו לא היו ימים טובים לספרות ישראל כי אם מעת אשר החלו לצפצף כימים האלה, וכאלו מפינו אנחנו גולדה שפתנו ואין לנו סבל ירושה משנות דור ודור וכל אחד בונה במה לעצמו דיתהלכו סופרינו כאשר יתהלכו זה בכה וזה בכה עד אשר היה מספר ערים ומכתכי העתים אשר בקרביהן מספר לשונותיך יהודה!

ולחיות שחשקה נפשי בדרך הזאת שהחדשות עם הישנות, דורות החולפים עם דורות בני גילנו, יתלכדו ולא יתפרדו ואני תפלה שגם אתה ידידי אשר תביא את בנינו ממזרח וממערב תאחו בזה וגם מזה אל תנח את ירך, הוצאתי מאמתתי היום איזה שירים מעשה ידי אומן נפלא ר' עמנואל פראנשים אשר לפניו גבלו כל מצפוני לשוננו הקדושה ואשר השיב את ידו עליה כבוצר על סלסלות לרדות מן הדבש הצפון בה ולעשות לנו מטעמים, אשר לא פללנו למצאם בשפה אשר אין עוד בחיים היתה, בלי מעצור לכל מאווי רוחו ומכלי מפריע ככל משלוח ידו, להכביר חרוזים ביד נדיבה ולשורר בשירים ערכים על און שומעיהם ומתמיהים לב כל רואיהם כהמון פלאיהם כאלו היו הדברים שמחים ורצים לשרתו ולהספה אל אחת הכהונות על נזבחה, למען לא יפקד מקום מליצינו בחוברת הראשונה וממני יראו ויעשו אחרים מקצה בחוברת וחוברת.

II.

ר' עמנואל פראנשים הוא אחד מן השירים אשר ה' קורא כי עליו צלחה רוח השיר בארץ איטליא במאה ה"ז כעל אחד משוררי ספרד בימי הבינים, וכאלו היה בינותם כן נוססה בו זמירתם ומנגינתם, ואם גם לא גבר דמיונו כמהם איננו נוכל בהם כחין שפתו ובמתק לשונו וטהרתה, הוא ואחיו החכם ר' יעקב פראנשים אשר בשם החרי"ף יכונה יתחשבו בין אלה אשר היו נשכחים כמתים מלב עד אשר החיתה אותם רוח החקירה החדשה אשר החלה לעבור את שיריהם מערמות עפר בתי עקר הספרים, כי רק מעט מזעיר ממלאכתם ראה אור הרפוס בימיהם וגם המעט הזה נאבד ובשכר הימים הבאים אחריהם הכל נשכח עד אשר קם ר' אברהם ברוך פיארינו זיספה איזה שירי האחים המצוינים האלה אל תוך ילקוטי הנקרא „קול עינב“ (ליוורנו תר"ו), וכמו ארבעים שנה אחרי רחם הר' מרדכי מירסין, רב דק"ק מנטובה, על שארית פלגתם והוציא לאור בס' קובץ על יד ה"אישון אשר ראה אור ע"י חברת „מקיצי נדרמים“ (ברלין תרמ"ה), את שני חלקי היציר הנקרא „צבי מודח“ אשר בהם גמצאו השירים היקרים נגד שבתי צבי וסיעת מרחמהוי, כי שני האחים האלה לחשו מלחמת תנופה נגד המסיתים והמדיחים האלה על אפס ועל חמתם של המון אנשי בריתם אשר הלכו ככהמה בכקעה אחרי מנהיגיהם האלה אשר הולכיכום שולל עד אשר אמרו קדוש לכל אשר יצא מפיחם, וגם אחרי אשר יצא שבתי צבי לתרבות דעה ונספח לרת כחמד לא נפקחו עיניהם ולא סרו מהם אולתם ופחזותם, זכרה להם אלוה לטובה לאלה האחים הנאהבים והנעימים כי הם היו המגינים על הדור

בארץ איטליה, כאשר הגין על בני גילו אשר סביבותיו הר"ר יעקב שישפורטש בספרד "ציצת נובל צבי" אשר ראה אור בס' קיצור ציצת נובל צבי להאי קנאי בן קנאי מזה בן מזה ר' יעקב עמדין וצל"ה. אבל כל השירים האלו לא יראו עוד את עוצם תקפם וגבורתם של האחים האלה על שדמות השיר, ועל כן לא היה ר' חיים ברודי, אשר הפליא לעשות חסד של אמת עם משוררינו האלה בימינו, כמלקט שכחה ופאה אחרי הקוצרים כי אם אסף מלוא עמיר גורנה מתוך הכ"י אשר ראה, והיו בכורי פרי חקירותיו ס' מתק שפתים הנספח לספרי חברת מקיצי נרדמים שנה שמינית (קראקא תרנ"ב) והוא ס' מלאכת השיר לר' עמנואל פראנשים, ושם עשה לנו מטעמים בהציעו לפנינו את כבוד עשרם של האחים המליצים ובפרט שירי ר' עמנואל אשר הראה בבית נכאתו. ועוד הוסיף על העתקותיו האלה בהוציאו לאור, "בהחוקר" להח' ר"ש פוכס שנה ראשונה מדף 208 והלאה את זכוה לבני ושמעי לר' עמנואל פראנשים אשר בו התוה תו והפריד בין הקבלה המזויפת והכוזבת אשר בהבל יסודה ובין הקבלה האמתית והראה למדי כי רק לכוזבת בזה ושקץ אחיו החריף המנוח ולא לאמתית.

אבל גם כזה לא תמו עוד שירי ר' עמנואל הנקרא בשיריו בשם אלינועם והוא באמת אבי כל נועם וכדאי הוא שלא יאבד מחרונו אף אחד. והיה ביום אשר יזכו משוררינו להקבין יחדיו איש איש על נחלתו אשר השאיר אחריו לכרכה יאספו גם שירי ר' עמנואל פראנשים אספה, זמירותיו וקניותיו, גם יחד כי עודם נפזרים כאבני גיר מנופצות בהמון כ"י מכ"י שונים בקובצי שירים וכלקוטים ובעלים נפרדים, כי אם גם לא זכו לצאת לאור בכל זאת לא היה דור שלא היו להם מוקירי ערכם אשר העתיקום והורישום לבניהם אחריהם. וכן עלה בגורלי גם אני קובץ שירי צבי מודה, ובין חבילות ניירות ואגרות אשר רכשתי ע"י אהיבי המנוח ר' דפאל נתן רבינוביץ מצאתי גם כן על עלים נפרדים בלי ציון שם מחבריהם משירי ר' עמנואל פראנשים אשר הכרתים עפ"י רשימתם בספרו של ר' חיים ברודי.

ולהיות שחמלתי על מיטב קינותיו אשר בהן השתפכה נפשו מרוב צער ויגונו על אבדן נשיו וילדיו אמרתי אחלקן ביעקב אפיצן בישראל. ולמען יקום הדבר על פי שנים עדים ובפרט כאשר העתקתי מתוך עלים נפרדים עד אשר היה לי לשפוט על פי ההשערה אם יתאימו באמת יחדיו שני חלקי שיר אשר מצאתים מפורדים בין הדבקים בקשתי מידי הח' ר' חיים ברודי שיערוך בטובנו את העתקתי עם כ"י ברלין, וע"פ ציוניו רשמתי את מעט השנויים אשר נמצאו בין הכ"י, וככל מקום שלא העירוטי מאומה יתאימו הכ"י יחד ועל פיהם יקום דבר הנוסחא האמתית. והרוצה להתחקות על שרשי דברי ימי ר' עמנואל ונשיו, שזותיהן, ומשפחותיהן יקראם מעל ספר כהקדמת ברודי לס' מתק שפתים דף 11-12.

קינה על פטירת אשתי היקרה מרת חנה גראציה כלע"ז תנצב"ה ועל
שני בניה הנעימים דוד ואסתר אשר לוקחו ממני שנת שתולים
בבית ה' לפ"ק.

ב' תנועות ויתד, ב' תנועות ויתד, וג' תנועות הן כדלת הן בסוגר.

כרם ידידותי ועלי צפו
צפו וגן חשקי הלא סחפו
ויזלו דמעה ומר' נטפו
חשך וענן כמעיל עטפו
ארץ לאנחותי בעוד נשפו^א
זעמו נותי נתסו^ב שרפו
ופני לבנה מפאב נזעפו
וכסיל וכימה זהרם אספו
קוראים בקול גדול ולא יספו
היום בקבר אללי נדחפו
התחברו יחדיו והצטרפו
לא ייגעו לעד ולא ייעפו
נפשי כעוגה בל הפוכה אפו
לא קטמו אותו ולא גרפו^ג
די לה במי בכיי בעת ירעפו
מהם כמקישון אזי נגרפו
ממי בקיתי היקום אספו
מגערתי מוסדיו רופפו
לבנות בליעל אשר נאפו
אז נפלה ירך אשר חשפו
לבי וכליותי בצום סוגפו

אזי כי אפיקי הזמן שטפו
צפו עלי ראשי תהומות הבכי
התקדרו שמי ואדים העלו
שמה ושערורה יכסם פלבוש
התרועעה התפוררה התמוטטה
ויזר^ד זמן חציו ואלגביש ואש
איך עוד מאור שמש אשר לי יאהיל^ה
גם פככי רום במרוזים נחפאו
וישאלו אלי למי מספד למי
ואענה להם לשמחותי אשר
הוה עלי הוה לרעתי הלא
הה כי בצרותי תלאות הזמן
על גחלי כעסי ולפת לבבי
לפי במכאזבי כמו תנור אשר
לו יבשה ארץ ועבים חדלו
אלו צבא יבין^ו בעיני פגעו
לו יוכלון לשוב ימי מבול הלא
אלו ברום שחק מעונתי תחי
אלו למי מרים דמעני נתנו
אז צבתה בטנם אשר בו נטמאו[ו]
מה אעשה, דודים. עצמי נפזרו

(^א) ישע"י מי מ"ו. (^ב) שם שם כ"ד. (^ג) בכ"י ב' : ויזר. (^ד) איוב ל' י"ג. (^ה) שם כ"ה. ה'.
(^ו) שבת כ"א. (^ז) שיפטים ד' ב' ; ה' כ"א.

כל כך שפתי בנהי אלפו⁷
 וליונקותיה אשר סועפו
 ראשם וכאגמון אהה כפפו
 איכה כבגרזן אהה נקפו
 התאחדו יחד והשתתפו
 כי מחמו(ו)די נכרתו שֶסֶפּו
 אתמול בחיקי עופפו רחפו
 תחת כנפי אללי נכנפו
 היום וכנץ כנשרים עפו
 ויקננו שמה והסתופפו
 הם⁸ כל ששון לבי וגילי ספו
 אבכה לדודיה אשר נקטפו
 חנא ולך עיני הלא דלפו
 בצניף מלוכה היקר צנפו
 היום בגוש עפר הלא עלפו
 לך יהמו מעי והתעלפו
 כלם בכור דעת כפו צורפו
 גם כי שנותי בחצי חלפו
 כשל מאד כחי והם תקפו
 חרבם להרגני כבר שלפו
 ישקלו דיניו ולא סולפו
 קבל ואם פניו בך אנפו
 אם קצרו ימים ואם ערפו
 וזכור יצורי כי לך ישאפו
 תמיד ונפשי בערך נרצפו¹³
 אם מחשבותי לך לבד נכספו
 לא נמתקו מפי ולא זויפו
 אוי לי ועיניך בעיני יפו
 לא נפקחו מאז ולא נזקפו
 וידי זמני אללי לא רפו

אצעק בעוד אישן אהה אוי ואבוי
 אצעק עלי אשתי כגפן רענן
 ארזי לבנון איך כמו קנה וסוף
 חמר וסנסניו וסבכי⁸ יערי
 איך הזמן יפריד נפשות נקשרו
 אחי שמעוני אמרר בבכי
 אזכור אני יונה ובניה אשר
 אזכור אשר תחת כנפי יחסו
 אראה אשר נסו והרחיקו נדוד
 עפו למרחוק לבל עוד אחום
 אחי פנו אלי והשמו הכי
 אבכה לרעיתי כלילת היפי
 חנא יפהפיה במרה אקראה
 איך סחפו אותך בתוך שוחה ולך
 איך זהרי גוך מעולף יהלום
 קירות לבכי¹⁰ לך גברתי ירגזו
 אזכור אמריך עלי ערש דוי
 עת תאמרי אלי חליפתי סבול
 צירים אחזוני כחבלי יולדה
 לבי למטרה לחצים נתנו
 זאת היא רצון האל כפלס האמת
 הבל בְּמַדְיו¹¹ ורע או טוב יהי
 זכרה ידידי כי ימותינו כצל
 אמנם ידיד¹² חשקי כלולותי זכור
 זכרה אשר לבי ברצפת אהבה
 הה הה¹⁴ יחידתי ואיך לא אזכרך
 [ו]שמך ותבניתך בלבי נחקקו
 הה הה¹⁴ ואיך מראך גברתי אשכחה
 אוי לי ועיניך בידי נעצמו
 רפו בשבר זה ידי כל אוהבי¹⁵

(7) משלי כ"ב כ"ו וכל השורה הזאת חסרה בכ"י ב'. (8) בכ"י שלו כתוב. ושבתו ובכ"י ב' כתוב. ושבתו ואני תקנתי ע"פ לשון הכתוב ישע"י ט"ז ו"י ל"ד: (9) בכ"י ב': תם (10) ז"ס בכ"י שלו. (11) כאלו מידו ממש בא אליך ובכ"י ב' כתוב: במירווי להיות שלא הבין המעתיק את אשר לפניו. (12) חסר בכ"י שלו. (13) חסר בכ"י ג' וי. (14) חסר בכ"י שלו. (15) בכ"י ב' כתוב: הואכי.

כי לקחו מני בכורי הידיד
 מי יתנני נא תמורתו אהי
 לולי אלקים חי אני ירא כבר
 קצף זמני¹⁷ בי ותחת רחמים
 אוי לי עלי בתי לשושן דמתה
 חמה במיין חלב אהה לי ינקה
 או הזמן הא דד¹⁸ כמו דורך בנת
 האם זמן נושה והמות אשר
 מה פשעו בנים אשר לא חטאו
 אחי שאו קינה והילילו לאיש
 צירי לצדקיה ידמוני ואיך
 על מה בעת אותם בקבר נתנו
 שמה בחברתם מנוחה אמצאה
 הַיָּסְרוּ רַעִים, בַּחֲכָלִי הַזְמַן
 וראו עצי עדני כמו ציץ נכלו
 ולכד לנחמה בעניי זאת תהי
 אם לא יבואון הם אליהם אלכה

עופר וצבי צבי חטפו¹⁶
 מותי במיתתו אזי נחלפו
 ידי בדמי באמת טונפו
 אוי לי זעמים מזבול נשקפו
 כי את גויתה חרולים חפו
 גם לענה ורוש בפיה נפו
 קרא וחייה אזי נגפו
 לשני ילדי¹⁹ יחדיו טרפו
 כי יחרה אף בם ובם קצפו
 בניו ידי המותה ערפו
 לא נקרו עיני וזאת שזפו
 לא קברו אותי ולא הדפו
 מוקף אדמה כאשר הוקפו
 פן בחלקות אותכם יחנפו
 עודם באכם יבשו נשרפו
 אם הורמו נפשם ואם הונפו
 אאספה כן כאשר נאספו

ב.

אמר המקונן אשר שתה כוס התרעלה, אחרי נשאי קול נהי ויללה,
 באישון לילה ואפלה, נפלה עלי תרדמה גדולה, וארא בחלימי את
 אשתי המהוללה, ושני בניה עמה א' מימינה וא' משמאלה, אז נתנה
 עלי בקולה, ותשא את משלה:

ב' תנועות ויתד, ב' תנועות ויתד, וג' תנועות הן כדלת הן כסוגר.

מי זה כלפי מעלה¹ יטיח
 מי זה אשר ישאג וינהום כארי
 מפי ארובות הדמעות נפתחו
 עד כי לשיאו רגזה ארץ ועד
 דודי הקולך זה אשר תצעק במר
 חנא אשר תקרא צבי, הנה הלא
 מה זה אשר תבכה ותכה כף לכף

מלים בלי עצה וירבה שיח
 מי זה בקולו הזבול הקדיח
 מי זה תהומות הבכי הרתיח
 כי ממקומו ים כבר יגיח
 חנא במר תקרא במר תצריח
 לך תענה לא על ידי שליח
 איך נגדי את נפשך תקשיח

⁶ (הסוגר נלקה בחסר. ¹⁷ בכ"ו ב' כתוב: זרנוי. ¹⁸ בגימ' י"ד כי בשנת י"ד למאה
 החמישית חטפו לו ילדיו. ¹⁹ בכ"ו ב' כתוב: ילדיו.
¹ בכ"ו ב' כתוב: מעלה דברים.

דוד, מה לך יועיל ומה תרויח
 יעשן כמו כבשן ויעל פיח
 כי תחזני תוך נקיק וצריח
 מאהבתי דעתך תסיח
 לי ממצוקות הזמן הניח
 מבור שאול ממאסר ובריח
 כלם כעשן כדרור הפריח
 פן חם ושלוים אותך ידיח
 לא אש חֲמָרִי לבך יקדיח
 אולי שאון ים זעמך אשביח
 לא יעזוב סחיט ולא ספיה
 שמש צדקה בעדי יזריח
 רמה יכסחו ואם יסריח
 האל ביראתו כבר הריח
 כזב ושד ירבה ושוא יפיח
 צורך ובית דינו לריק תטריח
 או אם יציר מיוצרו ישגיח
 כי את אשר אל יאהב יוכיח
 יאמר לצרות די ואף יבריח
 המותח מאהלך הזניח
 עתה יִלְקַח את אשר הניח
 יטיל עליהם זוהמא לטיח
 תשיש בעת תקיץ ולב תשמיח
 מזה ומזה זה וזה יפריח
 תשכיל דרכיך ואז תצליח
 מחר תרופת הלך יצמיח⁽⁴⁾
 מן האדמה כאשר הבטיח
 ארץ ואז אציץ לדמיון שיח⁽⁵⁾
 תזכה ידיד לראות פני משית

אם ראשך מים ועינך דמעה,
 מה החרי הזה ועל מה אפך
 העל פרידתי לך, דוד, יחרה
 מה העייתי לך, אהוב לבי, אשר
 תקרא לאל חמס ולא ימס⁽²⁾ אשר
 תבכה אשר נפשי לחירות יצאה
 אישי כבר יפיי וחני הזמן
 אל יעלה זכרם לפניך, ידיה,
 התמיד, אהובי, אהבתך לי אבל
 השקט, ידיה, הסכת ושמעה מעני
 אדם כציץ שדה וחרמש הזמן
 מה לי ואם גוי בצלמות כאור
 מה לי ואם גופי מעולף יהלום
 כי יעלה ריחו שמי הטוב אשר
 אמאם בעולמך מלא מרמה ותוך
 כתר זעיר נא לי אחוך וְאַל
 האם אנוש מאל ממולא רחמים
 אם זך וישר את אמור גם זו לטוב
 אם העוית לו מחילה בְקֶשָׁה
 אם מר תייליל על ילדינו אשר
 האל בפקדון עיובם אצלך
 טרם אשר עולם בטנוף מעשיו
 דל עינך לרום ואם הוא כחלום
 שורה ותראה בין שתילי⁽³⁾ מעלה
 אשים למלים קץ שמעני ואז
 השלך יהבך על אלקיך והוא
 צִפָּה ליום האל עצמות יחליץ
 אז אז נבלתי יקומון מעפר
 אל מחני אלך ואתה פה עמוד

ג

קינה על פטירת אשתי מרים תנצב"ה וכנה הנעים יששכר ע"ה.
 ב' תנועות ויתד, ב' תנועות וגי' תנועות הן בדלת הן בסוגר.
 אם אל קאת מדבר אהה דמיתי ויככום חרבות אללי הייתי

⁽²⁾ לא ימס כאלילי מצרים (ישעיה ו"ט א). ⁽³⁾ שם שבילי. ⁽⁴⁾ שם : הצמיח. ⁽⁵⁾ יציץ כשיח השרה.

אם שק עלי גלדי לסות כסיתי
 מיד אלקים אללי לקיתי
 רבו עדי כי מנשוא לאיתי
 גם כי באלה אללי נסיתי⁽²⁾
 על כן ברמה בנחי^(2a) שניתי
 כום לענה מיד זמן שתיתי
 היום שמריה אהה מציתי
 ציון עלי מרים תמול בניתי
 אתמול עלי מרים במר בכיתי
 שפם עלי מרים תמול עמיתי
 רעל עלי מרים תמול רויתי
 משוב ומשלום כבר נשיתי
 חציו יכלה בי ולא כליתי
 כי את פני המותה⁽³⁾ חליתי
 דימו תנני עד אשר חיתי⁽⁴⁾
 גולד ומה ראה ולא ראיתי
 על כל מירי יום אני עליתי
 מבור לבכי מי בכי דליתי
 יען היות בעלך אני⁽⁵⁾ זכיתי
 עלית בעת מאהלך נשיתי
 היום בננו זה אשר רביתי
 מי זה לעדני אחרי בליתי⁽⁷⁾
 אם לא בני זה כאשר אריתי
 כי קראה אותי ולא ענית
 עיני ולבי לזבול דליתי
 כי חטאה נפשי וכי שגיתי
 מה העוו הם אם אני עויתי
 צדיק וישר אל ופניו מריתי
 על זה בצום נפשי אני עינית
 ניהר גרוני מצעוק בלאתי⁽⁹⁾

אם קדרו פני ופארור⁽¹⁾ קבצו
 אם התמהו רעי מיודעי הכי
 רבו יגונותי ומחול כבדו
 רבו יגונותי ומחול סכנ[ו]ל[ו]
 שכול ואלמון פעמים אלכה
 כום לענה ורוש עלי מרים תמול
 הה כי שכור חמה ליששכר בני
 היום ליששכר בנקרת צור אֶשֶׁן
 היום ליששכר במרה אספדה
 היום ליששכר הפוי ראש אחלוד
 היום ליששכר מזורות אשבעה
 נצחי ותחלתי ביום זה אבדו
 הביא בכליותי בני אשפה זמן
 חציו יכלה בי ולא אמות ואם
 יען אשר חילי בחיותי יחי
 מה לו לאיוב⁽³⁾ כי יקלל יום אשר
 גדל נאבי מכאב כל בן חלוף
 ממעינות עיני דמעות אשאבה
 מרים גבירתי האזיני מעני
 אם נכספה נפשך לבית אביך ולו
 יראת אלקים את ואיכה תגנבי
 מי (זה) למשענתי בזקנותי יחי
 מי זה יעצ[ו]נים עיני⁽⁵⁾ ועלי יאבל
 אמנם אני אקרא והיא לא תענה
 רעי מליצי אל אלה דלפה
 ואומרה צורי הגם כי אדעה
 אלה בני הצאן במה זה חטאו
 אמנם לשוני דום שתוק פי ואמור
 על זה למלקוחי לשוני דבקה
 אין טוד נשמה בי עצמי רחפו

(1) בכי בי כתוב : פארור. (2) כן תקנתו תחת : כסיתי אשר נמצא בכי שלי ובכיי בי.
 (2a) ירמיה ל"א ט"ו. (3) תהלים קמ"ו ט"ז. (4) השורה הזאת פליאה נשגבה ממני. (5) בכי שלי
 כתוב : לאיוב. (6) בכי בי כתוב : כבר. (7) בכי בי כתוב בטעות נגד החרון : בלותי ועל כן יש לתקן
 במתק שפתים צד 12. (8) נכאן נשחת המשקל ואני תקנתי ע"פ ההשערה. (9) ע"פ לשון הכתוב בחגי
 אי יי : כלאו שמים מטל והשרשים כלא וכלה מתחלפים.

לך נא בני לך נא אמור אל אמך
 כי את אבניה אחונן ועפר
 כי מבלי לבב כפגור אעמוד
 כי בעדה היום בחיי אבחלה

כי תערוג נפשי ולה צמיתי
 ארץ אשר בו נקברה רציתי¹⁰
 כי בין שניכם לבבני¹¹ חציתי
 כי לתמותה בעדך צפיתי

הלום חזיון לילה.

מאת

א. שולמאן.

(Humoreske.)

בשעפים מהזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים
 פחד קראני ורעדה ורוב עצמיתי הפחיד.
 (איוב ד', י"ג ט"ו).

בעלות ר' קלמן הפרוש בליל שמתת תורה על משכבו אשר על
 שלחן בית המדרש לישן שנת נדודים, חלם הלום נורא מאד. כי ביום ההוא שלח
 ידו אל הכוס וישת לרויה, על כן חבלה רוחו ומזמותיו נתקו, עד כי שכח מקרוא
 שמע" ויעצם עיניו ויישן — והדבר הזה היה לו למוקש.

כי כמעט נפלו חבלי שנה עליו, והנה על שמורות עיניו מתרוצץ כמו קרן
 אור דק, אשר האיר פני החשכה אשר בבית, ותמונה כתמונת איש התנודדה לפניו
 כצל, ונתקרב אל הכותל אשר בפאת קדים ובידיה קנה עופרת קנה מטה נכוב, ארוך
 פי שלש מאמת איש. ובעמדה על מקומה ובהביטה כה וכה בעיניה הנוצצות כנחושת
 קלל התנודדו פתאום שפתיה וקולה נשמע כקול איש קורא בשמות כשמות
 שרפים ואופנים וכל חיות הקודש, ושבבות מה שבעות שונות נמלמו מפה.
 ואז נעו נדו גם ידיו, ונתקרב את קצה הקנה האחד אל מיח הכותל, ואת קצהו השני
 הרביקה אל הבקבוק הריק אשר על השלחן. עוד מעט והנה נשמע קול שנית, קול כקול
 שאון המים בהשפכם אל כלי ריק מבעד להמשפך, ואחריו קול כקול צלצל בוקק
 ברגע המלא הכלי מאפס מקום עוד. ובהתבוננו בעיניו אל הבקבוק ובהתאמצו לדעת
 את אשר בתוכו, וירא והנה הוא מלא יין על כל גדותיו, יין אדום אשר יתן בכוס
 עינו, טוב למראה ונחמד לעין.

— הלא זה הוא אשר ראיתי בספר מפעלות אלהים! קרא ר' קלמן
 בהשתוממו — הפלא ופלא! כמה פעמים נסיתי לעשות כמתכונתו, ובכל עת היה
 עמלי לשוא ויגיעי לריק. ומה יענה עתה פנחס המקבר השכור בהודע לו הדבר,
 כי אמנם כן הוא וכי יש תחבולה באמת להויל יין מקיר? הן ישתובב משוכה נצחת

¹⁰ בכ"י ב' כהוב: דעותי. ¹¹ חפס בלשון לבב כמשפט לשון ארמית על משקל לבבת
 בדניאל ד' י"ג.

מרב שמחת גילו! אבל אסורה נא ואראה פני התמונה הזאת ואדע כמה כחה גדול. כה דבר ויהפץ לגשת אליה, אך ברגע ההוא הפכה פתאום פניה, התנוודדה הנה והנה נִתְּט כצל מאחרי הקיר ונתלפות ארחות תהו, וכמו רגע נמונה עברה ואיננה.

— הפלא ופלא! קרא ר' קלמן שנית בהביטו על פני הקיר — הן גם הקנה העבירה אתה בידיה ועתה לא אוכל עשות כל מאומה, אסורה איפוא ואראה פני הבקבוק. כה דבר ויש פניו אל השלחן — והנה הִרְדוּת! כי היין בתוך הבקבוק נהפך פתאם למראה מוזר מאד, כמראה המים אשר על פני הפֶּצֶק, ומרגע לרגע קבצו פניו פארוור, התלכדו נוזליו יחד, הִתְעֵכוּ ויהיו לחומר מוצק תחתיו, וכהתבוננו אליו וכהביטו בעינינו מכל עבריו, וירא כי החומר המוצק הזה הוא כשר קִנּוּת אדם, גוית איש חר עם ידים ורגלים, ראש וזקן פתלתול יחד עם עינים אדומות כדם והוטם מתנוצץ כעין נחושת קלל. עוד מעט והרגלים התהפכו למעלה — אל פי הבקבוק הצר, נגער בכח בצוארו ונתלחצנה החוצה, וכעקבותן עברו גם הידים, הראש הזקן והחוטם, ולנגד עיניו עמד איש שפל קומה ובעל פנים נזעמים מאד, מתנוודד מיון.

— הפלא ופלא! קרא ר' קלמן עוד הפעם — הלא זה הוא החזון אשר חזיתי בספר שלשלת-הקבלה, כל מעשה הרופא הִנְתַּח לנתחים ונתחיו הושימו למשמרת בבקבוק, עד כי קרם עור עליהם ואכריו החלו לצמות . . . אבל מה זאת? כה הוסיף לקרוא כמשתומם מאד — הן תלמושי לי התמונה עיניה האדומות כדם וכמו ראשה תניע לי? והלא זאת היא תמונת פנחס המקבר, ואיך בא השכור הזה אל הבקבוק. אף מי הוציאהו ממנו באפס יד? הלא דבר הוא? כה דבר ביספו עוד להשתומם, אך התמונה לא חדלה מהתנוודד ומהניע כמו ראשה ושפתיה דברו כלצון לאמר:

— העליך לחשוב כעת מחשבות רבות, קלמן? הטרם תדע כי כלית צבאך עלי אדמות, כי מת אתה ואל עפר תשוב? החישה איפוא מעשיך ואל תעצרני עוד. סגור פתחי פיך, עצים עיניך ושכב ככול עין, ואני אעשה לך כמשפט. אניחך על הארץ ואכסך באדתי, אחז ארחצך ואלכישך את התיכונים ועל כִּתְף תִּנְשֵׂא אל בית-עולמך ושכבת לבטח.

— אבל המשוגע אתה, שכור? הכה נבר יינך עליך עד כי לא תוכל להכריל גם בין החיים ובין המתים? קרא ר' קלמן ברוגז קולו וחמתו נתכה כאש — אבל קול דבריו נחבא פתאם, כי בכח גדול אחז המקבר בצוארו ויפילהו לארץ כמעצמה, ובאדרתו השחורה אשר בידיו כסה עליו. אחר הוציא מחיקו חוט וקמד בו את גיתו הפשיט בגדיו מעליו, רחץ בשרו במים וילבישהו תכריכיכד, קחהו על זרועותיו, ויניחהו בארון, ואת כלית-הנחושת לקח בידו ויצלצל וישמיע קול: צדקה תציל ממות? עוד מעט והנה פתח הקבר פיו ועפר כסה עליו.

רגעי מספר שכב האומלל דומם כסתר קברו, בתוך רִמָּה וגוש עפר, והנה קול שאון נורא עולה באוזניו, כשאון קול רתוק כרזל משתקשק מלמעלה מעל קרשי הקבר, וקול מוזר מאד הרעים באוזני לאמר: מה שמך? וכהשיבו בהרדות, בקראו בשמו בשפתים צוללות, השתקשק הרתוק שנית, הפריד בין קרשי הקבר ויגל עיניו. — התדע מי אני? קרא הקול שנית ותמונה נוראה מאד נגלתה לעיניו, תמונה אשר החרידה קירות לבנו, ובשפתים צוללות עוד יותר מבראשונה דבר לאמר: הלא שרִיִךְ בַּעֲתֵה אֶתְּהָ אֲדוּנִי, ולספר תעודתי תדרוש, והוא ביד ר' יששכר נבאי החברה-קדישא! כי זכר האומלל ברגע ההוא כל אשר קרהו זה ימים אחדים, בפגוש

אותו ברחוב אחד בעלי-הפקודות וישאל לספר תעודתו, וכאשר לא הבין שפתו ולא יכול לענות לדבריו, היה כפשיע בינו ובין הצנזק, לולא מהר ר' ישישכר לעזרתו בעזרת עת ויחליץ מצרה נפשי.

— שר-הרבע אני! קראה התמונה ותשמיע קול צחוק גדול מאד — שר הרבע אני! אבל שונה אתה מאד ידידי, כי לא שר-הרבע אני, כי אם שר גדול וגורא ממנו — הנני מלאך — המות! *

— מלאך המות! קרא האומלל ולשונו דבקה כמעט לחכו מרוב בלהות — מלאך המות! אבל התתעה גם אתה אדוני, להאמין בקול המקבר השכור ותחשבני למת? ומי ישמע בקול שכור כזה? ואני חי הנני . . .

— הנך חי? קרא המלאך וישמיע שנית קול צחוק נורא ואדיר מאד, עד כי התעוררו מקברם מתי-יעולם, ארץ רפאים הפילה וגלגלות ועצמות יבשות התרוטמו למעלה והאדמה רעדה תחתיה — הנך חי! וכמה תוכיה לי זאת, ידיד לבי? החלית חליך? היית גוסס? הרצו שפתיך את הודו? — כן, אדוני! . . .

— השמוך בארון, נשאו מספר עליך גם כרו לך קבר, הניחוך בתוכו ושני חרשי אדמה שמו על שתי עיניך ויכסו עליך בקרשים, גם קראו אחרוך: עפר אתה זאל עפר תשוב? — כן, אדוני! . . .

— הנה כל אלה עשו לך ואתה עוד תקרא באוני, כי חי חי אתה? המפש כחלב לבך? רב לך איפוא מדבר אולת ורד אחרי אל כל אשר אנחך, כי לא אוכל התממה. כה דבר המלאך, ובהניעו ידו שנית השתקשק הרתוק בקול שאון נורא שבעתים מבראשונה, עד כי צללו שני האומלל בפיו.

— אבל אדוני! התאמץ לקרוא עוד הפעם ברטט שפתיו — מי יודע, אולי רך מִתֵּמְדוּמָה אני? . . .

— מת-מדומה! קרא המלאך וישמיע שנית קול צחוק גדול וגורא מאד — מת מדומה! הכה ידבר פיך, קלמן? וכמו פיך אתה הרעשת ארץ ומלואה על היאפקורסים החפצים בהלנת-המתים ותתנם לשכחי אלהים, לבוגדים ומרעים אשר כל קודש משחק להם. וכמות פתאום ר' יעקיל הדין זה שנה ביום ערב שבת, בראותם כי עוד גויתו חמה היא, על כן לא נתנו להובילו אל קבר, אז קמת אתה זאחוזת הבטלנים עמך ותסערו סער להפיצם ואת כל העיר שמתם למרקחה. והאיש כמוך יאמין כמות-מדומה? צחוק תעשה לי בדבריך, קלמן!

— אבל אדוני! קרא האומלל שנית בחלחלה — הלא אוכל לרצות בפיו ולקרוא באזניך כל פסוקי דזמרה, ואיך תחשבני למת? היודך עפר? היגיד אמתך? . . . — הבתחבולות כאלה תמלט נפשך? קרא המלאך בצחוק גדול ואדיר כבראשונה — הבל פול כזה תוכח אחי ותראני צדקך? והיבצר מפְּטֹלָן יושב בית המדרש כמוך להוכיח לי בפלפוליך גם זאת, כי אני הוא קלמן המת ואתה הוא מלאך-המות? רב לך איפוא מְדַבֵּר תועה, עת לך לעשות ולרדת את אשר אתך.

(* כנראה נחלף פה מלאך דומה במלאך המות, אבל דברי חלומות אינם מעלים ואינם מורידים.)

כה דבר ויט ירו עליו, ובעוד דבר האומלל על לשונו, בהתאמצי בשארית אוניס להראות עוד לדעת כי לא מלאך־המות הוא, אחרי כי איננו כלו עינים, החזיק הוא בערפו בכח גדול ונטלטלו סלמלה עזה וגוראה מאד, מקצה ארץ עד קצה, מתהום אל תהום ומצנור אל צנור, בקרב חושך וצלמות, גיפה ודומה תפתה ושחת, שמה ושמתון וכליון חרוץ, עד אפסי אבדון.

— איפה אני? קרא האומלל בכלהות, אחרי סור היד החזקה מעל ערפו ורגליו עמדו כמרחב — הן כל ככר הארץ לפני בוער באש וקטור וערפל גורא מסכיב לו. אין שמים ואין ארץ כי אם לפת איש ותמרות עשן, ומה היא זאת? מה שם המקום הנורא הזה?

— הוא מקום ארץ צלמות, קלמן! כי על אדמת הגיהנום עומדות רגליך — ענה המלאך לדבריו — הפון איפוא והט און קשבת לדברי ועל כל אשר אישאלך תענני . . . מה אתה רואה, קלמן?

— יקוד יקוד נורא מאד אני רואה, אדוני! ומלאכי־זעם עומדים מסכיב לו, דתמונות שונות עולות ממנו, תמונות איזמות מאד בעלות זקן יורד על פי מדות, גם תמונות אשר חלקן מחמאות פניהן, או לי! הן ימרטו מלאכי־הזעם במלקחים ילוהמות את זקן אלה, וכזפת בוערה ידביקוהו אל לחיי אלה החלקות, וכחרט ברזל ילוהט יחרתו אות על מצחן, ומה הוא הדבר הזה אדוני? מה הוא המזור ודגורא הזה אשר על מצחן? . . .

— הוא תו שם „צבוע“! כי אלה הם צבועי עמך המולכים אותו ותהו לא דרך צבועים בעלי זקן אשר יראתם ותומתם על פניהם ושבע תועבות בלככם, וצבועים ומגולחי זקן אשר משחתם גם כם. צבועים נאורים חדשים מקרוב באו, אשר ישחיתו דיתעבו עליה אף הם ואשר עונם גדול הוא שבעתים. כי אלה ישימו רק האילת מחסם, והם הלא ישימו להם למעו את הדעת והיא אשר תהיה לחרב פיפיות בידם ועל בן אשלים להם כמעשיהם. על כן אישימם בידי לאחדים והיו תואמים יחד, כאייל וכמשכיל, כנאור וכבלתי־נאור. כי לאלה אדכיק את הזקן ולא לה אשים קרחה בלחיייהם, ועל מצח כלם אחרות שמשם לדראון נצח . . . מה אתה רואה עוד, קלמן?

— עמוד אש גדול מלפנים אני רואה, אדוני! ומאחריו עמוד ענן כבד מאד והושך ואפלה סביבותיו. או לי! הן תמונות מתמונות שונות נשקפות הן גם מתוכם זכמו בכף הקלע תקלענה מאור אל חושך ומגנוחות לאפלה ואימת מות על פניהן, ומה זאת, אדוני? מי הן התמונות הנוראות והאומללות האלה?

— הן תמונות יועצי עמך, כל אלה אשר ישאו לשאו נפשו להצילו מרעתו במועצותיהם הכל, אשר ישאו גם אל מרחקי ארץ או יבקשו לבנות חרבות שוממות בארץ אבותם ובבהלה וכחפזון יעשו מעשיהם, בלי חשוב דרכם וכלי התכונן וכלי ראות את אשר לפניהם, על כן רבה היא דמעת העשוקים באגלתם ותחת אור יגדילו־החושך שבעתים. אמנם ידעתי גם אני כי טובה היא עצתם מאד, כי על האומללים והנרדפים על צוארם לבקש מפלט להם גם עד אפסי ארץ, כי גם רגש זכרון ארץ אבותם רגש קודש הוא, געלה ונשגב עד מאד, אך העל אלה לעבור גבול הדעת ולהרחיק לבת בדמויות־שוא להלהיב הלככות בדברים אשר לא יתכנו ולהבטיח על תהו והבל נדף? העל אלה להגדיל שאון על לא דבר, ולתת רק פתחון פה למנאציקם ומנדיכסם ולעורר רק מגור ופחד מסכיב? היתכן דרך כזה? לא, לא לעם למוד־הנסיון לדרוף רוח ולכלי

הפלות בין דמיון לפועל ולעורר ראשי פתנים על בלי מה, עליו לספור צעדיו שבע וקולו לא ישמע על פני חוץ באפס תקוה לפעול ולעשות, לא לשמוע בקול כל גלגלי-לב, בקול כל נערו וצעירו, אשר אל חכם שופר כל היום לעוץ עצות, ולבשר ישועות ולהשמיע קולם בראש כל הוצות ובאפס דעת כל מעשיהם יחד; מה אתה רואה עוד, קלמן?

— מלאך זועם נורא מאד אני רואה, אדוני! וכידו לקח מלקחים מעל פני היקוד היקוד, ובחמלקחים מחט לוחט, ולפניו עומד איש וראשו נטוי אל עבר פי המחט הלוהט הזה. אוי לי! הן פני האיש כפני ר' מאָטיל המגיד חותני ומדוע ימשך האמלל וימָרָט? אוי לי! הן יתאמץ המשחית להעבירו דרך פי המחט הצר ובתעצמות אונים ילחצוהו וידחקוהו אל תוכו ואין מנוס מדיו. ומה זאת, אדוני? הגם איש צדיק כמוהו יִסָּר מוסר אכזרי כזה? הן בעוד בחיים חיתו ענג לב רבים בדרשותיו, אשר כנפת צופים מתקן לחבו וכאל מלקוש יחלו לדבריו, כי מי כמוהו הפליא לעשות? מי הבין כמוהו לחבר בדרשותיו רחוקים וקרובים ויקרב הר אל הר בפלוליו ואין דבר אשר שגב ממנו, והאיש כמוהו יִסָּר בתוכחות על עון? היתכן הדבר?

— יתכן גם יתכן, כי רק כמעלליו כן ישולם לו! כי בעוד בחיים חיתו הן התאמץ אך להעלות פילים אין מספר כפי מחט ואין קצה להכלי פלוליו, ועל כן אפקוד עליו כעת כמעשהו, על כן ימשך וימרט אף הוא אל פי המחט הלוהט הזה. אמנם נפלאו מאד דרכי עמך! כי מי עם כמוהו היודע דרכי החיים עד תכלית, אשר עניו הנורא וצרותיו למדוהו דעת את אשר לפניו ולכוּנן צעדיו במספר, וככל זאת יחבל ויסכל כן בלמדויו, עד כי לא יבקש דעת דבר לאשורו, ורק להפליא לבבו הפלא ופלא כל ישעו וכל הפצו. רק לארוג לו קורי עכביש בפלפוליו ואשר זר ומזור הוא רק זה לבד ינעם לנפשו השוקקה לתהפוכות, והעל אלה לא אפקוד עליו? אם לא אשפוך חמתי על כל אלה אשר תחת להועיל יָרְעו מאד, ותחת לעורר רוח דעת וחקר דבר, עוד יוסיפו להביל בדבריהם שבעתים, ישחיתו מעם וירכו זרות ותהפוכות ואין קצה להבליהם. . . מה אתה רואה עוד, קלמן?

— מלאך זועם אחר נורא מאד אני רואה, אדוני! וכידו מספרים לוחטות, אשר בזעם אף ינישן אל אזני האומלל אשר לפניו לְכַרְתָּן כמערצה ובקול שאון והמולה תפולנה לארץ. אוי לי! הן צמחו שנית גם ארכו שבעתים מכתחלה והמספרים הלוהטות תקרבנה אליהן שנית. אוי לי! הן נגדעו אף הן, נפלו נפלו יחד ועוד תצמחנה ככתחלה, עוד תשובנה לגדל פרע והמספרים תתרוצצנה שנית עליהן בשאון רב! ומה פשר המראה הנורא הזה? אוי לי! הן פני האומלל כפני ר' יואל הנתיק ואלה הן אזניו, ומה פשעו ומה חטאתו, אדוני? . . .

— על כי כרוב צדקתו כן רבה גם אולתו! הן האמין הותיק הפתי הזה בכל הבל, עד כי התאמץ גם להוציא יין מן הקיר בהשבעות ולהצמיח כחציר בשר אדם בכקבוק, ואין אולת ואין סכלות אשר לא האמין בהן אמונה אומן, והפתי כזה לא יִסָּר שבעתים? כי אם על חטאת קרבן מְכַפֵּר, אבל אין כפרה לאולת. החמטאי הרבים הוא מאבד נפשם, אבל המהבילם הוא מאבד גם בינתם, על כן לא תועיל לאויל גם צדקתו, אבל מה זאת ידידי? מדוע תחזיק גם אתה באזניך? התכאבנה לך? . . . מה אתה רואה עוד, קלמן?

— נחל נפרית כוערה אני רואה, אדוני! ומהנחל הנורא הזה נשקפות תמונות

רבות ולשונויות שונות מלקקות בתוכו. אוי לי! הן התמונות האלה תמונות אנשי עירי
הן, ומדוע תבער באיש לשונם? מה פשעם גם המתתם, אדוני? ...

— על כי בלשונם הרעו מאד לעשות, על הכותם כשום לשון את שאר אחיהם
למען הות נפשם והמלשינות היתה להם ללחם חקם! הלא תראה את אשר לפניך,
כי כל הלשונויות המלקקות האלה רק לשונות בני עמך הן. כי אייה עם וגוי בארץ
אשר יתמכר למלשינות כמוהו, ואשר הכות חרם איש את אחיו כאין הוא בעיניו?
והרק צרותיו עשו זאת, וקנאת איש כאחיו היא רק מפני עניו הנורא? והם הלא יכו
חרם איש את אחיו גם על לא דבר, על הכל נדף וכבוד מדומה, על „עליה“ בבית
ה' ועל מקום כביתל מזרחי וכאלה רבות. והעל עון נורא כזה יסולח להם? כי אם לא
יכופר לדם השפוך בידים, לא יכופר גם להדם השפוך בפשע שפתים, ומרצחים
בלשונם — בלשונם יוסרו יחד, אש תצת במ ותבער לעד... מה אתה רואה
עוד, קלמן?

— מרכבת אש גדולה ומוסי אש אבירים מאד אני רואה, אדוני! ופניהם מועדות
אל כל ארבע רוהות השמים. אלה יסיעוה מעבר מזה ואלה מעבר מזה, ינידוה ויניעוה
וימלטלוה מלטלה וממקומה לא תמוש, ומה זאת, אדוני? מדוע תעמוד המרכבה על
עמדה ולא תמי ימין או שמאל? הן לרסיסים תשבר מעוצם המלטלה ועוד מעש
ושבכים תהיה?

— על כי המרכבה הזאת היא אחרות עמך, אשר אחריה יקראו צורריו מלא
כל היום! כי במקום אך ישבו יחד שנים מאחיד, שמה הלא יקח גם פרוד הדעות
ועמדתו, ואשר ידבר האחד ישים השני לאל כמו פיו, ואין דבר אשר לא ישמע
מאחריו קול תלונה מכל עברים ואשר לא יעורר מדון וריב מסביב, אמנם גו אחד
הוא לעמך, גו לחוש מכאובים יחד, אך מספר ראשיו היה כמספר אנשיו ואיש אל
עבר פניו ילך, לא יבקש שמוע דבר זולתו ורק אשר ייטב בעיניו הוא הטוב. על כן
רפו ידי כל מבקשי שלומו וכל דורשי טובתו באמת. כי במקום אך תחל התקוה להאיר
פניה, שמה הלא יבוא גם השטן להתיצב, ואחרית דרכם אך יגון לב ודאבון נפש...
מה אתה רואה עוד, קלמן?

— המון ינשופים רבים מאד אני רואה, אדוני! לפני שנים מהם כפני רבי
שאלתי אל רב העיר ור' יקותיאל הד"ן, אוי לי! מדוע יגדילו קשכם
בכנפיהם? מדוע יציתו מלאכי זעם את זקנם באש להאיר החשכה? מי המה גם אלה
אשר כיונים יהגו מארובותיהם ופניהם כפני פרס נורא מאד? מה פשר כל המראה
הנורא הזה, אדוני? ...

— הוא מראה גדול עמך, רועיו ואדיריו בקרבנו! הרבנים הינשופים כוראי
חושך, הרחוקים מדעת ארחות תכל, היושבים ספונים בחדרי תורתם כפרא בודה, ואשר
לא ידעו דבר זולתי חומרותיהם וגזרותיהם ובידם יסתמו כל נקב דק, אשר
דרך בו יוכל לחדור קרן אור, ואופל מסביב להם, ואלה אשר אחרת אתם, המבקשים
אך אור, המטיפים להשכלה ולהתבוללות וכל הפצם אך להתנכר, והמה
הלא ישחיתו שבעתים, כי במעשיהם הן יקחו כל רגש לאומי בקרבם, יסירו לבם
מאחרי עמם בלי הועיל בכל אלה מאומה לנפשם; כי כל תחבולותיהם מאפע הן.
כי לא תהדרל שנאת צורריהם גם אם יתבוללו בתוכם, ומשטמתם עוד תוסיף חיל
וכקוץ מונד יהיו בעיני כל... מה אתה רואה עוד, קלמן?

— נאך גדול מאד נפוח באש אני רואה, אדוני! ופיו הלוהט פתוח הוא אל פי העומדים מסביב לו; אוי לי! אך יעותו האימללים האלה פניהם, אך יעקמו שפתיהם בכלהות! והמי ראש בהנאד, או תפל בלי מלח?

— הוא תפל בלי מלח, קלמן! כי הוא ספרות עמך החדשה, והעומדים מסביב הם סופריה ומליציה ומשורריה גם עורכי כתבי עתיה ומוציאיהם לאור הסרי טעם כלם כהתפל הזה. כי רק אחה מרבכה הוא אשר ידע את אשר לפניו ואשר ידבר דבריו כדעת והשכל, ושאר כל אלה הן יקחו לשונם וינאמו נאום ויִרְדְּפו אמרים ריקים וירכו להג כמים לא לעזר ולא להועיל. גם לשונם לשון עלגים היא, ואין איש כמעט אשר שפתיו כרור תמללנה. אלה ידברו אשדודית, ואלה נואמי נאום חדש ובפיהם מלין לא שערון ראשונים וקדמונים, ואיש איש ידבר ככל העולה על רוחו ויגרסו בחצץ שני כל קוראי דבריהם. והעל אלה לא אפקוד? אם לא יעותו פניהם ויעקמו שפתיהם גם המה מהתפל הזה? . . . מה אתה רואה עוד, קלמן?

— קלחת גדולה מאד אני רואה, אדוני! מלאה שמן רותח, ובתוכה גוית איש בריא ושמן, ומלאכי זעם יבתקוה במולגותיהם אשר בידם, אוי לי! היא גוית ר' יששכר גבאי החברה קדישא, ומה גם פשעו וחמאתו, אדוני? . . .

— על כי השחית התעבי עלילה אף הוא ועון החברה הזאת כראשו הוא! אמנם ידעתי גם אני הסדה ואמתה וכי רב טוב צפון בה ואין קצה למעשי צדקתה מאז היותה עד היום. אבל כרוב צדקתה כן הלא רבו גם פשעיה וחמאותיה. כי בעון גבאים בר' יששכר הן היתה לחבר שוטרים, לגוכי מכס ומבקשי כסף ענושים ובעד המתים יענו נפשות החיים. עוד המת בבית והנה יכרו תְּכָרִים עליו, יפילו גורלות, ימעיטו או ירבו במחיר הקבורה וכיענים יקשיחו לכם ולא יתבוננו אל צרות נפשות החיים המתאבלים למחמד עינם כי לֶקַח מעל ראשם. כי למי ימר המת יותר מאשר לעמך האומלל? כי בהיות לו חיי המשפחה הנוחם האחד מאז ומעולם, על כן יחוש מכאובי שבעתים. על כן יצר לו הכות מאד, ישב לארץ ויתאבל וזכרון המת יעלה על שפתיו יום יום כל ימי שנת אכלו ועל כן ישכר גם לכבו משנה שכר למראה השערוריה הנוראה הזאת, לאכזריות לב האנשים האלה אשר רק בצעם והתם לנגד עינם ויין משתהם ולא ידעו חנינה, והעל אכזרים אכירי לב כאלה לא אפקוד? אם לא יצלו צלי על אש וכרשם העכה מדם עניים וממוח עצמות אביונים לא תהי למרחשת בשמן רותח עלי מהכת? . . . אבל מה זאת אתך? הן זה כמה תכביר מלין עמי ועל עמך תעמיד ובעיניך תראה איד אחרים ובנפשך לא יגע? והמרס תדע, כי לא רק למען ענג לבבך הבאתיך עד כה וכי גם עליך לשאת מוסר עונך? הוואל איפוא והגד לי הפצך ובמה תבחר מכל אלה? החפצך ידידי להצלות צלי על איש, להיות נא, בשל מבושל, או . . .

— לא אחפץ אף לא כאחת מאלה — קרא האומלל בחרדות — אף מה פשעי ומה חמאתי כי אדע?

— פשעך גדול הוא עד מאד, קלמן! חפש בלבבך ותמצאנו, היש לך אשה ובנים בבית?

— כן, אדוני! כי יריתי חצי בלב היצר הרע בהיותי בן חמש עשרה, נקחתי לי לאשה בת ר' מאטיל המגיד והיא אז בת עשרים וחמש, ובנים גם כנות יולדו לנו מאז, נפשות רבות, אך כאשר קצרה ידי מכלכלן כלן, גם עת דודים באה

לבנותי וידי ריקות הן, על כן השלכתי על ה' יהבי ואעזוב את אשתי ובני ובנותי וְאֵם שְׂכְמִי לִסְבוּל עוֹל תּוֹרָה, וּמֵאֵז אִישׁ פְּרוֹשׁ הַנְּנִי. והעל דבר כזה תפקוד עין עלי? האם לא „תלמוד תורה כנגד כלם“? . . .

— אבל חֶפֶשׁ נָא עוֹד, קְלִמָּן! חֶפֶשׁ וּתְמַצָּא — קרא המלאך בהכניו בפניו כמו יחקרנו, ופתאם קדרו פני האומלל ועל עפעפיו שכנה צלמית ובשפתים צוללות דבר לאמר: אמנם כן הוא, כי הטאתי מאד, כי כיום הושענא רבה העבר, בחבטי את הערבה עד אשר דלפה מזיעה נפשתי, עיד נשארו שנים שלשה עלים בראשה ועל כן הסירותים מעליה בידוי. אוי לי! אלילי לי!

— עתה הלא תראה, כי כדברי כן הוא! קרא המלאך בגיל — עתה אוכל עשות לך כמשפט, כי גם לבכך הלא יבין, כי עונך גדול הוא מנשוא, ועל כן עלי להגדיל מוסר עונך שבעתים, היה כה אעשה לך: בראשונה אשימך בהדוד למען תהיה כְּשֵׁל מְבוּשָׁל, אַחַר אַחֲרָךְ עַל הַקְּלַחַת לַעֲשִׂיתְךָ צִלִּי לַמְּרַחֶשֶׁת, אַחַר . . .

— לא! לא אתנך לעשות כזאת — השמיע ר' קלמן קולו בהרדות וברוגז כאחד ויחפץ לְסַגֵּת אַחֲרָי, אך המלאך החזיק בערפו בכח ידיו, הִשֵּׁחַ רָאִישׁוֹ תַּחַת כְּרִכּוֹ וּבִשְׁשֵׁה עֶקֶד לִטְבַּח כֵּן הוֹכִילָהוּ אֶל מְקוֹם שֵׁם עַמֵּד הַדּוֹד הַבּוֹעֵר בְּאֵשׁ, וּבְעֵינָיו רוֹם אֶל מְלֶאֶךְ זוֹעֵם לְגִשֵׁת אֵלָיו וּלְהַשְׁלִיכּוֹ אֶל תּוֹכוֹ, אֲבָל בְּרַגְעַ הַהוּא אָזַר הָאוּמִלָּל שְׂאֲרִית אוֹנִים, הִנִּיעַ יָדָיו וּרְגָלָיו בְּכַח גְּדוֹל וּבְעֵז וּתְעֻצּוֹמוֹת, הִרְף מֵעֲלָיו אֶת מְלֶאֶךְ-הַמּוֹת, עַד כִּי נִפְלַח אַחֲרָנִית עַל פְּנֵי הַמְּלֶאֶךְ - זוֹעֵם, אֲשֶׁר נִפַּל אַחֲרָנִית אִף הוּא עַל הַדּוֹד, עַד כִּי נִדְפַךְ עַל פְּנָיו וְהָמִים אֲשֶׁר בְּתוֹכּוֹ נִתְּכוּ בְּשֹׁאֵן רַב עַל פְּנֵי הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת, וַיִּכְּבוּ אֶת הַלְּפִידִים הַבּוֹעֵרִים וַיְהִי עֲשָׂנִים מְאֹד, וַיְהִי חוֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וְעַרְפָּל נוֹרָא מְסֻבִּי, עַד כִּי הִשְׁכּוּ עֵינֵי הָאוּמִלָּל מֵרְאוֹת וְלֹא יָדַע עוֹד אֶת אֲשֶׁר לְפָנָיו, וְעַל כֵּן הִחַל לִמְשֵׁשׁ בִּידָיו כֹּה וְכֹה, אֲבָל כִּהֲתַפְּסוּ וּכִהֲתַנּוֹדְדוּ מִצַּד אֶל צַד, הֲתַעֲרַר פְּתָאֵם מִשְׁנָתוֹ, וַיִּקֶּץ וַהֲגָה חִלּוֹם!

שירת אברהם אבינו.

מ א ת

אברהם ע פ ש ט י ין.

לדעת קדמונינו יש בכתבי הקדש עשר שירות וכנוגע להשאלה איה כתובות השירות האלה? בזה יש חלוקי דעות הרבה, וביחוד במכילתא ותרגום שיר השירים.

תרגום שיר השירים א' א' :

מכילתא לשמות ט"ו א' :

1. כמצרים שנא' השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעיה ל' כ"ט).	אדם. מזמור שיר ליום השבת (ההלום צ"ב א').
2. שנאמרה על הים שנאמר אז ישיר משה.	שירת הים.
3. על הבאר שנא' אז ישיר ישראל [את השירה הזאת] (במדבר כ"א י"ז).	שירת הבאר.
4. שאמר משה (האזינו).	שירת משה.
5. שאמר יהושע שנא' אז ידבר יהושע (יהושע י"ב).	שירת יהושע.

6. שאמרה דבורה וברק שנאמר ותשר דבורה וברק (שופטים ה' א').
7. שאמר דוד שניא' וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת (ש"ב כ"ב א').
8. שאמר שלמה שניא' מזמור שיר חנוכת הבית לדוד (תהלים ל' א').
9. שאמר יהושפט שני' ויועץ אל העם ויעמד משוררים (דה"ב כ' כ"א א').
10. לעתיד לבוא שנאמר שירו לה' שיר חדש (ישעיה כ"ב א'), אמרו גאל ה' עבדו יעקב (שם מ"ה כ'), כל הישירות כולן קרואות בלשון נקבה (א), כישם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהן שעבדה, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבדה לכך קרואה בלשון זכר . . .

ר' שמעון הגדול בזולת שלו לאחרון של פסח המתחיל אי פתרום (הזכירו ר"א הרמב"ם) איננו מונה שירת האזינו, וכנגד זה הוא מונה לרוד שתי שירות : וידבר דוד גם מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ולשלמה חושב אז אמר שלמה (ע' ילקוט).

בעל הטורים חושב : שירת הים, הבאר, האזינו, יהושע, דבורה, חנה, דוד, שלמה, חזקיה, לע"ל. ר' סעדיה גאון מנה בין עשרת הישירות גם שירת אברהם, ואודותה נשאל רב האי גאון בזה"ל : מצינו בפירושי אדוננו מר רב סעדיה גאון ג"ע שהזכיר עשר שירות : שירת אברהם ושירת הים ושירת הבאר וגו' ולא הכנינו איזו היא שירת אברהם ילמדנו אדוננו מה היא. וע"ז השיב רה"ג : אין אנו יודעים אלא דברי רבותינו ששנו בשאר ספרי כי רב (מכילתא) עשר שירות הן, שירה ראשונה במצרים שנאמר השיר יהיה לכם וגו' . . . רביעית וידבר משה באזני כל קהל וגו' האזינו . . . ח' שאמר שלמה מזמור שיר חנוכת . . . עשירית לע"ל שירו לה' כל הארץ (צ"ל שיר חדש). ויש שקבצו שירות הרבה אבל במשנת רבותינו לא שמענו שירת אברהם, ואם אמר אדם שירת אברהם שמא לאיתן האזרחי (תהלים פ"א א') נתכוון (א). אי ישא שכתב מר רב סעדיה גאון נוחו ערן שירת מצרים ושירת הים ומעה הסופר וכתב אברהם (תישוכתי הגאונים הוצאת הרמב"ם סימן ס"ו). הישערת הגאון כי מ"ם נפלה

(1) בילקוט יהושע רמז כ': ז' שאמר דוד וידבר דוד לה'. ח' שאמר שלמה או אמר שלמה (מ"א ח' י"ב), ובילקוט בשלח : ושאר דוד וידבר דוד לה' מזמור שיר חנוכת הבית, ושאר שלמה שנאמר אז אמר שלמה. נראה שהביא אצל דוד שתי נוסחאות שונות.

(2) בתחומא בערכוב : שירה שמינית מזמור שיר חנוכת הבית לדוד . . . וכן כתיב ביהושע ויועץ . . . שירה התשיעית של שלמה שיר השירים העשירית לע"ל. גם במדרש והזכיר מונח שיר השירים לשירה תשיעית. התחומא ערבב נוסח המכילתא ונוסח התרגום (גם מדרש והזכיר).

(3) במכילתא שבמדרש חכמים (כ"י שלי) : ע שירות לע"ל שנאמר שירו לה' שיר חדש תתלתו בקהל חסידים (תהלים קמ"ש א'), ואומר מזמור (שיר) שירו לה' שיר חדש (שם צ"ח א'). וע' שהשיר פ"א ס"ה ותחומא ומדרש והזכיר וילקוט.

(4) להנוסח שלפנינו קשה, כי גם שירות מצרים וחנוכת הבית קרואות בלשון זכר.

(5) בנתנו למה שאמרו כ"ב מ"ו ע"א : איתן האזרחי זה הוא אברהם.

דבריו רס"ג לא נתאמה, כי הר"א הרכבי מצא בפירוטסבורג פירוש רס"ג לבשלה זשם כתוב בפירוש אברהם. ז"ל רס"ג בהעתקה ללה"ק: מן הלשון "את השירה הזאת" זכין שיש הרבה שירות, והן עשר: שירת אברהם, ושירת הים, ושירת הכאר, ושירת האזינו, ושירת דבורה, ושירת דוד, ושירת שלמה, ושירת ישעיה, ושירת יחזקיה, ושיר חדש לע"ל. ונבאר כל אחת מן עשרת השירות האלה. את ארבעת השירות שכתורה לא נבאר, כי שירת אברהם בארנו כבר בהחלק הראשון, שירת הים היא לפנינו; שירת הכאר והאזינו נבאר במקומן, וע"כ נתחיל בהשירה החמישית שהיא „ותשר דבורה“ (הרכבי *Israelitische Monatsschrift: Beilage zur Jüdischen Presse* 1890 Nr. 12. גם בהפירוש לבשלה מנחבר קדמון בלתי נודע שהדפיס הר"ש פוקס בהחוקר ש"כ 20 נזכרת שירת אברהם בשם רס"ג, וז"ל: והגאון רצה לדרוש עשר שירות מטעם השירה הזאת כי אמר נראה מזה שיש שירות אחרות. ואני תמיה מה ענין לשירת אברהם ושלמה ככאן, כי טעם הזאת השירה המושרת לה' על אותות יש' ביציאתם ממצרים וקרועת הים וכל אחת מן השירות על ענינה הראוי לה, דאילו אמר הג' טעם הזאת בעבור שירת משה הנזכרת בת' כמו עלי באר (כמדבר כ"א י"ו) והאזינו (דברים ל"ב) היה קרוב מעט.

רס"ג מונה איפוא שתי שירות שלא בא זכרן בשום מקום, והן שירת אברהם ושירת ישעיה. לא נוכל לדעת אל נכון לאיזו שירות התכוון הגאון, כי פירוש רס"ג לבראשית לא הגיע אלינו, ופירושו לבשלה ככ"י פירוטסבורג חסר ואין שם הכאר לשירות ישעיה ויחזקיהו ושיר חדש לע"ל, כמו שהודיעני בטובו הר"א הרכבי. בדרך השערה כתב הר"א הרכבי כי שירת ישעיה היא בישעיה ה' (אשירה נא לידדי שירת דוד), ושירת אברהם היא השירה ששר אברהם אחר שנצל מכבשן האש. אבל לא נמצא בשום מקום שאברהם שר בעת ההיא איזו שירה⁶). והר"י מילר (מפתח לתשוכות הגאונים 40) כתב: „ובדבר שירת אברהם אולי דרשו ויטע אשל ויקרא שם ותרגמו יצלי על שירה“. וכבר השיב ע"ז ה' הרכבי כי מן וצלי אין ללמוד כי ישר שירה. והנה כילקוט המכירי לישעיה שנדפס זה לא כבר טובא ממדרש הגדת שיר הישרים שלא הגיע אלינו⁷) דרש אחד המפיץ אור על דברי רס"ג ז"ל כנוגע להענין שלפנינו וז"ל: אשירה נא לידדי שירת דודי לכרמו. הגדת שיר הים. עשר שירות הן: שירת אדם, שירת אברהם, שירת הים שירת הכאר, שירת משה, שירת יהושע, שירת דבורה, שירת דוד, ושיר הישרים, ושיר לעולם הבא שנא' שירו ל"י שיר חדש (ישעיה מ"ב י'). שיר הישרים משיבת מכולן, שכל הישרים יש מהן שתחלתן שבה וסופן גנאי, ויש שתחלתן גנאי וסופן שבה. השיר שאמר ישראל על הכאר

⁶) יש דרשנים האומרים כי ער שירת הים לא נאמרה שום שורה. שמר פביג (הביאו הר"א הרכבי): מיוז שברא הקב"ה את העולם ועד שעמדו ישראל על הים לא מצינו אדם שאמר שירה להקב"ה אלא ישראל. ברא אדם הראשון ולא אמר שירה, הציל אברהם מכבשן האש וכן ומלכים ולא אמר שירה. . . . ובקהיר פ"א ס"ז: לשעבר לא אמר שירה לפני אלא דורו של משה, ועבשיו לא יאמר שירה לפני אלא הוא. וכן נראה מן התנחומא שמבוא וילקוט המכירי כי אדם לא אמר שירה. אבל דרשנים אחרים אמרו כי גם קודם שירת הים באמרו שירות ע"י אדם ואברהם ויוצאי מצרים. ע' מהרזיון לשמ"ר שם.

⁷) כבר הראיתי כי המדרש הזה היה גם לעיני קדמונים אחרים (אלדר 79). במ"ע R. d. E. j. XXVI, 81. הזכרתי זאת וזכרתי באריכות על הילקוט המכירי. המויל את הילקוט הזה לא הביא את דברי כספרי גם לא את דברי במ"ע הנזכר.

תחלתה שכח וסופה ננאי, האזינו השמים תחלתה ננאי וסופה שכח, אשירה נא לירידי תחלתה שכח וסופה ננאי — שיר השירים תחלתה שכח וסופה שכח שבחיים שכל השירים שנאמרו אמרו נביאים בני הדיוטות, אבל שיר השירים אמרן מלך בן מלך נביא בן נביא הכס בן חכם, וחכמים אומרים מהר סיני ניתנה. מנחות [נ"ג ע"ב] יבא יריד בן יריד ויכנה יריד לחלקו של יריד ויתכפרו בו ירידים. יבא יריד זה שלמה . . . בן יריד זה אברהם דכתיב מה לירידי בביתו (ירמ' י"א ט"ו) . . . לירידי זה הקב"ה דכתיב אשירה נא לירידי . . . תנחומא [הוצ' כיכר בראשית אות כ"ה]. ויגרש את האדם (בראשית ג' כ"ד), א"ל הקב"ה הית צריך להיות יושב ואומר שירים על מה שבראתי אותך ועל מה שעשיתי עמך ולא אמרת לי שירה, הרי אני אומר לעצמי: אשירה נא לירידי שירת דודי לכרמו. רבתי [איכה פ"ב ס"ו] כרם היה לירידי בקרן בן שמן, עשר קרנות הן, קרנו של אברהם שנאמר כרם היה לירידי בקרן בן שמן . . .

והנה גם בעל הגדת שירת השירים מונה את שירת אברהם, ואין רס"ג יחודי בזה. משה שאמר כי אשירה נא לירידי תחלתה שכח וסופה ננאי, נראה ברור כי לדעתו השירה הזאת היא שירת אברהם, אחר שאינו מונה שירת ישעיה, גם לדעת בעל איכ"ו אשירה נא לירידי היא שירת אברהם, וע"כ מביא ראיה על קרנו של אברהם מן הפסוק כרם היה לירידי בקרן בן שמן, גם בתרגום יונתן לישעיה יש זכר מזה, כי הוא תרגם (על פי הוצאת לאנארד): אמר נביא אשכחיה כען לישראל דמתל בכרמא זרעיה דאברהם רחמי, תושבחת רחמי לכרמיה, עמי חביבי ישראל היבית לכון אחסנא כשור רם בארע שמינא, ואמר „זרעיה דאברהם רחמי" שהוא תרגום זרע אברהם אהבי (ישעיה מ"א ח'), יען כי גם לדעתו השירה הזאת היא שירת אברהם (הגד"ב בשם ה' ע'), ואל אברהם כון באמרו תושבחת רחמי לכרמיה, קרוב בעיני כי כונת רס"ג בשירת ישעיה היא לישעיה כ"ו א' (ביום ההוא יושר השיר הזה) או לישעיה ל' כ"ט (השיר יהיה לכם כליל התקדש ג), וכשירת אברהם כונתו לישעיה ה' כמו שהוא בהגדת שיר השירים. קצת ראיה לזה יש מתרגום רס"ג בישעיה שם: הודא אנשי קולא לודייהו מה אנשאה מחכי פי כרמה . . . (אשירה נא שיר לירידי, הוא השיר אשר אשר חבר אוהבי לכרמו).

אמת כי רס"ג כתב בפירושו לבשלח כי את שירת אברהם באר בהחלק הראשון, היינו בפירושו לס' בראשית, אך מזה אין כל ראיה כי לדעתו שירת אברהם כתובה בס' בראשית, ואפשר כי רס"ג מצא בפירושו לבראשית מקום הכושר לבאר את שירת אברהם הכתובה בישעיה, ולפי דעתי באר אותה בפירושו על הפסוק ויאמר אברהם אל מלך סדם הרמותי ידי אל ה' (בראשית י"ד כ"ב), כי בכ"ר פט"ג ס"ט אמרו: ויאמר אברהם אל מלך סדום הרמותי ידי, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר"י אמר עשאן תרומה . . . ודינ אמר עשאן שבועה . . . ורבנן אמרי עשאן שירה המד"א (שמות ט"ו) זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו, ר' ברכיה ור' חלבו ור' אמי בשם ר' אלעזר אמרו, אמר משה בלשון שאמר אבא שירה הרמותי ידי אל ה', בו בלשון אני אומר שירה שנאי אלהי אבי וארוממנהו, ואפשר כי רס"ג פירש תרגם (ט) מלת הרמותי כדעת רבנן שהיא שירה, ובאר את שירת אברהם בישעיה. —

(ט) בהתרגום הערבי שלו שחבר בוחר עם פירושו על התורה והוא היה משונה מהתרגום.

התואמים שְׁדִיָּה בְּהוֹד קָסְמוּ,
וּמַר וּקְנָמוֹן נִשְׁמְתָה הַרְוִי.

וְעַת הַתְּהַלֵּכָה בְּהַדְר הַנְּעֵר,
לְמַחֲזָה פְּנֵיָה הַאִירָה תְּבַל;
וּבְדַבְרָהּ, מַעֲשֵׂת פְּנִינֵי־טְהֵר,
מֵעֵין צוּפִים וּדְבַשׁ חֲשָׁבוּ נוֹזֵל.

קוֹלָהּ פְּנֹר נְעִים נְפֹשׁוֹת לִנְקַח,
וְגִיד גְּנוּה גְּאוֹת עִם־צִנְעָה הַמָּה;
מִבֶּט עֵינָה בְּרַק בְּעֵזֶן פּוֹרַח,
וּלְאַיִלָּה קְלוֹת מְדַרְכָּה דְּמָה.

עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן שְׂאֵפָה צַח־רוּחַ,
וּבְדֹלַח הַיַּרְדֵּן תִּאָּרָה הַשִּׁיב;
תִּרְקַד, תִּשְׂמַח תִּלְוֶן, עַד־הַיּוֹם יָפוּחַ,
וּמִשְׁתָּאָה בְּרוּב לְשִׁירָה הַקְּשִׁיב.

מִמְשַׁלַּת אֵל אֶחָד בְּמָרוֹם הַדְרָה,
אֶל־יוֹ יָבִין הַלֵּב וְהַעֵין תִּסְפִּיל;
דְּרוֹר וְאַחֲנֵה לְכַנִּי־חֶלֶד שְׁרָה,
תִּקְוָה לְדָל וְלְאַבְלִים יוֹם־גִּיל.

שְׁלוֹם וְצִדְקָה־עַד בְּאַחֲרִית הַרְאָתָה,
עַת־הַעֲמִים יִגְיָחוּ כְּלֵי חַמָּם,
וְעַם חֶזֶק יָנוּחַ בְּלֵי אִימָתָה,
רָפָה, וּרְפוּיָנוּ לֹא־תִקְלָם.

וּבְנַעַם לֹא־נִזְדַּע אֶה־בְּעוֹ אֵין־בְּלָא,
מְלִיָּה בְּלִקְבוֹת חֲדָרוֹ עֲמוּק;
וַיֹּאמְרוּ: "הִנֵּה בַת־אֵל רַב־פְּלָא,
בָּאָה מֵעַל לְשִׁמִּיחַ חַיִּי מְצוּק".

אַחֵה, בְּיוֹם סוּפָה צִיָּדִים רְאוּהָ,
וּלְמַרְחָקִים אֶת־הַנְּעִימָה הַגִּלוּ;
בְּעַרְפְּלֵי צִפּוֹן בַּסּוּגָר שְׂמוּחָה,
וּבְשִׁמְלַתָּהּ מִשְׁפַּחַת שְׁפָחָה תִּלְוֶי:

„הבת, שמעי, בלנו נחמד גנכי,
הנה יפוד אצלנו שנה מטמון;
לכי מכרי בפז לעובר עדנכי,
ונתענג וגם נאסף רב-הון.

אנחנו גבורים וגבורה העשק,
ואי שקר מתוק מדמעות דלים?
גם-לא נחיש לרב צניעות בהשק:
אשר בגוף גלוי, למחזה נעלים?”

לשמע אלה הנקיה עלפה,
עיניה סגרו ולחיה חור;
הדר גיה נקמט, נשמתה אספה,
וקר סתו זרמי לבבה עצר.

באף האכזרים שן-זאב חרקי,
וברגל כסוחה רמסו טרפם:
אל-אשפתות השליכו אותה, צעקה,
למען לא תהיה מגפה בעם!”

מאז שנות אלפים כמעט עברו,
ועל במת הדמן ריחה נעים;
יחרי כדיה כל חוקתם שטרו,
וגם קוי פניה עודם נאים.

אמנם הרוח פה, תנומת עצבת,
תאחו את-היפה זה-כמה שנים;
אזיה, מה-קל שנה תקפו למות,
וברגע תתס-לה שארית אונים.

למי אזעק? חסדו שבה-אל ממעל,
ועין אדם עליה לא-תחלל;
תני מדבר, עזרני ויחד נעל
לעזרה, בטרם כציץ תבל!

הה, בת עמי, לשקר ארימה נהי.

(¹) משל רומי אומר: Naturalia non sunt turpia.

אין-איש שומע. אין לימיני עומד!
לא-אעזבך בודדת, אצלכי אחי,
מותך מותי, ובכרנע אחד נאבד.

מעט מאשפתכי לכסות עינים
אקח, וסחבת שקך תהיה-לי סדין;
בלתך אבוז לשוב, אמאם אור שמים,
עמך, אהובתי, קבר-לי אכין.

ושם בתבלת-על, במרומי רקיע,
לפני כסא אים אבקש משפט:
"לארץ בענות נקיים תרגיע,
ולשמחתם קצבתך אר-רגע-קט!"

זאת-התמה הכפרת עליה בפיה,
על-לא חמס באף הכאבתה מאז;
ובעוד לכל הביעה תהלותיך,
לבשת הסגרתה בידי עם נועז!

ראה, במות לאט האובדת שמתי,
אלפי שנים לבה במכאוב הבה;
הן-היא מתה, בצעקת אשר זממתי!
הצדק-זה? הכן תאהב דבא?"

פתאם נשמע מילי קול כרוב בקול:
"חדל בגי לישים תהלה באל;
הבת ציון תמות? פה יומם וליל
באהבה עליה אורו יהל."

הכמת אנוש תקצר מבין-סוד אלוה:
מאומה העברה, העתיד הכל;
פשע העם רב-פשע, ומגבוה
נגזר נגזר עלי בת-ציון לסבל.

עד-עת אשר אחד מעמה במנות
יאהב אותה, ולוח חרות באר:

חַיִּי צִיּוֹן יְשׁוּם לְמוֹל הַשְּׁזוּכָּת .
 וּבְמוֹ אֲזַנָּה יִלְחַשׁ : „לְבָשִׁי-נָא פֶּאֶר וְ”

הַקּוֹל נָדָם , וְחַיֵּשׁ בְּדַמִּי חַקּוֹתֵי
 עָלֵי לִפְי : „חַיִּי הוֹי-צִיּוֹן , חַיִּי וְ”
 מוֹל-הַנְּמָה בְּתַכַּת קַסְמֵי הַפְּנִיתִי .
 וּבְמוֹ אֲזַנָּה לְחַשְׁתִּי : „יָפָה הָיִי וְ”

פְּתָאוֹם גְּמוּטָה אָרְץ , וּבְקַרְבֵּי רַגְע
 כְּנֶגֶץ אֶכִּיב נְעוּרָה , צַחָה כְּפוּיָן ;
 הוֹדָה הַשֵּׁב בְּאֵין גְּרַעוֹן וְפַגְע ,
 אֲדַשְׁמְלֵתָה בְּלָה וְשַׁעְרָה נְפוּיָן .

קַח-תִּזְדַּתִּי , יָקָר , מוֹסְרֵי פִתְחָתָּ ;
 עֲדוּי אֲמַצָּא בְּקֶדֶם עָלֵי הָרִי ;
 אֲחַשֵּׁב כִּי-פָח הַרְבָּה גַּם-אֲתָה לֹא-נִחַתָּ ;
 עֵבֶר אֲרַחֹת יָמַיִם וְלֶדְ-אֲחָרָי .

יוסף הלוי.

לְהִיּוֹת אִו לְחֶרֶזֶל .

מאת

בִּן-יוֹסֵף (*).

(שברים).

הימים ימי חדש אביב.

כבר נטו צללי ערב ורוח צה יפוח בין האילנות המלבלבים ויניע את עליהם.
 שני השמים כעין התכלת ואור הירח יקר יהל. — דומיה מסביב, רק שני אנשים
 ההולכים ומשיילים בין עצי היער יפריעו מעט את הדממה, והאנשים, אחד זקן ותם
 ולבנת השער תלכין את ראשו ואת עברו פניו ואחר בחור כארוזים, מלא עלומים והוא
 משכמו ולמעלה נכוה מרעהו.
 המה מדברים ומשוהחים זה את זה בקול, מתפלפלים ומתוכחים לאסוקי שמעתתא
 אליבא דהלכתא.

(* נמסר לדפוס ע"י מ. ב. ר. ש. ש. ב. ס. ק. י.)

— מאריה דאברהם! קורא הכחור בתלונה — אם המאכל נותן מעם לפנס למה זה נברך עליו ברכת הנהנין?

— מצות צריכות כונה, השיב הזקן כנחת, ואכילה ברכה.
— אבל?

— הטרם תדע דעת המור, הכלכו והאור זרוע?

והאור הזרוע על פני הטבע, הקסם הישפוך עליו נוגע בלבו של הכחור והוא קורא: "מה נאה!" והזקן מושך בכתפיו ומזכירהו כי — נעלמה ממנו משנה מפורשת: המהלך בדרך ופוסק ממשנתו... והוא חוזר להענין של נותן מעם לפנס. הוי, אלי אלי! על מאכל פחות מכזית שמעטו פגום דעת הפוסקים לברך ועל הטבע כלה על אור החיים הזרוע עליו, על היופי והנשגב, הרם והנעלה, כל המברך הרי זה מתחייב בנפשו...

בימים ההם עורני נער, ראשי מלא מל ילדות, חופש וחיים, ואני עומד בין שני עולמות אחד נותן מעם לפנס והשני — לשבח, ויהי בשמעי קול האנחה הזאת¹ קול אנקת נפש מלאה שירה וזמרה בהתרסקה על הטבע ובהשתפכה אל אור החיים ויחדר לבי ויתר ממקומו. וארא את התהום הרובץ בין עולמו של ישראל סבא הקפול בספריו ובמצותיו ובין העולם הגדול והקבץ, וארא — ויצא לבי.

"עבד ישראל, חשבת, ילד בית הוא, בעקרו הוא מסור ושקוע בעולם הפלפולים, הדינים והמנהגים חרלי ספורות, זאת היא החכמה האמתית, הפנימית והיסודית, והמותר, כל החיים, כל הטבע, אור ה' הזרוע על פני היקום כלו הוא דבר חצוני ומפל אשר בקושי התירו לפגות לו לפעמים לב בדרך ארעי בשעה שאינו יום ואינו לילה, התבינו? התירו! התירו לבין השמשות ולמועד אשר כבר נתמלא כרסנו בש"ס ופוסקים, כל ההתחכמות אל ההרים התלויים בשערה היתה לחובה, לעצם החיים, לראשית ואחרית הכל — וכל היקום, כל העולם הגדול והרחב עם הליפות החיים ותוצאותיהם, כל העולם ומלואו תכל ויושבי בה, כלם לא נבראו רק לצות לזה, כלם לא נבראו אלא בשביל ישראל, וישראל לא נברא אלא בשביל קיום התורה והמצות להיות עז כנמר ורץ כצבי לעשות "רצון גבוה", וישכחו שגם הטבע במלואו, החיים בכבודם ובעצמם הם רצון גבוה".

"עם ישראל נחטש וישכב למעצבה קבור בערמות חול אשר שמו מהנק לרוחו ולנפשו, ולהספר המפשט שבלע בקרבו כל כחות העם וכל עצמותו והיו במאות תולדתו הארוכה אין עוד דבר להחיים והטבע, הוא ספר בפני עצמו, הכל ממנו הכל בתוכו והכל בעדו ולאיש ישראל לא נשאר רק להפוך ולהפוך בו, לפרשו, לדרשו, לגרסו ולעשות אזנים לתורתו כי היא תמצית החיים ותכלית מין האנושי שלא נברא רק בשבילו".

נורא הדבר! העם חדל להרגיש כי יש דעת אשר האדם יקנה לו בהתכוננו בשכלו בעצמו בהחזיונות אשר מסביב לו ובמראות החיים והטבע, ודעתו היתה רק הנות בספרים עתיקים ישנים ונושנים; והתפתחות הדעת היא — לעשות פירושים וביאורים אין קץ להספרים הללו ולדרוש עליהם תלי תלין, וישכח כי הדעת היא באור ד' הזרוע, בחזיונות הטבע והחיים, בהשגתם, התרוממות הנפש הכאה על ידם -

¹ כעין האנחה היוצאת מלב ז', עפשטיין "הרב והמקל" המליץ תרמ"ו.

דעת שבה סוד גדולתם של עמי המערב עם חייהם המלאים והשלמים שהמה רק המה מין האנושי, העולם כלו — — — (1)

אמנם לא לבדד אנחנו, ויש הרבה עמים על פני האדמה שגם המה ערפל התולתם, אבל הם אינם עתידים ליתן את הדין יען שעדיין הם מונחים בערש ילדותם ולא בשלמות ההתפתחות. לא כן אנחנו העם הגדול, עם אשר מוחו הנפלא לא חדל לעבוד אף רגע אך סר מני אורח ובמקום עצם החיים הלך שבי לפני צל עובר... (2)

„בחוץ יופיע השמש בגאון הודו ושולה את קרני אורו לכל קצות ארץ, הטבע הענוגה ככלה תעדה כליה וקוראת היא לבריותיו של אדון כל לגשת אליה. ללמדה. לדעתה, להבינה ולחזות בקרבה מפלאות תמים דעים, להתענג על סוד שיחה, על נועמה ועל יפה, ואיש ישראל יחבוש פניו בטמון ולא יחפוץ לדעת כל אלה, הכל. הכל הוא מוצא בספריו העתיקים“ (3)

„רחוב היהודים שלנו הוא סמל מפלתנו. הגדולה, סמל גלות ישראל עם כל תוצאותיה המרות. אל תבקשו בה עץ פורה, ישכבת דשא, זמירת צפרים, אויר בריא, פנים צהלים, חיי עלומים — אל תבקשו כי לשוא יהיה עמלכם, כלה מראשה ועד סופה, הכל בוקה ומבולקה, בכל אשר תפנו, בכל אשר תשימו עיניכם תראו רק עקבות זקן, מדוה, הכנעה, שפלות, עוני וחסרון כל מעם“ (4)

דור הולך ודור בא, העמים הולכים ומשתלמים והשתלמותם היא כמעין המתנכר וכאור אין סוף. כמה ככרין דנרד, כמה אושר וחיים סגלו להם העמים מדור דור, כמה מירות ניות ומגדלים גבוהים בנו למקדש הקולתור, כמה דעת ותורות חיים הביאו אל היכל החכמה, היכל שראשו מגיע השמימה ומחבק זרועות עולם. כל בני אדם גם בני איש הולכים בקומה זקופה ועושים רצון קונם, וקונים להם קניני הדעת והחיים. והקנינים פושטים צורה ולוכשים צורה והאדם הוא מתענג למראה שלל הצבעים בהשתוטמו אליהם, אבל ישנו עם אחד שעוצם עיניו מראות את המאור שבחיים. עם שהארץ לו לעולם עימרת וסדנה חד הוא.

הלעולם נדוש בעקבינו דברים שהן הן גופי חיים? הלנצח יהיו אהלי שם סגורים בפני יפיפותו של יפת, המאור שבחיים ובעולם?

מה נוראים אהליך יעקב משכנותיך ישראל!

משכנותיך ישראל נהפכו למעי מפלה ואהליך לסכות שצלן מרובה מתמתן והם סגורים ומסגרים, ובחוץ החיים הולכים הלוך וזרום הלוך וגאה. — ויש אשר יפנה העובר למבואות האפלות הללו ורואה ברמות דיוקנם של אותן בני אדם שנכספה קומתם לפני המקום ושעצמותיהם נגררות על מטה של חבלים והמטה כעין מטה סדומית שהגדול לא יגדיל והקטן לא יקטן — ונפשו עליו תתעטף... .

כל העולם כלו כנחת, והעולם רחב ידיים שם חיים אין מספר ותנועות קטנות עם גדולות, והתנועות חותכות חיים לכל חי והחי הולך הלוך ורבה, הלוך וגדול. הלוך והשתלם, ועם ישראל, העם אשר ראשיתו ישנה ולו יקת עמים, הוא מסתפק

(1) „הספר והחיים“ לו. עפשטיין, לוח אחיאסף.

(2) שם.

(3) „שני עולמות“ מאת ז. עפשטיין, כורת תרין.

(4) „ברחוב היהודים וסופרית“ מאת ז. עפשטיין, כורת תרין.

בנוקא דאטמא דשף מדוכתיה, לו די בקב חרובין והחרובים אינם פוסקים מעל שלחנו
לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כאילו לא ישתנו סדרי החיים, והתנועה כבר
חדלה, ואל כל אשר נפנה נראה אותיות מות, אותות תהו ויללל ישימון . . .

עודני זוכר את הימים שבהם הייתי גולה למקום . . . והמקום הזה היה מלא
יְתִיחַ שהתורה התישה כחם וילכו קודרנית. גם אנא נכרא דבהאי אתרא יתיבנא לא
הייתי שרוי בנחת. הרוח האחרת שהיתה אתי היתה בי להוציאני מאחלי שם, להעבירני
מעולמי הקמץ והצר ולהביאני לעולם שכלו גדול כלו רחב, ותבא בלבי הגיונות חדשים:
תחת אשר עד היום ההוא הייתי מתלמידיו של הלל החלוטי עתה לכבד קפדנותו
של ישמאי ורוחו העשוי לבלבי חת. אנשים כרבי מאיר חדלו מהאיר את עיני ולבי
במשך אחרי אליעזר שמותי שלא נשא פנים לרבים וְאָמַת הָאָמַת שבידו נקבה לו את
ההר. אנשים כרבי עם כל קדושתם העלו מינא בלבי ואנשים כבר קפרא ובן זומא
העומדים למעלה מחר הבית לקחו את לבי. וביותר הלך לבי שבי אחרי רבי טרפון,
סמל עוז הרוח, גבורת הנפש וטהרה, איש שהיה שקול בעיני כנגד קטא הרומי —
קטא זעירא, וקטא זה החסיד מחסידי אמות העולם היה אדם המעלה. רהו החזק
והקשה כארו, אהבתו את היושר והצדק כמדה נפרזה, מלחמתו בעד החופש, עסקנותו
ומעשיו הרבים והגדולים, תולדות חייו וקורות רגעי מותו כל אלה מלאו את נפשי
זרוחי ויהיו אור לנתיבותי בעולמי אשר חשך בעדי. ובכל עת אשר יתקפני היאוש, בעת
שהנני רואה את העולם לבוש שחורים ומעומף שחורים, עת שרוי אנכי בצער, בראותי
כי רבה רעת האדם על הארץ, אז מתעמק אני בקריאת אגדות על אדות רבן טרפון,
או בפלוטרך על אדות קטא ולבי ינוח מועפו. באחד הימים אשר הגיית וישנתי, קראתי
וחזרתי את האגדות האלה. — והיום היה יום צח ובהיר, ואני נשקפתי מכעד חלון
חדרי אל הרחוב אשר אין עובר ושכ נה. הרימותי ראשי ואראה השמים נטוים
ומשתרעים שמה עד קצה ההר. שם מעבר להר עולמות אחרים, האנשים הולכים
בקומה זקופה ודוחקים רגלי השכינה . . .

כל העולם כלו חי, מתנועע, שואף ומתאווה, נהנה ושמח, ירנן ויגיל, — ואנכי
בבן ישראל, קומתי כפופה, ראשי שחוה, רוחי קודר וקלי שרוי בצער, ביאוש וכמסח
גפש.

לא, לא אסתפק בקב חרובין, לא אישכ בחרכות אבותי, אקום, אעשה ואלחם.
המכשולים? האמצא און ועז לעמוד בפני הרוחות המצויות, ואיזה הדרך שאכור לי?
הרבה מרבתי וגבורי שלפניהם אדין בקרקע היו לי לעינים, ומאן מינייהו עדיף?
מאן מינייהו? קטא ורבי טרפון.

עוד הפעם הריני קורא באגדות רבי טרפון, חוזר את פלוטרך בקול רם ורוחי
מתלהב, חברי שנכנס לתוך חדרי מקישיב: „קטא אמנס אינו אנטונינוס, אינו לומד
תורה מפי רבי, אינו יודע להרכיב חגר על גבי סומא, אבל הוא אחד מהגדולים
שכאומות העולם“. דברים כאלה שמע חברי מפי מאה פעמים ואחת. קורא אנכי הלאה
והכרי שומע ובמטותי לאותו מעשה שהחזיר גרושתו שכבר יצאה והיתה לאיש אחר . . .
חברי לא יכול עוד להתאפק ויתר ממקומו ויאמר: אלי! אלי! איש שעושה תועבה
כזאת הוא חסיד כאומות העולם?

באותה שעה שמעתי קולו של יעקב.
 יעקב איש תם וישר הוא עולמות כאלה זרים לו. לו יש עולם מיוחד, יעקב יודע את ערך פסולתן של לוחות — ולעשות שבתו חול. הוא יודע להיות נעלב ולא עולב, ולהתנבר כארי כדי לעשות רצון אביו שבשמים. להיות קל לראשו, ולהכניס גם אחרי משה. חביבים עליו יסורים — ויפשפש במעשיו כדי להסירם מעליו. יאה לו עניוּתא — וגם עשר יבקש. יודע הוא שנבראה האשה לשם יופי — ולו גם שער באשה ערוה ולא יבשל בקדרה שבשל בה חכרו.
 באותה שעה למדתי, כי אהלי שם ויפת רחוקים זה מזה מהלך ת"ק שנה.

אומרים אמור : שלפיכך נברא האדם יחידו כדי לידע ולהודיע ולהודיע שהוא אחד יחיד ומיוחד ; ושלא לתת פתרון פה להכחיש באחדות האנושית וההשתלמות. כל אדם הוא חלק אחד מן האנושיות, וכלם מתאחדים באחדות מוחלטת המקפת כל היצירה והתולדה מעולם ועד עולם.

הן אמנם כי על ידי התפזרות האדם למקומות שיניים והתחלקותו לשכמים רבים. יתפרש וישתנה. ואין הפרצופים דימים זה לזה, וכל אחד דורש מדור וספֶּה רוחנית בפני עצמו. אבל התולדה האלהית עושה מלאכותה; ובכל עת אשר תהיה הנבלה יתרה בין הגוים והעמים, באים אנשים כסנחריב ומבלבלים את האמות ומאחים את הקרעים. ובכל דור ודור, זמן ועדן ישנן תנועות המערבות את התחומים האלה. בעולם הרוחני ליכא מושגי שלי שלך. ולית בהון נכסים דניידי ודלא ניידו הכל הוא הפקר, הכל כעד הכל; וכל הרוצה להנות יבוא ויהנה. והנאה זו לאו רשות היא, כי אם חובה, חובה נטורה וכוללת, ועתיד האדם או העם לתת דין וחשבון על כל מה שראה בעיניו והיו לו הכשרון והיכולת להנות ולא נהנה ממנו.

וזאת תורת האדם!

והיה באחית הימים נכון יהיה... ונהירו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים — ותורה אחת וקולתור אחת תהיה לכלם.
 האומנם?

לא! תורת האדם אינה עומדת על רגל אחת!

ההשתלמות אינה בת אחדות מוחלטת, עומדת וקיימת; אינה שבועה במטבע אחת שהיא מטרת ותכלית הבריאה והאנושית, ושכל בני אדם גם בני איש מצויים, דעומדים מפי הנכורה להכניע את עצמם תחתה ולקבל צורתה.
 ההרבה יטעו ויחשבו שמטרת האנושית היותר נעלה היא שכל העמים ימו שכם לקולתורה אחת, ורוח אחת תהיה לכלם, מבלי דעת כי יסודות הקולתור הנכונה תלויות ומונחות בצורותיה השונות לעם ועם כלשונו וכוּחו. הן אמנם ההשתלמות היא בעלת מדרגות רבות העומדות זו למעלה מזו; ויש לה יְלִיָּה שהיא עליונה שבעליונות. אבל תכלית השתלמות האנושית אינה כרוכה במרכז כללי; אחרי שהיא בעוצה כרשות הרבים, ובהשתלמות כל הכחות הפועלים כאדם כמו במבע"ל.¹⁾
 בני האדם לא ישתלמו זה אחר זה, רק זה בצד זה, ולכל אחד באישר הוא שם

¹⁾ P. of. Dr. M. Lazarus: 'Treu und frei' 94.

בחוגו, במרכזו, בעמו ובזמנו, יקבל צורה של השתלמות על פי מצוי נפשו ותכנתו. צורה שבה יתגלמו רוחו, נפשו, מחשבותיו ורגשותיו, לאומיותו ואנושיותו. „האנושיות אינה אלא מושג מפשט כללי, קבוץ אותם הסגולות והכשרונות המשותפים לכל בני אדם לגביהם, בעוד אשר הלאומיות היא הצורה המוחשית אשר תתגלה בה האנושיות בכל עם ועם. הראשונה היא איפוא מקור החיים ויסודם, הרוח הפנימי, אשר ממנו תוצאות לכל המעשים ודרכי החיים בכל תמונותיהם; והאחרונה היא הצורה החיצונית, המוחשית, השונה בכל עם, אשר יליש הרוח הפנימי, בצאתו מכה אל הפועל, ואשר בלעדה לא יראה ולא ימצא בעולם העשיה“⁽¹⁾.

„ודע שכל אלו המחשבות כולם, החקים והמסורות, מושגי לשון ודעת וציורי האלהית, היותם מתפשטים באמה ברוב או מעוט השלימות הם כלם נחלות ומנות שנתנו לקנין אלוה בכללה; ויצאו לאור עולם אחת אחת באמצעות זמן ארוך ורבי, והם מקושרים בקשר אמיץ, ועוזרים איש את אחיו דור אחרי דור . . . והאוצר הרוחני הוא המיוחד באיכותו ומשונה בעם ועם יקרא רוח האמה בכללה, והנהו מפתח פתוחי עצמותו בשנוי והבדל נכר — הגם שקשה להבין הערך שבין הענינים הרוחניים הללו זה מול זה —“⁽²⁾.

הטבע, אור ה' הזרוע, לא יתגלו לכני אדם בבת אחת, בכל ישותם ומלואם כי אם מעט מעט, חלק חלק, ולאט לאט.

הן אמנם תורת „אחדות כחות הטבע“ מלמדת אותנו בינה שכל הכחות הפועלים בהעולם ומלואו, אינם אלא כח אחד הפושט צורה ולובש צורה, ויתגלה בהרבה פנים ובמספוסים שונים. אבל אחרי שלא נניח כי מקור כל הכחות עומד בפני עצמו; ויחוסו לשאר הכחות כהאב להתולדות, כי יש לכל הצורות הרבות שבהם יתגלם, ערך שוה, והרי זה כהרי זה, וכן הדבר בהרוח המחיה את הקולטור, שאינו אלא אחד, בתור כח רוחני יחיד ומיוחד המעלה את האדם למעלה מן הטבע, אבל הכח הזה אינו קים כשהוא לבדו, וסופו ותחלתו נעוצים בהצורות שיקבל אצל כל אמה ולשון ומהלכו לפי חוגה ושרש נשמתה.

כשם שאין דת מוחלטת, חקים קימים ועומדים, מדות ברורות וקבועות, שפה אחת ותורה אחת; כך אין קולטור קבועה ומסומנה במצריה.

„להאדם, כאשר הוא אדם, אכר מן החי, ההולך הלוך ומשתלם והיה לעולם בתוך העולם המקיפו, לעולם אחוז מצד זה בשלשלת היקום והבריאה ומצד זה נבדל ונעלה ממנה, לעולם יודע ומכיר את הטבע ורבוהו— ישנן סגולות רבות, סגולות המחשבת והרגש, הדעת והשיקה, הדת והחברה, המשפט והמוסר, הכח והרצון, הכחות הללו עם כל עליתם וירידתם, כמותם ואיכותם המה משותפים, וקנין כללי למין האנושי; אבל צורותיהן, הסמל שבהן יתגלמו, הולכות הלוך ומשתנה לפי תנאי הזמן והיקום, הטבע והתולדה, והחופש הטבעי דורש שכל עצם, נברא, ילך וישתלם בחוגו ובתעודתו, ויחיה לפי מעמדו בתוך הטבע מכלי כל מעצור ותערוכות“⁽³⁾ —

„וכמו שהאדם הפרטי אחרי אשר יתפתח ויקנה שלמותו, ישיג מעמד קיים

⁽¹⁾ אחד העם, מכתב אל העורך 7 הפרסם שנת תרכ"ב.

⁽²⁾ נהמן קרהמאל, מורה נבוכי הזמן שער „גוי ואלהיו“ 21.

⁽³⁾ M. Hess. Rom und Jerusalem 81.

שבו נכר עצמותו, כן הדבר כעם, וגם בו יתבסס ברוב הימים עצם מיוחד. עצם כולמ ונכר" (1) וכל עם ועם, כאיזה מדרגה שיעמוד, הרי יש לו קולתור שלמה, יסודי דת ומדות, עולם הגדות ומסורות, זכוונות ודברי הימים, תכונות וסגולות, ולוקה איזה חלק בעבודת מין האנושי אם מעט או הרבה. ולו היו שנים כתקונן והעולם על מכונו, לו "לא הרחיקו ללכת בחיים כמו בדעת להכחיד את הכה העצמי והמחיה של כל עצם" (2). לו לא קמו רוחות רעות בתולדות האדם למטמס לבו ולעור את עיניו בתורת האחדות, אז היה יושב כל עם בעולמו ומוטבע בלאומיותו. אבל לאסון מין האנושי חרות השתלמותו קמו גאונים וגבורים רבים בתולדתו שטעו בתורת האחדות; ובדבקים לאהבה בתורה או קולתור אחת בקשו לזכות בה כל העולם קלו. כמעשי אַמזום המצרי, אלכסנדר מוקדון, קרל הגדול, פטר הגדול, נפליון; פֵּרִירֶךְ הגדול ורבים ממחוקקי הדתות.

העלתה בידם? הראו סימן ברכה בפעולותיהם? האם לא היו למעצור להתפתחות רוח העצמי שבהעמים והלשונות?

קטא המבקר הרומי גזר על החכמה היונית בראותו כי כזמרת זר היא להרומים וסכנה מרחפת על ידה לקיום עמו ועצמותו. וכן גזרו חכמינו על החכמה היונית הזרה לרוח ישראל, ואלו כאלו היו אנשים גדולים בעמים, ויודעים שרש נשמתו, יודעים שרק מעצמותו נובע מקור חייו, ושאחריתו עדי אובד אם בילדי נכרים ישפיק וידחה סגולתו וקניינו מפני רוחות מנשכות מחוץ לו גם יהיו הרוחות כשהן לעצמן טובות. "כל מעשה האמה, כל רוח נעלה וטוב המתגלם ובא לאור בקרבה, כל הרוחניות השרושה בקרבה היא אל חי בקרבה" (3).

ושכנתי בתוכם, והשכינה גם היא באחדות כח המבע, הכל בה אחד, והיא פושטת צורה ולובשת צורה, וערך הצורות שוה —

תורת האחדות, אחדות המבע, האלהית, עם כל טהרת המחשבה והרמת השכל שבה, עם כל רוח השווי שבה, עם כל שכרה הרב לפשט עקמימיות שבאדם ובחברה ויצא כהפסד הכרוך בעקבה; כי תולדה מוכרחת מתורה כזאת, היא מטרה אחת ויסוד אחד רוחני בחיים ובתולדה, יסוד שהוא תכלית מין האנושי, והכל חייבים לסגל להם עצמותו, ועל אותו דבר סבלו כל הדורות והעמים.

כשעה שתרנגם יונתן בן עוזיאל את התורה נדעזעה א"י ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה; וכשעה שהעתיקו השבעים את התורה יונית היו שלשה ימי אפלה; כי החלק אינו הכל . . .

התוצאות של השתלמות עמי המערב שהיו לקנין כל העולם כלו, הן מעמות מאד בערך ההשתלמות הלאומיות בחיים ובספרות של כל עם ועם ככתבו וכלשונו לפי תולדתו וגזעו, מעמדו ומצבו, לכל עם ועם ייזנם פילוסופים, משוררים וחוקרים אשר רבי דעותיהם משותפים לכל העמים אבל גם המה מבוועים כחותמו של העם

(1) עיין במבוא לחלק הראשון מן Zeitschrift für Völkerpsychologie.

(2) M. Hess. Rom und Jerusalem.

(3) ג. קרהמל, מורי נבוכי הוטן 25.

אשר אליו יתישבו, וישנם משוררים וחוקרים לאומים אשר כל דעותיהם והשקפותיהם אינן בלתי אם קנין העם הזה שמחלציו יצאו ועל ברכיו נולדו ונתחנכו, כללו של דבר: כל עם ועם על ראשו ועל קרבו הרי הוא חי בעולמו במנהגיו ובמסורותיו, במעמו ובהלך מחשבותיו, ורק במעוט מן המעוט הרי הוא משותף לאחדות הקולטור, ולא עוד אלא שגם בין העמים בעצמם שונים השכמים למשפחותם ולהתפתחות כשרונותיהם.

מה גדול התהום הרובץ באשכנז ובצרפת בין יושביהם הצפונים והדרומים ומה רב ההבדל שבין אטליה וכנרתיה ושבין בריטניה ואייה. כל האומר כי העמים המערביים כלם, למגדול ועד קטן, יושבים ועטרות החכמה בראשיהם ונהנים מזיו ההשכלה אינו אלא מועה. הקולטור הוא רק נחלת יחידים סגולה ויתר העם שקוע במסורתו הקדומה ואין אנהנו מוצאים בו אף מעט מתורת פילוסופיו וחוקריו ומשורריו.

מר עפשטיין חושב כי רק ישראל נואל לככר את הספרים על פני הטבע ולעשית ספרים לספרים וביאורים לביאורים אין קץ ושעמי המערב אין להם בעולמם אלא הטבע ומלואו בלבד, אבל לו שם מר עפשטיין אל לבו וראה את רכבות הספרים והביאורים והלקוטים והתוצאות ולמודי הגרסאות הנכתבים יום יום בידי אלפי חכמים וחוקרים מבלי היות לכל אלה הדברים אף נגיעה קטנה אל הטבע או אל החיים; לו שם אל לבו לדעת את רכבות הביאורים והפירושים, המכואים והדרושים אשר אזנו והקרו לספריהם של שכספיר, דנטי, סרכנטס, רסיני, נטה ושילר, לו ראה את מספר החכמים אשר זו כחם לאלה הסופרים והמשוררים למנות מספר לאותיותיהם ונקודותיהם, תניהם וקוציהם, והמה מקדישים כל ימיהם לעשות מסורה לשירתם; לו חשב לדעת זאת כי עתה היתה רוח אחרת אתו ולא שפך את מירתו על ישראל ועל ספרותו העתיקה.

ובעלי האסופות של יון ורומא, היש מספר להמון הספרים והזכרונות, הרשימות והתולדות, הלקוטים והאגרות שנכתבו על אדותם? וספרי הדתות השונים, היש שעור וקצב לתלי התלים של דרשות שנדרשו על אדותם? וספרי המסעות, האם לא ימלאו את שטח האדמה לו נשתטחו גליונותיהם על פניה?

כך דרכו של אדם, הוא ירא לבגשת אל הטבע ולהרים מסכתה, וכל אחד מסתמך אכתפיה דחבריה, שואלים ודורשים, חוקרים וגורסים. —

השתלמות, דעת, יופי, רוח מערבי שמת נרדפים כאלה המה רק צלצולי דברים בעלמא. מסופקי אם בין אלה יודעים מה שאומרים נמצא אחד היודע מה שהביר, הפלוסופיה, המעלה העליונה שבהשתלמות האדם גם היא היתה לידיעה שמחית, רבים המה היודעים את תורת הפלוסופים מימי אריסטו ועד ימות קנט והבאים אחריו אבל אינם מכירים את העצמיות שבה, את המחשבה ביחוסה אל החיים ואל העולם ומלואו.

מר עפשטיין בתמימותו חושב כי רק אצלנו נצחו אראלים את המצוקים וכל העולם כלו אינו נדרש רק מחוג היהדות, כאילו שונה בזה ישראל משאר אומות העולם, והמשכיל יבין כי גם אצלם עוד לא הוסרו האסורים מעל מסורת קדומים כי עוד לא בטלו הנחותיהם הנושנות על ידי החכמה והדעת. . . .

מה עצמו הנענועים של חובשי בתי מדרשותינו על הקולטור של עמי המערב

וחמה לא ידעו את דרכיה ולא תכנו את רוח רוב העם אשר בארצות המערב כי עוים תועים המה מדרך השכל ומדות התרומיות זרות למו.

מי מאתנו לא יכיר את תורת המוסר ואת השירה והזמרה אשר בחיי ישראל, כלילי שבתותיו וימי הטובים; מי מאתנו לא יכיר את ההתרוממות ואת „גדלות המוחין“ אשר בתפלות ישראל, בתהלותיו ותשבחותיו, בקינותיו וסליחותיו — וגם בספורי מעשיותיו ובהגדותיו על צדיקיו וגאונים.

ואם כמכב הזה נשקף על עמנו, נראה כי הוא עומד על טרומי ההשכלה כי מעשיו המוסריים והרוחניים רצינים, כי שלם הוא ברוחו ובנפשו ונעלה כאהבתו במדה מרובה את התורה והעיון. הוא מלא רחמים וחנינה, שירה וזמרה, הוא ימצא אשורו בחיי משפחתו וחי היים של שלווה וקדושה, חיים של מנוחה וטהרה.

ותולדתנו הארוכה והנפלאה, זאת התולדה העומדת לנס בדרכי ימי העמים ושרושמה נכר גם בהתפתחות הגוים ללשוניותם, ופעלה ירָאָה על השתלמות של תכונת רוחם — והאהבה להמסורת הנמועה בלב כל אחד מאתנו ותהי לנו לחים הדם אישר בעורקינו ולאש העצורה בעצמותינו, וקדושת המעשים וטהרת המחשבה אישר הנחילו לנו אבותינו . . .

אבותינו — וכי יחס גדול כזה, שלשלת תולדתנו המאחדת אותנו עם דורות קדומים, עם זכרונות היקרים והקדושים לנו; וכי יחס כזה אשר היה לקנין העם למקטן ועד גדול איננו מדרגה גבוהה בהשתלמות? המעט הוא ערך הזוכך הרב בכור תולדה נפלאה כזאת?

ספרותנו העתיקה היא אוצר רוהני לנו, מקור חיים אישר עד נצח לא יכזבו מימיו, מקור חיים אישר ממנו שאבו גם עמים אחרים ויהי כישמן בעצמותיהם. — אם הפלינו חכמינו כאמרו: „ישראל לאמת העולם כשאור לעיסה“ נוסף אנחנו כי עם בני ישראל הוא הפלוסופיה של התולדה.

ואם לחשוך אדם לומר כי עם בני ישראל היא עתה כפלוני העשיר ישירד מנכסיו, כי בגלות האחרון נסתלקה ממנו רוח הקודש, אנחנו נאמר לו: זיל גמור! ככהנו אז כחנו עתה. ובאהלי יעקב והרבותיו, במבאותיו האפלות רוח אלהים מרחת . . . נעים לנו לשמוע הודאת בעל דין: „ברחוב היהודים עוד נר אלהים בוער ולו גם בתחתיות ומעמקים . . . וגם חדל אישים זה עם פאיתו וזקנו הפרועות, עודנו כן לעם חכם ונבוז, נפשו אוצר מלא אמנות אומן. במדות תרומיות שלו, כטהרת היי משפחתו ובסכלנותו הוא סמל המחר, וכמה ריחניות ספונה שם ברחוב ההוא, כמה צדקה וכמה גמילות חסדים, כמה רגעים קדושים ויפים יש שם. אם לפעמים לא יפים המה מכוין אכל הם יפים ונאים מכפנים!“¹⁾

עמי המערב — יסוים גד עפשייין במאטרו, הספר והחיים, המה עתה המין האנושי, העולם כלו, המה עכרו בתרצות שאין למעלה הימנה לטובת מין האנושי, ויחכמו באמת ויעשו גדולות ונצורות, ויתקנו וייפו את החיים בחומר וברוח. קולתור אחרת מבלעדה אין עתה בתכל גם כמעט לא נוכל להשיג בשכלנו, יען כי המה

1) ז. עפשייין, ברחוב היהודים וסופריות, כורת 85.

שמו פניהם להמקור היחודי של חיי דעת: להמבוע ולהכנת החיים. מקור אחר וקולתור אמיתית ומתפתחת כזאת עוד לא נלה האדם; ורק המה למופת. ועל כן עלינו בני העם הנבחר לכרוע כרך לפנייהם ולשיטם למורים לנו; כי בידם מפתחות החיים והקולתור. המה המין האנושי, המה העולם".

השיר הזה הוא שיר השירים על הקולתור המערבית ותעודתה.

הכאמת לית מאן דפליג על ההשכלה של עמי המערב? ועינינו הראות מימות רוסה ועד טולסטאי מלחמה גדולה ועזה נגד הקולתור הזאת כאשר שעל ידה תעה האדם מדרך המבוע לארחות עקלקלות והיא היא השחיתה את מעמו וחיו. על ידה תנכר האדם לעצמותו. על ידה יאבד להאדם שווי משקלו הרוחני ומסגולותיו הטבעיות ואחריתו עדי אובד. עדים הם כל העמים הקדמונים השלמים כהמצרים, היונים והרומאים אשר המאזר המפתיע שבקולתור הורידה אותם דומה. ולאחרית נוראה כזו צפויים, לפי דבריהם, עמי המערב.

יש חכמים וחוקרים מצוינים כדורנו הרואים ויודעים כל מה שנעשה לפני ולפנים בחיי החברה ומסתכלים במה שנעשה לפנינו מן הקלעים בחדרי הנפש של האדם בן דורנו, ימחיאו מחאה עזה נגד הקולתור השוררת בחיים ובחברה וטוב להם לשוב אל המבוע אבי כל חיי.

כל מי שהרגשתו לא קרה הנהו מרגיש את התסיסה החדשה העזה בחיי בני אירופה שאחריתה מי יודע, פרידריך ניטשי היה כספריו לכלי מבטא להתסיסה הזאת ההולכת ומתגברת והיא מתארת בהתפלספותו ופתגמיו בכל תקפה ועוצמה. ספר ניטשי עם כל זרותם לרוח השלטת במערב אירופה יפלוסו להם נתיב בלכות בני האדם. והרוח החדש אשר יצא מבית מדרשו של ניטשי וסיעתו הולך הלוך ונדולו עוד מעט ויכה בכפתור הקולתורה וירעישו ספיה. הרוח החדש הזה שואף לכרוא לאדם מושגים חדשים ולעשייתו לחי הנושא את עצמו ואינו צריך לעזרת תחבולות ורגשות מלאכותיות. גם מצפון נושב עתה רוח חדש אשר הקים הכל סופרים וגם הם מתמרמרים אל הקולתורה האירופית וכל רכוש החמרי והרוחני ויבקשו חיים חדשים. המערביים שבנו עוברים בשתיקה או לא יבקשו לדעת את איבסן ויצורי הזיונותיו וכל הסער אשר הטילו בהמוחות המסוגלות לחשוב מחשבות. ואיבסן זה שקול כנגד רבים המחזיקים במעוז הקולתורה האירופית.

מר עפשטיין בתמימותו מחליט כי קולתורה אחרת מאשר במערב אי אפשר כלל, כאילו עמי המערב הם מין האנושי כלו וישכח את העמים המזרחיים והצפוניים ואת חיהם הכבירים והרחבים.

וגם הקולתורה הקימת באירופה היא בעלת גונים ומראות רבים ועקריה מרובים מישנות דור ודור. אנשים כרבי שמעון בן יוחאי יחשבו את תכלית הקולתורה האמתית — התרוממות האדם מעל החיים הפשוטים והשכיחים; ולבם יצא בראיתם כי בני אדם מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והכת קול אומרת להם: להחריב עולמי יצאתם.⁽¹⁾

האגדה מספרת, כי זלגו עיניו של אדם הראשון רמעות כשעה שחשב שהוא

(1) שבת ל"ג ע"ב.

יחמורו יאכלו מאכוס אחד, כי ראה שתעודתו להתרומם על החי. וריש לקיש חושב
דאומר: אשרנו אם עמדנו בראשונה. (1)

כל עם ועם שיש לו עצמות מיוחדת מתקשה להציב גבולות בין רוחו ורוח
הקולטורה המערבית לכל כבוטל ויחלש. אבל לנו, העברים נוגעת שאלת הצבת הגבולות
ההבדלת התחומים הזאת ביתר שאת ועו, כאשר העצמות הדתית והלאומיות שלנו
הן גופי חיינו ויסודי היותנו בתור עם חי וקיים לעצמו.

וכשם שהנני מתנגד לדברי הפרופיסור לצרום כאמרו: האידינא אין ישראלים
שיש להם עצמות ישראלית (2) כך אינני מודה לשטתו בתורת נפש העמים והלשונות:
„שמושג העם אינו דבר התלוי בהנשוא ובתנאים היצוניים ידועים, כי אם מקושר
לאהזו ברנשוא. יחס האדם לעמו תלוי יותר בכחירתו החפשית מאשר באיזה תנאי
הכרחי. העם הוא קבוץ אנשים שרוצים להיות אותו עם.“ (3)

חפש במדה מרובה כזאת לא נתן לא לאדם ולא לעם.

הן אמנם למראה עינים בוחר האדם בעצמו בדרכיו ורצונו ברשותו. אבל באמת
בכל מה שהאדם הולך ומשתלם, ומפוסו המיוחד הולך ומתעצם הוא כרוך ומשולב
בתנאים היצוניים ופנימיים רבים. הרבה החנוך עושה. הרבה החכמה עושה והרבה
סבל הירושה הרוחנית עושה. כל אדם הוא בן זמנו, מקומו, עמו וארצו בעל כרחו.
ובן הדבר בעם שלם, אשר רק שלשלת תולדותיו הארוכה, מסורתו, מדותיו,
מצבו המדיני, קניינו ונכסיו החומריים והרוחניים ישיעו תכונתו המיוחדת. גם התפתחות
העם תלויה בסגולות גזעו ומחצבתו. כל מה שיאריך העם ימים על פני האדמה
ושלשלת תולדותיו, הישפעת הגיו, זכרונותיו, ארצו, דתו, שפתו וספרותו, מנהגיו,
עקריו, ויסודותיו הולכים ומתחזקים ומתישנים, אז רב כחו להתקיים ולהיות בתור
עם שיש לו צורה ותכונה מיוחדות גם אם יחסר לו אחרי כן אחד או הרבה מן
התנאים הנחוצים לקיום עם בראשית התפתחותו, — עם עתיק ימים עם הוא כל
זמן שיש לו לה פנימי, כל זמן שנשמח בקרבו, כל זמן אשר עצמותו לא נתמעכה
ולא נתבטלה. כל זמן שיש לו לה מרכזי המושך ומחזיק כל אבריו וחוליותיו. אבל
אוי לו להעם אשר רוחות זרות ומתנגדות לעצמותו הקבועה מדורות עולמים באות
ומנשכות בו עוקרות ומחפכות את שרשיו, אוי להעם אשר לאומיותו תלויה בכחירתו
ורצונו, ברצונו יחשב על האשכנזים וברצונו על הצרפתים, ואיננה הכרחית ומחויבת.
גם העם היושב בארצו וגורלו בידו, אם ישנה ארחות חיו ואם יקבל הישפעתו
ועמדתו מקולטורה זרה לו תעצר התפתחותו הטבעית ויסכן רוחו, ולא מבעיא לעמנו
אשר אין לו מלבד קולטורתו כל יסוד נאמן ובסיס קים לאחדותו ועצמותו.

אמנם כל עם התלוי בתנאים היצוניים גדולים והזקים טלחו הפנימי אנוס
הוא לקבל מרותו וקולטורתו של העם אשר הוא יושב בקרבו.

גם אנחנו קבלנו במדה ידועה מרותן וקולטורתן של עמי הקדם: המצרים,
הכנענים, היוונים והרומים, הפרסים והאשורים ורשומן היה נכר בחיינו בימי הבית
יאחר חורבנו. גם הקולטורה הספרדית, תחית המדעים באיטליה, התפתחות המדעים

(1) נדרש רבה בראשית פרשה כ"ו.

(2) Treu u. Frei 15 ועיין במבוא לעיתון Zeitschrift für Völkerpsychologie שהויל
עם הפרוץ שמיננהל, וכשאר כאמרו במקצוע זה Die Stellung zur Gesamtheit

(3) עיין בספרו S. z. Völkerpsychologie

במערב אירופה וקולתורתה פעלו עלינו בבחינות ואופנים שונים, אך כל הפעולות וההשפעות האלה, לא יכלו להכחיד את עצמות ישראל ולהחליש כחו הפנימי, כי כל הפעולות וההשפעות האלה לא חדרו אל תוך חיי העם פנימה ולא התפשטו בכל עורקיו ועצביו.

אך בו ביום שיהיה כל עם ד' נביאים ברוח הקולתורה המערבית וכלם למגדול ועד קטן יכרעו ברך לפני אליליה, בו ביום אשר הרוח המערבי יקיפוהו מכל צד ויבוא לכל חדריו וגזיו, אוצרותיו ומכמניו, בו ביום אשר הקולתורה המערבית תהיה שרש נשמתו, בו ביום יכלה עם ישראל מעל פני האדמה.

תמים דעים אנכי עם שד"ל האומר: אילו היו כל בני ישראל בשנות הבינים כבן עזרא או כבן מיימון אז לא מסרו את עצמם על קדושת השם וקיום האומה ומי יודע מה נהיתה אתנו מאז ועד היום הזה.

נהירנא כד הוינא מליא בהלו נר ההשכלה על ראשי, והימים האלה היו ימי תנועה בארבע אמות של ההלכה, תנועה חזקה אשר בין אחים תפריא, והרחיקה לב בנים מעל אבותם. גם אנכי נתפעלתי מהתנועה העצומה הזאת, ויבוא שנוי נמרץ בכל עולמי, נטלו כל דעותי ורגשותי ולכי נתרוקן מכל רכושו הרוחני... לבי נתרוקן וימלא עוד הפעם כדעות ורגשות הרשות, אשר הביאוני לידי שכרון, לידי התלהבות אשר עוררתני למלחמה אשר אכלה כל כחי. כל ישותי, היותי, חפצי ותשוקותי נצטמצמו בנקודה אחת ומנקודה זו הסתכלתי והתכוננתי אל כל העולם כלו, הנקודה הזאת היתה — הקולתורה המערבית. מערבא! לשם בן חפשי איתיות הזה כרעתי והשתחוויתי, משאת נפשי היתה כי ישפוך אלהים רוח הקולתורה המערבית על כל בשר, ומלאה הארץ דעתה והשכלתה.

לאבי היו געגועים חזקים על ארץ המזרח, ורוחו שואף אל ירושלים עיר הקדש, ואנכי הייתי נתון בראשי ורובי כמערבא. הוא היה דר דירת קבע באהלי שם ואנכי שקוע ביסיוותו של יפת.

מאז עברו ימים רבים. הפלגתי עם ספינתי כים החיים, ראיתי מערב אירופה התכוננתי אל קולתורתה ודעותיה ומדותיה — ראיתי כי חשבתני ומעיתני.

השאלה: אם לקבל את הקולתורה המערבית ככל פרטיה ודקדוקיה, היא השאלה — אם להיות או לחדול. מערב ומזרח, זה לעמט זה עשה אלהים וכל אחד יתמלא מחורבנו של חברו.

ולפיכך, כל מי שאיננו בעדנו הוא נגדנו — ומי שאיננו בעד המזרח, הוא הפין שנבלע בין האמות.

מזרח או מערב? להיות או לחדול?

והרעיון הזה שההוה יחדל, שהחי יתפרד וירד לתהום האפס, הוא רעיון נורא בהריר ונוגע עד הנפש.

* * *

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת... ושמעתי בת קול שמנהטת כזונה ואומרת: אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם... ואני בתוך הגולה —

תורת הבריאות בישראל ובעמים.

מאת

ד"ר אלפרעד נאָססינג.

כי לא דבר רק הוא ככם כי הוא הייבם,
ובדבר הזה תאריכו ימים על-הארמה.
דברים ל"ב, כ"ז.

ושמרתם ועשיהם — כי היא הכמתכם
ובינתכם לעיני העמים. דברים ד, ה.

הקדמה.

ספרי „תורת הבריאות של האומה הישראלית ושל העמים העתיקים המזרחיים“
הוא חלק אחד מספרי הנקרא בשם „Einführung in das Studium der socialen Hygiene“
הנדפס בשפת איטליה.

הנני מדפיס את החלק הזה לכד בהירחון „מזרח ומערב“ כי יש קוראים
רבים אשר ישימו לבם לכל דבר הקורה ודרישה הנוגע אל היהודים והיהדות, אך
לא יתעסקו בחכמת כלכלת הבריאות במדינה (סוציאלהיגינענע) בתור חכמה ולמיד
בכלל. הנני רוצה להאמין כי ספרי זה יהיה כפפתם לקוראים רבים, אשר יעזרו בו
לפתוח שערים סגורים בקורות היהודים והיהדות. הקדמתי לדבר על תורת הבריאות
של העמים המזרחיים העתיקים, כי על ידי זה יקל על הקוראים להבין ולשפוט נכחה
על תורת הבריאות של היהודים.
פריז כחדש שנת תרנ"ד.

ד"ר אלפרעד נאָססינג.

מבוא.

תכלית הספר ותכניתו.

א.

הסוציאלהיגינה היא תורת הקיום הגופני של העמים והתקדמות בריאותם.
„הבריאות, יאמר וירכוב, היא היסוד להשכלה ולהחפש“. וגם היסוד, נוכל להוסיף,
לאשר הלאומים, התפתחותם ואריכות ימיהם. ההגיון הישר של שכל האנושי וביתר
שאת האהבה העצמית של האנושיות נותנים לנו ערפה כי ימים יבואו והחכמה הזאת,

הסוציאליזציה, תמול מקום בין החכמות הראשיות והעקריות, ואין ספק כי למודיה יהיו יקרים וחכובים על בני המאה התשע עשרה. בימינו אין עוד קתדראות בבתי מדרשי המדעים אשר מעליהן יטיפו תורת הבריאות לעם ועם, ובמספר החכמות הרשמיות לא תחד כבודה. אבל זה רק שנות מספר מעת אשר גם תורת הבריאות אשר לאיש ואיש זכתה להמנות בין הלמודים אשר חזכה ולא רשות הם להתלמידים במחלקת חכמת המרפא.

אין תורת הבריאות אשר לעם ועם נקנית בימינו אלא על ידי קריאה והגיון בספרי כלכלת הבריאות בכלל, בספרי חכמת המרפא, בדברי הימים ובספרי הפילוסופיה.

בעלות שאלת בריאות העם על שלחן כתי המחקרים או ספרי העתים לעינינו ביה ולדון עליה אז תהפכות תראינה עינינו: הרופאים המצוינים פעם יכרעו ברכ לפני תורת הבריאות של העמים העתיקים, ירוממוה, ינשאוה על ויציגוה למזפת לבני דורנו ופעם ישפילו ערכה האמתי, בהראותם על כל התיל והחסן אשר אצרה תורת הבריאות בימינו. והעם עומד מרחוק, ואין לו כל מושג ברור ונכון מסדר טהרות אשר להעמים העתיקים והחדשים.

בספרי זה הנני נכון לספר תולדות תורת הבריאות אשר לעם ועם ולערוך ערכה האמתי כפי יכלתי והושגתי. בספרי זה התאמצתי למלאות, עד היכן שידי מנעת, את החסרונות והמגרעות אשר מצאתי בהספרות ההיגיונית, על ידי מראי מקומות, ציונים וסמנים מפורשים ומביארים שאספתי ולקטתי מספרי עם ועם נתתי לחוקרים את האפשרות להסתכל בעין כוחנת וחודרת בשדה תורת הבריאות המדינית כמלוא רחבי. השתדלתי לתת להקורא העברי, לפי האפשר, תולדות ההיגיונה של העמים העתיקים והחדשים בשלמותן ומלאן, שכמותן לא נכתבו עוד ככל שפה ולשון. ביהוד שפתנו לבי לעבוד תולדות תורת הבריאות של העמים המזרחיים על פי כל המקורים הנמצאים. לא כמשפט חשבו הסופרים את עם היונים לאכי אבות תורת הבריאות, מניחיה ומיסדיה. וכוננע להעמים המזרחיים ומנמטם לעשות את התורה הזאת לאחד מיסודי המדינה ואשיותיה יצאו ידי הובתם במליצות ריקות אחדות שהעתיקו איש מרעהו. ביהוד ראוי לחקור ולדרוש כראוי וכדרוש בתורת הבריאות וסדר טהרות אשר לישראל, כי תורה שלמה ונפלאה היא וללמוד אותה בשים לב אנו צריכים, לכן פניתי לה מקום רחב ידים בספרי זה.

לעריכת תולדות תורת הבריאות המדינית אשר לעמי אירופא וחשיבותה מצאתי חמר רב מוכן לפני. ועמלי לא היה כי אם להביא בסדר נכון וערך יפה ומקון לתכלית ספרי, את כל אשר כתבו וצברו במקצוע זה הסופרים הרבים שקדמוני, למען תהי להקורא השקפה שלמה ותמה על התפתחות התורה הזאת. ככל זאת הנני רוצה להאמין כי בעריכת העקרים והיסודות של תורת הבריאות המדינית בימינו עתה (ביהוד בתולדות היצורים הדקים והמלהמה בס) וערכה מצד הכלכלה והמקנה הלאומית עלתה בידי לתת למודים יותר כוללים ומשוכללים, מכפי הנמצאים במקצוע זה עד עתה.

עוד דבר אחד עלי להקדים להקורא: הוראת המלים תורת הבריאות המדינית (Sozialhygiene) ומושגם והיקבם בספרי זה שונים ונבדלים הם מן ההוראה של המלים האלה ומושגן הרגילים ושגורים כפי הסופרים והחוקרים שקדמוני, בהשתמשי כמלות

תורת הבריאות המדינית אין כונתי רק על הכללים והתחבולות הנתונים לשמירת בריאות האנשים במדינה, כנהוג להשתמש במלות אלה, כי הוראת המלים האלה בספרי זה הוא כל דבר אשר בלחו להשפיע ולפעול על בריאות העמים וחייהם במלוא מושגם: המדות, המנהגים, חוקי הנשואים וחי האישיות. ביחוד שמתי לבי להפחות הפועלים האלה כתולדות העמים העתיקים, היכולים להיות לנו למשל ולדוגמא במלואם, והרחבת הנבולות של הסוציאליזציה כמובן זה נחשבת גם היא לאחת המטרות אשר שמתי לפני בכתבי ספרי זה.

ב.

תורת הבריאות היא הככירה והצעירה מכל החכמות. היא היתה אחד מחלקי הקיום הכי נכבדים של החזון — היא המתנה היותר יקרה אשר גננו מאורי דורות הקדמונים בערש האנושית; היא היתה אחד העמודים אשר תרבות העמים העתיקים גשענת עליהם; אבל כתור החמה קבועה ועומדת ברשות עצמה לא עברו עוד עליה מאה שנה.

תורת הבריאות כשהיא טובנה ומושגה בימינו היא תוצאות חיל הקנינים העצומים שנעשו ונאצרו, באחרית מאת השנים שעברו ובמחצית הראשונה של שנות המאה הנוכחית, בישרה חכמת הטבע, הקמיקה, בתורת החיות, בתורת המחלות וגם במקצוע הרשת המעשה ומלאכת המחשבת⁽¹⁾.

בכל זאת אי אפשר להכין את ערכה ותכונתה של תורת הבריאות בזמננו, ולהוקיר כראוי גם את מטרחה ומכשיריה אשר היא משתמשת בהם עתה, אם לא יהיה לנו מושג ברור ושלם מעצמותה של התורה הזאת בימי קדם. לכן יש ברצוני לנסות, בראשונה, את כחי לערוך לפני הקוראים את תכונת תורת הבריאות ומהיתה שהיו לה בימי קדם, ולהראות על כל ענפיה ושריניה אשר צתכלכלו וידלו בהשגחה מעולה, בלמיד ובמעשה ולפמן את נבחה המדרגה אשר הגיעה אליה בהתפתחותה.

הננו רוצים למדוד את ערך תורת הבריאות העתיקה על פי תוצאותיה ותולדותיה, למען יהיה לנו יסוד נכון להסכרת תורת הבריאות במצבה החדש עתה, ולהשגת התהוותה, איכותה וערכה הרב.

מספר התקופות בתולדות ההיגנה כמספרן בתולדות ההשכלה ותקן המדות; בכל מקום אשר אנחנו רואים צמיחת תרבות חדשה שם אנו מוצאים גם שמה עיונית ומעשית בתורת הבריאות, ולמען יהיה לנו ציור נאמן מהתפתחות תורת הבריאות, עלינו לבחון ולבדוק, לחקור ולדרוש בספרי הלכות ישמירת הבריאות של העמים המזרחיים ומנהגיהם, לשום לב אל חקירת הבריאות בקרב עם היוונים והרומים ולהתבונן היטב אל העני והיסורים אשר סבלו האנשים בשנות הבינים מפאת התרשלותם בשמירת בריאותם וכלכלתה ואז נעמוד על תורת כלכלת הבריאות, מוסדותיה, חקיה ומשטרה בימינו.⁽²⁾

⁽¹⁾ עיין בחקרחה החלק הראשון של הספר Encyclopedie d'hygiène et de Médecine publique להחכם Roehard.

⁽²⁾ תולדת תורת הבריאות כחכמה העומדת ברשות עצמה לא נכתבה, לפי ידיעתי, עדיין. ציונים.

חלק ראשון.

תורת הכריאות - המדינית של העמים העתיקים.

א. העמים המזרחיים.

ארץ הקדם היא ערש התרבות, מה שהעמים קוראים ציביליזציון; שם נולדו וגדלו גם השמות הראשונות של תורת הכריאות. מה שאנחנו קוראים היום בשם אמונה, מוסר ומדות, הנהגת המדינה, חקים, מדע ותורת הכריאות וחושבים אותם לחלקים בודדים ונבדלים בחיי התרבות, כל אלה היו לעמי המזרח לבנין תרבותי מוצק אחד, אשר מקדו היה אחר האנשים הגדולים, אשר לא כמשפט יכונו בשם מחוקקי-דת, יען כי באמת היו מתקני החברה האנושית ויוצריה. ימלאכת הבנין הזה היתה הולכת ונשלבת על ידי חכמים, אשר היו לא רק כהנים בלבד, כי אם גם חכמי-מדינה ורופאים נכונים. בנין כזה הקים קונפוציאוס להסינים, מנו לההודים, צוראסטור לפרסים, מנס להמצרים וכן יתר המחוקקים לעמי הקדם.

ספר ראשון.

תורת הכריאות המדינית של הסינים, ההודים, הפרסים והמצרים.

פרק א.

הסינים.

1.

קונג פו-טסי הקים להסינים את תורתם העתיקה על תלה; תורתו היא היא שלמדו אבותינו ומסרוה לנו; אנכי לא הוספתי ולא גרעתי.³ הקיו המוסריים

לקטים ומראי-מקומות במקצוע תולדת ההיגיינה מוצאים אצלנו בזמני קדם א) בספר Bibliotheca „Medicinae publicae . . . Berolini 1819“ של Ch. F. Wildberg (ב) בספר Bibliotheca „historico-Medica, Lips 1842“ של Choulant ג) רשימות קצרות וקטועות מחולדת הכמת כלכלת הבריאות הכללית הננו מוצאים א) אצל הסופרים Nisten ו Hallé ב) במאמר „Hygiène“ באוצר-המלים Dictionnaire Marc וברמבוא לספרו „Annales d'hygiène publique“ (b) Michel Levy (c) „Traité d'hygiène publique et Privée“ (4me éd., Paris 1862) בספרו Proust „Traité d'hygiène sociale Paris 1838“ בספרו Rochard (d) „d'hygiène“ (2 éd., Paris 1881); ובהקדמה של ההלק הראשון לספר בעלי האספות הנקרא „Encyclopédie d'hygiène et de Médecine publique“ (e) „Médecine publique“ Paris 1890. „Leçon d'ouverture du cours בספרו Laplane (f) „Hygiène“ (Marseille 1890) במאמרו Bertin-Sans באוצר-המלים הנקרא „Dictionnaire encyclopédique des sciences Médicales“ Paris 1888 (g) Rubner „Handb. des öffentl. Gesundheits-Wesens“, בספרו Eulenberg (h) „Lehrbuch der Hygiene“ (i) Berlin 1881 „Zur Geschichte der öffentlichen Hygiene“ כתב במאמרו J. H. Baas (i) Berlin 1881 („Deutsche Vierteljahrsschrift für öffentliche Gesundheitspflege“ Braunschweig 1879) (XI., S. 325-347) תולדות ההיגיינה הכללית עד פבר פרינג מיסר הכמת הסוציאל-היגיינע באשכנז.
³ Mémoires concernant l'histoire . . . des Chinois (Par les Missionnaires de Pekin) Paris 1797-1814, XII, p 344

והמדיניים יש להם תכלית אחת — שמירת הבריאות, כלומר: השתלטות העם וקיומו או, למען נדבר בסגנון הסינים, השגת הטהרה במקורה הראשון.

2.

להגיע למטרה זו, תשים תורת-הסינים, "טשונג-יונג", את פניה ראשית לכל. לטהרת היחיד וקיומו, בשיטה עליו לחובה לבחור תמיד את הדרך התיכונה הן כמובן המוסרי — לכבישת היצר והתאזת — והן כבחינת שמירת הבריאות⁴⁾. שוי-קינג, כתבי קדשם של הסינים, שהותמם ורשומם קבועים ונכרים בכל מעשי העם הזה לכל צדויהם, מצוים לבחור את מדת ההסתפקות וההגבלה בכל תענוגות-בשרים. "מדרך התיכונה אל תסור ימין ושמאל"⁵⁾. "כל שומר חק-הטבע אישרהו ועוכרו עדי אויב; כי בצל וְקָהָד כֵּן הִדְבַר הַזֶּה."⁶⁾

3.

על ידי שמירת-הבריאות ואריכת-ימים של היחיד יעזרו גם חיי המשפחה הניסרדים, בתורת הסינים, על יסודות כל ימושו לקיום האומה והתבצרותה.⁷⁾ על פי ספר זה נחשבת המשפחה כסוד-היצירה וכסמל להתחדשות התמידית של מעשי בראשית ומתקנת על ידי מוסרות-הכי-חזקות. "אהבת המשפחה קודמת לכל אהבה אחרת." יורה מנג-טסיואו, חכם הסינים היותר גדול אחרי קונפוציאוס. "והתורה המלמדת כי עלינו לאהוב מאד את כל אדם כיחם שוה, כפירה היא ויש בה מינות."⁸⁾ ובדרך זו היתה תורת הסינים למגן ולמחסה על היחיד והמשפחה מההשפעות הגורמות בשול וכליון; תורת הסינים העמידה בשורה אחת עם הטהרה, הבריאות והקיום של היחיד והמשפחה גם את טהרת הגזע והתבודדות הלאם והנזרו מדרכי העמים האחרים דרושה לקיומו, וזו היא גלת הפתרת של הכנין התרבותי הזה.

4.

ומה הנה התולדות של חקי שמירת-הבריאות כמדינת הסינים? הננו רואים לפנינו עם, אשר בניו, אם לא גבורי חיל ומלחמה הם, אבל בריאים, סבלנים ומסתפקים במועט הם, אשר קיומם ועמידתם באמריקה עולה יפה כבארץ מולדתם. הננו רואים עם אשר תרבותו כל כך עתיקה, עד שאי אפשר למצוא עקבות מצב ילדותו גם לפני שנות אלפים רבים.⁹⁾ עם אשר עוד היום, למרות חליפות הזמן ותמורות העתים, ימנה מספר אנשיו לארבע טאות ועשרים מיליון, שהם כחמיבה אחת מקושרים ומאוגדים במוסרות הלאם. ולפי דעת חוקרי טיב העם הזה אשר עמדו על אופיו עוד לא גם ליחה, לא יכשו עצמותיו ויארך ימים על פני האדמה.¹⁰⁾

4) Wuttke, Geschichte des Heidenthums. B. II, s. 125.

5) "Le Ch u-King" trad. par Gaubil, p. 27.

6) "Chou-King" p. 23.

7) Wuttke a. a O., s. 133.

8) Meng-Tseu, edit. Stan Julien, Paris 1824, II, 5, 8; II, 7, 33.

9) Huc, "Das chinesisches Reich" Leipzig 1856, B. II, S. 157.

10) עיין בספר: "Geschichte des chinesisches Reiches" Quedlinburg 1836,

פרק ב. ההודים.

1.

אם נקבין על יד על יד את כללי שמירת־הבריאות מתוך ספרי־החקים של Manu¹¹ ושל Yājñavalkya¹² ונערכם במערכה ושמה מסוימה, אז נראה ונִכְחָה, כי ביסודותיהם הראשיים קרובים הם לתורת־הבריאות המדינית של הסינים רק נעלים עליה בנינים ונזרותם, במלואם ושלמותם. גם בחקי שמירת־הבריאות אשר להודים הננו רואים כי המה מְקַנְיִים, לראשונה, לתכלית בריאותו של הפרט. פה עלי להעיר כי מחוקקי עמי הקדם פרשו ציפה אמונה על חקי תורת־הבריאות ותעודתם וישתמשו, מטעמים אשר יסודתם כהנוֹךְ־העמים, במלת „טהרה“ במקום „בריאות“. אם נתרגל להבין הסננון המיוחד של מחוקקי עמי הקדם נקרא בספריהם כבספרי תורת־הבריאות אשר הכרו בזמננו. בהמה „טהורה“ כלומר מותרת לאכילה ואין בה משום סכנה; בהמה „טמאה“ כלומר שאכילתה מסוכנת ואסורה.

2.

מנו נתן להודים שמה שלמה בתורת־הבריאות שהיא נעלה במדרגת התפתחותה ומסודרת כהלכה, אבל הוא לא ירוש מאת כל מפלגות העם למלאות אחריה בריוק נמרץ ושווה. מנו רוצה לגדל ולהקים מקרב מפלגת הברהמנים דור מושלם ומתוקן ככל האפשר; ורק על הכת הזאת ישים לחובה את שמירת חוקי הבריאות ככל דקדוקיהם ופריטיהם; יתר העם, אמנם, צריך להיות מחונך ברוח האמונה ומנהגיה הנובעים ממקור תורת־הבריאות, אבל השאיפה לבריאות שלמה ומלאה, רשות היא לו ולא חובה.

3.

להביא את הפרט לידי טהרה כלומר לידי בריאות עשו את הלכות איסור והיתר בעניני אכילה ושתייה עם כל סעיפי סעיפיהן לעקרי תורתם. מחוקק ההודים אוסר על הברהמנים את אכילת הבשר ושתיית המשקאות החריפים. „אם נשים לב איך יתְהַוָּה הבשר, איך נרדה בכעלי חיים ואיך נהרגם, אז הדין נותן כי הברהמנים צריכים להנזר מכל מאכל בשר ויקדש עצמו גם במותר לו“¹³. „כל איש, אשר ישמור לעשות ככל התורה והמצוה הזאת, לבלתי אכול בשר ושתות דם כעלוקה ורוח הבריות נוחה הימנו וכל מחלה לא תדבק בו“¹⁴. „כל נפש חיה שאני

¹¹) „Manada Dharma - Sastra Lois de Manou“ exposé par Brighou. trad. du Sanscrit par A. Loiseleur - Des'ongchamps. Paris MDCCCXXXIII.

¹²) Yājñavalkyas Gesetzbuch. herausgegeben von D. A. Stenzler, Berlin und London 1849.

¹³) Manou, V, 49,

¹⁴) Manou, V, 50.

אוכל מבשרה בעולם הזה, אהיה לברות לה בעולם הבא" (Manu, V, 55), "רק פקודת נפש דוחה להכרהמני את האיסור לאכול בשר" (שם 27), "כל בהמה אשר פרסה לא הפריסה, כל חיתו יער, כל עוף טורף וכל עוף אשר ישים משכנו במקומות נושכים הזוירים פְּתִיִּים ומרבית הדגים, הלכב־גמלים, פטריזות וכל דבר מתוק שהחמיץ אסורים להכרהמנים באכילה"¹⁵) כל אלה הן הלכות אשר כל רופא בזמננו יתן להן תקף ויסמוך ידו עליהן אם יהיה את נפשו להגן על איש מפני המחלות העוברות מכעלי הים וצמחים ומתדבקות בכשר האדם. "לא לחטאה יהשב להאדם — יִנְרָה מִנּוּ לַהֲלֹךְ — אם גם יכלכל נפשו יום יום מבשר בעלי החיים שאכילתם מותרת; כי ברהמה ברא יצורים ידועים שהיו לברות לאחרים, ואת האחרים לאכלה אותם" (V, 30), "לא עון וחטא הוא לאכול בשר, לשתות משקאות חריפים ולהתענג על מנעמי האהבה בדרך שהוכשר והותר; יצר לב האדם נוטה אחריהם; אבל כל הכובש את תאוֹתָו ויִנְרָה מִכָּל אֱלֹה תבוא עליו ברכה." (V, 56).

מזה אנחנו רואים כי מחוקק ההודים הציג את דרכי החיים של הכרהמנים למשל ומופת לכל העם, ובכדי להבב על העם את דרך ההסתפקות, יבטיח המחוקק לכל איש אשר לא יאכל בשר, בכל ימי חייו את השכר הצפון לירא־אלהים אשר הקריב קרבנו, קרבן־סוס, מדי שנה בשנה במשך מאה שנה (V, 53), ויודעים אנחנו מפי המחברים הקדמונים כי ההודים כלכלו את נפשם רק כתבואות־השרה, בהלב, בארה, בפרי עץ וכירקות, ובמשקאות חריפים בחלה נפשם. רק ההֶרְרִים אכלו גם בשר¹⁶.

4.

בתורת מנו יבואו דיני טבילה ורחיצה במספר רב וגם תכליתם שמירת הבריאות של הכרהמנים והעם. כל מנהגי עבודת־אלהים צריכים רחיצה וטהרה עונרות לעשייתם. על יד כל בתי־התפלה ישגן מקואות (tirthâni) שהטבילה בהן פעמים רבות בכל יום נחשבת למצוה גדולה. לפני האכילה והתפלה חיב אדם לרוחץ ולהדיח את פיו¹⁷. על החקים והמצות של מנו, אשר כל בר־דעת יבין כי תכליתם שמירת בריאות האדם, שתו דורות הכהנים הכאים נוספות רבות ויספחו אליהם מנהגים של מה בכך שנערמו בהמון רב ולאין מספר מספר "Purânas"; לא הכהנים הכינו ולא הכירו ערכם ותעודתם של חקי מנו ויכדו מלבם חקים ומנהגים שאין כל רוח חיים בהם¹⁸. ובכל זאת לרגלי ההשתדלות המדויקת לעשות ולקיים את כל המון המנהגים לכל פרטיהם ודקדוקיהם יצאה לפעולות גם כונת המחוקק הראשון כנוגע לשמירת הבריאות. ההודים הקדמונים ידעו להשתמש במעוך ומשמוש האברים ופגוק הכשר לתכלית בריאותם, ותחכולתם זו לא רחוקה מתחכולת הרופאים בימינו הנקראת „Massâge“.

¹⁵) Manou V, 5ff., Yājñavalkya I, 167 ff., Wuttke a. a. O. S. 365 ff.

¹⁶) S. Arrian, „Indische Nachrichten“, übersetzt von Dörner, Stuttgart 1832 Kap. 17; Bohlen „Das alte Indien“, Königsberg 1830, Bd. I, S. 50. ff.; Megasthenes Fragmente, 40 p. 406 b; Nearchos „Fragmente“, 14 p. 62 a und 15 p. 62 b.

¹⁷) Manou, IV, 109, V, 145; Bohlen, „Das alte Indien“ I, p. 268.

¹⁸) Colebrooke Asiat. Res. V, p. 345; VII, p. 23'.

ההודים, יאמר שטרבא¹⁹, אוהבים לשפסף את גופם על ידי מעגלי עצי הקנים חלקים. יארבעה אנשים ממקיס ומשפשים את גופו של המלך בשעה שדברי המדינה נקראים לפניו" גם Megasthenes מספר כי ההודים משפשים את גופם בעצי הקנים והמנהג נתפשט אצלם כל כך, עד כי נכתי התיאטראות נראו עבדים עומדים על יד אדוניהם לשמשם בשפשוף אבריהם ומעוכם²⁰.

.5

בקרוב ההודים היתה מפלגה גדולה של רופאים המחזירים על העירות והמה רפאו את החולים ברפואות טבעיות ופשוטות שאינן מזיקות כלל להאברים הבריאים בגוף, ובדבר זה הועיל הרבה להחזקת הבריאות של בני העם הזה. הרופאים בקרב הברכהנים, יספר שטרבא²¹, כלכלו נפשם רק באורז וקמח, אשר נתן להם כל איש אם פשטו לו יד, הם לא השקו ולא הלעיטו את החולים בזנים מרקחים. טעים וצרי, כי אם גהו מהם מזור על ידי מיני מזון. רופאיהם בחרו גם במיני תחפישת תמרוקים ומשחת טמים. מזה אנחנו רואים כי הרופאים ההודים השתמשו רק בתרופות חיצוניות ולא ערבו את לבם לרפאות את חוליהם על ידי רפואות הכאות בקרב גוף האדם פנימה ומשכיחות אתו מעבודתו הטבעית.

מחוקק ההודים ישם לכו הרבה יתר מהסינים אל פעולת הרוח והשפעתו על הגוף והוא מזוהר וחוזר ומזוהר על כבישת התאות והחמדות²², תורת המוסר והמדות של ההודים, היתה, כמדה ידועה, שלא בידעה, לאבן־פנה בתורת הבריאות המדינית.

.6

הפריה ורביה בקרב העם צריכות, על פי תורת מנו, להיות על ידי חייבתיות אבות מתוקנים ומסודרים כדת וכדין, יכולנו לחשוב כי שמת הפלוסופיה והדת של העם הזה הגוורת אמר שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא, והמבקשת את האשר בהעדר התנה, — כי השטה הזאת תנזור גזרה על חיי האישות והולדת בנים, לבל יתנבר השקר והרע בארץ ולכל תאריך האנושית ימים על פני האדמה, ובכל זאת יהורו הכמי ההודים: האמת אינה נקנית בבת אחת, כי אם בהדרגה ונחת. הפרישות, הפנימות והגזירות מותרות רק בהיותן המדרגה האחרונה והיותר גבוהה בחיי הצנוע וירא־אלהים. על מדרגות האשר הקודמות נחשבים הנשואים לחובה נעלה וקדושה, והולדת בן — האשר היותר גדול בארץ²³. הפריה ורביה חובה נשנכה היא²⁴. נשואי הברכהנים יכולים להיות לנו למופת על חיי האישיות בקרב ההודים. כל הספר השלישי מתורת מנו מוקדש לחקי הנשואים וחיי המשפחה של הברכהנים. להראית ערכם של

¹⁹ ונדפס בשטוטגארט בשנת 1835 Kärcher הכתובים על ידי Strabo's Geografia, חלק XV פרק א.

²⁰ Megasthenes, Fragn. 27, p. 2: 1 b. und 4. p. 422 a. החבולה מעוך האברים. Massaga המקובלת אצל רומאי זמננו היתה נדעה והשתמשו בה בימי קדם, גם בקרב עם היפנים ומרבית העמים־הטבעיים נודעה התחבולה הזאת מכבר הימים-

²¹ עיין גם בספרו של Arrian צד XV. 1; 11. 78; 15. 11. 12

²² Böhlen, „Das alte Indien. B. I. S. 57.

²³ Wuttke Geschichte des Heidenthums B. II. S. 471.

²⁴ Mawitri I. 12.

החקים האלה ביחוסם לתורת-הכריאות במדינה. הננו מביאים לרונמא אחדים מהם : "חתן הנגנס לחופה, גופו צריך בדיקה מעולה שמא אין בו כח גברא"²⁵⁾. "הכרהמני ישא אשה ממשפחה נודעת לשם על ידי עשרה תלמידי חכמים יודעי תורת-יָדָה. אבל אל ישא אשה אם נפלה לה מחלה בירושה, אם גם הונה רב ועצום"²⁶⁾. הנה גם שני החקים האלה בלבד דורשים כי יבדקו את כריאות שני הצדדים הרוצים להנשא ואוסרים את הנשואים שלא מאהבה, או של עקר ועקרה ולהוליד בנים אשר יִנְעוּ במחלות הורים הנמסרות בירושה. עמי אירופה החקים עוד מחקי-נשואים כאלה.

7.

עוד מטרה אחת ישם לו מחוקק היהודים כחקי-הנשואים, והמטרה הזאת היא העקרת בתורת החיים והכריאות של העמים המזרחיים : היא מהרת הגזע כְּלוּ ומהרת הכתה ישעל ידה המהרה, ויכולו שניהם להתקיים ולהשתלם בעזרת התרבות המבטית. מנו אוסר על הכרהמנים באיסור קמור לשאת את האשה הראשונה שלא מכנות מפלגתם.²⁷⁾ חוקרי חוקי היהודים, משפטיהם ומנהגיהם, אשר קָוַח של אלפי שנה מבדיל ביניהם, מספרים פה אחד כי היהודים היו כל כך נזהרים במשמרת החקים הנוגעים למהרת גזעם, עד כי תועבת נפשם היתה לַסְפַּח גרים אל עדתם, וכל זר ונכרי אשר התישבו בקרבם, גם אלה אשר סרו למשמעתם היו מרוחקים ונבדלים לעצמם מבלי בוא בקהל היהודים.²⁸⁾

8.

תורת-הכריאות-המדינית אשר ליהודים המקפדת ומרדקת בניני טהרה ומגנת בגזרותיה על היחיד לבל תבוא עליו מחלה מחוק, ועל המשפחה לבל תירש מחלות והדורות הקודמים ועל הגזע מפני כליון ואכדון, — תוצאות התורה הזאת נכבדות מאד וראויות שנתבונן ונשים אליהן לב. עוד המהברים הקדמונים מספרים על דבר אריכות ימיהם של היהודים וכריאותם הנפלאה.²⁹⁾ והחוקר Megasthenes³⁰⁾ משכחים את היהודים, כי בגלל הסתפקותם במאכל והגורם ממשקאות חריפים היו רק מחלות מועטות מצויות ביניהם וידועות להם. Strabo³¹⁾ מספר כי הכריאות היתה כל כך מצויה בקרב היהודים, עד כי חשבו כל חלי ומרוה בנף האדם לחרפה ולרואון היותר גדול. כמעט הרגישו חשו בגופם איזו מחלה בקשו את המות, בעלותם על המדורה להיות למאכלת אש. במיתה כזאת נגזר מארץ החיים הכרהמני קְלָנוּס אשר אלכסנדר לקחהו לחצרו ויחלה, משנוי ארחות החיים. וכן מתו הצירים שהלכו במלאכות המלך פארוס, דרך ארץ יוֹן, לאכנוסטוס³²⁾. Onesieratos מספר כי היהודים האריכו

²⁵⁾ Manou III. 12—14 und f. f. Yájnoválkya, I. 55.

²⁶⁾ Yájnavalkya I. 51

²⁷⁾ Manou III. 12—19

²⁸⁾ „Hoeren, Ideen über die Politik der vornehmsten Völker der alten Welt“— 1817, B. II. S. 215.

²⁹⁾ Fragm. 14. p. 62 a und 15. p. 62 b.

³⁰⁾ Fragm. 40. p. 406 b.

³¹⁾ Geographie Buch X5. Kap I.

³²⁾ Strabo a. a. O. S. 1307.

ימים ממאה ושלישים עד מאתים שנה³³). הנוסעים להרו גם בימינו מספרים כי ההודים, לרגלי מנהגי דתם המצריכים אותם רחיצה ומבילה, אין כמוהם לנקיזן וטהר בכל העמים³⁴). Bohlen והסופר Tavernier מתארים את ההודים החוסים בצל ממשלת אנגליא בתור בעלי סבלנות יתרה, המסתפקים בטועט והרוצים במלאכתם, אשר כל כך הסכינו להתגבר על יצרם, תאותיהם ותשוקותיהם, עד כי בראותם איש פחו או מהיר חמה ישתוממו ויתפלאו, אף כי לא יגלו פליאתם זאת בדבר שפתיים, ויחשבוהו לרועה רוח וילעגו לו בלבם³⁵). האות והטופת היותר גדול על חכמת תורת-הבריאות-המדינית של ההודים, כי העם העתיק הזה, אשר נסיונותיו והתפתחותו התרבותית היו ליסוד נאמן לספר החקים של מנו לפני אלפי שנה, — כי העם הזה עודנו חי וקים גם בימינו ועל פי הסמנים המובהקים אשר נתנו בו חוקרי-סגלות העמים הוא מלא כח חיים גם היום הרבה יתר מהצרפתים בימינו. ראוי להעיר כי סופרי דברי הימים מודים ומסכימים, כמעט פה אחד, כי קיום עם ההודים והתמדתם על פני הארץ היא תולדת טהרת גזעם והתבדלותם הנמרצה מעל יתר שבטי העמים זולתם³⁶).
(המשך יבא).

³³) Fragm. 20. p. 52 b; גם בכפרו של Megasthenes. I. 41. p. 403 b

³⁴) Alvarez bei Ramusio. I. p. 125. Papi. „Briefe über Indien.“ S. 257.

³⁵) Bohlen a. a. 10., S. 57 Tavernier. Reise, II. S. 105,

³⁶) Heeren. a. a O. II. S. 215.

פֶּרִידְרִיךְ נִיטְשֶׁה.

(מבוא לתורת „אדם-העליון“)

מאת דוד ניטרכ. ברלין.

„ובן הולך פני דרך התולדה מִתְהַנֶּה ולוחם. והרוח — הוא נושא-כליו במלחמותיו ובנצחונותיו. הרוח הוא הַד הַנוֹף וְצֵלוֹ.“

„האֵלִים כבר מתו, ולכן הננו רוצים שיחיה אדם-העליון, זה יהיה אדיר חפצנו כבוא היום הגדול.“
„יצר לב האדם רע הוא, כִּה אָמְרוּ, לְנַחֲמֵתִי, כִּל בְּחִירֵי הַחֲכָמִים. „מִי יִתֵּן וְהַדְּבָרִים הָאֵלֹהִים פְּנִים יִהְיוּ, הַרְשַׁע הוּא הַכַּח הַמוֹכַחַר שֶׁבְּאָדָם. עַל הָאָדָם לְהִשָּׁב אֶת דְּרָכּוֹ וּלְהַרְבּוֹת רִשְׁעוֹ, זֹאת תּוֹרַתִי, צְרִיכִים אֲנַחְנוּ לְרִשְׁעוֹ „לְמוֹכַת אָדָם-הָעֵלְיוֹן.“
„שֶׁשׁ אֲנִכִּי עַל חַטָּאה גְדוֹלָה כַּעַל נַחֲמָה גְדוֹלָה.“
„Also sprach Zarathustra“

במכתמים קצרים ובמליצה חידות לו יביע ניטשה את רעיונותיו ובדברים מצומצמים יורה את שמתו החדשה והוא חפץ לנמוע בלבנו אמונה חדשה, אמונה כממשלת הגו ובכחו הנפלא של „האדם-העליון“. ניטשה יראה לנו את האלים אשר ירדו מכסא מלכותם וילכו בדרך כל הארץ ואת הגו אשר ילך מחיל אל חיל, ממלחמה למלחמה ומנצחון לנצחון, ובוה יאמת את ההכרה של התפתחות אדם-העליון הנוסד על חקי כחות החיים והנפש. אבל איך וכמה יחזק לנו ניטשה את הנחותיו והשערותיו, האם יביא ראיות ומופתים חותכים לדבריו? — לא.

מעולם לא הכיר אדם את האמת על פי ראיות ומופתים המשתלשלים מן היסודות אל ההנחות ומן אל הכרה חדשה. האדם משיג את האמת על פי השקפה אי-ממצעת, על ידי גלוי (Induction), אשר כרוח נבואה תבוא עלינו, אבל אחר אשר הכרנו את האמת יבא המופת לא מפני שההכרה החדשה צריכה לכך, אלא כדי להטעים את הדבר לאחרים שלא הביעו לידי כך ואינם מוכשרים לקבל אמת חדשה, אם לא על פי חקי ההגיון. לגלוי כזה זכה גם ניטשה, אולם תחת אשר חכמים אחרים יטעימו לקוראיהם את דבריהם כראיות נצחות ובצבא מופתים חותכים, ישמיע ניטשה את דבריו כדברי אורים ותומים, פעם יגביה עוף ופעם יעמק שאֵלָה

ויורד מטה מטה ואז הוא פולח, בדבריו, כליות ולב, ובקראנו את ניטשה יתרוצצו במחנה רעיונות חדשים ועמוקים, שביבי אור חדש יבריקו וינוצצו לנגד עינינו. ואנחנו שומעים ומשתוממים על המראה הגדול והנשגב אשר נגל לפנינו. נראה את האמת לא על ידי מופתים וראיות, אך פנים אל פנים; הננו מרגישים אותה בכל תקפה ועזוזה, הננו רואים אותה בזוה ובעצם טהרתה. וזה הוא יתרוננו ומעלתו העקרת של ניטשה בעיני מכבדיו ומעריציו, כי הוא מוציא אותנו מחוננו הצר ומשפיע עלינו כח הקפול לקלום ולספוג בקרבנו את האמת בדרך אי-ממצע. ניטשה יודע שדרכו זאת לא תמצא חן בעיני כל בני דורה, לכן שלח את דברו אך לאחדים ומיוחדים שבהם, פעמים אין מספר ישנה ניטשה בספריו, כי אין לו דברים עם כל המון הפילוסופים, אשר יבישו בכזו על כל רעיון חדש אם מזלילו לא הקבץ בכלי נשק הראיות וההוכחות ולא יודו על האמת אם כי עדה היא לעצמה ונכרים דבריה, על כן לא יפלא בעינינו, אם מורי הפילוסופיה בכתי מדרשי המדעים עוברים בשתיקה גמורה ומוחלטת על תורת ניטשה ובוזה יאמרו להכניעה ולהכחיד זכרה מארץ החיים. אכן היא לא תצלח.

רוחו של ניטשה צררה בכנפיה את כל הדור הצעיר ותלכש צורות שינוי בשיריו, ספריו, חזיונותיו וכל ילידי רוחו, ואין לך מקצוע אחד שנעולם המחשבה והמעשה שלא תמצא בו רשומי השטה החדשה הזאת. כי היא התפשטה בלח נפלא, בו יגבר חילים כל רעיון חדש, שמקורו ברוח העת, ואך זאת תתן לנו פתרון נכון להשאלה: מפני מה עלתה ביד ניטשה להשתרר ביד חזקה על רוח הדור החדש? האם נאמין בדברי מקס נרדו האומר בספרו „ענטאזמונג“ שכל דברי ניטשה בהתרגשות המשגע לרבר אחד (Maniakalische Exaltation) יסודם ופרי מחלת רוחו ובלבול דעתו המה? האם נאין מכין נאספים אנשי הדור הצעיר כמכמתו של ניטשה? — לא. אם נראה כי איזה רעיון הטביע את חותמו על כל יצורי המחשבה של הדור, אשר לח הגיונו נכנע ונרצע לו, אם נשמע כי הך הרעיון הולך מסוף העולם ועד סופו, אז נדע כי הרעיון הזה כרוח העת יסודו, וממחנאיה ואוצרותיה לקח; אז נדע כי הרעיון הזה כבר מרחף היה באויר וכלום היה חסר אלא מי שיבוא ויאספחו בחפניו, יודיע טבעו בעולם ויראה לכני דורו באצבע; זה הוא הרעיון החדש, אשר נועד למלאות את הריקות האיזומה שבנפשותיכם המביאה אתכם לידי שעמום, זאת היא רוח העת, תנו לה דמות ותאר בתמונותיכם, פסליכם, כננינותיכם, בשיריכם כחזיונותיכם ובספוריכם. הרעיון הזה, אשר מלא את כל חלל העולם הוא הרעיון הראשי בשיטת ניטשה; והיא תורתו על דבר „אדם-העליון“.

אולם אם נחפוץ להבין מהותו של „אדם-העליון“ עלינו לקבוע מקום ניטשה בתולדות הפילוסופיה ולפצות עמק שיטות חכמי זמננו, אשר עליהן פסם ניטשה את תורתו החדשה. כי אם נתכונן בתורת ניטשה ביחוסה אל חוקרי זמננו, נזכה כי יסודה כתורת ההשתלמות וההתפתחות. חקי ההתפתחות אשר נגלו לנו על ידי תורת ההשתלמות (Descendenztheorie) יחסך ניטשה לעשות לכלי אומנתו ומכשרתו של האדם, אשר בעזרתם יגיע אל טחוז הפצו האחרון — למדרגת „אדם העליון“. ועל כן אחשוב כי לא למותר יהיה אם אקריש פרק שלם להשקפה קצרה על התפתחות תורת ההשתלמות, הנקראת בלשון העמים Evolution, מיום הולדה עד אשר בא ניטשה לחדש בה ולהוסיף עליה.

א

אם נתמונן כעת, בשלהי מאת השנים אשר אנחנו חיים בה, אל כל הדרך הארוכה אשר בה עברה תורת ההשתלמות, ואל התפתחותה ממדרגה למדרגה, מן המוקדם אל המאוחר — אחרי כי מעלותיה, אשר בהן עלתה, מסוימות כל צרכן — אז נוכל להלך את התפתחות התורה הזאת לשלש מחלקות, אשר כל אחת מהן תצגן תקופה חדשה.

א) תקופה מטפיזית. בה הניעו בעלי ההשתלשות הראשונים אל הרעיון הזה על ידי הקירות במה שאחר הטבע.

ב) תקופה ביולוגית, בה נתחזקה ונתבצרה הישמה הזאת על ידי ראיות לקוחות מתורת החיים (Biologie) אשר אשרו וקימו את רעיון השתלשות היצורים שנגלה להחכמים הראשונים בחוץ לבם.

ג) תקופת הפסיכולוגיה המדעית, והיא תקופתו של ניטשה המורה לנו את הדרך מן המדרש אל המעשה על ידי התאחדות חקי ההתפתחות עם חקי כחות הנפש והמוסר.

התקופה הראשונה, בימינו, אלה אשר תורת ההשתלמות היתה "לאגני" מאמין" (Credo) של כל בעלי מחשבה והוגי דעות. אם נביט בימינו אל אחת הצורות שבבעלי חיים מיד נצייר לנו בדמיוננו צורות אין מספר אשר פשטם ולבשם אותו המין עצמו לפני רבבות שנים, עד שלבש הצורה הזאת אשר לפנינו, כעת קשה לנו להאמין, כי תורת ההשתלמות אשר כבר עלתה במחשבה כמוחות החכמים הגדולים שחיו בתחלת המאה הנוכחית, היתה כשיחה בטלה שאין בה מטש בעיני רוב חכמי הדור ההוא. חוקרים גדולים עמדו להתורה הזאת, אבל דורם לא איכשר.

גיטתה באשכנז (1796) ולמרק בצרפת (1809) כבר הודיעו טבעה של תורת ההשתלשות, אבל תורתם לא נתקבלה. חוקרי הטבע האמינו אז באמונה שלמה בתורת התמידיות (Constanztheorie) של הצורות האורגניות. קשי-ערף החכמים ההם לא יפלא בעינינו. אדרבא הוא יוסף לנו מופת אחד לחזק את התורה החדשה הזאת, כי גם שמה שלמה כשמת ההשתלמות לא תולד יום אחד. גם להשמה הזאת קרה מקרה כל הנמצאים והנבראים, כי גם היא התפתחה והשתלמה מעט מעט עד שהיתה לאבן פנה בכל החכמות. רעיון השתלשות היצורים נגלה להמוכחרים שבחכמי הדור בתחלת המאה שאנו חיים בה, אבל באספקלריא שאיננה מאירה ראוי מה שראוי. עינו החודרת של גיתה ראתה הקטנטן נפלאה ככל צורות הטבע וישמח שמחה גדולה, בכלותו בשלדו של האדם את העצם האמצעית כלחי התחתון הנקראת בלשון העמים "Intermaxillar-Knochen" אשר העדרתה היה לראיה נצחית כידי בעלי התמידיות כי האדם נבדל בנזרתו ובנינו ממבנה גו הקוף. אולם גם גיטה וגם למרק, אשר הצמיח הרבה יתר מהראשון בתורת התחלפות הצורות (מורפולוגיה) לא ירדו לעומקה של תורת ההשתלמות, משום שלא היה בידם ראיות ביולוגיות לבססם ולבצר את שמתם וגם לא גלו לנו את הסוד העקרי והוא סבת השתנות היצורות ותנאיה. הפילוסוף שפנהויער תלמידו של גיתה כחכמת הטבע השיג בשכלו את רעיון ההשתלשות על ידי הקירות במה שאחר הטבע והשגתו בזה היתה יותר ברוה ובחירה מהשגת מורה, אף כי התלמיד לא ימנה בין חכמי הטבע. גם שפנהויער לא

חזק את תורת ההשתלמות בראיות ביולוגיות, אך שטתו במלחמת הכחות והתמוגגותם זה בזה קרובה היא לשטת "מלחמת הקיום" ובחירת ההתקדמות הטבעית (Natural Selection) של דרווין, אשר על ידה נצחה תורת ההשתלמות את תורת תמידיות הצורות.

בעצמותו של האדם, המרגיש את היותו ככריה שלמה או כעולם קטן בפני עצמו, אם גם כל העולם כולו יחזור בן רגע לתהו ובהו, גלה שפנהויער את ההווה האמתית (ens reale) של המציאות בכללה — את הרצון, אין לך זכר בעולם, אשר האדם לא יוכל לצייר בנפשו כי נעדר הדבר ההוא והחל להיות, האדם יכול לשער בנפשו, כי הירח והכוכבים יאספו נהם, הארץ תחדל מלסוב על צירה, או תעקר ממקומה ותישוטט במרחבי חלל העולם הגדול והאיום אינדיקט, יכולים אנחנו לצייר בנפשנו כי ישנתו כל סדרי בראשית וכל הגרמים השמימיים הגדולים עם הקטנים עם כל היקום אשר ברגליהם ירדו לכליון עולם; כל זה אפשר לכת דמיונו של האדם, אם רק האדם בעצמו יהיה. בכל השמטון של התהו הזה ידמה האדם בנפשו כי הוא עומד ונד להמחזה האיום, יושב ובוכה על חרבנו של עולם, אבל הוא בעצמו עומד או יושב, כלומר הנה, אולם לא יחפץ האדם לצייר בנפשו שגם הוא יחדל מהיותו, שגם הוא בעצמו, רצוני לומר עצמותו האמתית, ילך לאבדן גמור וכליה מוחלטת, אז תחסר לו מפקדת לרקמת דמיונו זה, אז ירגיש כי בא לשנות כמה שלשנים ומה לאחור, וכל ההם על כבודו וכבוד קונו מיד ירתע לאחוריו ולא יוסף למכוע בתהום הריקות, מקום שאין בו אף אחיזה קלה לדמיונו. אולם אם נבקש את הדרכה, אשר בו תלויה מציאות האדם כפי שהוא מצייר אותו בדמיונו, אז לא נמצא את הדבר ההוא לא בצורתו החמרית ולא בסגולותיו הנפשיות. השגתו של האדם מציאותו עצמו מופשטת היא מכל צורה, עד שחיתה למקור האמינה בהשארת הנפש ובהיותה אחר המות, במקום שאין שם לא עמידה ולא ישיבה, לא אכילה ולא שתיה, לא עבודה ולא מנוחה, לא אהבה ולא שנאה, לא רחמנות ולא אכזריות, בכלל תחיה חיים ותהיה הויה שאינם תלוים בשום צורה שבעולם.

אמנם אם יתבונן האדם אל קצבי נפשו ויסודותיה ויפגם בדמיונו את עצמו לחוקר ומוחקר, למען בקש את העצם האמתי הנושא את הצורה, וכשהוא לעצמו אינו תלוי בה, אז ימצא, כי כח אחד בו, אשר אחר הסירו והרחיקו את כל כחות נפשו וסגולותיה, אשר אך נושאים ולא נושאים הם, ישאר הכח ההוא להעצם היחיד והאמתי וכתנאי ראשי לכל משינו ומקריו האפשריים, הכח הזה הוא: "הרצון להיות". ואחרי אשר חרבנו כי העצמות האמתית של האדם הוא "הרצון" אז עלינו לצעוד עוד צעד אחד ולהגיה שההווה האמתית של כל העולם כולו הוא הרצון, כי גם האדם אחד הנמצאים הוא, ואין בכלל אלא מה שבפרט. והדרך הזאת, לידון מעצמות האדם על עצמות העולם היא היחידית אשר בה נוכל ללכת כטח ואשר תוכל אותנו אל משרתנו, כי כל הנמצא מחוצה לנו חתום הוא לפנינו ואנחנו דנים עליהם רק על פי הרישומים החלשים שיעשו על חושינו הדלים, אשר סוף כל סוף לא נדע אם תמונת הדבה תהיה במוחנו "הדבר כשהוא לעצמו" (Das Ding an sich) היא או רק מראה הדבר (Erscheinung) היא, כעוד שפנימיותנו ועצמותנו פתוחות לפנינו בכל עת, ואין לך תנועה אחת, רגש אחד במעמקי נפשנו, אשר יוכלו להתר מפני עיני שכלנו החודרות עמק עמק בחביון אנכיותנו, ואם מצאנו כי "הרצון" הוא עצמותו האמתית

אז לא רק את עצמנו, אך גם את ההויה האמתית של כל העולם כולו הכרנו. הרצון הזה הוא המניע היחיד בכל הטבע, הוא יגלה לפנינו בכח המושך והרוחה אשר בטבע, כאשר נראה במעשי מושלי ארץ ויוצרי ההיסטוריה ומניעיה; הרצון יגלה בפעולת בפעולות אבן-השואבת ובמראות חשמליות, כאשר יראה באהבתם ושנאתם של בני אדם. פעולות ההרכבה וההפרדה, ההתנגשות יבצע הרצון כאותו כח עצמו אשר בו יוגג זכר ונקבה, השונים בסגולות נפשם וכחות גופם ורוחם למען יצא ממעיהם מין חדש יותר טוב ויותר שלם ממולידיו. אולם לא בהשכל וברעת יעשה הרצון את מעשהו, כי הרצון הזה, אשר יגלה לנו בפנימיותנו ואשר מצאנו כי הוא הוא עצם ההויה האמתית, לא מצאנו בו סמני ידיעה ובחירה, כי באמת רק זאת מצאנו שבה נפלא ממלא את כל עצמותנו והוא הרצון להיות, להיות באיזו צורה שתהיה. אבל מדוע ואיך ירצה להיות, זאת לא נדע ואין לנו לשער השערות תלויות על בליטה. אנו אין לנו אלא מה שמצאנו בעצמותנו ממש והוא רצון עור בלי שום הכרה וידיעה. הרצון העור הזה אחד הוא במלוא רחבי הטבע, את עצמותו לא ישוג דרבו, אם כי רבים המה מקריו ומראותיו, אשר כמו יגלה. הוא "אחד וכל" ("Ev $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$). לא דעה ולא בינה אך כח אדיר וחשק נפלא בו להיות, להיות בכל מיני הויה שבועלם, מן הצורה היותר פחותה עד הצורה היותר שלמה. למען יוציא את כל בחו לפעולה בחמר, היסוד היחיד אשר יתן לו מקום להתפתח ולהשתרע ולהביא לידי צלוי את כל מראותיו האפשריים מן הכחות הנסתרים *qualitates occultae* עד להבח החושב שבמחו.

אמנם עולם אשר בוראו בלי דעת והשכל עושה מעשהו לא יולד יום אחד, עולם כזה אשר מאליו יתחולל ויתהוה בעזרת כח עור היה צריך להתפתחות תקופות אין מספר. לפני רבבות אין מספר נסה הרצון את כחותיו אל החמר, אשר גם הוא אחד ממראותיו ומכחותיו הפשוטים, למען לא יוציא בו את עצמותו לידי גלוי ומעט מעט התפשטו הכחות הראשונים היותר פשוטים בחמר, עד אשר הסתכנו זה בזה והתלקחה מלחמה ביניהם על אדות החמר היחיד, אשר כל אחד מהכחות נסה להטביע בו את עצמותו הפרטית ולהביאה לידי פעולה, עד אשר יצא מביניהם כח מורכב אשר אחרי דחיתו מסבך הכחות הפשוטים את ההפכים המוחלטים מזג את הכחות היכולים לדור בנושא אחד והתאימם לצורה חדשה. כן התפתח עולם הצומח ויצא מעולם הרומם. אבל עדין לא היתה עין לראות ואזן לשמוע וכח ההכרה טרם היה בארץ להשיג את מראות הרצון על ידי הרמיון, עד אשר עוד הפעם התלקחה מלחמה בין הכחות השונים של העולם האורגני, ומן המלחמה הזאת יצאה בריאה חדשה. עולם החיוני. באותו הרגע, אשר נגלתה בה הצורה החדשה של ההויה, אשר אנחנו קוראים אותה בשם "חיים" נפקחה להרצון העין הראשונה הרוֹאָה ומכירה, וכחרף עין התיצב "העולם בתור דמיון" (*Die Welt als Vorstellung*) ועדין היה העולם חסר שכל המשיג את עצמותו, ואם כן חסרה הצורה היותר שלמה שבצורות, עד שמן הסתמכות כחות החיונים זה בזה ועל ידי התחרותם לכבוש את החמר הנס יצא חמר זך ומזוקק מאד, חמר השב מחשבות-האדם. בצורה החדשה הזאת העלה הרצון לעצמו שלהבת השכל. בצורה הזאת השיגה התפתחותו המדרגה היותר נכונה, כי צורת ההויה הזאת נפלאה היא באמת מאד: הויה שבה הנמצא משיג את עצמותו שבה היצור יודע את יוצרו.

התקופה החדשה. כאשר ראינו כבר נגלה רעיון ההשתלשלות לשפנהויער עוד בעשיריה השנית של המאה הנוכחית, ואם כן כשלושים שנה מרם יצא מבעה של שמת דרוין בעולם, ומכל מקום עוד רחוקה שמת שפנהויער משמת ההשתלשלות בטובן הביולוגי של המלה הזאת, כי שפנהויער בקש לו רק פתרון לשאלה במה שאחר הטבע: על דבר "האָנְטֶגֶנְזִי" של הנמצאים, אך ראה הפילוסוף האשכנזי הזה, שהוא כופר בעיקר, כי סכנה מרחפת על ראשו, שאלילו החדש "הרצון" ירים ראשו, יסוך בענן לו ויהיה לאלהים אדירים, לכן מהר לשלול ממנו כל הכרה וידיעה ויעשהו להשק וכח עור. וזה הכריחו לקבל את ההנחה: כי הצורות השונות התפתחו מאליהן על ידי השתלשלות ממדרגה למדרגה, ומובן מאליו כי דבר זה לא יצויר ואי אפשר רק על ידי התחרות הכחות והתמזגותם לכחות מורכבים. כי במושג "התפתחות מאליו" קשור המושג המלוח אתו והנמשך אחריו "התחרות הכחות והתמזגותם זה בזה". הוא אשר אמרת, שניקה, למרן ושפנהויער קדמו את בני דורם וילמדו ראשי פרקים של התורה החדשה, אשר דורם לא איכשר לה. סבת הדבר היתה, כי האמונה בתמידות הצורות היתה מקובלת ביד חכמי הטבע מרור דור, ולא היה כח ביד השמה החדשה להתקומם נגדה, כל עוד שלא היו ראיות ביולוגיות בידה, אשר תאשרנה ותימנה בה ששנו חכמים מדעתם.

בין כה וכה ובעלי התמידות בעצמם, באספס כחריצות יתרה ידיעות רבות ושונות אין מספר מכל מחזות הטבע על שדה המורפולוגיה בכלל ותורת-החיים בפרט, — הביאו את הקץ לממשלת תורתם. הנצחון הגדול אשר חגגה תורת התמידות ביום כ"ב פברואר לשנת 1830, כאשר התלקחה מחלוקת גדולה בין בעל התמידות קוביה (Cuvier) ובין המחזיק בשמת ההשתלשלות גופוויא ס"ט הילר (Geoffroy St. Hilaire) וסיעותיהם, — נצחון פיררוס היה לה, כי ימי ממשלתה לא נמשכו וימיה ספורים היו. שתי שנים אחר הנצחון הזה עזב האנגלי הצעיר דרוין בהיותו בן כ"ד שנה את ארץ מולדתה למען סבב במסעותיו את כדור הארץ במשך המש שנים. במסעותיו אלה, ביחוד באמריקה הדרומית קבץ ויאסף ידיעות רבות ונשגבות על שדי הביולוגיה, והידיעות החדשות האלה עשו כלה בתורת התמידות. שפנהויער ידבר בכוח על חכמת המורפולוגיה והאיטולוגיה, כי הוא יחקור לדעת את ההויה האמתית של כל הנמצאים והנבראים, והחכמות האלה, יאמר שפנהויער, אין להן עסק בשאלות רמות כאלה; ובכל זאת אך בעזרת המורפולוגיה, עלתה ביד דרוין להעמיק ולהרחיב את תורת ההשתלשלות ולכצר אותה על יסודות נאמנים ומצקים בל ימוט, ותורת ההשתלשלות מגלה לנו את הסוד העמוק של מעשה בראשית. עשרים שנה ישב דרוין באהלה של תורה, אחרי שובו משוט בארץ, ויחקור ויתבונן בהמחזות והמראות, אשר ראה במשך ימי מסעו, כצורות המינים והסוגים השונים, במה ישו וידמו זה לזה ובמה יפרדו וישתנו זה מזה בכל פרטיהם; דרוין חקר את תנאי חיי המין בכלל וחיי האישים בפרט ויתבונן אל התנאים הדרושים לתמידות הצורה, להשתנותה ולהשתלשלותה; דרוין לא נח ולא שקט עד שמצא מה שבקש והוא תשובה על השאלה: מפני מה ואיך השתנו הצורות העיקריות של המינים אם בעצם וראשונה נזע אחד לכלם? הוא מצא את תורת "בחירת ההזדווגות הטבעית". השתנות הצורות והשתלשלותן למינים חדשים, אשר כסוד התום היו לנו תכאונה עתה על ידי שלשה מחזות יסודיים והן: הירושה (Vererbung) ההסתגלות

(Anpassung) ומלחמת הקיום. המה היו המניעים הגדולים בהתפתחות כל הנמצאים. אשר היו ואשר חיים עדנה על פני כל הארץ, ובהשתלשלותם מבעל חי אחד הפשוט במכנה גור, אשר פרה ורבה במשך רכבות שנה ונפצו ממנו מינים הדומים זה לזה בתכונתם על פי חוק "ירושת האבות לבנים", והשוני זה מזה בצורותיהם על פי חוק ההסתגלות ומלחמת הקיום. הדברים האלה הניח דרוין ליסוד מוסד בספרו "תולדות המינים" (Entstehung der Arten) ומזה בא לידי ההנחה הראשית שבששתה אשר בה הוא מסיים את ספרו: "תולדות האדם" ובה יאמר: כי האדם עם כל סגולותיו הנעלות, עם רגשי רחמיו אשר יכמרו גם אל הפחות שבפחותים, עם הנינתו אשר יתן לא רק לבני אדם כמותו, אך גם להקטנים והשפלים שבמין הנפש החיה, עם שכלו — חלק אלה ממעל — אשר חדר אל תוך עמקי המכונה הנפלאה של צבא השמים ותנועותיהם, למרות כל הכחות הנשגבים האלה, קבוע כגופו של אדם חותם גזע שפל והחיותם הזה לא ימחה ולא ימחק לעולם.

אל ההנחה הזאת בא דרוין על פי גזרה ישנה מורפולוגית, ואלה המה דבריו בההשקפה הכללית לספרו הנזכר (פרק כ"א): ההנחה הראשית אשר הנחתיה ליסוד בספרי זה ואשר היא כיום דעת רבים מחוקרי הטבע המומחים לדבר זה היא — כי האדם הוא הקר מצורה אורגנית שפלה, הבסיס אשר עליו נוסדה הנחתנו זאת לא ימוש לעולם, כי ההתדמות הגדולה שבין התפתחות עקר האדם במעי אמו ובין התפתחות עקר בעלי החי השפלים וכמו כן בדברים רבים גדולים וקטנים אין מספר בנוגע למכנה גום ותכניתו הרודימנטים (אברים), אשר בצורה קודמת נועדים היו לאיזון תכלית מיוחדת, ועתה בהשתנות תנאי החיים ולא השתמשו בהם אכרה להם סגולתם ונשארו כנוף בעל — החי בלי שום צורך) אשר נשארו להאדם והפעולות החוזרות אשר הוא עלול להם כפעם בפעם — כל הדברים האלה מעשים חותכים המה שאין מקשיין עליהם, המעשים האלה נודעים לנו מכבר, אבל עד לפני איזה זמן לא הגידו לנו מאומה על אדות גזעו של האדם, אולם אם נתבונן אליהם עתה לאור הבהירה אשר נגה עליהם מידעתנו את כל העולם האורגני, אז אי אפשר שלא נכיר את ערכם הרב, היסוד הגדול של ההתפתחות עומד לפנינו ברור וקים, אם נתבונן אל כל קבץ וקבץ של המעשים האלה וכן על מעשים אחרים, על היחס הגדול שבין חלקי כל קבץ בינם לבין עצמם, בין התחלקותם הגיוגרפית בעבר ובהווה והשתלשלותם הגיולוגית, אי אפשר, שכל המעשים האלה שקר יעידו לנו, כל מי שאינו מסתכל במראות הטבע כפרא "אדם, שאינו מוצא הקרת ביניהם, אי אפשר לו להאמין, שהאדם הוא בריאה פרטית, נפרדת ומובדלת מכל בעלי החיים ואין שום יחס וקשר ביניהם."

הנה ראינו, כי הסוד הגדול של מעשה בראשית, אשר גלה לנו דרוין על ידי חקירותיו המורפולוגיות והביולוגיות כבר נגלה לשפנהויר על ידי חקירותיו במה שאחר הטבע, כי מלחמת הכחות, בשמת האהרון, אשר בנסותם דבר אל החמר יבואו לידי התמוגות ויוציאו מהרכבתם צורה חדשה, אשר בה מתלבש הרצון בלבוש יותר נעלה, במלחמת הכחות הזאת כבר נכללה, "ההסתגלות", "ומלחמת הקיום" של דרוין, אלא שהראשון מדבר על הכחות בלשון החוקרים במה שאחר הטבע, והשני מדבר על הצורות האורגניות בלשון תורת החיים, אבל אין שום ספק בדבר שהכחות, אשר על אדותם ידבר שפנהויר כחות אורגניות המה, אשר בחמר יסודתם ומלחמתם

היא מלחמת הכחות הפנימיים, שהמה בנטייתם הטבעית ישאפו לנצור את הצורה כמו שהיא (הירושה) נגד הכחות החיצוניים, והיא הנטייה של בעלי-החי לשמור את קיומם, לחיות ולהיות בכל תנאי החיים באיזון צורה שתהיה (ההסתגלות); וכדאי לא עלה מעולם על לב שפנהויר, הכופר בעיקר, להאמין בכחות מופשטים העומדים חוץ לחמר, ולא עוד אלא שאם נתכונן אל שמת דרוין נראה, כי אף על פי שמצד אחד הרהיבה והעמיקה את תורת ההשתלשלות וחזקה אותה על ידי ראיות שמקורן בתורת החיים, ותורת בחירת ההזדווגות הטבעית, מכל מקום מצומצמה ומגבלה היא מצד השני, בהניחה פרצה גדולה בין עולם הדומם לעולם האורגני.

בעוד שגיתה, שפנהויר, למרק ולורניץ אקן (Lorenz Oken) ידברו על ההשתלשלות הכללית הנמשכת והולכת מן החמר הדומם עד להחמר החושב — ידבר דרוין על העולם האורגני לבד. דרוין יניח, כי הצורה היותר נעלה והיותר שלמה שבכעל חי, האדם, השתלשלה והתפתחה מצורה אורגנית שפלה מאד, אשר היתה הראשונה שבנפש חיה וממנה נפוצו כל החיים על פני האדמה. אולם החיים הראשונים מאין המה? איה המעבר ממנוחה לתנועה, ממות מוחלט לחיים, מדומם לבעל אברים? החוקר האנגלי יאמר (בפרק הנזכר):

יודע אנכי היטב, כי ימצאו אנשים, אשר יתעללו בהנחותי אשר שמתו בספרי זה, ויאמרו כי כפירה גמורה הן; אולם האומר כן מחויב הוא להוכיח, מדוע יחשוב כי הדעה שהאדם בתור מין פרטי התפתח והשתלשל מאיזון צורה שפלה על פי הקי ההשתנות ובחירת ההזדווגות הטבעית, — כי בדעה זו יש כפירה יתרה מהדעה האומרת שאישי מין האדם יולדו על פי חקי הפריה המינית, דבר שגלוי וידוע לכל. שתי הלידות הללו: לידת המין ולידת האישי שתיהן גם יחד חוליות הנה בשלשלת הגדולה של המעשים והמחזות אשר שכלנו ימאן להביט עליהם כעל ילדי מקרה עזר, שכלנו יתנגד ויתקומם נגד הנחה כזאת; ואחת היא אם נאמין שכל שנוי קל הערך בהזדווגות המינים, התפשטות זרעם ומקרים כיוצא בהם מְכַנְנִים לתכלית מיוחדת, או לא נאמין בזה, מתוך הדברים האלה נראה בעליל כי דרוין רחוק הוא מהיות בעל-אחדות (Monist) גמור, כי אם שבשטתו הביולוגית על בעלי האחדות יחשב, הנה במעשי-בראשית שלו בעל-שניות (Dualist) הוא. בהניחו ליסוד מוסד כי בריאה מיוחדת היתה לבעל חי הראשון, או לבעלי חיים הראשונים. הפנימה הזאת בתורתו של הדרוין היתה, לפי דעתי, הסבה שלא יצאה תורתו חוץ מן החוג הצר של שטה ביולוגית ולא התפתחה להשקפה כללית על העולם והחיים, עד שבא הפילוסוף והחוקר האשכנזי אָרְנֶסְט הֵיקֶל ועשה אזנים לתורת דרוין והרחיב את שטתו הביולוגית עד שתבאר את המחזות ככל הטבע כלו. החכם הזה הראה לנו לדעת בספרו „Generelle Morphologie der Organismen“, שמי שבא לידי ההכרה, שכל המינים בני משפחה אחת הם, אי אפשר לו לאמר הרף לשכלו השואף לדעת גם ערש החיים ככלל ואיך התפתחו מן הדומם. אם התרומם שכל האדם לידי מדרגה כזו אשר מעליה יראה את כל עולם החי כסקירה אחת, ובכל האישים והמינים יראה אך נפש חיה אחת בצורות שונות, אז יעלה עוד מדרגה אחת, אשר מעליה יראה את כל העולם כלו, את הדומם, בעל-האברים והחי כעצם (ens) אחד בצורות שונות, כי סוף כל סוף אין בין החיים והמות אלא שנוי הצורה בלבד. אם אין לנו אלא עצם אחד, והוא החמר, וכל הנמצאים מהאבן אשר בחיק האדמה עד למכונת-החשבת

הנפלאה: מוח האדם, אינם אלא החמר הזה בעצמו הפושט ולובש צורה. בחמר הדומם הזה נסתרים כחות אורגניות נפלאים אשר בתנאים ידועים מוכשרים המה להוציא לפעל על ידי „זריעה מאליה“ (Autogonie) צורה חדשה, אשר אנחנו קוראים לה בשם „חיים“. הרגע הזה, בו נקרו ויאתיו כל התנאים הנחוצים האלה יחדו הוא הרגע הראשון לעולם האורגני והחי. ובאופן זה היתה שטתו הביולוגית של דרוין להשקפה שלמה ותמה על כל העולם כלו. והשקפה זו שלטת בימינו.

התקופה השלישית. עד כה הגיעה הפילוסופיה החדשה. היא הלכה בחקירותיה עד מקום שירה מנעת, לא נשאה פני „נור היצורים“ ותגלה את מקורה, ותורידה מטרומי שחק ומותר האדם מן הכהמה בעיניה אָן. הפילוסופיה הזאת פתחה לפני האדם את ספר הניחוסין להראות לו כי החולכים על ארבע עצמו וכשרו הם. וכי גם אבותיו אוכלי עשב היו. היא שכרה את גאון האדם, בהראותה לו לדעת, כי שוא התנשא בנפשו ויתפאר בלכבו, כי „מאוצר הנשמות“ לקח ונפשו נאצלה מתחת כסא הכבוד ומציאותו מוחלטת, שכלית ונפרדת היא; התורה החדשה הראתה לו כי הנפש בדם היא, כי הדם אשר יזל בעורקיו הוא המניע האחד במכונת גוף, הוא הוא אשר במרוצתו המסודרה יוליד את המוכחר שבכחות החמר — את לח החושב. התורה הזאת הראתה לו לדעת, כי מניעים עָוִים שולטים בעולם, מניעים בלי שום ידיעה והכרה. בהתנהלות וההזדווגות הטבעית, שהמה אך המה שותפים היו במעשה בראשית. לפני בית דינם יבוא המלאך הממונה על ההריון בשאלתו: מפה זו מה תהא עליה? בריא או חלש, יפה או מכוער, צדיק או רשע, חכם או טפוש? בחיר היצורים אשר חסרוהו מעט מאלהים נפל משמים ארצה, נגזלה ממנו תמימותו הקדושה. אשר כגן עדן היתה לפניו, ופתאם לפתע נגלתה אליו האמת המרה והאדם יראה את עצמו ערום מכל סגולותיו הנשנכות, ויבוא לידי הכרה, כי בעצמו של דבר אין בינו לזוחלי עפר אלא שנוי הישם בלבד.

מה תהיה אהרית האדם? האם יוסיף לעבוד להשתלמות נפשו ולהשתלמות הבריאה? מי יאמר לו, כי הבריאה אשר צעדה עד עתה לאט לאט קדימה תצעד גם לעתיד קדימה? אולי תשוב הבריאה אחורנית ותורד מטה מטה. אולי אך מקרה הוא שכל התנאים התאימו עד כה לקיום העולם, ואולי יבוא יום שהתנאים האלה ישתנו באופן שלא יהיו מתאימים ומקבילים זה לזה יותר; אולי אך משחק הוא להכחות העָוִים ההם לברוא עולמות ולהחריבן, ומו יודע כמה פעמים התפתח העולם לידי מדרגה נבונה ואחר כך חזר לתהו. אולי גם בני אדם של אותן העולמות הנחרבים עוד מכאי תקוה היו, עוד חצי תאומים לא היה בידם, עד שירדו חיים לאבדון. כיון שהגיע האדם להכרה כזאת ירגיש ריקות איומה בנפשו ואין לו שום מטרה בעולם אשר לה יוכל להקדיש את עבודתו בחפץ לבב, ולא רק חייו בלבד המה למשא עליו, אך גם המציאות כלה דומה לו כאילו לא נבראת אלא לצערנו. האדם הזה בא לידי שעמום, נפשו מבחלה ורחופה, שואפת ואינה יודעת למה, חפצה ואינה יודעת מה היא חפצה; יתאוה האדם לדעת הכל, אבל ברי לו שאין שום ידיעה חדשה, אשר ראויה היא באמת שידע אותה. ידוע חולי הוא האדם הזה, אבל לא יבקש צרי ומזור למחלתו — מחלת הרוח, כי מתיאש הוא. כמדומה לו שיש אך תרופה אחת, אך מוצא אחד והוא כליון ואבדן המציאות, לא מציאותו בלבד, אלא אבדן המציאות בכלל. לדור עָף ונואש כזה, אשר קץ בחייו עמדו נביאים כשפנהויר, אשר הורה דעת, כי

במדרגה הגבוהה הזאת, אשר השיג „הרצון“ כבראו את האדם, אין ליוצר על יצורו כלום. יצור שהשיג את יצורו עמד ממעל לו והכח והרשות בידו לכטל את רצון קונו מפני רצונו. שפנהויר בקש ומצא, כי אך דרך אחת לנו לפדות את עצמנו מן היגון הנצחי והוא „כטול הרצון“, לקצין בנטיעות ולשרש אחרי גזע ההויה, להשתמש ברצון, אשר גברה דינו עליו למען לא נרצה ולחפוך את כל החיים, התנועה והמציאות, „לדומיה נצחית“.

אל תוך המדבר הזה בא פרידריך ניטשה ויגלה בו מעין נובע מים חיים, שיש בהם כדי להשיב נפש יגעה. ניטשה משתמש ברעיונו של שפנהויער עצמו, אלא שהראשון בא לבנות במקום שהאחרון בא לסתור. ספינתו של שפנהויער טבעה בים. לא את אמונתו באלהיו בלבד אבדה לו, אלא גם האמונה באפשרות השתלמות מין האנושי, ולכן יעץ לשוב אל הכטול המוחלט. לא כן ניטשה הוא עומד על קבר אלהיו ובונה במה לשם אליל חדש — לשם האדם. האדם הכיר את בוראו, השיגני בלי דעת בראהו, כי אך רצון עור מניע ופועל בכל המציאות, וכי הוא, האדם, הוא הנמצא היחיד, אשר רוח בו להשכיל. יצור כזה יש לו רשות למרוד ביוצרו, להציל את מטה־הקסם מירי הבריאה ולכונן ולהקב פני ההתפתחות לפי הפצו ודעתו. האדם ראה את מלאכת הטבע, הדי אל מעמקיו ויגלה את החקים, אשר על פיהם יעבוד עבודתו, וכלום הוא חסר להיות בורא אלא הרצון. דרוין למד את חק „ההזדוגות הטבעית“ מן „ההזדוגות המלאכותית“ של מגדלי בעלי־החיה, ועלינו אך לחשוב את הנידון ככא מן הרין ולקבל את חקי ההזדוגות הטבעית למען „הגדול האומנותי“ של האדם העתיד לבוא. ההתפתחות אשר עד עתה התנהגה בכבודות, מפני שאך כת עיר הניע את אופניה, תרוין עתה בדרך סלולה תחת ממשלתו של הבורא החדש — האדם. אם כנוטע אמן יפלס האדם כל צעד וצעד בגדול האדם העתיד, אם ישים את פניו מן המדרש אל המעשה, יאחד את חקי ההזדוגות הטבעית עם חקי חכמת־הנפש וישים לו חקי מוסר חדשים, אשר על פיהם יכונן את פני ההתפתחות אל מטרה ידועה, אז לא נתעה מני דרך וחיינו לא יהיו עוד תלואים לנו מנגד מפחד כליון התולדה כלה, כי הדור העתיד לא יהיה זעיר וחלש, מכה וידוע חולי כדור הנגס הזה, כי דור עז וחזק יקום, דור נפילים וענקים, דור אשר ינחול כחות גופניים חדשים וסגלות נפשיות חדשות, אשר לא שערנו מעולם, דור של בני „אדם־העליון“.

זה הוא הרעיון הראשי בשיטתו של ניטשה, מן הרעיון הראשי הזה ירדו שאר העקרים היסודיים, אשר רובם בכלם נוגעים המה בפילוסופית המוסר ותורתו. תורת־המוסר אשר התפשטה בתבל אינה מוכשרה להוליד בני עליון, כי „מוסר עבדים“ הוא, ואך היא הסבה לזה, שהתפתחות האדם הולכת אחורנית תחת לצעוד קדימה. תורת מוסר חדשה נחוצה לנו, כי אך בעזרת „מוסר אדונים“ נגיע אל „מחוז הפצנר האחרון“ אל „אדם העליון“.

השיטה החדשה של ניטשה בתורת המוסר תהיה ענינו בפרקים הבאים.

זר פרחים.

על קבר הדר. בנימין בן יחזקאל לבית מנח'ל ש'ט'ם ז"ל.

מישפחת מטה השקדים היא אחת הנכבדות בישראל ובספרי דברי הימים ליהודי דוסיא יזכר שמה לתפארת. הארי שבמשפחה היה הרב החכם מר ל'און מנדלשטם. הוא רבות פעל ועשה לטובת עמנו ותהי עבודתו בספרות ישראל עבודה שלמה שרושמה נכר לדור דורים. הוא בספריו הנעלים הפיץ חכמה ודעת על כל סביביו ויגיה אור בינתו במחשכי מושכותינו למרות כל המכשולים והמעצורים וכל הסירים והחתחתים אשר גדרו דרכו בעדו, וכן הגדיל לעשות גם אחיו הסופר המצוין מר בנימין מנדלשטם בספריו המהכמים. ויוסף גם האח השלשי מר יחזקאל תפארת למשפחתו בספרו "אוצר השמות".

והדר. בנימין מנדלשטם בנו של יחזקאל זה האח השלשי, גם הוא היה נצר להתפאר במשפחת מטה השקדים ולשמו אציב בזה ציון למזכרת עולם. בנימין זה ידיד נפשי ומחמל לבכי נולד בשנת התר"ד בפלטובה העיר וינע ויאסף אל עמיו ביום ד' ניסן התרנ"ד בקיוב עיר מושבו.

המנוח הנ"ך על ברכי המדעים ויעש חיל בלמודיו. אחרי כלותו חק למודו בהגיוננוים אשר בעיר טולדתו בא לשבת תחכמוני אשר בקיוב וילמוד חכמת הרפואה ויצא מכית מדרשו מכתר בתור דוקטור. אולם נפשו השוקקה לדעת מרם ידעה ש'לי זוהי גולה למקום תורה בחוץ לארץ ויצוק שם מים על ידי גאוני חכמת הרפואה עד אם היה לאחד הרופאים המוכהקים והמצינים כמקצוע החכמה אשר בחר לו. הוא היה אהוב ורצוי לכל חבריו ולכל יודעיו ומכיריו המשכימים לפתחו. שאר רוחו ויתרון הכשר דעתו אשר בהם הננה היוצר, המדות התרומיות אשר היו לו לסגולה, רצונו הכביר לשקוד על חכמתו ולבוא עד חקר תכליתו גם הרעיונות היתרה להחיש ישע לחולי מחלת הנרן וננועי תחלואי האף והאזנים — זה המקצוע אשר בחר לו כחכמת הרפואה וישתלם בו עד להפליא — המה עשו לו. את כל הנפשות האלה, המה רכשו לו את לבות חבריו הרופאים אשר מלאו פיהם תהלתו וישלחו אליו את כל החולים אשר אלה הננעים דבקו בהם, והמה הרבו לו את ברכות הנרפאים. על פניו המפיקים זיו החכמה היה משוך תמיד חיט של חסד ואהבה לכל בני האדם, על שפתיו קסם אשר בו לקח לבות הננועים הדורשים לעצתו, ויהי כמלאך מושיע להם. יחד עשיר ועני בעיניו נשתנו ולא הכיר שוע לפני דל. במרה אשר העלה ארוכה לחולים עשירים בה במרה החיש רפאות תעלה לחולים עניים חנם אין כסף וגם לפעמים לא רחוקות שחד מכספו בעד אלה החולים העניים.

מלבד חכמתו בתורת הרפואה היה המנוח אחד מאנשי מדע המצינים. הוא היה

בקי ברוכ הספריות של עמי המערב גם יודע פרק בנגינה. לא אחת הראה את כשרונותיו הנפלאים בתור נואם נאָמי המשוררים גם כמנצח על כנור ונבל כהתאסף נדיבי עם לנשפי השעשועים אשר הכינו לטובת עניי העיר, וככל פעם ופעם הרחיב את נפשות שומעיו בנאמו הנאים וניבו הנאוה וכן גם בנגינותיו.

מעטים היו ימי חיי המנוח אבל במעלות רוחו ובמדותיו התרומיות, בהריצותו הגדולה וזריזותו היתרה עשה לו שם עולם לא יכרת בחברת חכמי הרופאים וגם זכרו יהי לברכה בלכות כל יודעיו מקרוב ומרחוק. עדים המה כל בני עדת קיוב אשר הנחילוהו כבוד גדול בחייו גם במותו, וביום אשר הובל לקברות נהרו אחרי ארונו המונים המונים מכל מפלגות העם בין בני בריתנו ובין שאינם בני בריתנו ויעוררו עליו קנים הגה והי.

אמנם המנוח הִנְךָ על ברכי המדעים של עמי המערב ואת שפת עמו ותורתו לא ידע, ובהל זאת היתה אהבתו למקור מחצבתו עצורה בעצמותיו ותיקד בקרבו כיקוד אש. הוא היה יליד תקופת ההתבוללות, הניך שנות הששים, אבל בהחזיר "הסרת המבעת" את רבים מבני עמנו למוטב התעוררה גם בלבו אהבתו לעמו ויהי הוא מן הראשונים אשר עזבו את דגל המתבוללים וישוכו אל עמם בכל לבכם ובכל נפשם. זכור אזכור את שיחותינו בשבתי גם אנכי בקיוב ואעבוד שם את עבודתי בתור דוקטור רובא חולים. אז נדברנו יחד פעמים רבות על אדות מצב ישראל ואז נוכחתי לדעת מה רבה אהבתו לעמו ומה עצמו געועויו על שרידי קדשיו וסגלות מחמדיו. לא אחת התאונן באזני במרי שיהו על כי נשגבה ממנו שפת קדשנו ולא יוכל התענג על ההוד והיופי, על החן והנועם אשר בדברי חזונו ונביאינו, על הזיונותיהם הנשגבים והלך רעיונותיהם הנעלים בלתי אם מפי השמועה. לאמר על פי העתקה לשפה אחרת אשר בה לא עמד עוד מעם הנביאים וריח חזונם נמר לא אחת התאונן באזני ויהשוב זאת לו לחטאה כי יבצר ממנו לשתות מיב חיים ממקור חכמינו, גאוננו חוקרנו ופילוסופינו מדור דור.

"לא כך האשם, ידידי!" אמרתי לו אז "הלא ידוע אדע כי נפשך זכה מפשע אשר כזה. רוח העת אשר בה גדלת, רוח העושים אשר צרר בעת ההיא ככנפיו רבים מאחינו ויתעם בתהו לא דרך, זה הרוח אשר הכה את הטובים בעמנו בסנורים לבלי הזות לנו נכחות, לחשוב ברק עין רקבון אשר לזרים לזהב טהור ואת הסגלות והמחמדים אשר הנחילו לנו אבותינו לדברים אין חפץ במ; זה הרוח היה גם כך משחר טל ילדותך, הוא הסתיר דרכך ויסק בערך הזון העם אשר ממעיו יצאת ועל בניו רכי הכשירן וגדולי הרוח כמוך גאותו. אמנם עתה, ידידי, יגל כבודי בראותי כי גם אתה פקחת עיניך לדעת את פחזות המתבוללים, אלה הנתעים והמתעים אשר בעד שעה אחת של קורת-רוח מדומה בעולם שאינו שלהם מכרו תענוגי עולמם אשר הנחילו לנו אבותיהם, עולם המוסר והמדות, עולם שכלו טוב — וינהמו באחריתם... הנה ביחס להתבוללים quand-même נאמנו דברי המשורר "Der Wahn ist kurz die Reue ist lang" ולפעמים יבא להם הנחם בימים אשר כבר אין חפץ בהם ואז יהי למו רק למכשול לב ולמזכיר עון והועיל לא יועילו עוד. אולם מה גדלה עתה שמחת אוהבי עמנו באמת ובתמים בראותם כי רבים מהצעירים השוכבים עזבו את דרכם הנלוזה בעוד עת וישוכו אל עמם בכל לבכם ובכל נפשם — כמך חביבי."

— תשואות הן הן לך, ידידי — ענני באמרי רצון — דברך הנכוחים המה כשמן מרפא לעצמותי, ותהי זאת נחמתי כי גם אתה וגם הנלוים עליך, תמימי דעים עמך, תחשבוני לבן נאמן לעמו ואוהב ספרותו, דע איפוא כי באמת נוכחתי לדעת מה יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, ואקנא בצעירי משכילינו כי עוד תמצא ידם לֵאחֶר בקרבם את התורה והחכמה, להשתלם במדעים הנחוצים לכל אדם באשר הוא אדם וגם לרכוש למו דעת שפתנו הקדושה על בוריה ולדלות פנינים מכאן חצבו לנו חכמינו וחוקרינו הגדולים אשר מעולם אנשי שם. אמנם צר לי כי כבד ממני הדבר בימים האלה ללמוד את שפתנו וספרותנו ולהיות כבחירי הדור הזה, אבל בכל זאת האמן לי ידידי כי לבי ונפשי נתונים המה לעמי ולכל בו חיי רוחי. לבי יפהד וירחב גם כבודי יגל בהתבונני אל צעירי הדור החדש והמה מפלסים למו נתיב בחכמות ומדעים וגם את דרך עמם ישמרו כלכתם בדרך העולה בית אל.

* * *

את שיחתי עם המנוח היקר הודעתי בקהל רב כחשבי אל נכון כי ראויה היא להכתב בספר דברי הימים לישראל לזכרון נצח כהודאת אחד מבחירי חכמינו אחרי בואו להכרה פנימית ולידי החלטה גמורה כי שקר נחלו למו אלה הנאורים המתבוללים אשר זדון לבם ושיאם להתרחק מעמנו ומספרותנו, כי המה את נפשם קובעים בהתעותם מדרך עמם ובילדי נכרים ישפיקו. — יהיו נא הדברים המסלאים בפז אשר יצאו מעמקי לב טהור כזר פרחים על קבר המנוח וכל שומעיהם יתנו כבוד לשמו ויקר לזכרו, זכר גבר חכם בעוז, הבן הנאמן אשר בו יתפאר ישראל!

גם מעל לוח לבי לא ימוש זכרה, חבר נעלה וידיד נכבד!

Sit tibi terra levis, collega!

הכותב בדמע

דוקטור מעד. שלמה צבי ברי אהרן סקאמאר אָוּוּס ס״י.

זיסא מיר בחדש ניסן התרנ"ד.

בקרת ספרים.

חליפות החיים.

רמן ציוני (במודעה רבה, אשר „בהמליץ“), הראשון במערכת ספרים, יסודתם בחבת

ציון והרמת הרוח הלאומי (במודעה רבה, „בהמגיד“) מאת אהרן מירסקי.

ויוען שנת תרכ"ד לפ"ק.

מערכת ספרים! „כוכב חדש עלה על שמי ספרותנו“ יקראו המטהרים על טהרת לשון הקדש בשמחה מְגֵלָה. — בורא תקופה חדשה קם לספרות ישראל! מְרַמֵּן רמן ציוני באילוסטרציון היסטורית! יצלצלו המחדשים בצלצול קל ודק, לא מליצי אבל פשוט, חי, טבעי, עצמי ויסודי. — וקוראי עברית הפשוטים שכפשוטים

כמני היום רואים את הלפידים, המטלמים כידודי אש המליצה" ואת הצלצולים, העצמים והיסודים" וינעו ויעמדו מרחוק בחרדת קדש, ולבם לא ימלאם להביט אחרי אלה הכוכבים החדשים אף לא להטות קו על הבוראים תקופה חדשה.

וגם אנכי לבשתי חרדות בכאי אל הקדש של "ספור יסודתי כחבת ציון והרמת הרוח הלאמי". הן מי זה יחפל נפשו לפקפק במרמן רמן ציוני אף פקפוק כל שהוא? מי יקשה עליו וישלם? רק על פי "מקרה אשר היא תוצאות (2) מפעלים דקים וקלים" על פי "מקרה אשר הוראתו כי יש מעם וסדר כמוס לעינים (2) לכל פעלי התולדה" [חליפות החיים צד 20, 21, הערה ראשונה — שאין שניה לה] עבר מעלי הקור אשר פעלתו היא הקצאת הנוזלים וחבורים (2) יחד" [שם] ומקור הגיונותי נפתח. זה "המקור שהוא מרכז כל דבר אשר ממנו יצאו ויתפשטו חלקיו (1)" וקרוב מוחי לא היה עוד, במקרה אשר יקה לו (2) עמודי עץ (1) וישימם יחד כמערכה אחת והיו לבנין שלם" (sic!) אבל היה, "ברוקס אשר יקה לו הוטים דקים ויאגדם (2) וישום יחד והיו לשלמה שלמה". (שם, ישם בהערה.) וכך היה זה המוח קתפשי קורי הגיונותיו שהם, "כהוטים דקים מאד מאד, יחד בארח פלא והיו ליריעה שלמה דקה ונפלאה": אם זה המרמן רמן ציוני יכרכר פתאום לעינינו על חבל מתוח לקרקר קיר השרשים של "קורי, קור, קרם, רקס, מקורי, מקרה, מקרה", אם זה הכוכב החדש יבריק לעינינו בצבעים שונים של אילוסטרציון היסתורית, פעם ברמן ציוני ופעם בספור יסודתי כחבת ציון והרמת הרוח הלאמי, אם זה בורא התקופה החדשה יקרא לציור קטן בן שני גליונות ורבע בשם "רמן", הלא אז יסיתנו לבנו בשפק אולי יש כאן אחיזת עינים, תגרנות וקריאת קיש קיש בזוג של רוכלים; ואז יש הרשות גם להקורא הפשוט שבפשוטים להרהר אחרי מדותיהם של אלו ולבחון דרכיהם. ובכן בא אמיץ בלבי ואקרא לזה הספור הראשון כמערכת ספורים לאמר: שובה שובה רמן ציוני ואחזה כך. השמיעני את קולך ואדע אם ניבך נאווה ונאמך נעים; ואדע אם תלמדני טוב מעם הנפשות אשר עשית לנו ואם תורני דעת דרכי החיים וחליפותיהם וחליפותיהם.

וזה אשר הזיתי ואשר שמעתי ואשר למדתי: מעשה בבחור ובתולה. הכחור הוא הד"ר פרץ יליד עיר קטנה בר... במלאות לו שבע עשרה שנה כלה את חק למודו בהגימנוזים, אבל שערי בית מדרש המדעים ננעלו לפניו, ויבא ברלינה בדר ונלמוד וכשנה תמימה עברה עליו באין לחם ובאין שמלה" (צד 12).

כמעט החל בורא התקופה החדשה לספר וכבר השמיענו דברים נכבדים על אדות ברלין הנפלאה בערים. (א) תחת אשר בעיר אחרת ישב איש בדר, ישכון בדר, הנה לברלין יבא בדר, ולא רק בדר כי אם גם נלמוד (ב) כברלין, אתונא שכאשכנח, יהיה איש כשנה תמימה באין לחם גם יתהלך בחוצות באין שמלה.

"את המחלקה לתורת הרפואה בחר לו הד"ר פרץ ללמודו וככלות חמש שנים מיום באו ברלינה גמר את חק למודו וישיג תאר דוקטור על הצטיינותו כלמודיו ובנבל ספרו אשר הוציא לאור בהקירת מחלת העצבים".

עוד הפעם חדשה לא שערה כל הכוכבים העתיקים ויבא הכוכב החדש ויאר לנו כי לא רק להשגת התואר של דוקטור לפילוסופיה דורשים הכרלינים עשות ספר אבל גם לתאר דוקטור לתורת הרפואה.

זה האיש פרץ נפלא היה ככל דרכו: "זה כשנתים ימים שיצא מכתר בתאר

דוקטור לחכמת הרפואה ויצא שמו בכל העיר וסכיבותיה ויראה ברכה במעשי ידיו" (צד 4), "יורכו רוחיו מיום אל יום" (13). ואז בהיותו כבן עשרים וחמש שנה בקר בבית האלמנה זילבערשטיין וירא שם את עמליה בתה הבתולה אשר, חוננה מידיו הטבע בחן ויופי, בעינים גדולות ושחורות וגם בקומה זקופה ועוד ועוד "יאהב אותה. אבל, "לא אהבה פשוטה אהבת בשרים כי אם אהבת נפש". "מעודו (הגם בילדותו בית אביו אשר בר...?) לא בקש הד"ר פרץ את קרבת עמליה ולא התאמץ למצוא חן בעיניה כדרך גבר בעל מה" כי, "לא כל אלה (החן והיופי) לקחו את לבנו לאהבה אותה ולחוש עונג אין קץ בחברתה כי אם תכונות נפשה. מדברותיה הנעלות והנשגבות, רק אלה צדו את נפשו וילך לבו שבי אחריה". (4-3), "גם עמליה ואמה כבדוהו והוקירוהו מאד ולא יפון אף רגע כי לו הביע את חפצו לקחתה ואת מי, את האלמנה או את בתה? כי אז נאותה לו בהפך לבן", "לבחור בו ללותה על דרכה בחיים". אבל, "המחשבה הזאת רחקה מכליותיו ועמליה גם היא עודנה רכה וענוגה — בת תשע עשרה שנה — ועוד לא תחשוב אמה מחשבות להרכיב לה אלוף לראשה". (צד ה).

בחור בן עשרים וחמש שנה אשר לבו הלך שבי אחרי בתולה והוא יחוש עונג אין קץ בחברתה והוא אוהב אותה אהבת נפש ובכל זאת — לא יאהב אותה? בתולה בת תשע עשרה שנה אשר צדה את נפש דר, לחכמת הרפואה — ואף אמה עוד לא תחשוב מחשבות לתתה לאיש? — חלילה לכם משאול על זה. בלי כל ספק יודע המספר כי כך נוהגין בכרלין, או היפלא מכורא תקופה חדשה לכרוא לו גם אנשים חדשים!?

בכלל אין לך דבר שעומד בפני רצונו של מרמן רמן ציוני באילוסטרציון היסטורית. ברצותו היתה, "עמליה בת תשע עשרה שנה ועוד לא השפיקה לראות עין בעין את החיים עם צבא חל'פותיהם" ובכל זאת היא, "כאשה כאה בימים אשר כבר למדה לדעת ארחות תכל ופגעי בני אדם" כי, "כשרונותיה הטבעיים עמדו לה לפתח את כשרונות נפשה" (צד 4 שורה 13). ועמליה זאת הבתולה אשר כפלים לכשרונותיה, כשרונות טבעיים וכשרונות הנפש, היא, בשבתה במסבת מכרים ומיודעים המבקרים בבית אמה הגבירה (!) תשמיע כפעם בפעם מדברותיה הנעלות והנשגבות: "בלשון למודים" (צד 3 שורה 10, 11, 12), "ובשבתה במסבת מרעים התפרץ שחוק נעים מפתחי שפתיה אשר כקול צלצל הפעמון התפשט על פני רחבי החדר וכל הנאספים הריעו והצהילו לקראתה. ותהי עמליה תמיד רוח החיה באופני (מליצה נפלאה!) שיחת הנדברים" (צד 6 שורה 9-5), עמליה זאת הבתולה "ידעה את השפה האשכנזית ידיעה שלמה ועמוקה ולפעמים נסתה את כחה לחרוז חרוזים ותחבר להם תוי זמרה" (שם), "ורק בהיות הד"ר פרץ לבדו בביתה שרה את שיריה באזניו ותדרוש משפטו עליהם" (שם). והד"ר פרץ, "לא נשא פניה ויגד לה בפה מלא כי אמנם איזה כשרון ספרותי מתנוסס בקרבה אבל עד אשר לא יתפתח והבשרון הזה כל צרכו היתה עצתו לה אמנה לתאר בחרט סופר מכל (?) הכא לידה". "ועמליה שמעה לעצתו ויהיו צירי שיריה מסכים על הכחות האדירים (!!!) השפונים בחיק התולדה: סער וסופה ויתר אילי התולדה". "והתמונת האלה יצאו מתחת עטה בצבעים נאמנים ובהרמניה נפלאה" (צד 8) — וכאיזה אופן מסכים צירי שיריה על הכחות האדירים ועל יתר אילי התולדה? עשו אזניכם כאפרכסת ושמעו! ... אמנם

הד"ר פרץ הוא לבדו כבידה ואתם הקוראים תשמעו מאחורי הדלת את שירה אשר תשר באזניו: „בין מפלשי עבים, יזהיר החרם — בין ענפי ערבים, עינו (עין החרם) נגרת — דמעות ששון ואורה, יריק יקרה — אורים מהורים, המזהירים כספירים — וחלומות כהדומות, יקצו יציעו...“ (10-11) — השמעתם את ההרמניה הנפלאה של „דמעות ששון ואורה“ אשר „עין החרם נגרת“ ושל „חלומות מציצים“!... והד"ר פרץ אשר היה „לבדו כבידה“ הוא „נשאר על עמדו כאחוז בחבלי קסם וכנשוע במסכרים ויהי לבו ונפשו נתונים אל הליכות דשיר עד תמו, ובפעם הזאת הודה לה המבקר דאכזר הזה כי אמנם הפליאה מאד לעשות וכי זה הדרך אשר עליה להתיצב“ (על מי?).

ועתה תחל האיילוסטרציון ההיסטורית: „בעת ההיא החלה תנועת יא"ל לפעם במחנה עמנו (?) ואגודות אחים נוסדו בערים רבות להפיץ את רעיון הלאומיות בין המון העם ולפשטו בכל תפוצות ישראל“ (השמעתם?! לא רק להפיצו בין המון העם אבל גם לפשטו בכל תפוצות ישראל) „ובלב פרץ הביאה התנועה החדשה הזאת ששון ועונג“, ותהי לו דתנועה הזאת לעונג נפש ולשעשועים“, „ויתוכח עם חבריו הלאומיים דאוניברסיטה“ (צד 18) „ובראותו כי חבריו ישחקו ילעגו לו ויתרגזו ויתקצף באד“ (צד 14) „והוא לא ידע כי בגשתנו אל העבודה לפשט את רעיון הלאומיות בקרב אחינו (המקנכים ברוח דעם אשר בקרבו הם יושבים) עלינו לברוא להם לב חדש ורוח חדשה, עלינו לתת להם גזע חדש וארץ מולדת חדשה אשר כמעט (כולי האי וכמעט?) לא ידעו ולא שיערו מראש“ (צד 15).

מי חכם ויביני באיזה אופן נוכל לתת לאיש גזע חדש ואנא מובילנא מאניה: לבי מסותא. אבל כפי הנראה לא יבצר מזה המספר הנפלא מאומה והוא יודע לתכך גם את רוחות יצורי דמיונו: פרץ „התקצף והתרגז עד מאד“ על חבריו כי הכנידו את לבכם לכל תהי למו „התנועה הזאת לעונג נפש ולשעשועים“. אבל „גם עמליה העלמה היקרה והישרה (הרמניה נפלאה!) אשר ששה לעשות צדק, גם היא היתה בין החורצים משפט מות על עמה כתור לאם לבדו“ (לעולם יספר אדם בלשון צחה וברורה כאשר יאמרו מליצינו על זכוכית מגדלת — זכוכית אשר בה אזוב כארז בלבנון ישנה). והאם גם עליה התרגז פרץ ויתקצף עד מאד? חלילה! עתה היה הדפך. לעמליה אשר ששה לעשות צדק „חרה עד מאד בראותה אותו מחזיק בתמתו (!!!) ובאמונתו בעתידות עמו“. „ופרץ התעצב מאד אל לבו בראותו כי עלמה כבודה ועדינה כמות פן ערף אל עמה ותאמר לא ידעתיו“ (צד 15, 16) „דעת לנכון נקל כי „פרץ לא יחדל מהתוכח עמדה יום יום“ אבל „עמליה מצאה תמיד דברים לסתור את דעותיו והוכחותיו ותשארו (?) תקיפה בדעתה וכה כלתה תמיד שיחתם במרם באו ליד החלטה אחת“. (שם).

עתה תתעורר בקרבנו התשוקה בכל עזווה ותקפה להמות אין אל שיחתם: הנפלאה וזאת אשר שמענו ונדע:

עמליה מתאוננת כי „העמים הנאורים עושים חיל על שדה החכמה והמדע ואנחנו עצומי עינים נתהלך על מרחבי תבל“ — „ואת העמים האלה אומרים אנחנו לזרות כמו דוה ולשים פנינו אל מחשכי ארץ אויה מקום חשך ואפלה נדחת“ (כפל המליצה לתפארת הלשון). מקום אין גחל אש לחמם את הגו הנקפא מקרח עולמים...“ (צד 18)

הסוד של שלש הנקודות אשר הציב המספר בסוף דברי העלמה הכבודה והעדינה ידוע רק ליודעי ה"ן. אבל אני הקורא הפשוט שכפשוטים הרבה למדתי, וממדרכותיה הנעלות והנשגבות" (א) כי גחל הוא היחיד מנחלים, (ב) כי בארץ אוזיה אין גחל אש (ג) כי זו דרכה של עלמה כבודה ועדינה אשר כשרונותיה הטבעיים עמדו לה לפתח את כשרונות נפשה לבחור לה מליצה נעימה של חימום הגו ולא רק של חימום גו פשוט, כי אם של גו הנקפא מקרח עולמים ואחרי קרה העולמים סוד של שלש נקודות. ופרץ, "חכם הלב ומבין דבר לאִשְׁרוֹ" בשמעו את דבריה אשר, "תדבר כאשה באה כימים" יראה ראשית לו להחניפנה בחלקות ולקרוא אותה בשם, "עדינה" ואחרי כן ישיב אמרו לה, "במנוחה": "אשאלך נא שאלה אחת קטנה אולי תוכלי לבאר לי שרש דבר ותברכך נפשי. האמנם העמים הנאורים יתנו יד איש לרעהו לעבוד שכם אחד על שדה החכמה והמחקר" (שרי לי מר פרץ, את המליצה של העבודה על שדה החכמה למדת אתה, "המבקר האכזר" מפי אהוכתך אהבת נפש אשר לא כדרך גבר בעלמה תתאמץ למצוא חן בעיניה, וכחשארה היא תקיפה בדעתה ואתה תבקש תורה כפיה ואתה תתרגז ותתקצף עד מאד על חכריך בעת אשר לשמע דבריה ולחרון אפה תתעצב אתה מאד אל לבך אז מסופקני מאד אם תעשה חיל על שדה המחקר לתת לה גזע חדש למען לא תהי עוד בין החורצים משפט מות על עמה בתור לאם לבדו), "איה דם האידעאלים אשר אליהם נישאו את נפשם? ההתקרבו איש אל רעהו מדי התרם לגשת אל מרום ההשכלה?" (18).

ותען עמליה ותאמר: "בזאת צדקת אבל המחזה הזה לא יחירדני. מחלה עוכרת היא. אני כאשר ידעת הנני קוסמופוליטית גמורה ומחלמת (sic) או אפיקרסת-לאַמִית (לשונו הזהב!) אינני כאמנת במשלחת מיוחדת אשר לכל עם בתבל. רק — עבודה כללית על שדה החכמה והמדעים, רק זאת היא ההשכלה האמתית ולאמיות כל המין האנושי." (שם).

על זאת ענה פרץ, "באנחה" . . . אחרי כן השיבה עמליה גם היא דבריה לו (הבספר סתם כאן ולא פירש אם במנוחה או כאנחה) ותשנה ותשלש את מליצתה של העבודה על שדה החכמה, רק כי תחת "המחקר" השכילה עתה להגיד, "והחפש" גם הוסיפה עזו ותעצומות להוכחותיה ולא אמרה עוד, "מחשכי ארצות אוזיה מקום חשך ואפלה נדהת" כי אם, "מחשכי ארץ הפראים אשר שם שוררות הבערות והדעות הקדומות בעצם תקפן ומגעד לערפליהן לא נפיץ אור בהיר להאיר ליושבי תבל . . .". ועתה — "ענה הד"ר פרץ בלגו" ואחרי אשר, "הוסיף פרץ בהסתער בו רוחו ובהתרגש לבו קרבו ויקרא: לא! לא! אנחנו לא נאבה ולא נשמע לך ולא נשי ברידתך" אז, "הביטה עליו עמליה בתמהון ואחרי החרישה רגעים אחדים ענתה ואמרה" גם היא: "אהבתך לעמך תעור עיניך מהביש נכחות ומלשפוט כל דבר בקרת-רוח ובמתינות". ובכן שב פרץ לבקש סליחתה ולהחניף לה בחלקות כאמרו, "שאיני נא עדינה אם אפרוץ חק ואדבר כאזניך דברים אשר אולי המה נגד חקי הנמוס ואת הלא ידעת כי לא הסכנתי להרעימך על לא דבר. הנה לא נכחד ממני כי כשרון נפלא מתנוסס כך לתאר עלי גליון (?) כשרד נאמן ובלשון למודים תמונות מרוממות רוח גבר בחיותך חשה מרגשת ומתפעלת למראה הפלאות אשר תציג התולדה לעינינו" ולמרות כל אלה . . . "ועמליה גם היא חננה קולה וככל זאת עוד, "נשארה תקיפה בדעתה ושיחתם כלתה כטרם באו ליד החלטה אחת" כי —

„עידם מדברים והגבירה זלכערשטיין נגשה אליהם ותקרא אותם לארוחת דצהרים“.

בשמי אניד תודתי לך גבירה על כי שמת קץ לדברי רוח, וכשם כל עם בני ישראל על כי חלצת נפשו ממות בתור לאם לבדו. הלא עוד אחת מעט והדר פרץ הדל רגז ולא קרא עוד „לא! לא! לא נאכה ולא נשמע לך ולאנשי בריתך“, ואז — אל יפתח אדם פה לשטן!

* * *

„כעת הארוחה“ — עיקר שכחתי. גם ספורי חולין של מרמן רמן ציוני צריכים לימוד. השיחה על דבר הלאומיות החלה „בשבתם יחד למשתה התה“ ותכל בקרוא הגבירה זלכערשטיין אותם לארוחת הצהרים. ואני הקורא הפשוט לא אעמיק שאלה איפה היתה זאת הגבירה בשבת בתה עם הדר פרץ למשתה התה ומדוע לא שתתה גם היא עמם אבל נפשי נכספה מאד לדעת מתי ישתו הברלינים את „התה“ ומת, יאכלו ארוחת הצהרים. אנכי מניתי מספר האותיות לכל השיחה הזאת וגם את ההערה אשר בה לחקירת הישרשים של רקס קרם וכו' ואחשוב גם את הרגעים האחדים אשר בהם החרישה עמליה פעם אחת והנה נודעתי כי לוגם צפצפו ויהגו שני הנאחכים את שיחתם אות כאות לא האריכה יותר מחצי שעה. ובכן נוהגין בכללין לשתות חצי שעה קודם ארוחת הצהרים את התה או כי הברלינים יאכלו בערב את ארוחת הצהרים, ואמה של עלמה יקרה וישרה לא תשתה עם בתה את התה ובכיתה לא ישכנו רגליה בשבת שם אחד הדוקטורים, פן תפריע את שיחתם — על דבר הלאומיות... דבר גדול הושיענינו המספר הפעם!

„ככלות הארוחה לחשה הגבירה באזני פרץ כי דבר סתר לה אליו ויבא אחריה החדרה“ ויש אמרה לו אחרי ההקדמה של „זה שנים רבות הנך יוצא ובא כביתי“ כי „נכבדות ידבר בכחה עם הדר אפרים שליט. ואת עצתו (עצת פרץ החכם) תדרוש“. ועתה — פנים חדשות להרמן הציוני. „לב פרץ יהום כהולם פעם“ (29) „בערב (דוקא!) בעלותו על משכבו מלמו שפתיו דברים מקטעים“ (31) — הלא אחרי כל שלש או ארבע מלים יציב המספר שלש נקודות. — „פרץ לשוא התאמץ למצוא מרגע לרוחו הנכאה בזרעות התנומה“ (33) „פרץ התפלא אל לבו איך לא יש לב עד כה אל יפי עמליה ואל קומתה ואל תכנית כדי עורקיה המחטבים תכנית היכל“ (44).

פרץ חכם הלכב אשר זה שנים רבות הוא יושב כפעם בפעם את עמליה לבדו בביתה והוא תשר באזניה את שירה. הוא כשמעו עתה כי אחד השדכנים דבר נכבדות בעמליה עם שליט האיש אשר טרם ראה את פני עמליה אף לא „את כדי עורקיה המחטבים תכנית היכל“ וגם היא טרם ראתה את פני המדובר ואולי לא שמעה אף את שמעו בלתי היום; זה חכם הלכב יתנהג כמשנתע „וכבתרגש הושיי בקרבו יקרא כמדבר אל לבו: העלמה הנחמדה הזאת תהי לאשה לרעי שליט... דם יאדבו איש את רעהו ואכה עזה ונאמנה... כל ראייהם יקנאו כס... אשריך רעי אשרי חלקך!... אנכי לא אקח אשה כל ימי... אחרי ראותי את פניה לא תישר עוד אחרת כעיני... אבל... ראמנס תרע עיני כרעי על אשר נפלה

(מתי?) אישה כזאת בגורלו? ... חלילה לי מחשוב מהשבות כאלה ... וכו' וכו', (31) — פתחו שערי בית המשגעים ויבא פרץ חכם הלכב ומכין דבר לאישורו!

אהרי ימים אחרים, "יתהלך פרץ בחררו אחת הגנה ואחת הגנה ויוסיף לדבר עם לבבו: הן עוד לא אחרתי המועד ... היא עוד טרם ראתהו ... והוא טרם בקר בביתה ... אלכה נא ואקח דברים עם הנכירה זילבערשטיין ... יודע אני טראש כי לא תשיב פני ריקס ... אבל ... הוואת היא אהבתי אל עמליה? ... דאמנס רק אהבת בשרים אהבתיה? ... הוי, מה רע יצר לב האדם! ... (34—33) . . . כן! כן! אנכי ... לא אשא אישה כל ימי ... כדר אהיה כל ימי חיי ... אניד לו את כל לבי ... אניד לו כי נערה כלילת יופי וטובת חן היא מאין כמה ... גם להנכירה אניד ... וגם להעלמה אניד ... כי טובונכון הדבר לפניהם ואין ספק כי יצא הדבר לפעולות אדם ... ואח"כ ... ואח"כ ... אסע על ימים מספר לעיר מולדתי לבקר את הורי כי כבר כלתה נפשי לראותם ... " (35—34).

אבל פרץ טרם יסע לעיר מולדתו. הוא עוד יבא פעם אחת ביתה זילבערשטיין בערב למשתה הרה ועמליה תשר עוד הפעם כאזניו שיר חדש בהיותו לבדו בביתה והוא, "ידבר אליה מהללים". וכשוכו לביתו, "יתהפך כל הלילה על משכבו, ולבו יתר ממקומו ונפשו תרגז ותתקצה". — ובעל הנפש המתקצפת, זה איש הלכב אשר כאפס יד נדפכו עליו ציריו כאשה מצרה. הוא הוקיר ימים רבים רגליו מבית הנכירה זילבערשטיין. כמו איזו יד נעלמה אהזה בזרעו ותניעוהו מלכת (ברגליו) שמה" עד אם היה — קרוא אל המשתה של ארושי שליט ועמליה. ואז, "בקים הקרואים לעבור אל התא השני למשתה דתה לקח דברים עם עמליה, ואז מצא את לבבו להניד באיניה, "בכבדות ובשפה רפה: אני לא אקח אישה כל ימי, התשטמעי? ... כל ימי חיי ... כי לא ... אהב ... אחרת בלעדיך!" (46—45).

"ויעזוב פתאום את הבית מכלתי הפרד מעל כל הקרואים וכאשר שלחו למחרתו לחקור על אדותיו נודעו כי עזב את העיר ויסע — לבקר את הוריו כי כבר כלתה נפשו לראותם" (שם).

ופרץ זה האיש המפליא לעשות כי יעזוב את הבית מכלתי הפרד מעליו ומעל כל אשר בו, זה הדגול מבני גילו כי הוא איננו קוסמופוליט גמור ומוחלט, זה האידיעאל שבאידיעאלים המאמין במשלחת מיוחדת ואיננו אפיקורס לאמי, זה האיש העובד על שדה החכמה והמחקר ובכל זאת לא תחשב בעיניו לאמיות כל המין האנושי כהשכלה אמיתית; זה היודע — ואיננו יודע כי עליו לתת גזע חדש לבני גילו שהתנועה החדשה לא תהי למו לשעשועים; פרץ זה האיש האומר לזרות את העמים הנאורים כמו דוה ולשים פניו אל מקום אין גחל איש לחמם את הגו הנקפא מקרה עולמים, הראה הפעם ככאו אל בית הוריו את הפלא אשר לא שערוהו כל איצמנניני הנפשיות ואסטרוולוגי ומכטא חדש אשר ישישו עליו המדברים בשפה עצמית ויסודית. (הרוחות כי למרות הקומה הזקופה אשר לעמליה, למרות תכנית כדי עורקיה המחטבים תכנית היכל, למרות כשרונותיה הטבעיים אשר עמדו לה לפתח את כשרונות נפשה, למרות צירי שיריה המסכים על אילי התולדה בהרמניה נפלאה, נפתרה פתאום לפניו השאלה אשר נלאה עד כה לפתרה" כי במצאו בבית הוריו, "עלמה עניה בונית המראה, עלמה המתארת בבית הוריו ושמה דבורה והיא קרובה מבני משפחתו", "אז נפקחו פתאום עיניו לראות כי לא אהבה טהורה אהבת רוח אהב את עמליה כי אם אהבת בשרים

אהבה התלויה בדבר ולא אהבה שמה כי אם חמדה, חמדה שפלה ונמכרה. הוא הפך לשלוש שלמת (של "שליש" רעהו) בהגוייה הנחמדה הזאת ולקנות לו לצמיתות (דוקא נקיש) את הזכות למיץ את הפרח הנעים הזה ולניק את מתקו ודבשו" (העתקת אות באות מדבריו שם צד 56); אז נפקחו עיניו לראות, "מה שונה הוא הרגש אשר ירחש לבו אל דבורה מן הרגש אשר ירחש לעמליה, פה (באהבת הדבורה בזוית המראה) אהבה זכה וטהורה, אהבה שלמה ותמה, ושם (באהבת עמליה בעלת הקומה הזקופה וכו') אהבה הומיה וסוערת, עזה כמות וקשה כש אול, אהבה הכערת בקרבו כאש לא נפה, אהבה הגוזלת שנה מעיניו ואוכלת עורו ושאריו כלי המלה... ומה שונים המה שני הרגשות האלה אף אם שם אחד להם" (שם, דבריו המחכמים בהעתקת אות באות).

ואחרי אשר נפקחו עיניו לראות את אשר לא ראתה גם שפחה על הים הוא עודנו מפרפר מעט בין חמדת עמליה לאהבת דבורה, עד אם, "חש פתאום והרגיש בנפשו כי נחוצה לו תמורה שלמה בחייו", "ואז עלה לפניו זכר העלמה המתארכת בבית הוריו" ואז עודנו שואל לנפשו, "מה לו ולהעלמה העניה רעת המראה הזאת?" ובכל זאת הוא מותיב לה והוא מפרק לה כי "הוא לא יחפוץ בעשר", "ואין לו עוד חפץ בחן ויופי", רק עלמה אשר תהי לו רעיה נאמנת ללותו על דרכו בחיים" "ואישה כזאת הלא ימצא בדבורה בת דודו" (58-59) —

ובכן — מרם יקח לו את דבורה לאשה עד אם יתרץ עוד קושיא אחת מפרקת הרים ומשכרת סלעים. הלא היא: "ומה יאמרו יודעיו ומכיריו בהודע להם כי נשא לו פרץ עלמה עניה ובזוית מראה לאשה? אך מה לו ולמכיריו? .. מה לו בכבלין? .. הוא לא ישאר ביניהם... הוא לא יגור בין אנשים אשר בשם ישראל יכוננו ורוחם זרה לעמם... לא! הוא לא יגור ביניהם" (59). הוא — יקח לו את העלמה העניה ובזוית המראה ויסע עמה למקום אין גחל אש לחמם את הגו הנקפא מקרח עולמים: ל א ר צ י ש ר א ל.

מי יגור לשברך ומי ינחמך צבי כל הארצות? אלפי שנים היית שכולה כי יצאוך בניך ואין דורש ואין מבקש לך, ועתה בהרחיבך מקום אהלך ופחד ורחב לבבך לקראת בניך אשר מרחוק יבאו לך, והנה — היית מקלט לכל שרוע וקלוש, לכל פרץ מכה בתמהון ובשטמון, לכל הפכפך באהבתו אשר לקח לו אישה בזוית המראה ללותו על דרכו בחיים והוא בורח מברלין פן ישחקו ילענו לו מזיריו על אשר... על אשר היתה לו תנועת יאי המפעמת במחנה עמנו לשעשועים, על אשר לא ידע לתת לאלה המכירים והמיוודעים גזע חדש.

מי יפא הריסותיך ספרותנו העבריה? הנה כל עלג לשון וכל תועה לכב וכל הדיוט ונכוב מזה היה כך למרמן רמן ציוני באילוסטרציון היסטורית. והיה ביום האחרון... אז תראינה עינינו חולמים כאלה העומדים בסתר המדרגה זרם שפלים ונכזים בעינינו... ועלו ובאו כלם ונשאו בידיהם ועל זרועותיהם גליונות רבים, ואמרו לנפשם, "סיפרים אנחנו וספרים רבים עשינו" ואנחנו הן ידוע נדע כמה ריקים וכמה פוהזים נאספו אל תחת הרגל הזה להיות נקראים בשם הגדול הזה." (דניאל דירונדה 301 — תרגום ד. פרישמאן).

זכרונות לבית דוד.

קובץ ספרים מדברי ימי ישראל, מאת א"ש פריעדבערג. חלק ראשון בעשרים ושתים חוברות, הוצאת אחיאסף ווארשא תרנ"ג — תרנ"ד.

מאז התאוננו רבים משלומי אמוני עמנו על חסרון מקצוע הכי נכבד, הכי דרוש והכי נחוץ בספרותנו: מערכת ספרים לבני הנעורים, ספרים נעימים המושכים את לבות נעורינו, ספרים שיש בהם גם הטוב וגם המועיל לתת את העולם כלב צעירי בני ישראל ולטעת בתוכם את האהבה לעמם ולשפתו ולספרותו ולכלל שרידי קדשיו וסגולות מחמדיו מימי קדם. והנה הפעם התעוררו בעלי "אחיאסף" למנות את החסרון הזה בתתם לבני הנעורים ספר גדול ויקר ערך אשר בו יעבירו לעיניהם את דברי ימי עמנו מעת חרבן הבית הראשון ועד תקופת בן-מנחם; הנה אלה המה הדברים אשר יאמרו בהקדמתם: "בספר הזה תעבור לעיניכם תמצית תולדותנו כספורים נעימים ונחמדים למקרא בנפשות חיות, פועלות ונפעלות; וראו עיניכם את הדמעות המהורות והקדושות הנוצצות בעפעפי הנפשות האלה, ושמעו אזניכם את האנחות המרות והתמימות היוצאות מלבן, והקשבתם את דכריהן החוצכים להכות איש קדש במסרן נפשן על קדושת האמה וסגולותיה היקרות — והיו דברי ימי עמכם חיים לנגדכם וזכרונם לא ימוש מלבכם כל הימים".

היטלאו בעלי אחיאסף את תעידתם? היצלת הצעם הנעלה בידם? — מן הספר הגדול מונח לפנינו החלק הראשון ובו חמשה ספרים אשר יסודתם בדברי ימינו מימות חרבן בית ראשון ועד אחרי חרבן הבית השני, ואלה הם: (א) כף הספרים. (ב) זר הדפנים. (ג) הקוצה. (ד) מבעת הקדושין. (ה) הכבל והקוץ. ארבעה ספרים המה מקורים; מלבד הספור "זר הדפנים" ו"פתח דבר" שהם תרגומים מספרי רעקענדארף. דאמנם אם נוכל לשפוט מן החלק הראשון על כל הספר או נגיד בלב סמך במיח כי הגדילו לעשות. מר א"ש פריעדבערג אתמחי בספרותנו למתרגם נפלא כן בשפתי היצחה וכן בסגנונו הנעים, מר פריעדבערג הוא אחד השרידים אשר טעם שפת הנביאים עמד כם והמה ישכילו לשמור על שהרתה ככל אשר לאל ידם ורק במקום אשר אין דרך לנמות, במקום אשר יחסר לשפתנו העתיקה מכמטאים ההילמים את הרעיונות וזאת המושגים אשר מקרוב באו לנו, אז חלילה לו מהשחית את הרעיון בעבור שהרת השפה, אז ישיש כי תמצא ירו להרחיב את לשוננו ולהאדיר תורתה בהוסיפו לה ליות חן של מליצות חכמינו בעלי המשנה והאגדה ובהכניסו תחת כנפיה גם את המכמטאים של פילוסופינו מימי הבינים — כל עוד לא חסאו נגד חקי הלשון ולא המרו את רוחה. — מר פריעדבערג כבר הראה לנו את כחו ואת כשרונו בספריו הרבים. וביתר שאת בספריו "עמק הארזים" ו"קורות היהודים בספרד" (הוצאת אחיאסף). אולם הפעם נגלה לעינינו לא רק בתור מתרגם נפלא כי אם גם בתור מספר מצוין היוודע את רוח בני הנעורים ומשכיל לעשות למו מעמדים לפי טעמם. לא נפרזו על המדה אם נאמר כי אלה הספרים הקמנים אשר נועדו לבני הנעורים שקולים בטובם ותועלתם כנגד חבילה של ספרים בספרותנו אשר כרכם כן נדרף מהם ריח ההתחכמות היתרה, את האמת אניד אנכי הכותב כי גם אני — אשר כבר ישלזתי לא רק נעלי הילדות כי גם נעלי השחרות והבחרות — התענגתי למקרא ספרי פריעדבערג, וספרו "הכבל והקוץ" הרחיב את לבני בנועם נאמי וכמי טעמי.

בספורו זה הפליא לעשות בהעבירו לעינינו את הלך נפשות הקנאים ואת גאון רוחם במלחמתם האחרונה את הרומאים בעד כבוד עמם וארצם. גם בהיותם כלם כבר אסורים בכבלים והמה מובלים אל שער הנצחון אשר ברומא יזעק לבם בקרבם: "אי שמים! לו יכלנו לככות על שברנו, אזי המבענו את כל הכבר עם כל שאינו והמונר בנהרי נחלי דמעותינו; לו יכלנו לשאת קול צעקה, אזי קרענו שמים בזעקתנו! אבל — הלילה לנו להתיפח על מרי נפשנו בעוד צוררנו צוהלים כאכירים לנגרנו! יתפוצץ לב העברי בקרבו לרססים ואל יחורו פניו מפני אויבו כנפש! כוז לך, רומאי ארור, את דמנותוכל לראות אכל לא את דמעותינו". (צד 511). — מר פריעד בערג, הפליא לעשות כספוריו אלה ובלב סמוך בטוח יחכו לקראת החלקים הבאים כל אוהבי שערי ציון, ובתוכם גם אני.

הדני

Jüdische Rechtswissenschaft

von

Dr. S. R. Landau.

ישנו מקצוע אחד גדול ורחב ידים בחכמת ישראל אשר לא עבד ולא בדרש כל צרכו ומקום הניחו בו לרבים להתנדר בו. החיל הרב אשר עשו יודעי דת ודין בחקירתם בחכמת המשפטים היקשית בעשרות השנים האחרונות, לא נפל לחבל גם לחכמת המשפטים אשר לישראל, כי החוקרים לא שמו לה לב כראוי ועד היום עוד ערפל התולתה.

אמנם רבים וכן שלמים בדורנו זה נסו לדרש במשפטי ישראל ודי לנו לקרא בשמות החכמים: סאאלשיטין, ז. פראנקיל, פאססעל, דושאק, מ. בלאך ועוד אחרים. אבל כל אלה אינם מומחים לחכמת המשפטים בכלל וע"כ יחסר להם רוח הבקרת המיוחדת ליודעי דת ודין אשר תורתם זו אומנתם היא ולא נמצא בהם את החריפות של מלמדי משפט, אשר כוננו לבם לחקור גם את פגניקטי"רומא; הם לא שמו לבם לחקור בספרי דת ודין אשר להעמים הקדמונים; אשור, בבל ומצרים ולא התבוננו אל רוחם אשר השפיעו על יסודי המשפטים בישראל, וכמו כן לא השתדלו למצוא את היחס והקשר בין משפטי ישראל למשפטי העמים החדשים והקותיהם המיוסדים על אדני הנהגת החברה והמדינה בימינו ויעברו על מקצוע זה בשתיקה גמורה.

ואמנם לא דבר קטן וקל-ערך הוא לדרש בהלכות דיני ממנות של ישראל באופן הנאות לדרבי החקירה בחכמת המשפטים בימינו אלה בכלל, וחזון לא נספיק הוא לראות איש מלמד בחכמת המשפטים אשר לעמים ויודע למצא נתיבות גם אל מקורי התורה והתלמוד, וע"כ שמחנו לראות, כי היודע דת ודין הר"ר לחכמת המשפטים ש. ר. לאנדא הקדיש את עצמו להעבודה הכבדה והנכבדה הזאת.

בגליונות האחרונים למכה"ע "אללג. צייט. ד. יודענטומס" הו"ל בברלין * הדפיס הדי"ר ל. שני מאמרים בשם: חכמת המשפטים בישראל. המאמרים האלה

(* גליון 18 19 שנה זו.

אשר יעידו גם על עיון וחקירה בכל הספרות הנוגעת במקצוע הזה, המה כאכניזי-
מוסדות בכנין חכמתנו, חכמת ישראל, בהחלם למלאות את החסרון אשר מצאנו בספרי
החכמים אשר הזכרנו למעלה. הכותב השכיל לערוך לפנינו את יקר ערך החקירה
במשפטי ישראל ואת יחוסה לחכמת המשפטים התשנאית אשר רבו החוקרים אשר
באו עד תכונתה; בחקירתו זאת הלך הד"ר לאנדא בעקבות השיטה התולדתית של
Savigny ויעטיק חקר לתת השקפה ברורה ונכונה על יסודי העונו שיונת שלומי-
הנזק אשר כתורת היהודים, אולם צר לנו המקום לדבר פה באריכות על אדותן.

הפרופ' קאָהלער אשר כבר קבל את שני המאמרים להדפיסם גם בעתונו
"לחכמת המשפטים ההשוואית" הביע את שמחתו על אשר נמצא לו יודע דת ודין המעטיק
חקר בחכמת המשפטים אשר לישראל אחרי שכבר התאוננו עליו רבים על אשר לא
נמצא בעתונו כל זכר למשפטי היהודים באין עוזר ותומך כידו במקצוע הזה. הד"ר
לנדא עוסק כעת גם בהלכות "היבום והחליצה" והערכת ערכם אל חקי האזרחים
באוסטריה. החקירה הזאת מקורה בידיעת חוקי אוסטריה החיובים וערכה נכבד מאד
גם בהלכות למעשה. רבנים רבים וכמהם גם יודעי דת ודין יבאו עפ"י לב כמכוכה
ולא ידעו מה לעשות לאיש המטאן לחלץ ליבמתו בזפצה להנשא לאיש. והנה
בארצות אוסטריה, ששם עוד ישלמו חקי הנשואין הדתיים, על הרבנים המסדרים קדושינ
כדת מישה וישראל לערוך נגד פניהם תמיד גם את חוקי הממשלה ועליהם להשוות
איפא אלה מול אלה לכל יכשלו באחת מהנה, וכדבר הזה השכיל לבא עד תכלית חקר.
ככלל נברך את המחבר הצעיר בדרכי החדשה אשר סלל לה, כי יעשה חיל
והצליח לתפארתו ולתפארת החכמה!

Y.

Liederbuch für jüdische Vereine

Herausgegeben von

Heinrich Loewe, Berlin 1894.

מנהג קדוש ומקובל הוא אצל תלמידי בתי מדרש המדעים שבכל אומה ולשון
בהתאספם יחד לכנופיא המיוחדת אשר לכל כתה וכתה, כי ילנו בשוכ לבם וישתנו
בשיר יין משתיהם. מלבד השיר הרומי השגור בפי כל התלמידים "Gaudemus"
הנודע, ישנם שירים רבים אשר יושרו במקהלות הצעירים לכבוד הכהרות, היין והשמתה
ולפעמים גם לכבוד עמם, ארץ מולדתם וכדומה. ספר שירים כזה מונח לפנינו עתה;
בו נקבצו באו שירים ליהודים בפרט ולכהורים ככלל, וממנו נוכל לשפוט על הוה
בני הדור הצעיר, אשר התעוררו מתרדמתם בשנים האחרונות, ויחלו להרגיש ולהזכיר,
כי גם עמם אשר ממעיו יצאו — עם הוא, וכי גם הוא חי ומרגיש, שומת
וכואב בתור עם לבדו, וכל רגשותיו אלה צריכים לעלות על ראש כל
משתה ושמחה.

"אל תשמה ישראל אל גיל כעמים!" זאת היא צוואת נביאנו המלצה איתנו
בנלותנו והצוואה הזאת היתה שומה גם לנגד עיני מחברי השירים האלה, הצעירים

הלא אָמִים, אשר המוֹלַ מְרֵל עוֹע הנהו אחד מהנלהבים שבתוכם. ועל כן הוא קורא בהקדמתו בהם נפשו: "גם בטובה אל נשכה, כי:

„Juden sind wir, wollen es bleiben
Bis in alle Ewigkeit! —“

(ראשית השיר הרביעי להד"ר אָפֶענְהַיימֶר).

אל נשכח את עמנו ואת דלותו, צרותיו ותלאותיו את כבודו בעבר ואת תקותיו לעתיד ו' הקובץ הזה מעביר לפנינו את השירים לכבוד היין, העלמות ויהמרתף שבהידלבערג, אשר שרו צעירנו עד היום — והשירים הנעלים והנשגבים המלאים כנאד דמעותיו של עם עולם, גוי אובד ונדה, אשר ישוררו עתה בניו הצעירים, השכים אליו למחות דמעה מעל פניו, לנחמו ולעוררו ולהפיח בקרבנו רוח חיים למען אשר יעמוד לקץ הימין.

לב השירים ישנם גם תנוֹמֶרָה מיוחדים, והנבחרים שבהם הם מעשי ידי: ד"ר בירנבוים, ד"ר פֶּעֶלֶד, ד"ר אָפֶענְהַיימֶר והמוֹלַ מְרֵל עוֹע. מי יתן ולא ימוש שירים כאלה מפי צעירנו והיו להם למזכירי כבוד לכית עמם ולמעוררים לפעול בעד תחייתו.

Bz.

ספר

דברי ימי ישראל.

(מיום היות ישראל לעם עד ימי הדור האחרון)

מאת ד"ר צבי גראָטין

מתורגם עברית בתוספת הערות והארות מאת

שאוֹל פֶּנְחָס רַאבִּינְאָוויץ.

אבותינו שהרבו לעשות ספרים אין קץ לא הספיקה להם השעה לכתוב ספר תולדותינו וקורותינו וישאירו לנו רק שבדי לוחות, אותיות פורחות, פרקים מקוטעים ומקוצצים, רשומות צנומות ורמזים רזים, בניהם הבאים אחריהם כתבו תולדות הארץ, תולדות היתושים והצמחים, תולדות מלכי הארץ, שריהם ושרותיהם, תולדות עבדיהם וישפוחיהם, וגם להם לא הספיקה השעה לכתוב זכרון בספר לא את אשר קרום ולא את אשר עשו ופעלו לעצמם ולאחרים. ומה רבה היתה העבודה על חמנינו במערבא, אשר ככלו עליהם לכתוב תולדות ישראל בספר. בחריצות עצומה, בזריזות יתרה, בתשוקה עזה ובשקידה רבה לקטנו עצמות כשעורים בעמק רפאינו, אספו אבנים מנפצות ונגרנוי חול מבית ישראל ההרום ועלים כמושים וגמושים משלֶקֶת הָאֶלֶן, ויותר על כלם הפליא לעשות גרין אשר קרב את שבדי העצמות היבשות גָזֵר אֶל גָזֵר, העלה עליהם בשר ויקרום עליהם עור ויפח בהם נשמת רוח חיים — ורפאינו הנפילים קמו ויחיו, תהצץ ותפקתה אשר צברו המלקטים היו בידו גרין לאבני פנה ומסדות ויקים היכלי תפארה ואימונות נשגבים והעלים הכלים היו בידו הבונה

והנוטע הזה לפרחים היים נותני ריחן נחת. אך אחרי כל העמל והפזרה הזה אשר טרח ועמל גרץ בספרו „דברי ימי ישראל“ אשר כתב אשכנזית לא השיג את המטרה אשר יציבו להם כותבי ספרים כאלה: להחיות את רוח העם, להנכו, לאמצו ולקשוד את נפש הקוראים בנפש כל האומה. ספרו של גרץ בהיותו כותב אשכנזית לא התפשט בקרב עם ישראל, אשר רוב בניו לא ידעו ולא יבינו את השפה הזאת. זאלה אשר יבינו וידברו אשכנזית עסקנים המה, סוחרים ומוכרים המה וחביב עליהם פרק אחד בדיני ממונות מכל ספרי גרץ. ספר „דברי ימי ישראל“ של גרץ נתן עד כה רק חמר לחוקרי-התולדה להתפלפל אתו, להתנגד לדעותיו והשקפותיו או להשתמש בו בספריהם אשר גם בהם לא יקרא איש, שאין אומנתו ופרנסתו בכך, אם לא יתרגמום עברית. גרץ לא היה פילוסוף וחוקר גדול ועד סופרי התולדה בוקל. ראנקע ומישעל לא באו, לכן כבוא הספר „דברי ימי ישראל“ לידי המבקרים האמתים מכני ישראל ומכני אומות העולם חלצו אכנים שלמות מבנינו של גרץ, ויחתרו חתירה מתחת מַסְדו ויניעו טפחותיו. אבל ספרו זה הוא חמדה ננוזה להעם, להצעירים לימים לעורר בלבם את התשוקה לדרוש ולחקור בדברי ימינו ולאסרם בעבותות אהבה אל העבר הגדול שלהם.

מתרגמים אחדים נסו את כחם לתרגם ספרו של גרץ עברית, למען יהיה קנין העם, ולא עלתה בידם. עד שבא החכם שפ"ר ויחל בעבודה זו ויתרגם את כל חלקי הספר הגדול „דברי ימי ישראל“ של גרץ ויוציא לאור מתרגומו עד היום הזה מתחלתו של הספר: „התנחלות ישראל בארץ ירושתו וראשית ימי היותו לעם“ עד הפרק „ירידת נשיאות הגולה וצמיחת ספרת ישראל המתקרת-המדעית“, ועד בכלל לא החסיר דבר. מר שפ"ר הקדיש את עצמו לעבודה זו והוא מוציא לאור את חוברותיו תכופות זו אחר זו ויש תקוה כי בקרב הימים נזכה לראות את ספרו הגדול של גרץ מתורגם בלו מראשו ועד סופו עברית. נשמתו הספרותית והתולדות של גרץ לא היתה יכולה להתגלגל בנפח יותר מהזר וזקוק מתרגומו של שפ"ר. מר שפ"ר איננו רק מתרגם דברי גרץ, כי אם גם יתקן פגימותיהם. ימלא את החסר בהם וימחוק סאתם במקום שהיא גדושה יתר מדי ויבארם במקום שהם מוקשים. וכל זה יעשה בהגיון ישר, בתבונה רבה ובבקרת חדה. בקיאותו הרבה והעצומה, של המתרגם, בכל מקצועות ספרות ישראל העתיקה והחדשה, ידיעתו בלשונות זרות ועינו החודרת לגנוי נסתרות קורותינו — כל אלה עמדו להמתרגם לשקלל ולשפך ספרו של גרץ ולבשם את בשמו בתכלין חדישים. שפת המתרגם צחה ומהורה, עשירה ואדירה, מכטאיו מלאים לשד חיים ונאומיו מְמָהִים. סגנונו מלא חסן ועז גם רך ונעים.

שפ"ר מתרגם את כל המכתאים המסלסלים אשר בשפה האשכנזית לשפת עבר ולא נודע כי באו אל קרבה מחוץ, ובמקום שקצרה שפת כתיבי הקדש לקלוט אל תוכה את כל העשר הרב הצפון בסגנונו האשכנזי של גרץ ישתמש שפ"ר בסגנון התלמודי ושפת עבר החדשה כמדה ובמשקל. סגנונו של שפ"ר ספג אל קרבו את מתקה ודבשה של שפת הנביאים ואת הריפותה העזה של שפת התלמוד.

הקירת התולדה בידו גרץ איננה מעשה ידי השכל המנתה, החוקר וכודק עמק עמקי, כי אם עבודה שכלב. גרץ איננו מְלַקֵּט מופתים, מעשים, עלילות ומאדעות במספר רב ועצום, למען יוכיח ויאמַת איזה משפט והנחה. גרץ אינו עושה את תיבת התולדה קנים קנים ויאננו מחלק את התקופה קו לקו גם לא ישקיל את המקרים

במאזני תכונתו בזהירות יתרה כהנוני צר עין או כרוכל באבקת בשמים. גרין מאבק את עלי-התעודות, מחליקם ומסדרם כמערכה, אך לא יבדקם, אולי יש בהם אותיות. תוים, ציונים אשר עינו לא ראתם או אולי יש בהם זיוף דק וכדומה. גרין יבין לתכונתו של האדם על פי מלה אחת או פתנם אחד אשר יתמלט מפתחי פיו, על פי שרטוט אחד יעמוד על אנפיקה של תקופה שלמה ועל פי קלסתר פניה, מכלי הדור לרוחה ונפשה, יצדיקה או יחזיבה. גרין הוא אוהב או אויב לגבוריו רבי-העלילה אך לא שופט נאמן ודָּן מוכיח. יש חוקרי-תולדה החושבים את הרגש והתפעלות לרפיון והולשת הרוח, אך גרין יהשכם לגבורה וְיִתְאַמֵּר כּסּ. אך זאת צריכים אנחנו להודות כי גרין שומע לקול דפיקת עורק התקופה וחי עמה, הוא רואה את מנמתיו תאזניו ושאיפותיו של דור שלם, כאשר יחזה תשוקת איש אחד בכל תקפה וְעִזְזָה, ציוריה ספוריו ומשפטיו מושכים את הלב וצודדים את הנפש למרות התנגדותנו להרבה מדבריו. למרות הפרכות והספקות אשר יעירו כמוחנו. אם לקחנו אחד מהלקי „דברי ימי ישראל“ לגרין יהי החלק הראשון או האחרון קשה לנו להניחו מידנינו. הננו קוראים את דבריו ומתרגשים, קוראים ומתפעלים, ואם נחפוץ לשוב אל מנוחת נפשנו, אל דרכי ההגיון הבריא אין בלחנו. זו לחו של גרין למשוך אותנו אחריו ביד הזקה.

ההתפעלות וההתרגשות ההזקה של גרין וכח דמינו העז הביאוהו לידי שגיאות רבות, לידי השערות הפורחות באויר, לגוזמאות, להנחות שאין להן יסוד נכון בתולדה, אך המה הועילו לו גם לתאר תקופות שלמות מדברי ימינו כחיות ולמצוא פתרון ומפתח להידות תולדות רבות ולגשור גשרים על תהום הזמנים והעתים. כל הגדולות והנצורות אשר ברא ישראל רק בהגשותיו וכשיא דמינו ברא, ואין כל פלא אם גם הכותב את תולדותיו ומספר קורותיו גם הוא ברא את ספרו הגדול והנעלה, אשר אם יתורגם כלו עברית יהיה להיכל תפארה בספרותנו לעד, לא בשכלו הקר כי אם יותר בלבו, לב עברי, ויש לפעמים אשר הלב מגיד לנו את האמת ככל גדלה ותקפה, במקום אשר רוח כינתנו תִּקְנֶה, שותקת ומחרשת. פתחו נא, קוראים יקרים, את ספר „דברי ימי ישראל“ וקראו בו בשום לב כי גדול למוד התולדה המביא לידי מעשה אשר במחשבה תחלתה.

ממקור ישראל

תולדות אנשי השם, גדולי סופרי גרמניה וילידי ישראל :

היינריך היינע ולודוויג פֶּרְנֵע.

מאת אלעזר שולמאן.

חלק שני : תולדות לודוויג פֶּרְנֵע.

תולדות שיש להן ערך ספרותי ותילרתי מעטות הן גם בספרות האשכנזית. אשר רבו ועצמו בה סופרים מצוינים במקצוע דברי ימי האומות והלשוונות, התקופות והדורות. ואם נקרא בשמית דסופרים : הרֶדֶר, קליין, כראחולה, לודען, מיערני.

אֲרֵנֶטָה, דוד שטרַאוּיס, רֶאָנֶקֶ, א. שפּרִינגֶר, ה. גרימס, יוסטי, מ. לעהמַאן ועוד אחרים או קראנו בשם טובי הכיוגרפים באשכנז. בספרות הצרפתית אשר מקצוע הכיוגרפיות התפתח ועבד בה לראשונה לא ירבו גם בה הסופרים אשר עשו להם שם בחלקה זו, ונער יכתבם: Flechier, Fontanelle, L. Reine, Burigny, Voltair, Mallet. האנגלים המתמרים בכבוד אבייתיהם וגדוליהם נתנו בספרותם מקום רחב ידים להכיוגרפיות מכל המינים והסוגים, אך רק אחדים מסופריהם עשו להם שם עולם במקצוע זה כמו: Middleton, Murphy, Robertson, Th. Moore, Harris הקוראים העברים יודעים מה דלה ספרותנו במקצוע הזה, וכי רובי הנסיונות שעשו סופרינו במקצוע זה לא עלו בידם. נקל מאד לספור למת ולשאת עליו קנים, הגה והי או לספר כגנותו ולחררה אחרי מטתו, אבל קשה מאד לכתוב תולדות אדם גדול בדורו. להציגו לפנינו בצניונו וקומתו, כאשר היה בחיים חיתו. להראות לנו סגלות מוחו דאופן עבודתו, מעלותיו וחסרונותיו ולפתוח לנו חררי לבו ואוצרות חמודותיו, שנינותיו ושרירותו. קשה מאד לברר ולבאר את פעלות גזעו, ירושת אבותיו, נחלת דורו ומסכות תקופתו עליו ופעלתו על בני דורו. נסיון כזה עשה החכם א. שולמאן ועלתה בידו. ספרים רבים כתבו בשפות שינות, אך לא בשפת עבר, את תולדות היינע זְכָרֶנֶע או זכרונות ורשומות מחייהם, אך רובם היו כסגורים או כסגורים ללמוד עליהם זכות או חובה, ולא גלו כראוי את הקשר והיחס אשר בין היינע וברנע ובין עמם ומולדתם ובין כל הדור ההוא, אשר בו חיו, ודעותיו, מגמותיו ושאיפותיו. רוב הסופרים שעסקו ומסלו בתולדות היינע וברנע שנו, אם הרבה או מעט, את מטבע הוחם ויָיִפִיקָה ויכניסו כונות זרות ומשונות לדבריהם, כדי לרוטטם או להשפילם על ידי זה. לא כן מר שולמאן. הוא לא כסה על פשעי שני הסופרים הגדולים האלה היחידים במינם ולא כחד תחת לשונו את יתרונותיהם ומעלותיהם. במתינות וברעה צלולה ומיושבת יָחַה מר שולמאן את משפטו, משפט סופר־דרורות נאמן וישר, על כל הנוגע בחיי היינע וברנע, דרכיהם ועלילותיהם, ריבותיהם, תגרותיהם, ספריהם ומכתביהם, מר שולמאן תאר לנו את היינע וברנע עם כל קיוהם ושרמוטיהם הגסים והדקים. לא על פי עד אחד או שנים יקים מר שולמאן את משפטו על הסופרים האלה. כי אם עמל ויגע בשקידה רבה ועצמה לאסוף חמר לתולדותיהם ותולדות האנשים הקרובים להם בכשר או ברוח, ותולדות נושאי כליהם בספרות. ובקראנו את הספרים "ממקור ישראל" יעבור לפנינו כל הדור ההוא, אשר בו חיו כתבו ולחמו היינע וברנע, כבמהרה. בספריו אלה יתאר לנו מר שולמאן את בעגועי היינע על עמו ואת יסורי רוחו ומצוקות נפשו הלוקחה מאוצר הנשמות אשר ממנו לָקַחָה גם נשמת רבי יהודה הלוי, אך הורדה לארץ בתקיפה אחרת ובארץ אחרת. גם יראה לנו, באותות ומופתים את השפעת ההנך של דור המתבלולים על ברנע, אשר בצרת עמו היה צר גם לו וילחום בעד הפשתו ובכדורו, אך לא ידע את רוח ישראל וכחו כאחד האשכנזים הגמורים אשר נלחם בסם, אחרי קראנו את ספרי שולמאן נִכַּח לדעת כי גם גאונ־הרוח, בחירי ההשנחה, בעלי כשרונות נפלאים המיוחדים במינם והלוחמים בשורה הראשונה בעד חופש הדעות וזכויות כל בני האדם, אם אך התרחקו ממקור מחצבתם ואם לא יחושו תקותיו ועתידותיו של עם מולידם, אמללים הם, נעים ונדים כל ימי חייהם ללא ארץ מולדת לא לגופם ולא לרוחם. גם בתולדות ברנע הראה לנו מר שולמאן את כקאותו הרבה ודעצומה בספרות

האשכנזית לכל חלקיה ופרטיה, את הגיונו הבריא והבהיר ואת אהבתו להאמת התולדות.

ידיעת ספרים.

ה א ס י פ.

ספר כולל מקדוש לתורה ולחכמה, למחקר ובקרת, לעניני הדת ולעניני העם להליכות עולם ולגמוס המדינה.

שנה ששית תרנ"ד.

הכינו וגם הברו בעזרת גדולי סופרי הדור

נחום סַאָקָל אָוֹר.

לשמחת לב חובבי ספרותנו ושפתנו יצא "האסיף" עוד הפעם לאור, אחר האספו לפי שעה, וערכו עולה הרבה על האסיף הקודם לו משנת תרמ"ט. "האסיף, אוטר המו"ל אל הקוראים, לא פסק מפני רפיון ידי בעליו, אך להגליל צוק העתים והקפאון בשוק הספרים במשך שנים אחדות . . . ולכן בראותנו כי התנועה בשוק הספרים שבה והתגברה, ובשמענו מעברים, כי רבים מבקשים את "האסיף", קרבנו אל המלאכה לערכו ולסדרו ולהוציאו לאור.

בקרת מפורטת נביא על הספר הזה כאחת החוברות הסמוכות. לעת עתה הננו מציינים "באסיף" הזה את המאמרים האלה: "מַגְמַת פְּנִינו" מאת המו"ל. "אכרהם בן עזרא" מאת ד"ר ש. בערנפֿעלד. "בקרת ספרים" מאת המו"ל. דברים אחרים מתוך דברי ימי רבי שלמה ליב ראפורט מאת אייזק הירש ווייס. התמונה "ליל זועה" מאת י. ל. פּרָק. "מַסְפֵּת גִּתּוֹת" מאת ד"ר בנימין שְׁרֵשֶׁטְסְקִי.

מחברת "מליצה ושיר" מאת פרופֿיסור יוסף הלוי ירושלים-פריש. שנת תרנ"ד.

מאמר גדול מוכן אצלנו לדפוס על הספר הנעלה הזה אשר בו תתפאר ספרותנו.

פ ר ד ס.

אוסף ספרותי (ספר שני).

הוצאת י. ח. ראבניצקי.

אדעסא תרנ"ד.

הקבץ הזה מצטיין בטוב מעם, נעם ויפי, בחירי הסופרים העברים ברוסיא נתנו להאוסף הזה את תנוכת רוחם ופרי עמם. מאמרים אחדים בספר הזה (של אחד העם; מענדלי מוכר ספרים; מ. ל. ליליענבלום; א. שולמאן) יכולים להחשב במקוריותם לדבר חדש בספרותנו בימים האחרונים. בקרת מפורטת על הספר הזה תבוא בחוברת ב'.

דרך אמונה.

כולל ארבעה מאמרים. (א) יעתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך. (ב) בני שם ויפת. (ג) ספר יונה. (ד) הרמב"ם והרמב"ן.
ו) ארשא תרניד.

מאת יוסף ראָזענטהאל.

„Der Antisemitismus und die Juden“.

im Lichte der modernen Wissenschaft

von

Professor C. Lombroso 1894.

גם על הספר הזה נגיד משפט כחוכרת הכאה.

הנני כותב ספר „סחלות־היהודים“ בעד הירחון „מזרח ומערב“ על פי מקורים שונים עתיקים וחדשים אשר אספתי במישך שנים אחדות. לכן הנני פונה לחברי ולהקוראים העברים למושבותיהם כבקשה כי יואילו כשונם להמציא לי ספרי־הפקודים, הרשימות והחשבונות מכתי החולים והמחסה המיוחדים לעברים, אם משנות עברו או משנים האחרונות, אם מארצות המזרח או המערב, ואת הכסף אשר יוציאו על המשלוח וכדומה אשיב להם בתודה.

כתבתי :

Dr. M. T. Schnirer

Redacteur der „Wiener Medizinischen Presse“.

Wien, XIX. Döbling Hauptstrasse 30.

מסכת השנויים והסדרים שנעשו בבית־הדפוס, ובכית המערכת בהוסיפנו על־מספר הגליונות אשר הכטחנו להקוראים מראש, ומסכות שונות ורבות שאינן תלויות בנו נתאחרה הוצאת הירחון. — החוכרת השניה הנה תחת מכבש הדפוס, ותצא לאור בראשון לחדש מנחם אב. ויתר החוכרות גם הן תצאנה במועדן כסדרן, כי כבר נכון בבית המערכת חמר ספרותי ומדעי רב ויקר מאד. כמעט כל גדולי החכמים וטובי הסופרים, המספרים והמשוררים בישראל הקדישו את תנובות רוחם לירחוננו. בהברת השניה נפרוט את שמות כל החכמים והסופרים העוזרים על ידנו.

בית הדפוס

של אברהם פֶּאָנטָאָ בוֹויען.

(לפנים געפֿאָרן בראַנ.)

הוא בית דפוס עברי היותר מצוי באירופא כי מלבד אוצר האותיות העבריות השונות למיניהן ומספרן רב עד למאד כי בהן יוכלו להיות מסודרים יותר משלשים באָגען גדולים בבת אחת, הנה נמצאות לרוב גם אותיות כל לשונות המזרחיות וכן לשונות האירופיות יפים ומשובחים עד להפליא.

בבית-הדפוס הזה נדפס „ערוך השלם“ מאת דר. קאָהוט ועוד ספרים רבים אשר באו בהם אותיות יון, ורומא, אשור וערב ועוד ועוד. גם הסופר מר דוד ישעיהו זילברבוש הנודע למגיה היותר מצוי בעברית ובאשכנזית, הוא היה לממונה על ההגהה ולמנצח על מלאכת הסידור, וחזקה לחבר כמהו שיוציא מתחת ידו הגהה מתוקנת ומדויקת כחפץ המחברים. —

המדפים וכן המגיה יתאמצו בכל אשר לאל ידם להפיק רצון מאת המחברים, כן במחיר ההדפסה וכן ביפיה וטובה. אף נכון הוא המדפים לקבל על חשבוננו את ההדפסה של ספרים טובים ויקרים, או כי יהיו התשלומין גם לשיעורין.

כל אשר דבר לו אל בית הדפוס יפנה אל המערכת או אל המדפים:

A. Fanto, Wien

BUCHDRUCKEREI und VERLAGSGESCHAFT

חכמים הזחרו בדבריכם

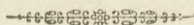
מאמרי בקורת על המשפטים אשר הוציאו בשם החכמה
זאשר החליפו ספקות בודאות והשערות בהלכות קבועות.

מ א ת

צבי הירש באאמ"ז שלמה זצ"ל.

המכונה ד"ר הערמאנן שפירא.

פרופ'יסור לחכמת השעור בבית האוניווערזיטאט אשר
בהיידעלבערג.

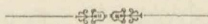
«נספח אל הירחון „ממזרח וממערב“ שנה ראשונה.»

וויצען

לפ"ק

תרנ"ד

שנת

בוכדרוקערייא אונד פֿערלאגס-געשעפֿט פֿאָן אברהם פאנטא.

I.

מכתב מאת העורך אלי.

חכם נכבד, שלום!

... מגמתי בירחוני לתת לקהל הקוראים העברים מושגים ברורים ושלמים מרתפתחות החכמה והספקיות האירופיות והרוחות השולמות בהן בימינו, והעיקר לבצר ולבסס את הרעיון של תחית ישראל על יסודות מרעיים. חיים עצמותיים ומקוריים לאומתנו ולספרותנו ברצוני וברצון חברי-בדעות, ואין חיים לעם כמו לאיש בלא התפתחות והשתלמות, באין גדול וצמיחה, ואין התפתחות וגדול לאיזה גוף שיהיה אם לא יקבל יסודות נחוצים לקיומו וצמיחתו מבחוץ.

... המפלגה השואפת לתקומת ישראל ותחיתו, נצרכת לאנשים מטיפוסים שונים ונבדלים זה מזה למען תצטרף קדימה בדרכה המלא התחתיים. לנו נחוצים חושבי מחשבות, הוגי דעות הצריכים להבין היטב צרכי הרגע, להבין הכנה כרוה איזה דרכים נתקלקלו ונתישנו ולמצוא תיכף הדישים ומכוננים למטרתנו; לנו נחוצים משוררים, נביאים, חזים אשר ילבישו מעלות רוחנו ותקותינו עור ובשר ויפיחו רוח אמונה חזקה בעתידותינו; לנו נחוצים חכמים אשר החכמות והמדעים בעצמם יהיו בידם כלי נשק להחיות רוח ישראל, כי אין מפלגת החפצים בתחית ישראל יכולה להתקיים אם לא תעמול ולא תיגע לצרף את בני עמנו אל עבודת האנושית, דתפתחותה והשתלמותה הכללית על פי עצמותם וסגולותיהם המיוחדות להם לבדם. ומה גדול אסוננו, אם אלה אשר קנו דעת, קנו חכמה וכינה לא ידעו את ישראל. שפתו ודברי ימיו, ואלה היודעים את לשונו, תורתו, ואת אשר עבר עליו תחסר להם דעת רהבה, השכלה כללית ויסודית להבין את הערך האמתי של התנועה הלאומית בקרב ישראל ויחוסה להתולדה הכללית. ואלה השרידים המעטים בדורנו אשר יש להם כל הידיעות והסגולות הדרושות ללוחם בעד תחית רוח ישראל שהוא אבר אחד מגוף האנושית ההולכת ומשתלמת ומתגברת על כל הנצב לשמן להתפתחותה המלאה, — השרידים היחידים האלה נחבאים אל הספרים, או אל עבודתם המדעית וקולם לא ישמע בעולמנו ורוחם לא ירדון בישראל. יש מהם השואפים לפעלים כנורים ויבזו לקמנות לכן ימשכו ידיהם מספרותנו הדלה, אך התורה מקרמת תמיד לבריאת העולמות ואם חפצים המה בשנויים כבירים בחיינו, בבריאת עולם חדש אז עליהם להקדים את התורה והלמוד המביא לידי מעשה. גם אתה, אף-לדעה אשר קוינו לראותך בשורה הראשונה של הלוחמים בעד קיום עמנו ועתידותיו, אתה אשר היית הראשון אשר הטפת על הרעיון ליסד בית מדרש למדעים בירושלים, ותהי בין הראשונים אשר הבינו, כי נחוץ להפיץ את קניני ההשכלה והתרבות המתוקנה והמצורפה בקרב ישראל, למען יסיפו און ועצמה לעצמותו ולרוחו, ולמען יקנה תחבולות חדשות להגן על קיומו החמרי והרוחני, — גם אתה כלית את נבואתך בספרותנו ותרד מכמתה

ותאלם דומיה. עלית למרום פסגת החכמה ותשים סתר לך במצודת האמתיות המפשטות ותקותנו לראותך בין העובדים על הרי ישראל נוחלה ואברה. יודע אנכי כל הדושיך והמצאותיך בחכמת השעור וכי רבות עשית בעד החכמה בכלל, אבל גם אחיך לַדְעָה יצדקו אם ידרשו מידך לשוב אל מערכות ישראל כי כן היה דרך יחידי הסגולה בעמנו מדור דור להקדיש את חייהם וכשרונותיהם לתורה, לחכמה ולעמם, אשר בגאולתו היו כל מעיניהם. חכמי צרפת האשימו את אחד המהנדסים הגדולים אשר התעמק בחשבונותיו ובמספריו הנאצלים בעת אשר פרוז באה במצור, בעת אשר כל מוח חושב מחשבות בקש תחבולות להציל את ארץ המולדת. גם בית ישראל נתון במצור, והרוצים בתשועת עמנו קוראים אליך: תן נא לנו את ירך שְׁהָד גם אתה מלחך בעד ספרותנו. לפנים אם לא היה חזון ומשא נפרע העם, ועתה באין ספרות מדעית יִפְרַע עִם.

ברגשי כבוד ויקר
ר. ברייבין,

II.

מענה במקום הקדמה.

מי יהן מציון
ישועת ישראל!

יודע תדע כי לא שניתי. כרוחי אז כן רוחי עתה וכן אקוה כי יהיה כל ימי צבאי. רוחי לעמי ולכי לשפתי ולחיינו ונפשי קשורה בלולותי ושפלותי האוכלת את חצי כשרי, ובגאוננו ותפארתו מלפנים בהר הקדש ובירושלם אשר ממנו תקותו ותוחלתו. אפס כי חדלתי מכתוב ומקרא באוני אחי בראותי כי מעטים המה מאד המבינים לרוחי. וגם כלל ד' את שפתנו וגם חלק לבנו, לא יבין איש את רעהו. כרוכ מחלותינו כן רבו רפאינו רכס רפאי אליל, מות בכפס וחיים בלשונם. וגם אלה הבהרים בהיים חיי איש ואיש יחפצו אבל לא חיי עמנו נגעו עד לבם.

ואנכי לא כן עמדי. את ישראל אהבתי וחיי אדרוש. ומה בצע כי נושיבהו על אדמה אחרת. או כי נִתָּן לרבים מזון ומחיה וגם כבוד תחת קלון ננחילוהו. אם כל חיי רוחו ננזול ממנו. —

וזו הדבר אשר הביאני להביט גם על ההשכלה אשר אנחנו אומרים להפיץ בין בני עמנו ממקצוע אחר לא כאשר הסכינו להביט עליו רבים מאחינו. הם כותבים ואני כותב. הם רוצים להפוך אנשים בלתי משכילים למשכילים ואני רוצה להפוך יהודים בלתי משכילים ליהודים משכילים, ואנשים מבני ישראל משכילים לבני ישראל משכילים. — משכילים בכל חכמה הרבה יש בעולם, ואם נרבה עליהם מספר מה אין השכר שקול בנזק החיים הרוחניים המוסריים אשר אנחנו מאבדים באומה זו העומדת לאות ולטופת בקורות כל הדורות, ואשר אני מאמין באמונה שלמה שלא בלתי עור את נבואתה בעולם. —

להפיץ דעה בעם דבר נקל מאד. ימי דור אחד משפיקים להרים עם פן העמים בעודנו חי על טרומי ההשכלה. אבל כמה דורות יחלופו עד אשר יצלח להפיח רוח חיים בעצמות עם שכבר מת. — אמנם כן גם כאלה וכאלה עברו על עמנו וגם שב

פעמים שלש לתחיה אחרי מותו. אבל כמה נסים ונפלאות היו דרושים לתחיתו. למה נשוב נמיתו ונמריה אחרי כן כל פמליא של מעלה להקיצו לתחיה? — ראה גליתי לפניך את כל רוחי. הנה ידי תכון עמך ונכון אנכי לשלוח לך מפקידה לפקידה מאמרים שונים אשר יתחברו אחרי כן למחברות שונות ולספרים בפני עצמם. חלק אחד מהמה קראתי בשם "חכמים הזהרו בדבריכם". נו יבאו מאמרי בקרת על המשפטים אשר הוציאו שלא כדיון בשם החכמה ואשר החליפו ספקות בודאות והשערות בהלכות קבועות. ועל דבר החלקים האחרים נדבר עוד בימים הבאים. יום ב' דהוהמ"פ תרנ"ד.

צבי הירש באא"מ שלמה זצ"ל המכנה ד"ר הערמאנן שפירא
פרופיסור כבית האוניווערזיטאט אשר בהיידעלבערג.

החקירה והקבלה.

זכה נעשית לו סם חיים
לא זכה נעשית לו סם מות.

הקבלה והחקירה, הענוה והגאון נמועות כנפש האדם בטבעו; ואף על פי שנראות כסותרות זו את זו, הן קשורות ותלויות זו בזו כשלהבת כנחלת ומלוות זו את זו כצל את האור, וכמו שאתם רואים בעולם הגשמי כחות נראים כסותרים ומתנגדים זה לזה ככח המושך וכח הדחה משתמשים בערבוביה, כן הדבר בעולם הרוחני והמוסרי. ולא עוד אלא שאלמלא הכחות הסותרים האלה אי אפשר לעולם להתקיים ולעמוד אפילו שעה אחת. אלמלי נְתָנָה רשות לכח המושך למשול לבדו אפילו רגע אחד בכל העולם כלו מיד היו כל ברואי עולם וכל הככבים והמזלות וכל העולמות כלם מתקרבים זה אל זה במרוצה נמהרה ותכל ומלואה היתה נקרשת לתל וקבר עולם לכל היצור אשר בקרבה. ואלמלי נְתָנָה רשות לכח הדחה לבדו למשול בעולם, מיד היו כל היצורים מתחלקים ומתרחקים זה מזה ומתפזרים כעפר ואפר דק מאד כמוין מנרן יפער לכל רוח לפני סער וסופה. ואלמלי עמדו שני הכחות האלה יחד ממשול את ממשלתם בעולם, כי עתה עמד כל היקום נצב על מעמדו במקומו, השמש והככבים עמדו במסלותם מבלינוע, הימים והנהרות לא יגירו מים, והדם לא יזוב בעורקי החיים, והיה תחת חום קור וקפאון, ובמקום התנועה הכללית מנוחה נמורה, ובאין תנועה אין חיים. —

מלכותא דרקיעא כעין מלכותא דארעא. כמשפט החיים הגשמיים הארציים, כן משפט החיים השמימיים, הרוחניים. —

אלמלא השתמשו בני האדם בשכלם אשר חננו בו יוצרנו לחקור ולדרוש בכל חכמה ונדע וכל מלאכת מחשבת ונסתפקו בהקבלה אשר קבלו מאבותיהם לבריה, כי עתה היינו היום כפראי מדבר, טורפי אדם ומשחיתים דרכם בכל הנלולים אשר נטמאו כמו אבותינו עובדי עבודה זרה כתרם קרבנו המקום לעבודתו ונתן לנו את התורה והחכמה להגות ולדרוש ולחקור, לבקר ולחדש עד מקום שיר שכלנו מגעת.

אבל אל יגבה לך לאמר: מה לי ולהקבלה אשר קבלתי מאבותי ומרבותי לאור שכלי לבדי אלך ורק את הישר בעיני אותו לבדו אשמור ובו אדבק, ידוע תדע כי במקום גאון שם משנה, ועד שאתה מתפאר כי מצאת דרכך דרך חדש מעבר מזה נפתלת במעקשים מעבר מזה; ובעוד אתה משתאה ומשתומם על הצפונות אשר גלית משמאלך הנה לימינך רשת פרושה לשכלך, שכחת תנאי אחד קמן אשר בו תלוי כל משפטך, וכל חקירתך וכל פלפולך מאַע, החלפת נושא בנשוא וכל חכמתך תתכלע, לא הרגשת שאין בכח המופת אשר הבאת להורות אלא חלק מן

המשפט אשר הוצאת, לא ראית בחפוך כי זה כל מופתך נשען במקצוע אחד על משפט אחר הנראה בהשקפה ראשונה כמושכל ראשון ולו הוספת להביט בעין יותר חודרת כי עתה נערת אתה ברוח גאוניך; מאריה דאברהם תלי תניא כדלא תניא. אלה וכאלה הנה שחיתות החקירה, נעו מעגלותיה מאד מאד. לכן אל תחפו ואל תמהר לסתור את אשר בנו ראשונים, כשרם תפלים במאזני צדק את כל אשר לפניך. ואם אחרי אשר חקרת ודרשת הישב בשבע הקירות ושבעים ושבע בדיקות מצאת כי נכון הדבר וכי נחוץ הוא לסתור, השמר לך פן תסתור יותר מן הדרוש. ואל תאמר הואיל ואידיחי ידחה, מפני שאתה עתיד לתן את הדין לפני האמת חותמו של הקדוש ברוך הוא. ואחרי שסתרת שוב עוד לתור ולהתכונן; אם לא נשאר אשיות הבנין על עמדם ולא נסתרו בלתי אם הטיח והתפל אשר שמו זרים על הבנין נוספות ללא חכמה וללא אמת. —

הפוך בה והפוך בה

ומנה (מן האמת) אל תזוע!

אמנם כן אל תחליף את החכמה בחכמים. החכמים שונים וטועים, כי בני אדם המה. אבל החכמה האמתית לא תשנה ולא תטעה לעולם. כי בת אלהים היא. אפס כי לא כל החכמות שוות; יש חכמה שכל מאמריה אמת גמורה שאין אחריה כל ספק, בחכמת השעור שכל משפטיה מתאמתים במופתים חיתכים כנורה שאין להרהר אחריה והיא חכמה בהחלט, ויש חכמה שכל מאמריה השערות, יש מהן קרובות לודאי ויש מהן רחוקות מעט. וחכמה כזו חכמה בהשאלה, ולא קראוה חכמה. אלא מפני שהיא מכינה ומביאה לחכמה, והיא כפרוודור לפני טרקלין החכמה האמתית. אכן כל המשתמש בחכמה בהשאלה כמדה נכונה, כלומר שהוא יודע היטב צדדי הספקות אשר בה ומדת קרבתה אל הודאי, ושוקל ומפלים את כל משפטיו כי ישאו במאזני בינתו וידיעתו יחד, יש בידו להוציא יקר מזולל וגם להרבות לאט לאט את הידיעות ולקרובן מעט מעט אל האמת הברורה, וברוב הימים תתקרב גם החכמה הזאת אל נבולות החכמה בהחלט. אבל כמדה שהיא רחוקה עוד מן הנבול ההוא, בה כמדה נחוץ לנו להזהר בה עוד יותר מן השניאות. אבל גם העוסק בחכמה בהחלט לא ימלא מן השניאות. הנני מברך בכל יום ברוך ששם חלקי מעוסקי בחכמת השעור, ואני אינני יודע אף שם חכם אחד בחכמת השעור שלא טעה בחייו. יש טועה בדבר משנה ויש טועה בשקול הדעת וכלם מנו ומעו פעם אחת או פעמים הרבה בחייהם. אבל החכמה אינה אִשְׁמָה בדבר. כל דבריה אמת גמורה כאשר ידבר איש אלהים מפי הגבורה. הרבה למדתי מרבותי, מִתְּכַבִּי ומתלמידי וגם הגעתי לישנות בינה להבין דבר מתוך דבר ולפי שיגעתי הרבה מצאתי גם פנינים, חדשתי הלכות בענינים עמוקים וכתבתי ספרים הרבה. וכלל זה מסור בירי: כל הלכה חדשה המבטחת לגלות את כל הלוט הלוט על כל היצור ולהרים את המסכה הנסוכה על פני כל הנסתרות. אל תאמין בה כי שקר בימינה. הוסף נא לחפש ותמצא בזוית זו או בזוית אחרת משנה וטעות. כי חק וגבול שם ד' לאנוש. ואם אמרת אעופה עד שחקים משם יורידך. ואם תרבה להביט באור השמש, דע כי כסגורים יכך, כי אדם אנחנו ולא אל, ואם נרכה להוסיף דעת מכל חכמי קדם לעולם לא נהיה כאלהים. —

אפס כי לא תאמר, כיון שכן, מה לי ולהעבודה הזאת; כיון שסוף סוף לא אוכל להבין את הכל, מה לי כי אעמול לשוא לחקור ולהתכונן. אחרי אשר ידעתי

כי מִסְכָּה נסוכה על פני הדעת והאמת, ושוא שכל אנוש וכל עמלו הכל, — אל תאמר כן! ואם לא עלִיךְ המלאכה לגמור, אין אתה בן חורין להכטל ממנה. — אור השכל אשר נטע אלהים בקרבנו, לא לתהו נוצר בנו, כי אם לחקור ולהתבונן על מפלאות תבל ויצוריה ולהתפעל מרוב גאונה וממרום שיאה. וההתפעלות הזאת איננה נקנית בעצימת עינים, כי נִסְתָר בחדרי אופל ונשב ונשתאה במחשך, כי אם בצאתנו החוצה להביט השמימה על הככבים במסלותם, להבין חק ומשפט הליכותיהם; בהעמיקנו חקר על התנועה ועל הכח המניע, על המרוצה ועל המנוחה, על הזמן ועל המקום, על המדה והמשקל, על כל קצב ושעור, על כל תכונה וצורה, על כל צמה וכל חי, על חיינו וחיי נפשנו, על ההשחנות התמידית ועל הקיום לעולמי עולמים. — אז יגדל ויובח מספר הסודות והנסתרות לעינינו, ועד שהשיבוננו לנו תשובה על שאלה אחת, תשובנה הבילות שאלות לרבבות חדשות לבקרים, אשר נלאה למצוא למו פתרון; ותחת רז אחד נראה לפנינו רזי עולם מתרכים עד אין קץ. —

והיא תודלחלחנה, והיא חובתנה, והיא תרבה עֲנֻתֶנּוּ, והיא תפארתנה. — כי האיש העומד נבהל ומשומם מכלי כל רעיון, מותר לו אין על הבמה הנכחלת ובל ידעה מה, ורב לנו אם נדע לשאול כהוגן. — וזה הוא מה שאמרו ראשונים: תכלית ידיעתנו היא [שנדע] מה שלא נדע. — והבן זה. —

אכן רוח הוא כאנוש להתפעל יָתֵר מְדֵי מכל מקרה אשר יִקְרָהוּ ומכל רעיון העולה על רוחו, וכנפים לרוחו לרוממהו מעל לעולמו ולנשוא את נפשו לעולם הרמיון לחזות הזיונות ולברוא לו בריאות חדשות ולתת למו תמונות ולערוך למו דמות ותבנית כמראה אשר הִרְאָה במעוף רוחו בחלום ובהקיץ, ודמיונו זה ישאהו מִגַּל אֶל גַּל ויקלענו מן הַקָּר אל החום ומן החום אל הַקָּר ויתגלגל בין היגון והחדוה בין האווש והתקוה, יעלה מעלה וירד מטה ואין מנוח. והתנועה התמידית הזאת היא הנופחה נשמת חיים כאפיו והיא חייהו, כי כאשר מנוחה גמורה יש דממת מות ובאין תנועה אין חיים. —

חקי העולם וחקי החכמה עמוקים מאד מאד, לא ימצאום בלתי החופשים חפוש אחר חפוש והדורשים ומבקשים כמטמונים, אם יאמר לך אדם לא יגעתי ומצאתי, אל תאמן, ישב אדם וחפש לגלות המסכה הנסוכה על פני הזיונות נפלאים ממנו במקצוע אחד מִפְּנֵי החכמה ולא עלתה בידו, עמל ויגע הרבה מאד ולא עלתה בידו אֶמְךָ מתניו והחליף כח ואון, שם לילות כימים, חקר ודרש והעמיק וחפש ולא עלתה בידו, כנוהג שבעולם הוא מתיאָש וקורא ואומר סוד זה לא יִגְלָה לעולמי עולמים. — יגעתי ולא מצאתי אל תאמן! — למחר או לאחר זמן הוא עוסק בהלכה אחרת כמדומה לו שאין בין הלכה זו והלכה פלונית שכבר אמר לה נושא כל קשור ונחש, או ישכב על משכבו או יתהלך לשוח בנאות דשא או על מי מנוחות ישב וידום, פתאום והנה רוח עבר עליו וירפוק על מיתרי רעיוניו ועוררֵאֵת שעִפּוֹ, ובמרים הבין מאין באה לו הרוח ואנה פניה מועדות והנה הזיון נחמד לנגד עיניו: ההלכה הכמוסה היא אשר נִלְאָה מִהָרִים את המסכה מעליה עומדת מפוישת לפניו באותיות מצהירות אין בה נפתל ועקש.

קורא יקר! אם לא קרה לך כאלה בחיך, אות הוא כי מִיָּמֶיךָ לא עמלת כתורה וחכמה במדה הדרושה, ואם קרה לך כזה אף פעם אחת, אז כמיני תדע כי ברנע זה לא הִיךְ שגלית את הסוד ההוא, אלא שאתה ראה כי מעתה גם הלכות רבות

אחרות אשר עמלת ואשר לא עמלת כמו מתפרשות מאליהם. פתאום והיית לחזה חזיונות רבים מאד נפל וגלוי עינים. — השמר לך אחי, צל ההרים אתה ראה כהרים. בראותך כי נתעלית כיום להבין את אשר לא הבינו רבים ואשר לא הבינות גם אתה מתמול שלשום, ורם לבכך ואמרת אעלה על בסוד אלה אחזה, וזה גאות נצנצה כך וכיון שבאת לכלל גאווה באת לכלל טעות. השמחה אשר שמחת על המציאה שמצאת בהיסח הדעת והתשוקה הנמועה בקרבך לגלות כל מסתרי עולם עוררו את רוחך להפריז על המדה ולהראות לך מהרהורי לבכך ותחלוס בהקיץ. והיה כאשר תרגיע מעט ותנפש ותשוב במנוחה על כל אשר חזית כמחזה תמצא כי שנית בראה. ודך אם רק ההלכה הראשונה נפתרת כאמת כאשר דמית, ורב לך אם אין גם בפתרון ההלכה היא משגה המעט ומקצר אותה מעט מאשר חזית בתחלה. אבל כל התולדות אשר הולדת אחריה בחפזה הרבה יש כמו עוד להקשות ולפרק להרבות ולהמעיט לשאת ולתת, תפשת מרובה לא תפשת. — כקורותיך אתה וכקורות כל חכם וחוקר במקומו ובזמנו כן יקרה לכל החכמים בכללם וכמקרה התפתחות הידיעה באדם אחד (ועולם הקטן) כן מקרה התפתחות כל הידיעות והחכמות בעולם כלו. דור כלו לעולם כלו כרוב אחד לאדם אחי. דור שנתגלה בימיו דבר שעמלו בו דורות רבים לפניו נוטה להפריז על המדה ולהזות מחזות שוא בדמיונו, כאלו נתגלו לו בזה כל סתרי בראשית, ולהוליד תולדות שלא היו ולא נבראו ולהאמין שכל הדורות שלפניו הלכו חשך ולא אור; ויבא להפוך את כל הקערה על פיה ולהעתיק צור ממקומו. —

אל נא ברעש מורי ורבתי! אחרי הסערה דממה ושקט. וברוח מְתִישֶׁבֶת ובנפש שוקטה נשוכה נא ונשפוט במנוחה על כל המהפכה אשר הפכנו בחפזון ובהלה, ונראה אם לא החרבנו יתר מן הדרושי, אם לא סופנו לשוב ולכנות את אשר סתרנו. — עוד מכשול אחד לפנינו המרכה לנו מעקשים והתחתים על דרכנו בדבר החקירה לשמה, בהיותנו אסורים במלחמה כבדה מול פני אויבי החקירה והחכמה מראש. כי בראות מוקירי הקבלה והמסדת את החכמים והחוקרים והמה פורצים גבול ועוברים חק, ויתנו את החכמים ואת החכמה את החוקרים ואת החקירה חרם גם יחד, על כן התיצבו החכמים לנגדם בשטף אף ויאטרו הקבלה משתפכת באידעת, והיא פורשת מסך וענן המכסה עלינו את אור השמש כצהרים, ויעמדו מערכה מול מערכה, אלה קוראים מזה שוא שְׁכָל אנוש ואם נרבה חקר מאומה לא נדע, ולמה זה נעמול לרוח לסתור ולהרוס את אשר בנו ראשונים, ואלה מזה קוראים, לאור שְׁכָלנו לבדו נלך ובאורו נראה אור בהיר, הַמְנַלָּה לנו את כל הצפונות והנסתרות ותעלומות סתרי כל חי, ואנו אין לנו אלא מה שענינו ראות. —

והנה החקירה דרשת שלום ומנוחת הנפש, חקירה לשמה, לשם האמת לבריה ולא לשם קנטור ולא לשם מלחמה. על כן תראו, כי כל שְׁאֲבוֹתָיו או חכריו או רבותיו אסרו עליו את הלמוד והחקירה מכל וכל, ולמודו זה וחקירתו זאת היו רק מלחמה ארוכה אף הוא פרץ גבול, וגם למודו וגם חקירתו לא היו בריאים ושלמים. כי כל ימיו מכאובים, וכל אשר יוסיף דעת יוסיף מכאוב לנפשו ולנפש אחרים וגם להדעת עצמה מפני שאין האמת נקנית אלא בשלום ולא במלחמה. —

המטושלת הזו אם אתה מניד אותה ממצב מנוחתה, כל אשר תרים ותנביה את מעופה מעבר מזה, כן תוסיף ותעבור ותנשא לעוף מעבר מנגד, ורק אחרי עבור

זמן מה תשוב לאט לאט אל המנוחה. גם נפש האדם אשר נגרשה ממנוחתה, תקלע בכף הקלע הנה ונהנה ולא בקרוב תמצא מרגוע. — אשרי האיש אשר זכה למצוא מנוח לפששו אחרי עבור ימים רבים. — שלום לו, שלום לתורתו, שלום לחכמתו. — עוד זאת אחי הקורא! כמו שהבדלנו בין החכמה ובין החכמים נושאי החכמה, כן נדרש לנו להבדיל בין הקבלה ובין נושאי הקבלה, בין המסרת ובין אלה אשר מסרו לנו את המסרת ההיא. פלוני החכם בחכמת השעור מנה ומעה, עשרה חכמים כנו ומעו, מאה חכמים מנו ומעו, אין אנו אומרים חכמת החשבון נבוכה. אלא פלוני ופלוני סרו (בטעות) מדרכי חכמת החשבון, על כן נבוכו. גם בקבלה ומסרת הדבר כן. יש שנושא הקבלה לא הבין את אשר קבל, החליף דבר בדבר, אמר להגיה גרע והוסיף וישחית את תכן הענין, או העתיק מלשון אל לשון ונאכדה הכונה. אין אנו אומרים כל הקבלה כמלה אלא יושבים וחוקרים עד כמה נשתבשה במקום פלוני, ואם ינעת ועמלת הרבה לא להחריב ולא לקנטר ולא ללגלג אלא לשם האמת סופך למצוא תחת המסכה את הכונה האמתית, דלית לך חספא ותשבח מרגניתא תותיה. — מזה המין הן כל ההגדות המסורות לכל עם ועם. אף על פי שחצוניותן נראין לפעמים כדברי הכל והזויה, פנימיותן מלאות מרגלויות יקרות מאד, סודות עמוקים כמוסים בהגדות כאלה, מוסר או מדה, סגלה נפלאה או חכמה נסתרה. —

יש שעם כלו נרש מארצו או נשתעבד תחת עול עם אחר או מסבות אחרות ירד עשר מעלות ממרומי התפתחותו וישבחה את תורתו ואת חכמתו ולא נשאר לו בלתי אם הגדות ומסורות כאלה. ההגדות והמסורות האלו אף על פי שנשתבשו יקצתם או רבם, דע לך כי הרבה דברים יקרים מפי שפונים טמונים בתוכם, אל תזלזל בהם כי רבם אמת ומעטים קרש ועיקרם קרש קדשים. —

דורנו זה דור דעה וחכמה, דור הרשת המעשה, דור מסלות הברזל ואניות הקטור. מקצה הארץ ועד קצהו נטויים קוי המילגרף והמיליפון, אור השמש וכח החשמל אנחנו צוברים ומאספים ושמים בכלי כאיש הדלה מים מגבא. אנחנו מדברים וקולנו נשמע מקצה הארץ ועד קצהו, ולא עוד אלא שקולנו זה עומד ומתקיים לדורי דורות, ובירינו לשמוע אותו ולהשמיענו לאחרים ככל עת ובכל זמן מתוך הפונוגרף אשר אצרנו בתוכו את קולנו זה. דברים נפלאים ומפליאים את רואיהם ואת שומעיהם. ועד שאנחנו משתאים ומשתוממים על המראה והנה זה בא ומראה לנו דברים עוד יותר מבהילים מן הראשונים. חכמות שלמות קמו ויעמדו לעינינו ויתפתחו תחת ידינו ויפיצו אור חדש על הרבה מקצועות הנפלאים ממנו מתמול שלשום. על כן רמו עינינו ויגבה לבנו להחריב ולהשמיד את כל אשר נתנה לנו הקבלה והמסרת. שלחנו באש את הקדש ואת המקדש ובכשיל וכילפות הלמנו על ימין ועל שמאל ועל אל אלים הריטונו יד. —

אנא, אחי! אל באפכם פן תשחיתו! לא בחרב ולא בחנית כי אם בשם החכמה גדנול. נשובה נא נחקרה אם כל הנכוואה הזאת, שאתם מתנבאים בשם החכמה אמת היא שאין להרהר אחריה. אם לא נמצא כי דברים הרבה נבאתם בשם החכמה והיא לא צֹנְתָה. והדברים האלה מהם עֲקָרִים שהרבה ענינים רמים ונשנכים מסתעפים מהם, ומהם יתד ופנה שכל הבירה כלה שאתם עומדים להחריב בנויה עליהם. ומהם דברים שאף על פי שאינם עֲקָרִים הם נראים בעיני המון העם כעֲקָרִים, והוא הולך ומחריב ועוקר אחרים ואינו מבחין בין עקר באמת ובין עקר למראה עיניו.

ויש אשר העם עומד ומחריב בשם החכמים, והחכמים לא עלה על לבם מעולם שיבינו דבריהם באופן כזה, ויש חכם דורש בפני העם בשם חכם אחר והוא לא ירד לסוף דעתו. כמה תלו את מנגיחם בצואר דרווין ודבריו עומדים וצוחים לא כן. כמה הולידו תולדות מדבריו ודרשו מקל וחמר שיש בו פרכא, כמה שכחו לומר דיו לבא מן הדין להיות כנדון, כמה חברו ספרים להמון העם (כבוכנר וחבריו) וינבאו בשם החכמה את אשר לא עלה על לבה מעולם, כמה חכמים (כהאקעל וחבריו) חברו ספרי חכמה לתלמידים והפריזו על המדה, שפטו מן החלק על הכלל, ערכבו את הספק בודאי ואת ההשערה בדבר שנתכרר במופת. ותלמידיהם שתו את דבריהם בצמא וישקו מהם את עדרי הצאן ולא ידעו כי מות בסיר ויביאו מות תחת חיים. על כן אמרתי: חכמים הזהרו בדבריכם! —

ב.

כח החיים. (vis vitalis)

חכמינו וכן הרבה מחכמי קדם הכדילו בין הדוממים, הצמחים, החיים והמדברים, ויבדילו עוד בין מערכת הדוממים שאין בה רוח חיים כלל ובין שלש מערכות העליונות שבכלן יש בהן רוח חיים, אף על פי שהחיים האלה שונים המה במדרגתם ככל אחת מן המערכות העליונות האלו למיניהן, ועוד הבדל אחד נראה לעינינו בין מערכת הדוממים ובין שלש המערכות העליונות: כל צמח וכל חי הוא כעל אברים (אָרגאַנע) שונים זה מזה. שאנחנו ראים הבדל גדול ביניהם בתכונתם ובתעודתם, ושהיותם וחייהם תלויים ועומדים טהויות והחיים של הצמח או החי ההוא כלו, וקבוצת כל האברים הם בכללם מְהוּים את הצימח או את החי ההוא, מה שאינו כן בדוממים. אם תפוצץ אבן לרסיסים אין אתה מוצא כל שינוי בין החלקים השונים לא בתכונתם ולא בצביונם ולא בתעודתם, וחלקי האבן גם הם אבנים כמו האבן כלו, מה שאין כן בחלקי הצמח והחי. ענף האילן או עלהו איננו אילן ורגל האדם או עינו או לבו איננו אדם רק אבר ממנו. על כן יקראו את הדומם גוף משולל מאברים (anorganischer Körper) למען הבדיל בינו ובין בעלי האברים (אָרגאַנישע קאָרפער). — אפס כי גם ממקצוע אחר מצאו הבדל גדול בין מערכת הדוממים ובין שלש המערכות העליונות וההבדל הזה מתראה לעינינו לא בעולם העיון אלא בעולם המעשה.

מאז מקדמי עולם כבר ידעו חכמי עם ועם להפריד חמרים גשמיים הרבה מן הנמצאים בעולם לחלקיהם ויסודותיהם ויש מן הנמצאים שידעו גם להרכיבם מן החלקים והיסודות שאליהם התפרדו. אבל מעולם לא יכלו לברא לא יתוש אחד ולא צמח אחד וגם לא חלק קטן מחלקיו, על כן גזרו החכמים ואמרו: בעלי האברים יש בהם מלבד חמרם עוד דבר אחר אשר בו תלוי קיומם והיותם והוא „כח החיים“ (Lebenskraft: vis vitalis). ורכח הזה, כח החיים, אין יכולת ביד כל בריה לברא, והוא אצור ועומד בתוך חמר בעל האברים גם בזמן שאין חיו נפדים, כמו שאנחנו ראים בזרע הצמחים וביצי החיים ודומיהם, שיש בידנו לעוררם לתחיה ע"י שנשטמם בתוך האדמה כדי שיקבלו מזונותיהם או ע"י שנשימם בתנור כדי לתת להם את החום הדרוש. —

הפלוסופיא האלהית (theologische Philosophie) אָשרה וקיימה את החק הזה כי כן מְצַאָתָהּ מראש מתאים מכל צדדיו עם חכמת בנין כל העולם כלו במכלולו (אין זײַנער אונײַווערזאָליטאַט) עם הקשור הפנימי שבין האצילות והבריאה ובין היוצר והיצורים. —

חכמת החֶמָּה* הוסיפה לָאֲשֵׁר בכל יום ויום גם מְצַדָּה את החק הזה כראותה

* הרבה מגדולי החקרים אומרים שהחכמה הזאת מקורה בארץ חם ומשם נזר שטה.

כי מצד אחד היא הולכת ומתפתחת ומחדשת חדשות לבקרים וכאשר תסנה תשכיל להפריד בבית המלאכה על ידי חוס וקור, על ידי זרם עלעקטרי או על ידי כחות חמיים את הנמצאים המרכבים ליסודותיהם הפשוטים וגם לשוב ולברא מאת היסודות הפשוטים בתוך הבקבוק והריטורטא, על פי חקים ידועים, נמצאים מרכבים הרומים בצביונם, במתכנתם, בחלקיהם ויסודותיהם במדה ובמשקל לאלה הנמצאים כבריאה האלהית לכל פרטיהם מבלי כל הבדל נרגש לנו ע"י האמצעים הנודעים לנו כיום. בראו להם מים חדשים והביאו למו אש מן ההדיוט תחת האש מן השמים, בראו להם אויר ורוח נוזלים ומוצקים, הפכו את המוצקים לנוזלים ואת הנוזלים לקיטור, ויהפכו גם את הקטור והאויר לנוזלים ואת הנוזלים הקפיאו והקרישו למוצק, מצאו משקל לרוח ומדה וקצב וערך ושעור לכל היסודות הפשוטים, ויגלו את חקי ערכי הרכבותיהם במדה ובמשקל כאשר יקרא איש מעל ספר מעשה בראשית, ויהי הדבר לפלא כי מצד האחר לא יכלו החכמים בכל חכמתם הרבה לעבור מפער לגבול אשר גבלו ראשונים בין הנמצאים משוללי האברים ובין בעלי האברים, ובכל אשר הוסיפו להתחכם בכל התחבולות שבועולם לא יכלו להרכיב אף תאָה (צעללע) אחת מכל צמח ומכל חי שבועולם. על כן הוסיפו בכל יום ויום להאמין במציאות כח החיים ויהי לחק.

אבל מקום היה פה למעות ולהפריז על המדה ולהניח מקום לדורות הבאים להתגדר בו ויהי אחרי כן לאבן מכשול לחכמים נטהרים וקצרי רוח ולתלמידים שלא שמשו כל צרכם. — שמע נא, אחי הקורא, את אשר קרה לנו, שים לבך והבן בדבר, מפני שהרבה אנו למדים מן המקרה האחר הזה. —

בכל הימים הרבים ההם לא לכד שלא הצליחה הישעה לחכמי החמיה לברא אף תאה אחת מכל צמח ומכל חי בצביונה ובבנינה האמתי בעלת אברים כמו שהיא (דע לך כי גם התאָה היותר קטנה מכל נמצא בעל אברים הרי היא מצדָה גם היא בעלת אברים) אלא שלא יכלו גם להרכיב את חמרה (שטאָף) אשר ממנו נבנתה. ועל כן תמצא שגם בראשית המאה הנכחית החכם המהולל בערצעליוס (נולד תקל"ט 1779 וימת בשנת תר"ח 1848 בשטאָקהאלס), אשר גלה סודות עמוקים הרבה מאד בחכמת החמיה ואשר ממנו יתר ופנה להרבה הלכות חדשות אשר נתגלו בימינו אלה, טאמין שמציאות כח החיים הזה הנמצא כבר בחמֶר של בעלי האברים היא הסבה המסבבת שאין בכחנו להרכיב גם את החמר מכל אשר לבעל אברים לא בצורתו האברית וגם לא מבלי כל צורה אברית, ואף על פי שכבר בימי נודע הדבר שאין בחמר בעלי אברים יסודות חמיים אחרים שלא נמצאם גם בנמצאים בלתי בעלי אברים. —

פתאום ויהי רעש גדול בארץ. החכם המהולל וואָהלער Wähler, אשר השתתף בירדקציון של מכתב העתי, אנאללען דער כעמיע" אשר לליביג (נולד בשנת תק"ס 1800 אצל פרנקפורט דמיין, למד בראשונה חכמת הרפואה ואחרי כן את חכמת החמיה בהיידלבערג וגם יצק מים על ידי ברצליוס, ויגלה יסודות חדשים והלכות חדשות רבות ויעש ספרים הרבה וימת בנגאָטטינגען בשנת תרמ"ב 1882) השכיל בשנת תקפ"ח 1828 אחרי נסיונות רבים ותחבולות שונות להרכיב את חמר השתן שהוא חמר מן החי Harnstoff שתמונתו החמיית $\text{CO}_2 \text{NH}_2$ (כלומר פעם אחת יסוד הפחמי ויסוד החומצי מכל אחד ערך אחד קשורים פעמים ביסוד החנקי ערך אחד

ויסוד המימי שני ערכים? בכל פעם) מיסודותיו הפשוטים יסוד הפחמי יסוד החומצי יסוד החנקי ויסוד המימי בהרכיבו ע"י תחבולות שונות שני חמרים בלתי בעלי אברים את החמר אמוניום Ammonium שתמונתו NH_3 , ערך אחד יסוד החנקי קשור בשלשה ערכים מיסוד המימי, בחמץ־הציאני Cyansäure שתמונתו HCNO , ערך אחד מיסוד המימי ויסודות הפחמי והחנקי מכל אחד ערך אחד ויסוד החומצי ערך אחד.

ויהי כאשר שמעו חכמי הקמיה את הדבר הזה ויריעו תרועה גדולה על הנצחון הגדול והנורא הזה אשר נצחה החכמה את המסרת ויאמרו ראו נא את אשר כצאנו. אין עוד קיר ומסך מבדיל בין החיים ובין הבלתי חיים. היום עלה בידינו לעשות את השתן מחר ונעשה גם את החלב ואת הדם ואת הביצה, את הבשר ואת העצמות ואהרי שירענו לגדל אפרוחים מן הביצים, נברוא גם את כל עוף כנף. ומי יודע אם לא נעשה גם את זרע האדם בתוך הרימורטא, ומעט מעט נהיה כאלהים, לברוא את כל הברואים כמוהו ונשלוט בארץ כצנת נפשנו. הירד! מי אדון לנו. — תקעו והריעו ותקעו ויוסיפו החכמים לעשות כאלה וכאלה, הפרידו והרכיבו דברים הרבה מן החי והצמח את אשר לא שערום אבותינו ויוסיפו לתקוע ולהריע ויכריזו במרומי קריה: כח החיים המשים גבול לידיעותינו נגע וימת ואיננו, וואהלער הכהו אחת ולא שנה לו וימיתהו מיתה עולמית. ויפנו אל הכהנים ואל הפלוסופים האלהיים ויאמרו בקיעים נראו בחומת הכנין אשר בניתם וינעו אמות הקפים, מה קצנו כי נאריך נפשנו לשבת תחת קורות הבית אשר קירותיו נמו לנפול, הכו נצא, נצא לחפשי מתחת סבלות העבודה אשר עבדנו ימים רבים את אלהיכם אחרי אשר תש כחו ממחות בידינו לברוא את כל שיה השדה וכל רמש וכל עוף השמים ומאדם עד בהמה. הלא תראו כי שקר התנחלתם ושוא ושקר הנחלתם, ואם כזב בימינכם בזה, מי יערוב לנו כי לא כל תורתכם שקר וכזב. ויפנו העם ויתאבלו ימים רבים, וכתום ימי ככי אבלם ויחל העם להתנחם זה בכה וזה בכה.

כששים ושש שנים עברו מימי הנצחון ההוא ועד היום. חכמי החמיה לא עמדו מלדת ויולידו מאז ועד היום הרבה הרבה מאד. חכמה שלמה וחדשה ומפארה עד מאד גבראה לעינינו בשם חכמת הקמיה מן הנמצאים בעלי האברים *Organische Chemie* הכללת חקים רבים ונפלאים מאד מאד. ואין לך יום או שעה שלא יתחדשו הלכות אין מספר בחכמה הזאת. עדים בתי הרשת המעשה אשר נבנו לאלפים ובתי החכמה המפארים אשר הוקמו מחדש בערי האוניווערזיטאט בכלל. ועד הבית המשוכלל אשר נבנה זה מקרוב בפרט בעיר היידלבערג למען אחינו החכם המהולל בתישבחות אביגודור טאיר *Geheimrath Victor Meyer* המנצח על ידי ארבעה פרופסורים מלבד פריוואט־דאצענטים ואסיסטענטים העומדים תחת פקודתו לנהל את מלאכת מאה וחמשים שמועדנטים המקשיבים לקולו המוסיפים לחקור ולבחון בנסיונות על פי משטר וסדר נכון. גם אנכי הלתב עסקתי במלאכת החמיה בבית הזה חקרתי ודרשתי בחנתי ונסיתי, ואשר מצאתי ראיתי הנני נכון בעוד מועד להביא בכור המבחן של חכמת השעור כיד ד' עלי השכיל. אבל ברגע הזה בענין אחר אנחנו עוסקים, אחי הקורא, אם תאבה נסה נא ללכת אחרי, אנהגך אביאך בבית ההוא אשר אמרתי, שם תראה בעיניך כי בכל יום ויום מחדשים שם חדשות ונצורות אשר לא שערום ואשר לא עלו על לב לעולם. — אפס כי כמוני תשתאה ותשתומם, כי עד היום הזה לא עלה בידינו לברא יצורים חיים בתוך הרימורטא, לא אדם ולא חיה ולא בהמה וכל עוף כנף לא יתוש

ולא פרעוש ולא זכוב ולא נמלה, זאת, לא זאת. גם כנף פרעוש אחד וגם ביצת נמלה אחת וגם כל תאָה (צעללע) אחת היותר קטנה מכריה היותר קטנה שבכולם לא נכראה עוד בתוך הריטורטא של חכם אחד מחכמי החמיה לא בהיידלבערג ולא בברלין וכפריו ולא באמיריקא או בקצה הארץ, ולא עוד אלא שאין לנו גם השערה אחת ולא נסיון אחד אשר יורה כי יש תקוה לאדם לכרא כאלה אחרי אלף או אלפי שנים. —

והיה אם תם הנך כמוני היום ואמרת: מה זאת? ואם לא ידעת לשאול אני אפתח לך. מי איפוא מעה, ואת מי הצדק? ואחרי מי אלך, אחרי הכהנים והנביאים או אחרי החכמים והחכמה? ואיך מעו הטועים, ואנה מעו, ובמה מעו? קורא יקר! חקרתי ודרשתי עד מקום שידי מגעת ולא מצאתי בכל הבחינות והנסיגות והמציאות וההלכות אשר מצאו ואשר חדשו חכמי הטבע ומכל אשר ידענו ברור במופת אף סתירה אחת לכל אשר הורונו אבותינו על פי המסרת והקבלה. וגם החכמה לא מעתה כי כל דברי החכמה הבנויים על מופתים חותכים אמת, אבל אנשים אחדים נושאי דגל החכמה שגו בחפזה לאמור בשמה את אשר לא צִוְתָה. הפריזו על המדה ויצא העגל הזה, שמע נא וְאַגְדֶּךָ ואתה דע לך. כטרם אראך את מקור המשגה אשר שגו בוה, אני רואה שיש לי להקדים לך דברים אהדים, כראשונה הנני מוסר לפניך מודעה רבה שאין רצוני בוה לומר שרשיון השאלה הזאת הוא בעצמו רשיון השאלה אם יש קץ וגביל לידעתנו ויכלתנו ואם אין. — אין הדבר כן. —

ידוע תדע שאנכי מאמין באמונה שלמה שאלמלי היתה יכלת בידנו או כי תעלה ביד זרעינו אחרינו לכרא גם יצורים חיים, גם אז היינו תועים מאד מאד בְּדַמּוֹתֵנו כי מעתה אין עוד כל גבול אחר לפנינו. דע לך שבין חיי צמח וחיי החי עולם מלא, ובין חיי הרצוננו עולם מלא, ובין רצוננו ודעתו עולם מלא. והוא מה שהכמינו מחלקים בין מדרגות נפש רוח ונשמה, והבן. — ולא עוד אלא שאין בידנו כיום הזה יכלת לדעת ולשער את תכנן ומספר השאלות החדשות העומדות להבראות לפנינו על ידי פתריני השאלות העומדות כיום על הפרק, מפני שאין לנו אף ציור רחוק ממהות הדברים ואיכותם. — אבל יודעים אנחנו מראש כי תבראנה לנו שאלות חדשות; אחרי אשר הורנו הנסיון עד הנה שאין לנו בדברי ימי החכמות אף שאלה אחת שפתרונה לא הביא לנו מצדו מיד או לאחר זמן המון שאלות חדשות אשר לא יכלנו להרגיש את מציאותן כטרם פתרנו את השאלה ההולכת לפנינו. —

על כן מספר השאלות שפתרוןן נעלם מאתנו הולך ומתרבה לעינינו וכן ירבה תמיד עד אין קץ ותכליה. —

בשניה אני אומר לך בלתישה כי כשאני לעצמי יש לי בדבר כחות הטבע שמה שלמה, המדברת מחכמת חַמִּית־הכחות (Chemie der Kräfte) המְקַבֶּלֶת לחכמת חַמִּית־ החמרים (Chemie der Stoffe). גם הכחות יתפרדו ליסודותיהם ויִרְכְּבוּ מהם כאשר יתפרדו וירכבו החמרים, החכמה החדשה הזאת אשר אנכי עוסק בבנינה ואשר אנכי מקוה להביאה במסרת הכרית את חכמת השעור, עומדת להפיץ אור על ענינים הרבה אשר נלאינו מהבין בלעדה, והדברים ארוכים מאד, ובוה אין לי אלא לאמר לך כי אין סתירה עצמית בין דעתי זאת אשר רמזתי לך עליה, ובין דעת החכמים המתאמצים

להוכיח את אהדות כל הכחות, כמו שאין סתירה עצמית בין חכמת החמיה הנכחית
 דבין ההשערה על דבר אהדות כל היסודות. —

ודי לך כזה כדי שתבין כי בדברי על מציאות כח החיים, אין אנכי נוגע עוד
 בשאלה אחרת אם הכח הזה פשוט או מרכב מכחות אחרים. אין אנחנו יודעים מה
 הוא ואיך הוא וכמה הוא. — ולדעתי אי-הדעת היתרה הזאת היא הסבה הפנימית,
 מדוע לא הכרתו כל החכמים כלם להודות במציאות כח החיים כאשר יודו במציאות
 כח העלעקטרי, אף על פי שאינם יודעים את מהותו ויחוסו אל הכחות האחרים. את
 כח העלעקטרי אנחנו יודעים למדוד ולחשוב וכדי להביאו בחשבון נחזין לקרא לו
 שם מיוחד כמו שאנחנו מביאים בחשבון נושא X או נושא Y או Z ומכדילים בין
 זה לזה. מה שאינו כן בכח החיים שאין אנחנו יכולים למדדו ולהביאו בחשבון שעודי. —
 אבל הכדל גדול יש בין ההכרח המעשי ובין ההכרח העיוני. בעולם העיון
 אנחנו רואים תכונות איכותיות, המכדילות לפנינו באופן ברור מאד בין חזיונות שיש
 בהן התכונות ההן ובין חזיונות שאין התכונות הידועות בהן. ואף על פי שאין אנחנו
 יכולים למדוד ולחשוב את התכונות האלו, מציאותן ברורה לנו כבר על ידי שהן
 מכדילין בין חזיונות אשר מבלעדי התכונות ההן לא היינו מכדילים בינותן. —

אחרי שהקדמתי לך את אלה הנגי מקוה כי לא תטעה בדברי, בשוכי להראות
 לך את הטעיות שמעו בדבר מציאות כח החיים מעבר מזה וגם מעבר מזה. מתחלה
 הוסיפו שלא כדון ולבסוף גרעו שלא כדון, אלה בחיוב ואלה בשלילה. — והצד
 הישנה שבשניהן, שהחליפו אלה מזה ואלה מזה ספקות בודאות, והשערות בהלכות
 קבועות. עד כמה פעמים הוזהרנו שלא נוסף ולא נגרע ושכל המוסף גורע, ובכל
 דור ודור אנחנו שבים ונכשלים בזה. וכמה נמלצו בזה דברי רבותינו שדרשו (כ"ר פ'
 ד"ט) כמעשה הנחש והאשה: ולא תגעו בו, הדא הוא דכתיב, אל תוסף על דבריו פן
 יוכיח בך ונזכבת. תני רבי הייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר, שלא יפול
 ויקצין הנמיעות. כך אמר הקב"ה כי ביום אכלך וגו', והיא לא אמרה כן, אלא אמר
 אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, כיון שראה אותה עוברת לפני העין, נטלה
 ורחפה עליו, אמר לה הא לא מיתת; כמה דלא מיתת במקרביה, כך לא מיתת במיכליה.
 הדברים נפלאים ונמלצים מאד מאד, והם עומדים ומופחים על פני הרבה מנושאי
 הקבלה והמסדת מעבר מזה, ועל פני הרבה מן החכמים והחוקרים מעבר מזה. והוא
 הוא המכשול שנכשלו בו בענין כח החיים שאנחנו עסוקים בו. —

כשאמר יוש בחצר בעלי אברים כח החיים, היה להם לומר חסורי מחסרא והכי
 קתני: במה דברים אמורים, בחמר שיש בו צורה ותכונה אברית
 (Organisirt), אבל חמר שאין לו צורה ותכונה אברית, אין לו כח
 החיים. וצורה אברית זו שאמרו, לא בצורה הצונית אמרו, כי וצר
 זה שצר כלי וצורה מחמר וטיט, אלא צורה פנימית אמרו,
 החדרת בכל רגבי החמר וחלקיו פנימה, כדבר שאתה מוצא
 בצמח והי. מול טפה אחת קטנה מדמו של בעל חיים ומחול אותה במים, הבא
 טפה אחת מן המזיגה הזאת על טבלא קטנה שקופה של זכוכית, ושים את הטבלא
 תחת קנה המיקרוסקופ, המגדיל הרבה אלפים פעמים; והיה בהביטך דרך המיקרוסקופ
 על הטפה ההיא, אז תראה ותבין כי חלקי הדם אשר בטפה ההיא תאזת (צעללען)
 רכות יש להן, וכל תאָה ותאָה יש לה צורה אברית מרכבת מאברים שונים זה מזה.

הכתובת :
Magazine of
KNOWLEDGE
93 wallace st.
Newark N. S.

אוצר החכמה והמדע לספרות ישראל

יוצא לאור בארבע מחברות לשנה
ע"י :
נחמיה שמואל ליכאוויטש ; יחזקאל
ענאוויטש.

החברות הראשונה יצאה לאור

מחירו לשנה (כמוקדם)

באמעריקא — 1 דאלאר
באנגליה — 5 שיללינג
בגרמניה — 8 מארק
באסטריא — 3 פלארין
בשאר ארצות 6 פראנק

ספר דורש רשומות האגדה (באורי הגדות הו"ל) מחירו 25 סענט, להשיגו אצל הג"ל.

„אוצר הספרות“

שנה המישית מסודר לרפוס, והפעם יעלה בערכו על כל השנים ההלכו לפניו ;
כי מוציאו לא חסו על עמלם להעשיר את תוכן עניניו. כאשר יוכחו הקוראים לדעת.
המו"ל שאלתיאל אייזיק גראָבער יאראסלוי, העורך גרשון באדער הכהן.

העברי. יוצא לאור בכל שבוע ע"י מר כ. צ. שרהזאהן ובנו.
185 E. Broadway Newyork.
מחירו 2 ר. 50 ס. לשנה

ספרי גרשון ראזענצווייב : שירים, משלים ומכתמים ספר ראשון. מחירם 50 סענט.
מסכת עמיריקא. עם פירוש קצר ומספיק מהדורא תנינא. — סתירה נפלאה ומיוחדת
במינה. מחירה 25 סענט.

המגיד החדש. מכתב עתי לכל עניני ישראל נערך ע"י יעקב שמואל פּוֹכֶס.
מחיר החתימות באוסטריא אונגריא. לשנה 6 פלורין.

הכתבת :

Redaction des „Hamagid“ Krakau.

דער „כרמל“ אונד דער „וועקער“.

ערשיינען אבוועכסעלנד יעדע וואָכע אונד בעשפרעכען דיא וויכטיגסטען
אנגעלעגענהייטען אויס דעם יידישען לעבען, ברינגען פּאָליטישע נייאיקייטען,
נוסע לייטארטיקעל, פּעללעמאָנס פּאָן דען בעסטען העכרעאישען מחברים, אויך אים
זארגאָן.

ביידע בלאַטטער קאָסטען צוזאממען איין גאנצעס יאהר 3 פּל. 20 קרייצער.
פיר דאס אויסלאנד 4 פּל. —

דיא אדרעססע דער רעדאקציע אונד אדמיניסטראציע :

Redaction „der Karmel“ Lemberg.
(S. Arnold) ul. Serbska 5.

מודעה למו"ס וליחידים.

בבית מסחר הספרים של האלמנה צוקערמאן ובניה

אשר יסד בווארשא הר"ר אברהם צוקערמאן ז"ל בשנת 1847.

נמצאים למכירה כל מיני ספרי השכלה בשפת עבר ורוססיה לכל מפלגותיהם ומכל הדפוסים בארצנו ובחו"ל וגם ספרי רומל כמו: ש"סן, משניות, חומשים מחזורים, סודרים וכו'.

הקטאלאג החדש יושלח או ינתן לכל דורש חנם אין כסף.

בין יתר הספרים המועילים

שיצאו לאור ע"י בית מסחרנו הננו מוציאים גם את הספר היקר האוצר הוא אוצר לשון המקרא והמשנה כולל פתרון כל המלות שנמצאו במקרא ובמשנה. באור הנחותיהן הראשונות וההוראות הנגזרות מהן והבדלי השמות והפעלים הנרדפים, ועם זה זכרון המלות הנגזרות מלשון המקרא והמשנה שבאו בתלמודים, במדרשי ההלכות והאגדות, בפיוטים ובספרי גדולי חכמי ישראל האחרונים, והעתקתם ללשון רוססית ואשכנזית, וכן כל שמות העצמים הפרטים שזכרו במקרא — חבר מאת הר"ר שמואל יוסף פיין ז"ל. ויופיע בחוברות בת חמשה גליונות גדולים כל אחת וכל גליון יכיל בקרבו 32 עמודים. בחוברת השביעית אשר תכיל שבעה גליונות נגמר החלק הראשון עד אות ח' ויוכלו להכריך את השבע חוברות בכרך אחד. עתה יצאה לאור החוברת השמינית והחוברת התשיעית נמצאת תחת מכשש הדפוס. כל החוברות תהיינה במספר עשרים. מחיר כל חוברת 40 קאפ' עם המשלוח וכל המשלוח ר"כ עד צאת החוברת העשירית יקבל את כל האוצר עם החוספות אשר יצאו לאור. —

בבית מסחרנו יוכלו להתום על מ"ע עברים: המליץ והצפירה; וגם רוססים

ואשכנזים.

במחיר שברדקציות

האדרעססא לבית מסחרנו:

Книжный магазинъ А. ЦУКЕРМАНА, Варшава, Налевки 15.

18

Verlags-Buchhandlung A. Zuckermann, Warschau

Nalewki 15.

Herren-Schneider-Etablissement.

Unbegünstigte beehren sich dem verehrten Jüdischen Publicum bekannt zu geben daß in ihrem Etablissement die feinsten Herrenkleider aus Stoffen der berühmtesten Fabriken des In und Auslandes verfertigt werden, besonders empfehlend für P. T. Russische Familien zu Ausstattungen, da jetzt der Zoll aus Oesterreich billig erscheint.

Auf Verlangen werden Muster gesendet — Correspondenz auch Russisch.

Adresse:

A. ENGELSBERG & CO,

Herren-Schneider Etablissement

Wien, I. Schottenring 6.

מודעות.

Стихотворения

И. Я.

זה ספר שיר השירים כשפת רוסיא יצא בקרב הימים לאור. כל ההכנסה (אחרי נכיון הוצאת הדפוס) תהי קודש לטובת בית הספר אשר ביפו.

האסיף הששי — תרנ"ד.

האסיף הזה הוא אוצר מלא חכמה ומדע, ספור וחזון, מליצה ושיר. — מחירו באוסמריא עם המשלוח 2.50 ר"כ, וברוסיא 1.50 ר"כ.

הכתבת למשלח הכסף:

N. Sokołow, Warschau.

להחותמים ברוסיא.

האדמיניסטראציון של הירחון נכונה להשיב לכל השואלים בדבר הרופאים, הפרופיסורים ובתי החולים וכן בענינים אחרים. על השואלים לשלוח מאַרְקָה בת עשרה קאפ. ולפנות על פי הכתבת הזאת:

Administration der Monatschrift

Mimistrach uminaarabl.

Wien, IX. Georg Siglgasse 2.

Rath und Auskunft in ärztlichen Angelegenheiten erteilt den in Wien ärztliche Hilfe suchenden Reisenden aus Rußland.

Dr. M. T. Schnirer

XIX. Döbling Hauptstr. 30.

הד"ר מ. שנירער קנה לו שם טוב בחכמת הרפואה והוא נודע בישראל לבו ואמון רוחו ולא יכושו כל הבוטחים בו. בית המערכת.

תמונת הנדיב הידוע

האומר לערי יהודה תבנינה, הלא הוא: בארון בנימין המכונה עד מו נ ד ד י ר א ת ה ש י ל ה, תמונה נחמדה ונפלאה למראה, תמונה משוכללה ברוב פאר והדר וראויה להיות

לתפארת לכל בית יהודי.

יצאה על ידי לאור בתבנית גדולה בת 19 X 15 ומחירה עם המשלוח א' ר"כ, — א' מארק וחצי — 75 קאפ. — שני פראנק.

כל הרוצה ליזכות בתמונה זו ישלח מחירה בכסף או במרקאות על פי כתובתי: Isidor Knopf, Wien, IX. Grüne Thorgasse 35.

מודעת ספרים חדשים גם ישנים נמצאים למכירה אצלי

וויען, II - ברחוב פראטערשטראסע 13

- 1 אנרות שד"ל, אשר הו"ל ש. א. גרעבער חלק תשיעי 80 kr. —
- 2 א"דר הדני, עם מבוא והערות בצירוף מאמר על הפלשים מאת החכם ר' אברהם עפשטיין וויען 1.80
- 3 נבעת שאול, יכלכל גלילות ארץ הצבי מאת שאול האַרְנְשְׁטֵיין, וויען תרנ"ג 70. —
- 4 דיוואן לרבי אברהם בן עזרא, בצירוף אנרת חי בן מקיץ ג' ע"פ כ" ע"י החכם ר' עקיבא איגר ז"ל, ברלין 2.40

מודעת ספרים

- 5 האסיף לתקופת השנה, שנה ששית תרנ"ד הו"ל הח' ר' נחום מאקאלאוו 2.50
- 6 הלכות פסוקות מן הנאונים הו"ל הרב ד"ר יואל הכהן מיללער, קראקא תרנ"ג — 1.
- 7 ילקוט המכירי, על ישעיהו מאת חד מקמאי ר' מכיר בן אבא מרי ז"ל י"ל פ"ר ע"פ כ"י עם ציונים, מראה מקומות הכתובים ומקום מוצא מאמריו בתלמוד והמדרשים השונים ע"י יהודה זאב כהנא שפירא, ברלין תרנ"ד 5 fl.
- 8 ילקוט סופר, מלוקט ומסודר בסדר נכון עה"ת מאמרי ומדרכי חז"ל כענין ברית מילה, סדיון הבן, בר מצוה, נשואין והספד ע"י הרב ר' יוסף ליב סופר פאקש תרנ"ד 1.50
- 9 מאיר עין, על סי' שופטים כולל פירושים ובאורים, מלאכת הרב ר' מאיר איש שלום, ווין —.80
- 10 מדרש אנדה על חה"ת, יצא עתה פ"ר לאור ע"פ כ"י ישן נושן יחיד בעולם, עם הערות ותיקונים ומראה מקומות וכאור בהרכה מקומות מאת החכם ר' שלמה באבער ווין תרנ"ד 2.50
- 11 מדרש שמואל, הו"ל עם הערות ותיקונים ומראה מקומות ומכוא מהג"ל קראקא תרנ"ג 1.—
- 12 מדרש משלי, עם הערות ותיקונים ומ"מ מהג"ל, ווילנא תרנ"ג —.80
- 13 מתת"יה, באורים, הגהות והערות מאירות למדרש רבה אשר השאיר אחריה בכתובים הרב הגדול ר' מתתיהו שטראשיץ ז"ל, ווילנא תרנ"ג 2.50
- 14 נוה שלום, כולל מנהגי נא אמן וארץ מצרים אשר אסף וקיבץ הרב הג' מו"ה אליהו חז"ן, נא אמן תרנ"ד —.70
- 15 רבות מחשבות, מחקרים בתורה ובחכמה, במקרא, בתלמוד, ובמדרשים, מאת הרב ר' משה דוד האַפֿפֿמאן ז"ל ב' חלקים, ווין תרנ"ג 2.—
- 16 שם עולם, אנרות ותשובות לרכינו יהונתן אייכשיץ זצ"ל בחקירה אלהית ובחכמת הקבלה הו"ל אשר שמחה ווייסמאן, ג' חלקים ווין תרנ"א 1.20
- 17 שער שמעון, מכתר שיורי המנוח מו"ה שמעון ככרך ז"ל אשר מתוך ספריו הנרפסים ומתוך כ"י אסף ותקן והו"ל בנו הרב הח' ד"ר בנימין זאב ג' חלקים, ווין תרנ"ד 2.50
- 18 תולדות בני אברהם, או קורות היהודים מיום חרבן בית שני עד היום הזה, מאת הרב ר' אברהם דאנין, ס"ב 1.20
- 19 התוספתא לפי סדר המשניות מעורכת ומסודרת עם פירוש "הגיון אריה" מאת הרב הגדול מו"ה אריה המכונה ד"ר שווארץ מורה הראשי בבית מדרש הרבנים בוויין, חלק ראשון, סדר זרעים 2.40
- 20 תוספתא עפ"י כ"י ערפורט, ווין, עם מראה מקומות וחלוסי גרסאות ומפתחות הו"ל הרב מו"ה משה צוקערמאנדל, ז' חלקים 3.60

הרוצים לקנות את הספרים האלה יפנו על פי הכתבת זו:

Ch. D. Lippe
Wien, II. Praterstrasse 13

הסוכן הכללי.

לכל מדינת רוסיא הוא מר ישראל בן יצחק נאראדיצקי ביטאמיר וידו ביד
המ"ל לכל דבר הנוגע לכסף החתומים ומנוי הסוכנים הפרטים ברוסיא.
הכתבת אליו:

Израилю Народицкому Житомиръ

סוכנים פרטים.

הד"ר א. מז"ה בראשון לציון; העורך-דין אדם ראָזענבערג בניו-יאָרק; מר
אייזיק ליפשיץ בחארקאוו. מר עמנואל סאלאוויי בוויטעבסק; מר אברהם בארסוצקי
באָרגעשו פלך בסרביה, ומר הלל איסר יאנאווסקי בהוראדנא. הואילו כחתם להיותם
סוכנים לירחוננו של ע"מ לקבל פרס וביעקאטערינאסלאוו ויכלו החותמים לשלם את
דמי חתימתם להאינזינער מ. אוסישקין.

Die nationale Wiedergeburt

des

jüdischen Volkes in seinem Lande

als Mittel zur Lösung der Judenfrage.

Von Dr. Nathan Birnbaum.

Preis: 60 Kreuzer

per Post 65 kr., nach Deutschland 1 Mk. 15 Pfg., nach Russ-
land 60 Kopeken, nach dem übrigen Ausland 1 Franc 40 Cent

Adresse: Dr. N. Birnbaum, Wien II./1 Josefinengasse 7.

Jüdische Volkszeitung

früher

Selbst-Emancipation

redigiert von Dr. Nathan Birnbaum in Wien, reichhaltiges Wochenblatt zioni-
stischer Tendenz Administration: Berlin N. O. Grosse Frankfurterstr. 64.

(Zahlstelle für Oesterreich-Ungarn: **Leopold Paul Löbl**,
Wien, II Afrikanergasse 9.)

Abonnementspreise (inclusive Zusendung): 2 Mark = 1 fl. = 1 Rbl. =
 $\frac{1}{2}$ Doll. = 2 Franc. 50 Cent.

per Quartal.

„PRZYSZŁOŚĆ.“

jedyny organ dla interesów żydowskich w języku polskim, (rok 2 gi) wychodzi
we Lwowie.

Adres do Redakcyi:

Redakcyja „PRZYSZŁOŚCI.“ we Lwowie ul. Sobieskiego l. 13.